

Роҳе ба сӯи

«Бӯстон»

*Нигориши навин ва гӯё бар асари
адабӣ - ахлоқии Шайх Муслиҳиддини Саъдӣ*

Муаллиф:

Мулло Маъруфҷони Истаравшанӣ

Номи китоб: Роҳе ба сӯи «Бӯстон»

Муаллиф: Мулло Маъруфҷони Истаравшанӣ

Муҳаррир: Профессор Атахон Сайфуллоев

Тираж: 3000 нусха

Навбати чоп: Якум

Соли чоп: Тобистони соли 2008 мелодӣ

Ношир: Муаллиф

Қимат: Қарордодӣ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Бисмиллоҳир Раҳмонир Раҳим

Китоби илму ҳикмат

*(Пешгуфторе ба қалами устои қалам доктори илмҳои
суханиносии, профессор Атахон Сайфуллоев)*

Донишманди тоҷик Мулло Маъруфҷони Истаравшанӣ, ки аз ибтидои солҳои 90-уми қарни бистум гирифта, дар вилояти Гургони Ҷумҳурии Ислонии Эрон ба сар мебарад, шефтаи адабиёти ғанӣ ва рангини форсӣ, дилбохтаи илму ҳикмат ва дурдонаҳои муҷаллои панду ахлоқии он аст. Ин аст, ки ин марди фозил ба ҷуз таълиму тадрис пажӯҳиш ва тарғибу таблиғи беҳтарин намунаҳои мероси адабӣ, илмӣ ва фарҳангии ниёгони бузургамонро рисолати худ медонад. Ба хусус офаридаҳои Шайх Саъдии Шерозӣ, ки дар мамолики Шарқ ҳамчун муаллими ахлоқ шӯҳрат дорад, хусни таваҷҷӯҳи ин шахси адабпарварро ба худ кашидааст. Оре, ба қавли устои муаззам Забехуллоҳи Сафо “Саъдӣ бузургтарин шоирест, ки баъд аз Фирдавсӣ дар осмони адаби форсӣ дурахшидааст ва ҳанӯз медахрашад”.¹ Ин устои забардасти сухан ба ҷуз ашъори нафис, ширин, дилангез ва рӯҳпарвари худ бо ду асари бузургаш “Гулистон” ва “Бӯстон” дар олами мутамаддин шӯҳрати афзун ёфт. Зеро, чунонки устод Садриддин Айний, поягузори адабиёти навини тоҷик, овардааст, “Саъдӣ дар “Бӯстон” ҷаҳонро, ҷаҳони зиндаро тасвир кардааст. Агар мақсуд аз меҳнати адабӣ нафъи омма бошад, ҳар сухани “Бӯстон” як дурри ноёб - як гавҳар ва ҳар байташ як хазина аст...”²

“Бӯстон” аҳмияти бузурги ахлоқӣ ва тарбиявӣ дорад. Суханони пурҳикмат ва ибратбахше, ки Шайх Саъдӣ дар бораи

¹ Таърихи адабиёти Эрон, ҷилди дуввум, таълифи доктор Забехуллоҳи Сафо, ҷопи нӯҳум, Техрон 1374, саҳ 111

² Садриддин Айний, Куллийёт, ҷилди 11, китоби якум, Нашриёти Давлатии Тоҷикистон, Душанбе, соли 1963, саҳ 103

адду тадбири рой, саховату эҳсон, ишқу ҷавонӣ, тавозӯӣ ва хоксорӣ, ризо ва қаноат, тарбият ва парвариш, шукру офият, тавба ва роҳи савоб, муноҷот ва ҳақшиносӣ фармудааст, аз замони шоири хирадманд гирифта, то давраи мо на ин ки аҳмияти худро аз даст надодаанд, балки бо гузашти қарнҳо мазмуну моҳияти бештаре касб кардаанд. Магар андешаҳои башардӯстона ва инсонпарварона, ватанхоҳона ва сулҳдӯстона, ақидаҳои ин шоири ҳаётдӯст, ошиқ ва соҳибтадбир роҷеъ ба ҷаҳондорӣ, маҳкум кардани ҷанг, хунрезӣ, кинаву нифоқ ва шайтанату дасисабозӣ Саъдиро ҳамзамони мо ва “Бӯстон”-ро китоби зиндагӣ нагардониданд? “Бӯстон” монанди “Ғулистон” хирадномаи ҷовидонист ва месазад, ки зинатбахши ҳар хонадон ва ҳамдаму ҳамнафас, ҳамсафари ҳар як инсони салимулақд қарор бигирад, мардумро аз ахлоқ ва одоби исломӣ ва андешаҳои судманди умумибашарӣ таълим бидиҳад.

Сухандон ва суҳансанҷи моҳир Мулло Маъруфҷони Истаравшанӣ бо муҳаббат ва заҳмати зиёд “Бӯстон”-ро, ки сар то по моломоли шеърӣ ноби форсӣ, ба наср баргардонидаст ва сабаби ин ибтикори худро чунин шарҳ медиҳад:

“Маҳчур ва мунзавӣ қарор гирифтани китоби “Бӯстон”, бо вучуди муфид ва мамлӯв аз ҳикмат ва нуктаҳои зарифона буданаш, ки ҳайф аст инчунин китобе бо ин ҳама фазилат ва зарофат, дар дастраси мусулмонон ба хусус қишри ҷавон қарор нагирад.

Бо вучуди ин ки дар фасоҳат, балоғат ва ҳикмат ин китоб камтар аз “Ғулистон” нест, вале ба андозаи “Ғулистон” мавриди истиқболи хонандагон қарор нагирифтааст, ба истиснои гурӯҳе аз аҳли илм ва таҳсилкардаҳо, ки дар баробари анбӯҳи мардум андаканд.

Чаро ин китоб ба ин сарнавишт гирифтор шуд, ки набояд гирифтор мешуд?

Ба назари ин ҷониб сабаби маҳчурияти ин китоб ин аст, ки аввалан ба шакли назм навишта шудааст, ки оммаи мардум ба назм ва шеър зиёд алоқа надоранд ва фаҳмидани он нисбат ба

наср мушкилтар аст. Сониян, бештари луғатҳои ин китоб дар муомилоти имрӯз қобили истифода нест ва мардум наметавонанд онро бидуни муроҷиат ба китобҳои луғат дарк кунанд. Илова бар ин, олимони мо ва муллоёни мо низ бештар ба “Тулистон” ғароиш доранд ва баъзеҳо онро ба барномаи дарсии худашон низ дохил кардаанд...

Сабаби нигориши ин китоб (ба наср-А.С.) аз номгузори он маълум аст: “Роҳе ба сӯи “Бӯстон”, ки умедворем, ин китоб сабаб қарор гирад то бо мутолиаи он хонанда аз мӯҳтавои “Бӯстон” хабардор шавад ва пас аз хатми ин китоб битавонад “Бӯстон”-и Шайхро ба роҳати бихонад ва бифаҳмад ва ба амал дароварад”.

Мулло Маъруфҷони Истаравшанӣ маҳсули заҳмати эҷодии худро “Нигориши навин ва гӯё бар асари адабӣ – ахлоқии Шайх Муслиҳиддин Саъдии Шерозӣ” номидааст. Ин “нигориши навин” на танҳо аз насри фасеҳу балиғ ва шевою хоно иборат аст, балки аз тавзеҳоту баёни ҳаққонии манзуру матлаби соҳиби “Бӯстон” низ фароҳам омадааст. Агар Мулло Маъруфҷони Истаравшанӣ мазмуну мӯҳтаво ва дарунмояи ҳар боб ва ҳар ҳикояти ин китоби ахлоқӣ ва тарбиявиро амиқ ва саҳеҳ дарк намекард, дар таҳрири мансури он тавфиқ намеёфт. Агар ин устод аз Қуръони азимушшаън, ҳадиси Муҳаммад Мустафо (с), таърих, ҷуғрофия, фалсафа, забон ва фарҳанги арабу аҷам огоҳии комил намедошт, ба насри равони ширадор баргардонидани “Бӯстон” ва ҳикояти он муяссар намешуд. Зеро Саъдӣ дар таълифоти худ ба сарчашмаҳои динӣ ва асотир ишораҳо дорад.

Мулло Маъруфҷон байтҳои Саъдиро, ки мазмуни онҳо аз Қуръон ё ҳадис иқтибос шудааст, дар ҷою мақоми худ шарҳ медиҳад, сарчашмаашро дар поварақ ишора мекунад. Чунончи, пас аз ба наср баргардонидани чунин сатрҳои Саъдӣ дар поёни боби ҳафтум:

*Манеҳ айби халқ, эй фуруҷмоя пеш,
Ки чашмат фуруҷ дӯзад аз айби хеш.
Чаро доманолударо ҳад занам,*

Чу дар худ шиносам, ки тардоманам.

Нашояд ки бар кас дурушӣ кунӣ,

Чу худро ба таъвил пушӣ кунӣ!-

дар поварақ мехонем: “Паёмбар (с) фармуданд: “Хуш ба ҳоли касе, ки айби худаш ўро аз айби дигарон машғул кунад”. Ин гуна шарҳу эзоҳ дар китоби “Роҳе ба сӯи “Бӯстон” кам нестанд.

Баргардонандаи “Бӯстон” ба наср баъзе порчаҳои ҳикоятҳои манзумро бо забони содда ба хидмати ошиқони адабиёт мегузорад ва дар ин гуна маврид баъзе байтҳои Саъдиро дар шакли соддатари назммонанд нақл мекунад. Ба порчаи зерин эътибор медиҳем: “Дирӯз дар яке аз маҷолиси шабнишинӣ байтеро мусуруданд, ки хушам омад, он байт ба мазмуни зер буд:

Ман дишаб аз зиндагӣ роҳате доштам,

Ки аз маҳрӯён якеро дар оғӯи доштам.

Моҳи ман ҳаме маст хобида буд,

Вале ман бедор сӯхбате доштам.

Ба ӯ гуфтам, ки эй сарви равонам,

Агар хоб набудӣ лаззате доштам.

Биханд ҳамчу гул, бигӯ ҳамчу булбул,

Ки фардо бигӯям ишрате доштам.

Чаро хобӣ, эй фитнаи рӯзгор,

Баланд шав ба ман лаъли нӯшин биёр.

Ба ман як нигоҳе карду бигуфт:

Маро фитна гуфтӣ, нагӯӣ нахуфт.

“Дар айёми султони равшаннафас,

Набинад дигар фитна бедор, кас!”

Таҷрибаи аз назм ба наср баргардонидани асарҳои машҳури адабиёти ҷаҳон кайҳост, ки мушоҳида мешавад. Чунончи, дар Эрон “Мазҳакаи илоҳӣ”, достони шоири италийӣ Алигери Данте (1265-1321) ва “Девони ғарбию шарқӣ”, китоби бузурги шоири Олмон Хўтеро (1749-1832) бо наср тарҷума кардаанд. Гузидаҳои “Маснавии маънавӣ”, шоҳкори Мавлоно Ҷалолиддини Румиро адиби суханпардозии эронӣ Муҳаммад Муҳаммади Иштиҳордӣ

низ ба наср даровардааст. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон низ нависандаи маъруф Сотим Улуғзода баъзе дostonҳои “Шoҳнома”-и беаъоли Абулқосим Фирдавсиро ба насри тоҷикӣ баргардонида буд. Арз доштан меҳостам, ки нигориши тозаи шеър ба наср кори сахл нест, хусусан ба наср гардонидани “Бӯстон” барин ганҷинаи сухани воло, ки самараи таъби латиф ва ақлу хиради нотакрор, таҷрибаи фаровони ҳаётӣ ва тафаккури бадеии Шайх Саъдист. Дар олами адаб ягон китоб аз лиҳози кӯтоҳбаёнӣ, пурмаъноӣ, панду ҳикмати оӣ, фарогирии фалсафаи ҳастӣ, нишонрасии сухан ва забони ширини худ бо “Тулистон” ва “Бӯстон” баробар шуда наметавонад. Бинобар ин пайравони зиёд пайдо карданд. “Нигористон”-и шоири қарни 14 Муиниддини Ҷуайнӣ машҳур ба Муинӣ, “Хористон” ё ки “Равзат-ул-хулд”-и Маҷди Хофӣ, “Шабистони ҳаёл”-и Фаттоҳии Нишопурӣ, “Баҳористон”-и Мавлоно Абдурахмони Ҷомӣ (а.15) ва ғайра осори панду ахлоқӣ буда, аз ҳикоятҳое фароҳам омадаанд, ки аз онҳо нақҳати рӯҳпарвари “Тулистон” ва “Бӯстон” ба димоғ мерасад.

Хизмати шоистаи тақдири Мулло Маъруфҷони Истаравшанӣ қабл аз ҳама дар ин аст, ки эшони нуқтадон дар насри дилнишини худ мазмуну мӯҳтаво, дарунмоя ва ғояҳои олии ислomӣ, фикру андешаҳои умумииinsonӣ, башардӯстона, ватанхоҳона, ҳаётбахш ва ҷовидонии Шайх Саъдиро ба пуррагӣ риоя намуда, онҳоро бо камоли муҳаббат ва садоқат ба риштаи тасвир кашидааст. Садои дили “шоири рӯиҷаҳонии форс-тоҷик” (таъбири устод С.Айнӣ), ҳарфҳои гарм, рӯҳи абадзиндаи ин пири хирад дар ҳар як сатри китоби “Роҳе ба сӯи “Бӯстон” рӯшану бориз ба мушоҳида мерасанд. Муҳаққиқ ва тарҷумони бориқбин ба ҳар як ҳикоят, ба ҳар як фасл ва порчаҳои дилангези “Бӯстон” аз ҷониби худ сарлавҳа - унвонҳое мегузорад, ки фаҳмишу дарки онҳоро осон мекунанд. Ў ҳамин усулро аз боби аввали китоб ва қиссапардозии худ пеш гирифта, то поёни он идома медиҳад. Чунончи, Дар бораи адл ва тадбир, Тавсия барои интиҳоби вузаро, Дар мавриди инсонҳои фитнагар, Дар мавриди

ҳақшиносӣ ва қадрдонӣ, Дар мавриди интихоби ашхос барои мақомҳои ҳассос, Дар мавриди бахшандагӣ пас аз мучозот, Насиҳат...

Дар асли “Бӯстон” ба ҷуз унвони ҳар боб ин гуна номгузориҳо ба назар намерасанд.

Ҷунонки аз мундариҷаи китоб пайдост, тибқи ҳикоябандиҳои Мулло Маъруфҷони Истаравшанӣ, вай бештар аз 230 мавзӯу масъалаҳоро дарбар мегирад ва аз боигариву ғановати афкори нависанда, вусъати ҷаҳонбинӣ, густурдагии ҷуғрофиёи асар, серқаҳрамонӣ ва гуногунмиллатии онҳо далолат мекунад. Дар ин миён ҳикоятҳо аз ҳаёти ашхоси таърихӣ ва ривоятӣ чун Ҳаҷҷочӣ Юсуф, Қизил Арслон, подшоҳи Ғур, Маъмун, шайхӣ Муршид Шаҳобиддин, Шайх Шиблӣ, Ҳотами Той, Маҷнун, Маҳмуди Ғазнавӣ, шайхӣ Форобӣ, Саъди Зангӣ, Боязиди Бастомӣ, ҳазрати Исо, шоҳзодаи Ганча, Маъруфи Кархӣ, Малик Солеҳ, Ҳотами Асам, Луқмони Ҳаким, Ҷунайди Бағдодӣ, ҳазрати Алӣ, ҳазрати Умар, Зуннуни Мисрӣ, Хоразмшоҳ, Азудуддавла, Фаридун, Туғралшоҳ, Юсуфу Зулайхо ва дигарҳо хеле ибратбахшанд. Он ҳикоятҳо аз таърихдонии Саъдӣ, воқеъгӯии ӯ ва садоқаташ ба ҳақиқатбаёнӣ гувоҳӣ медиҳанд. Дониши васеи Мулло Маъруфҷон имконият додааст, ки ӯ ин ҳикоятҳоро ҳунармандона ба насри бадеӣ баргардонад.

Шайхӣ Шероз ҳатто офаридани чехраи нуронии яке аз бузургони Вахшонзаминро, ки “ӯ дур аз чашми халқ саргарми олами маънивиёт буд” ва “некбахтӣ ва саодат дари худро ба рӯи ӯ боз карда буд” ба дасти фаромӯшӣ намедихад ва Мулло Маъруфҷон низ ин гуна ҳикоятҳоро дар бораи ҳамдиёри худ бо самимияти комил ба насри молот аз панду ҳикмат бармегардонад.

Мулло Маъруфҷони Истаравшанӣ мундариҷаи ҳикоятҳои асари беавази Шайх Саъдиро пурра риоя менамояд, иллате ва нуқсоне дар “Бӯстон”-и мансур дида нашуд, аммо нигорандаи китоб дар ҷаҳорҷӯбаи ҳикоятҳои он маҳдуд нагардидааст, балки дар фазои озод қалам ба ҷилва меандозад. Ин аст, ки ҷо-ҷо бо

манзури ҳар чӣ комилтар ифода намудани фикр андаруни мутун тавзеҳи кӯтоҳе, ҳикмате аз худ илова месозад. Чунончи, Шайхи бузургвор дар ҳикояте (боби 1) фармудааст:

*Шунидам, ки фармондеҳи додгар,
Қабо дошти ҳар ду рӯй оstar...*

Байти мазкур бо наср чунин баён шудааст: “Шунидам, ки яке аз фармондеҳони бузург чомае дошт, ки ҳар ду рӯяш астар буд”. Баъд аз ин ҷумлаи зеринро меафзояд: “Одатан астари либос аз порчаҳои арзон ва оддӣ истифода мешавад”.

*Ҳикояте, ки матлааш ин аст:
Шабе дуди халқ отаиш барафрӯхт,
Шунидам, ки Бағдод нима бисӯхт.*

Дар байн чунин байт дорад:

*Агар дар саройи саодат кас аст,
Зи гуфтори Саъдиш ҳарфе бас аст.*

Мулло Маъруфҷони Истаравшанӣ дар ҳикояти мансур байти мазкурро нигоҳ медорад ва аз худ мефизояд: “Дар масал низ омадааст: “Дар хона агар кас ҳаст, як ҳарф бас аст”.

Дар хотимаи ҳикояти шоҳе, ки гирифтори бемории ришта буд ва ўро пири доно аз ин банд раҳо кард, Саъдӣ мегӯяд: “На ҳар афтода бархоста”. Мулло Маъруфҷон илова мекунад: “Яъне инсони афтода ҳамеша наметавонад бархезад, баъзе афтоданиҳо ҳаст, ки бархостан надорад”. Нигоранда натиҷаро, ки худ аз ҳикояти Шайхи абадзинда бардоштааст, рақам мекунад.

Ҳамин шеваи баён, ки на як бору ду бор вомехӯранд, аз озодии эҷодии нигоранда далолат мекунанд.

Забони насри “Бӯстон” содда, оммафаҳм, ширадор ва фориг аз тақаллуф аст. Азбаски асар бо забони ягонаи адабии тоҷикӣ таълиф шудааст, вай ҳам ба хонандаҳои Тоҷикистону Эрон, ҳам ба мардуми Афғонистон ва соири форсигӯйҳои дунё фаҳмо ва ба дастраси онҳост. Дар он калимот ва таъбироти мураккаб, калом

ва истилоҳоти душворфаҳму дандоншикан дида намешаванд. Навиштаи Мулло Маъруфҷонро аз кӯдаки ҳафтсола то пири ҳафтодсола аҳли тамоми касубу кор, бахусус наслҳои наврас ва ҷавон бо рағбати тамои хоҳанд ба мутолиа гирифт. Дар натиҷа матлаби муаллиф низ ба даст меояд, ки рисолати ӯ ба оммаҳои васеи китобхонҳо дастрас намудани “Бӯстон”-и Шайх Саъдист.

Дар соддабаёнӣ чӣ гуна тавфиқ ёфтани Мулло Маъруфҷони Истаравшаниро бо усули муқоисаи “Ҳикояти Луқмони Ҳаким” (аз боби ҷаҳорум) дар назму наср метавон дарк кард.

Саъдии Шерозӣ менигорад:

Шунидам, ки Луқмон сияҳфом буд,
 На танпарвару нозукандом буд.
 Яке бандаи хеш пиндошташ,
 Забун диду дар кори гил дошташ.
 Ҷафо диду бо ҷавру ҷаҳраш бисохт,
 Ба соле сарое зи баҳраш бисохт.
 Чу пеш омадаш бандаи рафта боз,
 Зи Луқмонаш омад нақибе фароз.
 Ба пояш дарафтоду пӯзиш намуд,
 Бихандид Луқмон, ки пӯзиш чӣ суд?
 Ба соле зи ҷаврат ҷигар хун кунам.
 Ба як соат аз дил бадар чун кунам?
 Вале ҳам бибахиоям, эй некмард,
 Ки суди ту моро зиёне накард.
 Ту обод кардӣ шабистони хеш,
 Маро ҳикмату маърифат гашт беш.
 Ғуломест дар хайлам, эй некбахт,
 Ки фармоямаш вақтҳо кори сахт.
 Дигар раҳ наёзорамаш сахт дил,
 Чу ёд оядам сахтии кори гил.
 Ҳар он кас, ки ҷаври бузургон набурд,
 Насӯзад дилаш бар заифони хурд.
 Гар аз ҳокимон сахтат ояд сухун,
 Ту бар зердастон дурушӣ макун.

*Накӯ гуфт Баҳромшаҳ бо вазир,
Ки душвор бо зердастон магир.¹*

Шакли мансури ҳикояти мазкур чунин аст: Мегӯянд Луқмони Ҳаким марди сиёҳчурдаи нозукандом буд ва қомати зебо надошт. Як нафар ўро аз ғулумони ҳудаш ғумон кард ва бо чашми хорӣ ба ў нигоҳ карда ба кори сахт ва гилкорӣ барғумошт. Луқмони Ҳаким муддате сахтӣ кашид, вале бо хафо ва қаҳри он марди зўргӯ созиш кард ва дар тўли як соли комил барои ў як бурҷ сохт. Пас аз итмоми сохтмон як дафъа ғуломи ғумшудаи хоҷа пайдо шуд ва он мард бо дидани ғуломаш ба иштибоҳи ҳудаш пай бурд ва донист, ки Луқмон он ғуломи фирорӣ набудааст, сахт дар ҳарос афтод ва ба пои Луқмон зад ва узрхоҳӣ намуд. Луқмон дар баробари он мард ва аз аксуламали ношиёнаи ў хандид ва гуфт: “Узрхоҳӣ чӣ суд дорад?” Оё мешавад, ки аз қабр ва зулми ту як соли дароз чигарам хун шавад ва дар як дақиқа ҳамаи он сахтиҳоро аз дилам берун кунам ва ба доди фаромӯшӣ супорам? Вале мебахшам. Мебахшам ба хотири ин ки суди ту ба ман зарареву зиёне ворид накард. Албатта ту саройи худатро ба хости ман обод кардӣ, вале дар баробари ин ҳикмат ва маърифати ман низ зиёд шуд. Дар мулки ман ғулومه хаст, ки гоҳ-гоҳе ба кори сахт водор мекунам. Аз имрӯз ният кардам, ки дигар он бечораро озор надихам ва дар истиҳдом сангдил набошам, чун сахтии кори гил ҳамеша дар ёди ман боқист ва намехоҳам, ки аз дасти ман каси дигар ин гуна ранҷ бикашад. Ҳар он кас, ки аз дасти золимон ҷавру ҷафо накашида бошад, ҳаргиз дилаш ба заифону бечорагон нахоҳад сўхт. Бархурди ҳокимон агар ба ту сахт расад, пас ту ба зердастонат дуруштӣ ва хушунат наkun”.

“Мушт намунаи хирвор” мегӯянд. Сухан на танҳо дар бораи он меравад, ки Мулло Маъруфҷони Истаравшанӣ мазмуну мўҳтавои ҳикояти Шайхи Шерозро дар порчаи мансур пурраю мукамал фаро гирифтааст, балки матлаби шоири шаҳирро чӣ

¹ “Бўстон”-Саъдӣ. Тасҳеҳи матн ва шарҳи луғат аз Ҳусайн Устод Валӣ. Интишороти Қидёнӣ, баҳори 69, сах. 276-277

тавр баён кардааст. Шакли ифодаи фикру андеша хеле рӯшан аст. Ў бузургии Луқмони Ҳакимро ба риштаи тасвир оварда тавонистааст. Ин донишманди заки ҳатто аз рафтору кирдори золиме ҳикмату маърифати худро меафзояд ва дар муносибати худ ба ғуломаш адолатпеша ва инсоннавоз мегардад. Сатҳи фарҳанги баргардонӣ аз назм ба наср баланд аст ва дар он вижагиҳои нависандагӣ ба зухур омадаанд. Тамоми “Бӯстон” дар ҳамин поя баргардон шудааст ва таҳиягар дар ҳар ҳарфи он қатрае аз хуни ҷигар кам кардааст, сабкҳои ҳамосавӣ, ғаной ва амсоли инҳоро рӯи кор овардааст.

Дар дарозии бештар аз 700 сол “Бӯстон”-и ҳамешасабзи Саъдӣ нахустин маротиба қабои тозаи мансур ба бар кард. Ин амал ва хунар умри дигаре ба умри он бипайваст. Умедворам, ки он хонадони бисёре аз форсиабонҳоро зебу зинат мебахшад ва дар тарбияи олами зебои маънавии эшон нақши бориз бозӣ хоҳад кард. Дар ин ҷода ба Мулло Маъруфҷони Истаравшанӣ комёбиҳои тоза таманно дорам.

*Атахон Сайфуллоев
доктори илмҳои суҳаниносии
профессор*

Пешдаромад

Сипос Худоро, дуруд Муҳаммади Мустафо ва Аҳли Байт ва ёронашро.

Муслмонест, ки форсӣ ё тоҷикзабон бошад, вале Шайх Саъдии Шерозиро нашиносад. Кам хонае ёфт мешавад, ки асаре аз осори ин олими барҷастаи ширинзабон, фасеҳбаён, сеҳрбаён, ба хусус китоби «Гулистон» ва «Бӯстон» дар он вучуд надошта бошад.

Китоби «Гулистон» на танҳо вирди забони хоссу ом аст, балки нуктаҳои мисли дурру гавҳар гаронбаҳои он ба унвони зарбулмасал аз даҳон ба даҳон мунтақил мешавад. Масалан касе нест, ки дар аснои сӯҳбаташ дар мавриди маърифати Худованд аз ин байти эшон истифода накунад:

Барги дарахтони сабз дар назари ҳушёр,

Ҳар варақааш дафтарест маърифати Кирдгор.

Ё сӯҳбат аз иттиҳод ва ҳамбастагӣ бошад, вале ба ин байт ишора накунад:

Бани одам аъзои якдигаранд,

Ки дар офариниш зи як гавҳаранд.

Чу узве ба дард оварад рӯзгор,

Дигар узвҳоро намонад қарор.

То имрӯз гуфтори пурҳикмати ин олими фарзона ҷойгоҳи худаширо, ки аз баландтарин мақоми фасоҳат ва балоғат бархурдор аст, аз даст надодааст. Шояд ин таъбир мунсифона набошад, балки метавон гуфт ҳар чӣ аз замони ин марди суханвар дур мешавем, ба ҳамон андоза ба қадру арзиши суханони ӯ афзуда мешавад, мисли осори атиқа, ки чизе наметавонад ҷойгузини он бошад.

Бисёре аз олимон ва қаламбадастон чӣ дар қадим ва чӣ дар ҳадис, то имрӯз дар ин майдон ба мусобиқа пардохтанд ва дар миёни онҳо хубраҳое буданд, ки доди суханро доданд, мисли

Мавлоно Абдурахмони Чомӣ, ки дар пайравӣ аз «Гулистон» китоби арзишманди «Баҳористон»-ро навишт ва бо номгузориин ин китоб ба унвони баҳористон меҳост ба ин маъно ишора кунад, ки бӯстон бе баҳористон наметавонад вуҷуд дошта бошад ва эҳтиёҷ ба баҳор дорад ва меҳост китобашро асл ва «Гулистон»-ро фаръ қарор диҳад. Вале ҳамон тавр, ки шоҳиди воқеият ҳастед, ин асарҳо бо ин ки арзишманд ва аз сарватҳои бузурги маънавии миллат маҳсуб мешаванд, натавонистанд ба ҷойгоҳи осори Шайх бирасанд, чӣ расад ба коҳиши он, ё шикастани рекорд дар ин арса.

Илова бар ин, баррасиҳо баёнгари ин аст, ки бисёре аз шоирон ва нависандагон баъзеҳо ошкоро, баъзеҳо зарифона аз нукта ва шеваҳои Шайх истифода карданд ва суҳанҳои эшонро тақрор намуданд, вале бо иваз кардани шакл ва ранги алфоз ва калимаҳо.

Ҳатто уламои ўзбек ва туркзабон аз эшон тақлид карданд ва бо овардани нуктаҳои ширини «Гулистон» ва «Бӯстон» осори худро матлуб ва марғуби мардум қарор доданд.

Масалан Амир Алишери Навоӣ байтҳои зиёде дорад, ки комилан маълум ва равшан аст, ки тарҷимаи байтҳои Шайх Саъдӣ аст ва ҷуз он, чизе дигаре нест. Чун ки агар Алишери Навоӣ қабл аз замони Шайх Саъдӣ гузашта буд, мо ин қазоватро дар ҳақи Шайх Саъдӣ мекардем. Аз ҷумлаи он байтҳо ин аст, ки Навоӣ мефармояд:

*Одамӣ эрмас демагил одамӣ,
Они ким йўқ халқ ғамидин ғамӣ.*

Шайх мефармояд:

*Ту к-аз меҳнати дигарон бегамӣ,
Нашояд, ки номат ниҳанд одамӣ.*

Хулосаи калом ин аст, ки Шайх Саъдӣ яке аз донишмандон ва беназиртарин нависанда ва шоири ҷаҳон аст, ки китобхояш мунҳасир ба фард аст ва асли асил аст, ки монанд ва ҳамто надорад. Он чӣ ба зеҳни ин ҷониб нисбат ба ин ҷойгоҳи эшон мерасад ва шояд хеле зиёд бошад, ба чанд то хусусиятҳои осори

эшон феҳраствор ишора хоҳам кард ва сипас сабаби навиштани ин китобро, ки «Роҳе ба сӯи Бӯстон» номгузорӣ шуд баён хоҳам намуд.

Хусусиятҳои осори ҳазрати Шайх Саъдӣ:

1- Яке аз хусусиятҳои бузург ва беназири осори ин олими барҷаста равон ва соддагии баён аст, ки маъноҳои печида ва мушкилро бо осонтарин ва соддатарин алфоз ва калимаҳо арза намудааст ва дар айни ҳол, балоғат ва фасоҳатро ҳам дар каломаш ҳифз кардааст. Соддабаёнӣ ӯ каломашро аз зебӣ, ки фасоҳат аст ва аз расоӣ, ки балоғат аст наандохтааст, балки ба гуфтаи шоир:

Нозанине, ки аз арақ тар шуд,

Нозанин боду нозанинтар шуд.

ба зебӣ ва нозаниниаш афзудааст. Шояд касоне ёфт шаванд, ки гӯянд олимона сухан гуфтан ин аст, ки дар арзи матлаб, алфоз ва истилоҳҳои илмӣ бештар ба кор гирифта шавад ё ба таъбири дигар, матлаби содда бо шеваҳо ва шаклҳои печида ва мураккаб ироа дода шавад, ки мухотаб ҳайратзада шавад ва ғайр будани мутакаллимро ба луғат ва адабиёт, бишносад. Шояд ин фикр аз як дидгоҳ дуруст бошад ва дар давраи шоирон ва нуктасанҷон бозии алфоз ва як матлабро бо шаклҳои гуногун баён кардан аз ҳунармандӣ ва маҳорати боло шуморида шавад, вале на дар ҳама ҷо. Зеро агар мухотаб оммаи мардум бошад ва агар мақсад расондани як матлаб ба зеҳн ва дили мухотаб бошад, дар ин сурат суханҳои душворфаҳму печида муфиди ғоида воқеъ намешавад, балки ҳунар дар ин замина соддабаёнӣ аст ва матлаби печидаро бо баёни содда мунтақил кардан аст. Дар ҳар ҳол, ҳуб сухан гуфтан ҳунар нест, сухани ҳуб гуфтан ҳунар аст, аммо агар ҳам сухан ҳуб бошад ва ҳам ҳуб сухан гуфта шавад, нур болои нур аст, ки ҳазрати Шайх, дар айни ҳол, ки суханҳои ҳуб гуфтааст, ҳуб сухан гуфтанро низ фаромӯш накардааст.

Ба унвони мисол чӣ касе метавонад матлаберо, ки дар ин байт гунҷонида шудааст, ба ин соддагӣ баён кунад, ки ҳам босавод

бифаҳмад ва ҳам бесавод ва эҳтиёҷ ба тавзеҳу тавҷеҳ надошта бошад.

Байт:

*Ман он мӯрам, ки дар поям бимоланд,
На занбӯрам, ки аз нешам биноланд.
Куҷо худ шукри ин неъмат гузорам,
Ки зӯри мардумозорӣ надорам.*

2-Як ҳарфро сад ҳарф накардан, балки сад ҳарфро як ҳарф кардан ва бо ҷумлаи кӯтоҳ чандин матлабро баён намудан аз хусусиятҳои муҳимми ҳазрати Шайх аст, ки гуфтаанд:

*Сухан бисёр дону андаке гӯй,
Якero сад мағӯй садро яке гӯй.*

Ба унвони мисол, мешавад ба ин байти «Гулистон» ишора кард, ки дар ин як байт ҳам матолиби зиёд гунҷонида шудааст ва ҳам аз ташбеҳ ва истиораҳои ширин, ки ҳар рӯз дар ҳаёти рӯзмарра мувоҷеҳи он мешавем истифода шудааст. Байт:

*Қарор дар дасти озодагон нагирад мол,
На сабр дар дили ошиқ, на об дар ғирбол.*

Дар ин ду мисраъ, шохиди матолиби зиёде мешавем; аз ҷумла:

- а) Ҷавонмардон ҳасис намешаванд;
- б) Онҳое, ки ҳасисанд аз ҷумлаи ҷавонмардон нестанд;
- в) Бахшиш ва ҷавонмардӣ хуб аст;
- г) Ҳасисӣ ва бухл бад аст;
- д) Ошиқ сабр надорад ва наметавон аз ошиқ умеди сабр дошт;
- е) Дили ошиқ мисли ғирбол аст ва сабр барои ошиқ, мисли об аст дар ғирбол. Ҳамон гуна, ки об дар ғирбол қарор намегирад сабр низ дар дили ошиқ қарор намегирад.

3- Муқаффо, яъне қофиядор будани наср ва равонии он, ки шабеҳи зарбулмасалҳост ва ин сабаб шудааст, ки ҳам наср ва ҳам назми «Гулистон» забонзади мардум шавад ва баъзе нуктаҳои табдил ба зарбулмасал гардад.

Масалан байте, ки ба унвони зарбулмасал аз он истифода мешавад ин аст:

*Абру боду маҳу хуришеду фалак даркоранд,
То ту ноне ба каф орию ба зафлат нахӯрӣ.*

Ё ин байт:

*Гурбаи мискин агар пар доштӣ,
Тухми гунчишк дар ҷаҳон нагзоштӣ.*

Бештари зарбулмасалҳо шеър набошад ҳам қофия доранд, масалан: «Ҳар ҷо пир аст, тадбир аст», шояд яке аз иллатҳои ин ки баъзе наср ва назми Шайх Саъдӣ ба унвони зарбулмасал забонзади мардум шудааст ин бошад, ки насраш ҳам содда аст, ҳам қофиядор аст ва ҳам пурмаъно ва пурмӯҳтаво. Масалан ин нукта аз «Гулистон»-ро ман аз забони хелеҳо шунидам, ки ба ҷои зарбулмасал истифода мекарданд: «Нодонро аз доно нафрат ва доноро аз нодон ваҳшат».

4-Ҳар нукта ва матлабе, ки дар «Гулистон» ва «Бӯстон» сабт шудааст валидаи ҳаёл ва фалсафабофиҳо нест, ки дар як гӯшае ё дар зери дарахте нишаста аз илҳомҳои шоиронааш напъат гирифта бошад ва ё дар олами мукошифот ба назари ӯ намоён шуда бошад, балки ҳамаи гуфтор ва навиштори ин асарҳо, ҳар як сатр ва ҳар як калимааш аз дунёи воқеӣ ва аз таҷрибаҳои ҳаётии ин марди ботачриба хабар медиҳад, ки бо чашмонаш дидааст ва бо баданаш ламс намудааст.

Вале бо шикасти нафс ҳеҷ гоҳ номи худаширо ба қалам наёвардааст, магар дар ҳолатҳои истисно ва дар бештари ҳикоятҳо бо овардани исми «Соҳибдил» иктифо кардааст. Агар ин ҳикоятҳо ва ривоятҳо ва натиҷагириҳо аз олами таҳайюлот буд, ҳатман ин таъсирро, ки имрӯз дорад надошт.

5- Шайхи бузургвор ҳатто аз хурдтарин руҳдодҳо, ки дар атрофи мо зиёд ба чашм меҳӯрад, вале мо хунсардона ва бидуни огоҳӣ аз он рад мешавем, нуктаҳои ибратомӯз ва пурҳикматро бардошт кардааст, ки ҳар кас наметавонад ин чашми ибратбинро дошта бошад ва аз як ҳодисаи оддӣ ҳулосаҳои ғайриоддӣ ва фавқулодаро истинбот кунад ва онро ба ақида, ба Худо, ба қудрати Худо, ба тақдир, ба охират, ба қиёмат ва монанди он рабт диҳад.

Хонанда вақте ки ҳикояти бути бузурги Суминотро меҳонад, мафтуни образ додани Шайх мешавад ва аз тарафи дигар аз урфу одати як қавм огоҳ мешавад ва ҳайратзада мегардад, вале ҳеч гоҳ ба ёдаш намеояд, ки ин қиссаро Шайх ба чӣ ангеza нақл мекунад ва агар ҳудаш аз ангеzаи ҳудаш хабар надиҳад дур аст, ки хонанда аз он ба ин натиҷа бирасад, ки Шайх расидааст ва ё он ибратеро бигирад, ки Шайх гирифтааст.

Дар назари Шайх ҳама чиз ибратангез аст, ҳама чиз дар зоҳир як чиз аст ва дар ботин як чизи дигар, ки танҳо назари нофизи Шайх ва амсолаш метавонад онро дарк кунад.

Хулоса дар ҳаққи Шайх ҳар чӣ гуфтем кам гуфтем, беҳтар ин ки сукут кунем ва баргардем ба асли матлаб, ки навиштани китоби «Роҳе ба сӯи бӯстон» аст.

Сабаби нигориш

Нигориши ин китоб сабабҳои дорад, ки ба чанд то аз ин сабабҳо ишора мешавад:

1- Маҳҷур ва мунзавӣ қарор гирифтани китоби «Бӯстон» бо вучуди муфид ва мамлӯв аз ҳикмат ва нуктаҳои зарифона буданаш, ки ҳайф аст инчунин китобе бо ин ҳама фазилат ва зарофат, дар дастраси мусулмонон ба хусус қишри ҷавон қарор нагирад.

Бо вучуди ин ки дар фасоҳат, балоғат ва ҳикмат ин китоб камтар аз «Ғулистон» нест, вале ба андозаи «Ғулистон» мавриди истиқболи хонандагон қарор нагирифтааст ба истиснои гурӯҳе аз аҳли илм ва таҳсилкардаҳо, ки дар баробари анбӯҳи мардум андаканд.

Чаро ин китоб ба ин сарнавишт гирифтор шуд, ки набояд гирифтор мешуд?

Ба назари ин ҷониб сабаби маҳҷурияти ин китоб ин аст, ки аввалан ба шакли назм навишта шудааст, ки оммаи мардум ба назм ва шеър зиёд алоқа надоранд ва фаҳмидани он нисбат ба наср мушкилтар аст. Сониян бештари луғатҳои ин китоб дар муомилоти имрӯз қобили истифода нест ва мардум

наметавонанд онро бидуни мурочиат ба китобҳои луғат дарк кунанд. Илова бар ин, олимони мо ва муллоёни мо низ бештар ба «Гулистон» гароиш доранд ва баъзеҳо онро ба барномаи дарсии худашон низ дохил кардаанд.

Шояд яке аз иллатҳои маҳчурияти ин китоб ин бошад, ки дар аввалаш мадҳу саноҳои тўлонӣ ва хастакунанда дар ҳаққи подшоҳи он замон, ки Абӯбакр Саъди Зангӣ мебошад, омадааст ва ин қадри китобро ва арзиши онро коҳиш додааст. Бо ин ки ин мадҳ ва саноҳо аввалан, дар он замон ба шакли урфу одат ва расми шоиста талаққӣ мешуд ва сониян, хонанда каме ҳавсала ба харҷ диҳад ва бо диққат он мадҳ ва саноро мутолиа кунад ба ин нукта пай мебарад, ки ҳамаи он мадҳияҳо дар сурат мадҳ аст, вале дар маъно насихат, ки ман фикр мекунам ҳар як пешвои мамлакат бояд ин насихат ва пешниҳодҳои китобро бихонад, ба хусус боби аввали китобро, ки барои руасо ва масъулон хеле муфид аст ва роҳу равиши мудирият ва сиёсатмадориро ба онҳо меомӯзад.

2- Сабаби нигориши ин китоб аз номгузорию он маълум аст: «Роҳе ба сӯи бӯстон», ки умедворем ин китоб сабаб қарор гирад, то бо мутолиаи он хонанда аз мӯҳтавои «Бӯстон» хабардор шавад ва пас аз хатми ин китоб битавонад «Бӯстон»-и Шайхро ба роҳатӣ бихонад ва бифаҳмад ва ба амал дароварад.

3-Қавонон ва бештарин қишри мардум аз таълимоти динӣ ва аз ахлоқи исломӣ ва аз муносибати самимӣ дар миёни ҳамдигар бебаҳраанд.

Касе нест, ки ба онҳо ахлоқ ва одоби исломиро нишон диҳад ва онҳое, ки аз ахлоқ ва одоби исломӣ дам мезананд мавриди қабули мардум нестанд, чунки амали онҳо аз гуфтаи онҳо хабар намедиҳад ва комилан аз ҳамдигар фарқ мекунад ва ин аст, ки сухани онҳо харидор надорад ва агар дорад асар надорад. Аз сӯи дигар китобе надоранд, ки онҳоро ба ахлоқ роҳнамоӣ кунад. Китобҳое, ки дар ин замина навишта шудааст ҳамааш хуш ва ба дostonҳои таҳайюлӣ монанд аст ё агар ба оят ва ҳадис истинод шуда бошад ҳам хеле тангназарона ва бидуни ба эътибор

гирифтани шаън ва сабабҳо мисли тарошае, ки аз пушти бом меафтад оварда шудааст, ки ироа кардани оят ва ҳадис ба ин шакл ва дар мавриди худаш истифода накардан, зулм аст ба оят ва зулм аст ба ҳадис, ки аз арзиши онҳо мекоҳад.

Мо имон дорем, ки ҷавонони мо ба Худо ва Паёмбараш имон доранд ва эҳтиром қоиланд, вале имрӯз агар мубаллиғон аз дари ақл ворид нашаванд ва дар марҳалаи аввал бо мардум бархӯрди равоншиносона нақунанд, шояд ба ҷои абрӯ гузоштан, чашми чанд нафарро аз байн бибаранд.

Имрӯз мардум ба китобҳое ниёз доранд, ки мисли китобҳои Шайх шавқовар бошад, хушкмуқаддас набошад ва ба мубаллиғоне эҳтиёҷ дорад, ки мисли ҳуди Шайх бошад, вассалом.

Мулло Маъруфҷони Истаравшанӣ

Муқаддима

Ба номи Худованде, ки чонро дар баданҳо қарор дод ва Худои Ҳакиме, ки суханро дар забонҳо офарид, Худованде, ки бахшандаи гуноҳон ва дастгири дармондагон аст ва Худои Кариме, ки хатоҳоро мебахшад ва узрҳоро қабул мекунад. Худои Азизе, ки ҳар касе аз даргоҳаш дур шуд, ба ҳар даргоҳе, ки рафт иззат наёфт.

Сари подшоҳони боломақом дар пешгоҳи ӯ бар замини ниёз ҳам аст.

Худованд гарданкашонро ва онҳоро, ки ӯро итоат намекунанд зуд ҷазо намедиҳад ва пушаймоншударо ба ҷабр аз наздаш намеронад.

Агар Худованд аз кори бади касе ҳашмгин шуд, ҳамин ки банда тавба кунад ва ба сӯи ӯ баргардад, зуд аз гуноҳаш мегузарад.

Агар касе бо падараш ҷангҷӯй кунад, падар ҳам ҳашмгин мешавад ва агар хешовандон аз ҳамдигар розӣ ва хушнуд набованд мисли бегонаҳо аз ҳамдигар дур мешаванд. Агар ғулом ва ё хидматгузор чобук ва кордон набованд, соҳибкор ӯро эҳтиром намекунад. Агар бар рафиқ ва дӯстонат меҳрубон набовӣ, дӯстони ту аз ту ба фарсахҳо фирор мекунанд. Агар лашкар аз хидмат саркашӣ кунад, подшоҳаш аз ӯ безор мешавад.

Вале Худованди ҳастӣ ва баландӣ ба сабаби гуноҳе, ки банда мекунад дари ризку рӯзиро ба рӯи ӯ намебандад. Ду дунё дар баробари дарёи илми ӯ мисли як қатра аст, ӯ мебинад, ки чӣ касе гуноҳ мекунад, вале бо ҳилму бурдборӣ пардапӯшӣ мекунад. Рӯи замин суфраи хони ӯст, ки барои ҳама паҳн шудааст; чӣ дӯст ва чӣ душман бар сари хони неъматӣ ӯ нишастаанд ва истифода мекунанд.

Агар Худованд қасди ҷафо дошт ва шитоб ба ҷазо додани гунаҳкорон мекард, чӣ касе аз дасти қаҳраш дар амон мемонд?

Зоти Худованд аз зид ва ҷинс пок аст. Ў на зид дорад ва на ҳамҷинс. Подшоҳии ӯ аз ин ки ҷинҳо ва инсонҳо фармонбардори ӯ бошанд бениёз аст ва эҳтиёче ба ҳеҷ кас надорад. Ҳама дар зери фармони ӯ ҳастанд; чӣ одам, чӣ парранда, чӣ мӯрча ва чӣ магас.

Эҳсонаш он қадр паҳну васеъ густардааст, ки дар кӯҳи Қоф ҳам симург аз дастархони ӯ ризку рӯзӣ меҳӯрад.

Худои Латиф ва меҳрубон, ки эҳсонаш густардааст ва чорасози кори мардум аст, соҳиби халқ ва офариниш аст ва донои сирру асрор ва розҳои пинҳон. Барои ӯ бузургӣ ва худбинӣ зебанда аст, чун ки подшоҳии ӯ қадим ва зоташ бениёз аз ҳама чиз аст.

Ӯ метавонад ба сари як нафар тоҷи бахт бигузорад ва якеро аз тахт ба зери хок биёрад. Ў метавонад бар сари яке қулоҳи бахту саодат ниҳад ва бар тани дигарӣ гилеми бадбахтӣ ва шақоват пӯшонад.

Ӯ метавонад бар тани Иброҳими Халил оташи Намрудро табдил ба гулистон кунад ва гурӯҳеро мустақиман аз руди Нил ба оташи ҷаҳаннам барад.¹

Гулистон кардани оташ аз нишонаҳои эҳсони ӯст ва ба оташ афкандани фиръавниён осори нофармонии ӯст.

Корҳои бадеро, ки дар паси пардаҳо анҷом мешавад, мебинад ва ба меҳрубонии ҳудаш пардапӯшӣ мекунад. Агар шамшерӣ фармони худро бо таҳдид аз ғилофаш барорад, фариштагони даргоҳаш аз тарс гунгу кар мешаванд.

Агар ба хони карамаш даъват кунад (ва раҳматаш ба ҷӯш ояд) шайтон ҳам умедвор мешавад ва ба ҳудаш меғӯяд, ки шояд насибе ба ман ҳам бирасад.

Ба даргоҳи лутфу бузургии ӯ ҳамаи бузургон бузургии худро фаромӯш карданд ва худбиниро тарк карданд. Ҳар кӣ дармонда ва фурӯмоя ва шикаста бошад, Худованд бо марҳамат ва

¹ Ишора ба ғарқ шудани Фиръавн ба дарёи Нил ва дохили оташи ҷаҳаннам гардидани ӯ

рахматаш ба ӯ наздик аст ва дуову розу ниёзи бечорагонро қабул ва иҷобат мекунад.

Доноии ӯ бар ҳодисаҳое, ки ҳанӯз рух надодааст, фарогир аст ва аз розҳои пинҳон ва бар забон наёмада хабардор аст.

Бо қудраташ болову поинро (замин ва осмонро) ниғаҳ медорад ва соҳиби девон ва маҳкамаи адл дар рӯзи ҳисоб аст. Ҳеҷ кас аз тоаташ бениёз нест ва касе ҳақ надорад, ки бар ҳарф ва гуфтаи ӯ ангушт гузорад ва эътироз кунад.

Ӯ қадим, некӯкор, некидӯст аст ва бо қалами қазояш сурат ва нақши фарзандро дар заҳдон менигорад.

Моҳу хуршедро аз машриқ ба мағриб равона кард ва бунёди ҷаҳонро бар болои об гузошт. Чун замин аз табу ларза ба дод омад, Худованд бар доманаш меҳи кӯхро фурӯ кӯфт.

Ӯ ба қатраи об (нутфа) сурат ва шакли зебо ҳамчун парӣ медиҳад ва ба ғайр аз ӯ чӣ касе метавонад бар об наққошӣ кунад?

Лаълу фирӯзаро дар дохили санг ниғаҳ медорад ва гули лаългун ва сурхрангро дар шоҳи сабзи фирӯзаранг мениҳад.

Аз абр қатраи боронро ба сӯи баҳр меандозад ва аз пушти камари инсон ба шиками модар қатрае меафтад. Аз он қатраи борон марвориди хушоб ва дурахшон ва аз ин нутфаи инсон сурати зебо ва қадди мисли дарахти сарв боло падид меоварад.

Дар илму доноии ӯ хурдтарин зарра пинҳон нест ва ошкору пинҳон дар назди ӯ фарқ надорад.

Ӯ омодакунандаи ризқу рӯзии мору мӯр аст, агар чӣ мору мӯр зӯр надоранд.

Бо як амр ва фармони ӯ ҳастӣ аз нестӣ падид омад ва чӣ касе ҷуз ӯ метавонад, ки аз нест ҳаст кунад?

Дубора ҳастро нест мекунад ва аз он нобудӣ ба саҳрои қиёмат мебарад.

Дунё ҳама ба худоии ӯ иттифоқи назар дорад ва дар баробари бузургӣ ва азамати ӯ, ки поён надорад, тамоми дунё изҳори аҷзу фурӯмондагӣ мекунад.

Инсон он сӯи ҷалол ва бузургиашро дарк накард, чашмҳо ба нуқтаи охири ҷамол ва зебоияш натавонист бирасад.

Парандаи хаёл ва ваҳм ба авҷу баландии зоташ наметавонад парвоз кунад ва на дасти фаҳму идрок метавонад ба домани васфаш бирасад.

Дар ин гирдоб ҳазорон киштӣ фуру рафт, ки як тахта ҳам аз онҳо дар канори соҳили ин баҳр пайдо нашуд.

Шабҳои зиёд нишастам ва дар ин сайри фикрӣ (дар бораи зоташ) гум шудам ва остинамро ҳайрату даҳшат гирифтӣ гуфт: «Эй Саъдӣ, барҳез!»

Илму доноии Худованди Малик фарогирандаи ҳамаи мавҷудот аст ва қиёси ту наметавонад онро фаро бигирад.

На идрок ва ақли ту метавонад ба ҳақиқати зоташ бирасад ва на фикри ту ба умқи сифаташ метавонад роҳ пайдо кунад.

Ту дар балоғат метавонӣ ба Саҳбон¹ бирасӣ, вале наметавонӣ ба ҳақиқати бечуну-чарои Субҳон бирасӣ. Чунки дар ин роҳ хоссонӣ даргоҳ² аспронӣ карданд, вале «Ло уҳсӣ»³ гӯён аз шитоб бозмонданд.

Пас дар ҳар чое намешавад асптозӣ кард ва дар баъзе ҷойҳо бояд сипарро ба замин гузошт ва таслим шуд.

Агар роҳраве маҳрами роз шуд ва дар тариқат ба асрори ниҳон ошно шуд, яъне орифи ҳақиқӣ шуд, бар рӯи вай дари бозгаштро мебанданд, чун ки ҳар киро дар ин базм пиёлае аз шароби ишқу ирфон насиб гардад, ба ӯ доруи беҳушӣ медиҳанд. (Яъне ӯ наметавонад ба ҳаёти оддӣ баргардад ва ҳақиқатеро, ки дидааст ба дигарон бозгӯ кунад).

*Ин муддаиён дар талабаи беҳабаронанд,
Онро ки хабар шуд, хабаре боз наёмад.*

Мавлавӣ мегӯяд:

*Ҳаркиро асрори ҳақ омӯхтанд,
Мӯҳр карданду, даҳонаш дӯхтанд.*

¹ Саҳбон ибни Зуфар ибни Иёдои Воилӣ, ки ўро Саҳбони Воил низ гӯянд. Ў хатиби тавоно ва дар суҳанварӣ зарбулмасал аст.

² Яъне фариштагон.

³ Ло уҳсӣ: яъне, эй Худо санои туро наметавонем бишуморем.

Чашми яке аз бозони баландпарвозро бастанд ва чашми дигареро аз ин бозҳо боз гузоштанд, вале пару болашро сӯхтанд.

Ҳеч кас натавонист ба сӯи ганҷи Қорун роҳ ёбад ва агар роҳ ёфт, натавонист берун равад.

Дар мавҷи ин дарёи пурхун бояд мурд, чунки киштии ҳеч кас аз ин дарё саломат берун наёмадааст.

Агар довталабӣ, меҳохӣ ин сарзаминро тай кунӣ, аввал бояд пайи асперо, ки меҳохӣ бо он бозгардӣ бибури.

Сониян, бояд дар оинаи дилат нигоҳ кунӣ, кам-кам дилатро софу шаффоф кунӣ, ки шояд аз ишқи Худо бӯй бибарӣ ва маст шавӣ ва толиби олами «аласт»¹ гардӣ.

То бо пои талаб ба он чӣ роҳ ёбӣ ва аз он чӣ бо боли муҳаббат парвоз кунӣ.

Яқини ту кардаҳои хаёло пора кунад, то ба саропардаи ҷалоли ӯ Таоло бирасӣ.

Чун ба ин мақом расидӣ, дигар маркаби ақло тавони роҳ рафтан боқӣ намонад. Ҳайрат ва даҳшат лаҷоми ақло мегирад ва мегӯяд, ки: Ист!

Чун ки дар ин баҳр ҷуз марде, ки ба ҳақ ва роҳи рост даъват мекард, нарафт ва низ ҳар кӣ дунболи раҳбараш нарафт, гум шуд.

Бисёранд онон ки аз ин роҳ баргаштаанд, рафтаанд ва саргашта шудаанд. Хилофи Паёмбар (с) касе, ки роҳеро интиҳоб кард, ҳаргиз ба манзили мақсуд нахоҳад расид.

Эй Саъдӣ гумон наkun, ки дар роҳи сафо бидуни пайравӣ аз дунболи Мустафо, метавонӣ биравӣ.

Ситоиши Паёмбари Акрам (с)

Ўст дорои сиришти неқӯ ва ҳӯи зебо, паёмбари инсу ҷин, шафоаткунандаи умматон, имоми паёмбарони пешин, пешвои роҳи ҳақ, амини Худо, фурудгоҳи Ҷабраил, шафоатхоҳи мардум,

¹ Олами руҳ.

хоҷаи рӯзи қиёмат, пешвои ҳидоят, садрнишини маҳкамаи растохез.

Ўст Мӯсои Калим, ки чархи фалак кӯҳи Тури ўст ва ҳамаи нурҳо як фуруғест аз нури ў.

Шафоатгар, фармонраво, хабардиҳандаи ғайб, роҳнамои ҳақиқат, тақсимкунандаи бихишту ҷаҳаннам, тановар, хандонрӯ, хушгил.

Ўст ятиме, ки Қуръонаш тамом ношуда, китобхонаҳои чандин миллат ва адёнро аз байн бурду мансук кард.¹

Вақто, ки қасд кард, то шамшери бимдиҳандаашро нишон диҳад, бо мӯъҷизааш моҳтобро ду ним кард.

Вақто, ки овозаи таваллудаш забонзадаи ҷаҳониён шуд, зилзила дар айвони Анӯшервон афтод.

Бо «ло»-и «Ло илоҳа иллаллоҳ» қомати бузургтарин бутро ба номи «Лот» шикаст ва бо иззат ва сарбаландии дин обрӯи буге, ки ба номи «Уззо»-ст аз байн бурд.

На танҳо Лоту Уззоро гард-гард кард, балки китобҳои осмониро, яъне Тавроту Инҷилро бекор кард.

Як шаб бар буроқ нишаст ва аз фалак гузашт, осмонҳоро пушти сар гузошт ва ба мақому манзилат аз фариштагон болотар рафт.²

Ончунон ба Худованд наздик шуд, ки дар мақоми «сидра» Ҷабраил аз ў чун шуд ва иҷозати ҳамроҳиро натавонист дарёфт кунад.

Паёмбар ба ў гуфт: «Эй солори Байтулҳаром ва эй ҳомили ваҳй ва эй баландпарвозтарин фариштаи Худо! Чаро аз ҳамроҳии мисли ман, ки дӯсти мухлиси ту ҳастам даст мекашӣ?»

Ҷабраил гуфт: «Ман тавони парвози болотар аз инро надорам, болу пари ман нерӯ ва тавони худро аз даст доданд ва агар як сари мӯе болотар парвоз кунам, нури таҷаллии Худованд болу пари маро хоҳад сӯхт».

¹ Яъне Қуръон китобҳои осмонии пешина, мисли Таврот, Инҷил ва ғайраро мансук кард.

² Ишора аст ба шаби Меъроҷ.

Ҳеч кас аз умматонаш гаравғони гуноҳ ва исён нахоҳад шуд, чаро? Чун ки мисли ӯ Паёмбар ва Сайиди пешрав ва бузургвор дорад.

*Намонад ба исён касе дар гарав,
Ки дорад чунин сайиди пешрав.*

Эй Паёмбари азиз! Чӣ гуна таъриф ва ситоишат кунам, ки мавриди қабул ва писанди ту бошад?

Саломи Худо бар ту, эй Набӣ, эй паёмовари умматони гунаҳкор. Дуруди Худованд бар руҳу равони ту бод! Ва ҳамчунин дуруд бар асҳоби ту ва пайравони ту бод!

Аввал ба Абӯбақр пири боирода, баъд ба Умар, ки панҷаи дев, яъне шайтони саркашро метофт ва бар ӯ тасаллут дошт.

Бар Усмони хирадманди шабзиндадор ва чаҳорум бар Алӣ он шоҳи дулдулсавор низ дуруди Худо бод.

Худовандо ба ҳаққи фарзандони Фотима, умри маро бо калимаи имон, шаҳодати «Ло илоҳа иллаллоҳ» хотима бубахш.

Агар дуои маро рад кардӣ ё қабул кардӣ, дар ҳар ду сурат дасти ману домони Оли Паёмбарат.

Эй сарвари муборакқадам, аз баландпоягии ту дар пешгоҳи Худованд чӣ кам мешавад, агар як мушт гадоёни даргоҳат меҳмони ноҳонда ва туфайлии доруссаломии ту бошанд (дар ҷаннат)?

Барои ту Худованд худаш сано гуфт ва мартабаи туро боло бурд ва Ҷабраилро заминбӯси қадри болои ту гардонд.

Дар баробари қадри баланди ту осмон аз баландии худ хиҷолатзадааст. Баландии осмон дар баробари баландии ту ҳеч аст. Вақте ки туро Худованд офарид, Одам ҳанӯз дар миёни обу гил буд ва хабаре аз ӯ набуд.¹

Ту аз аввали офариниш асли мавҷудот ҳастӣ ва ҳамаи мавҷудот фаръи ту ва ҷузъе аз туст.

Намедонам дар ҳаққи ту чӣ гӯям, ки шоиста бошад? Ҳар чӣ ҳар ҳаққи ту мегӯям аз он болотарӣ.

¹ Ишора ба ҳадиси: «Ман паёмбар будам ва ҳол он ки Одам дар миёни обу гил буд».

Туро иззату шавкате, ки Худованд дар ҳаққи ту гуфт: «Лав лока ламо халақтул афлок». (Агар ту набудӣ афлокро намеофаридам) басандааст. Сано ва мадҳи туро «Ёсин» ва «Тоҳо» бас аст.

Ин Саъдии ноқису очиз чӣ тавр метавонад васфи касеро мисли ту бигӯяд?

Салавот бар ту, эй Паёмбар ва салом бар ту!

* * *

Сабаби таълифи китоб

Ба атроф ва акнофи ҷаҳон зиёд сайру гашт кардам, бо ҳар кас муддате зиндагӣ кардам.

Аз ҳар гӯшаву канор баҳрае бурдам ва аз ҳар хирман хӯшае бардоштам. Аз илми ҳар кас ва аз таҷрибаҳои ҳар шахс истифода кардам ва аз ҳар нуктадон нуктае омӯхтам.

Аммо дар миёни он донишмандон касеро надидам, ки мисли мардуми Шероз покдил ва равшанзамир бошад; раҳмати Худо бар ин хок ва бар ин сарзамин бод!

Муҳаббат ва дӯстии мардони ин сарзамини пок, фикру ҳаёли маро аз Шом ба Рум мунсариф кард ва орзуи баргаштанро ба ватан пайдо кардам.

Вале ҳайфам омад, ки аз ин ҳама сайру гашт ва саёҳатҳо, ки дар бӯстони маънӣ доштам ба пеши дӯстонам бо дасти ҳолӣ баргардам. Ба дилам гуфтам: «Аз Миср қанд меоранд ва барои дӯстон тӯҳфа ва армуғон медиҳанд, агар дасти ман аз додани қанд ҳолӣ бошад, дар иваз сухани ширинтар аз қанд мавҷуд аст. Ин қанд, қандест, ки онро мардум наметавонанд бихӯранд, балки арбоб ва ошиқони маънӣ ба коғазҳо мебаранд ва ба дафтарҳо менависанд».

Вақте, ки ин қасри давлат - китоби «Бӯстонро» сохтам, бар он даҳ то дар гузоштам аз дарҳои тарбият. (Ин китоб иборат аз даҳ боб аст, ки дар мавриди таълиму тарбият навишта шудааст).

Боби аввал дар бораи адл, тадбир ва раъй, ниғаҳбонии халқ ва тарс аз Худо;

Боби дуюм дар асоси эҳсон ва некӯкорӣ, ки бояд сарватмандон барои шукри Худо онро анҷом диҳанд;

Боби сеюм дар мавриди ишқ, мастӣ, шӯри ҷавонӣ аст. На ишқе, ки бо хорӣ ба худ ҳамла мекунад;

Боби чаҳорум дар мавриди тавозӯ ва хоксорӣ;

Боби панҷум дар мавриди ризо ва хушнуд будан;
 Боби шашум дар бораи марди қаноатпеша;
 Боби ҳафтум дар мавриди тарбият;
 Боби ҳаштум дар мавриди шукр бар неъматӣ офият ва саломатӣ;

Боби нӯҳум дар мавриди тавба ва роҳи дуруст;
 Боби даҳум дар мавриди муноҷот, розу ниёз ва хатми китоб.
 Дар рӯзи муборак ва соли босаодат дар таърихи хуб миёни ду ид, яъне соли 655 ҳиҷрӣ ин ганҷинаи номдор (ин китоб) лабрез аз дур ва дурдонаи маонӣ шуд. Яъне ба охир расид.

Бо вучуди ин ки домани ман пур аз гавҳар ва ҷавоҳирот аст, боз ҳам аз хиҷолат сарам ба сӯи зонуям ҳам аст.

Чаро? Чун ки дар баҳр фақат дурдона нест, садаф ҳам ҳаст, дар боғ ҳамаи дарахтон баланду боло нестанд, дарахтони паст низ ҳастанд.

Пас, эй марди оқил ва хирадманд, эй инсони покизаҳу, ман нашунидам, ки инсони боақл айбҷӯ бошад.

Ҷома хоҳ ҳарир бошад ва хоҳ абрешим имкон надорад, ки пахта ё пашм ва монанди онро надошта бошад.

Агар ту ҷомаи аз ҳарири холис ва абрешим пайдо накардӣ, хашмгин машав, (агар дар гуфтори ман сухани хуб ва шево наёбӣ хашмгин маваш), балки бузургворӣ кун ва айбашро бипӯш!

Ман ба сармояи дониши худам ифтихор намекунам, балки дар назди сармоядорони илму дониш дасти талаб дароз кардаам.

Шунида будам, ки дар рӯзи умед ва бим (қиёмат) Худои Карим ба шарофати хубон гунаҳкоронро мебахшад.

Ту низ, эй хонанда, агар дар сухани ман бадиро дидӣ, ба ҳурмати хулқи Холиқи ҷаҳнофарин маро бубахш.

Чун дидӣ аз ҳазор байт як байт мавриди қабули ту шуд, ба ҳаққи мардӣ ва мардонагӣ даст аз бадӣ бардор.

Ба ҳар ҳол иншо ва навиштаҳои ман дар хиттаи Форс мисли мушки Хутан¹ бебаҳост.

Монанди садои табл аз дур овозаи ман даҳшатовар буд ва айби ман ҳангоме, ки аз зодгоҳам дур будам, пӯшида буд.

Овардани Саъдӣ ин китобро ба зодгоҳаш мисли ба шӯҳӣ овардани гул ба бўстон ва овардани филфил² ба Ҳиндустон аст.

Ин асар мисли хурмост, ки бо пӯсти ширин печонида шудааст ва чун боз кардӣ, дохилаш устухон аст, яъне донае беш нест.

Мадҳи Абӯбақр ибни Зангӣ

(Подшоҳи хиттаи Форс)

Табиати ман аз он табиатҳо набуд, ки дар фикри маддоҳии подшоҳон бошад, вале ин китобро ба номи шахсе, навиштам, то ки соҳибдилон гӯянд, ки Саъдӣ, ки дар илми балоғат ва суханварӣ пешқадам буд дар замони Абӯбақр ибни Зангӣ зиндагӣ кард.

Маро шоиста аст, ки ба ӯ ифтихор кунам, ҳамон гуна, ки Паёмбар ба даврони Анӯшервон ифтихор кард.³

Пас аз Умар мисли ӯ ҷаҳонбон ва динпарвар ва додгар наёмад. Ӯ сардори сарварон ва тоҷи бузургон аст. Эй дунё, ба даврони адлаш метавонӣ ифтихор кунӣ.

Агар аз фитна касе паноҳ бурданӣ бошад, ба ғайр аз ин кишвар паноҳгоҳ ва оромгоҳ барои ӯ вучуд надорад.

Хушо ба ҳоли ин даргоҳ, ки мисли хонаи Каъба аст ва хушо ба ҳоли атрофиёнаш, ки аз роҳҳои дур омаданд.

Мисли ин ганҷро ва мулку тахту сарирро надидам, ки ба кӯдакон, дарвешон ва пирамардон воғузур шуда бошад.

Ба назди ӯ касе бо дарду ғам наёмад, ки ӯ ба дардаш марҳаме нагузошта бошад.

¹ Мушки Хутан беҳтарин хушбӯиест, ки аз хуни нофи оҳуи даштии Хутан, ки дар Чин аст таҳия мешавад.

² Қаланфур

³ Паёмбар фармуд: «Ман дар замони подшоҳи одил Анӯшервон таваллуд шудам».

Ў ҳамеша толиби хайру некист, эй Худо ҳар умеде, ки дорад бароварда фармо.

Гӯшаи кулоҳаш ба баландии осмон расидааст, вале ҳанӯз ҳам аз хоксорӣ сараш ба замин ҳам аст.

Гадо гар тавозӯъ кунад хӯйи ӯст,

Зи гарданфарозон тавозӯъ накӯст.

Агар як фурӯмоя ва зердаст ба замин афтад ва таъзим кунад мардӣ нест, агар забардаст ба замин афтад ва тавозӯъ кунад мардӣ аст.

Зикри хайр ва овозаи ӯ махфӣ наместонад, балки шӯҳрати ӯ дар бузургӣ ва бузургворӣ ҷаҳонро фаро мегирад. Чун ки мисли ӯ хирадманд ва наҷоди мубораққадамро то дунё ҳаст, намешавад ба ёд овард ва пайдо кард.

Дар рӯзгори ӯ ранҷу меҳнатро намебинӣ ва аз зулму бедод нолаи касеро намешунавӣ.

Ҳеҷ кас мисли ин расму тартиб ва оини хубро надидааст, ки ба шарофати мақоми болаш дасти заифон қавӣ ва пурзӯр гашта бошад.

Дар ҷаҳон сояшро ҷунон паҳн кардааст ва адлу адолатро пиёда намудааст, ки ҳатто пиразани нотавон аз нерӯмандии нерӯмандоне чун Рустам боке надорад.

Дар ҳар замоне мардум аз ҷабри замона ва рӯзгор нола ва шикоятҳо мекунанд, вале дар рӯзгори ту эй Шаҳриёр, касе аз рӯзгораш шикояте надорад.

Дар замони ту халқро ором ва дар амон мебинам, вале пас аз ту намедонам, ки саранҷоми онҳо чӣ мешуда бошад?

Ҳамчунин аз нишонаҳои некбахтии туст, ки замони баландовозагии Саъдӣ дар рӯзгори ту иттифоқ афтод.

Чунки то бар осмон моҳу хуршед ҳаст, ин китоби «Бӯстон» ҳаст ва то ин китоб ҳаст, ном ва зикри ҷовиди ту ҳам дар он ҳаст.

Подшоҳон агар соҳиби номи нек шуданд, ба сабаби ин аст, ки аз гузаштагони худ хубиро омӯхтанд. Вале ту дар ахлоқ ва одоби подшоҳӣ аз дигар подшоҳон пешӣ гирифтӣ ва пешқадам шудӣ.

Искандар (Зулқарнайн)¹ аз рӯй (як навъ аз филизот) ва санг девор сохт ва роҳи Яъҷучу Маъҷучро² ба ҷаҳониён баст, вале ту аз зар ба рӯи яъҷучи куфр сад (девор) сохтӣ, мисли Искандар девори ту аз санг ва рӯй нест.

Забондоне дар ин рӯзгори амну ором агар сипос ва шукри туро нагӯяд, забон дар даҳон надошта бошад. Туӣ баҳри бахшоиш ва кони саховат ва мурувватӣ, ки аз вучуди ту ҳамаи мавҷудот баҳраманд аст.

Ман сифатҳои хуби ин шоҳро аз андоза ва ҳисоб берун мебинам ва намешавад онро дар майдони танги ин китоб гунҷоиш дод.

Агар қарор бошад, ки Саъдӣ ҳамаи он сифатҳоро баррасӣ кунад, дар ин сурат бояд як китоби дигар ғайр аз ин китобро таълиф кунад.

Ман очиз мондам аз шукргузориҳои чандин лутфу карами ӯ, бинобар ин беҳтар аст, ки дасти худро ба дуо боз кунам ва инчунин дуо кунам:

Илоҳо, дунё ба коми ту, Худои ҷаҳонофарин ниғаҳдори ту бод! Ситораи иқболи осмонгарои ту бар ҷаҳон тобанда бод! Кавқаби душманони ту нобуд ва сӯхта бод! Аз гардиши рӯзгор ғамгин мабошӣ!

Аз фикру хаёл бар дилат ғубор мабод, ки чун як ғам ба хотири подшоҳ пайдо шавад, хотири оламро парешон мекунад.

Дили ту ҷамъ ва кишвари ту обод бод!

Аз мулки ту парокандагӣ дур бод!

Танат мисли дин пайваста солим бод!

Дили бадандешон мисли тадбиришон суст бод!

Дарунат ба ёрии Худо шод бод!

Дилу дину иқлими ту обод бод!

¹ Зулқарнайн Искандар нест ва ин ки меғӯянд номи Зулқарнайн Искандар аст дуруст нест.

² Яъҷуч ва Маъҷуч - ҳар кадом уммате ҳастанд дорои 400 амир, ки касе аз онон намирад, то фарзандонаш ҳазор савор шаванд. Ва аснофи онон бисёр ва ба сурат ва шаклҳои ачибанд. Дарозии қомати гурӯҳе аз онон 120 газ ва қисме аз онон як гӯши худро фарши зерандоз ва гӯши дигарро рӯйандоз мекунад. Фил, хук ва мурдағони худро меҳӯранд ва тӯли баъзе аз онон як ваҷаб мебошад. (Меъёруллуғат).

Худои ҷаҳонофарин бар ту раҳмат кунад!

Ғайр аз ин ҳар чӣ гӯям афсона ва бод аст. Аз Худованд насиби ту ҳамин бас аст, ки тавфиқи некии туро зиёда гардонад.

Падарат, Саъд ибни Зангӣ аз дунё нороҳат нарафт, чун ки мисли ту фарзанди хубро ба ҷои худ гузошт.

Эй Худо, бар он турбат ва қабри номдор ва фазлу каромат борони раҳматро бибор!

Агар Саъд ибни Зангӣ даргузашт ва аз ӯ танҳо масал ба ёдгор монд, ки дар некномӣ зарбулмасал шуд, пас рӯзгор ёру ёвари Саъд ибни Абӯбакр бод.

Мадҳи Саъд ибни Абӯбакр ибни Саъд

Ҷавони ҷавонбаҳти равшанфикр, аз лиҳози давлат ҷавон ва аз лиҳози тадбири умури давлатдорӣ мисли пирон ва бузургсолон, аз лиҳози дониш баландпоя, аз лиҳози ҳиммат низ хеле баланд, аз лиҳози бозу далер, аз лиҳози дил боҳуш.

Ин аз саодати модари рӯзгор аст, ки чунин фарзандеро дар оғӯши худ парвариш кардааст.

Ӯ дар бахшишу карам обрӯи дарёро бурд ва дар баландии қадру мартаба ҷои ситораи Сурайёро гирифт.

Ту касе ҳастӣ, ки чашми давлат ба рӯи ту боз аст ва ту сардор ва сарвари шаҳриёрони баландмақом ҳастӣ.

Садаф, ки пур аз дурдонаҳои кӯчак ва хурд аст, арзиши як дона дурри ятимро надорад.

Ту ҳамон дурри ятими якдона ҳастӣ, ки зебу зинати хонадони салтанатӣ ҳастӣ.

Ё Раб, ба назари инояти худ ӯро ниғаҳ дор, аз осебу зиёни чашми бад ӯро барҳазар дор!

Худоё, ӯро дар дунё бо номи нек машҳур ва бо тавфиқу тоат бузургвор кун!

Дар адлу инсоф ва тақво истиқоматаш деҳ ва ҳар мақсаду муроде, ки дорад дар дунё ва охират бароварда гардон!

Эй Худо, ўро аз душмани нописандаш ғамгин макун, то аз шарри душман ғаме ва аз андеша дар дилаш газанде надошта бошад.

Фақат дарахти бихишті мевает мисли ту ба бор меоварад, ки писар толиби номи нек ва падар соҳиби номи нек.

Ҳар кас бадхоҳи ин хонадони нек бошад аз ин хонадон бегона аст ва ошноӣ надорад. Агар ошноӣ медошт, бадхоҳ намешуд.

Аҷаб дину дониш, аҷаб адлу инсофу дод, аҷаб мулку давлат, ки Худо онро ҳамеша ниғаҳ дорад ва поянда гардад!

Лутфу қарамҳои Худованд дар ҳадди қиёс намегунҷад ва бо сипос ва шукр гуфтани забон намешавад хидмати онро анҷом дод ва ҳаққи онро адо кард.

Аз дасту забони кӣ барояд,

К-аз ӯҳдаи шукраиш бадар ояд.

Гар бар тани ман забон шавад ҳар мӯе,

Як шукри ту аз ҳазор наҷвонам кард.

Худоё! Ту ин шоҳи фақирпарварро, ки халқ дар сояи салтанаташ ба оромӣ зиндагӣ мекунад, ҳамеша бар болои сарашон поянда нигоҳ дор ва ба тавфиқи тоат дилашро зинда кун!

Ўро аз дарахти умед баҳраманд гардон, сарашро сабз ва рӯяшро бо лутфу раҳматат сафед фармо!

Эй Саъдӣ! Беҳуда худатро хаста макун, агар сухани рост ва ҳақ дорӣ биёву бигӯй.

Ту манзилишинос ҳастӣ ва аз нишони сарманзили мақсуд огоҳӣ ва подшоҳ низ дар роҳи саодат қадам мегузорад.

Ту сухани шоиста ва ҳақ мегӯй ва шаҳриёр ҳам гӯши ҳақшунав дорад.

Чӣ ҳоҷат, ки нӯҳ осмонро табдил кунӣ ба нӯҳ курсӣ ва зерӣ пои шоҳ Қизил Арслон бигузорӣ?¹

¹ Шоире ба номи Заҳириддин Фаробӣ дар мадҳи шоҳ Қизил Арслон қасидае навишт ва дар он қасида он қадр дар маддоҳӣ муболиға кард, ки аз ҷумла чунин гуфт:

Нӯҳ курсии фалак ниҳад андеша зерӣ пой,

То бўса бар рикоби Қизил Арслон ниҳад.

Яъне ба ин гуна маддоҳиҳои муболиғаомез ҳоҷат нест, ту эй Саъдӣ, мисли он шоир ба шаҳриёрат мағӯ, ки пои иззаташро бар нӯҳ осмон биниҳад, балки ба ӯ бигӯ, ки пешонаи ихлос ба замини бандагӣ бинех!

Ба хоҳири тоату ибодат чехраатро бар остоне бинех, ки сачҷодаи ростон ва бандагони холис ҳамин аст.

Агар ҳақиқатан бандаи Худо бошӣ, бояд сари худро ба ин дар биниҳӣ ва тоҷи фармонравой аз сарат бардорӣ.

Бояд ба пешгоҳи Худованди Зулҷалол мисли фақире, ки дар пеши сарватмандон нолаву зорӣ мекунад, нолаву зорӣ кунӣ!

Агар меҳоҳӣ тоати ўро анҷом диҳӣ, либоси шоҳӣ мапӯш, балки мисли дарвеш ва фақирӣ мухлис ба даргоҳаш оху зорӣ кун ва ба ӯ бигӯ, ки Парвардигоро, ту сарватманд ҳастӣ, тавоно ҳастӣ, фақирпарвар ҳастӣ! Ман на соҳиби кишвар ҳастам ва на фармондеҳ, балки яке аз гадоёни ин даргоҳам.

Аз ту меҳоҳам, ки ба корҳои хуб ва нек ба ман дастрасӣ деҳ, тавфиқ ато кун! Агар ту тавфиқи кори хубро ба ман надихӣ, ман ба касе наметавонам некӣ кунам.

Эй шаҳриёр, шабҳо мисли гадоён машғули дуо бош ва бо сӯзи дил дуо кун ва рӯзҳо подшоҳӣ кун. Агар ҳақиқатан меҳоҳӣ подшоҳӣ кунӣ, бояд шабҳо бо сӯзу гудоз дуо кунӣ.

Дар ҳоле, ки гарданкашону зўргўён дар даргоҳат камари хидмат мебанданд ва мунтазири амру фармони ту ҳастанд, ту бояд бар останаи ибодат саратро гузошта бошӣ.

Чӣ хуб аст, ки бандагон подшоҳ ва сарваре дошта бошанд, ки ӯ банда ва ҳақгузори Худованд бошад.

Ҳикоят

Ҳикоят кардаанд, ки як соҳибдил бар болои паланге нишаста буд ва ба ҷои тозиёна море дар даст дошт ва бо шитоб мерафт.

Як нафар ба ӯ гуфт: Эй марди Худо, маро ҳам ба ин роҳи худат роҳнамоӣ кун! Ту чӣ кор кардӣ, ки ин паланги дарранда ба ту ром шуд? Чӣ кор кардӣ, ки ангуштари саодатро ба номи худат нақш кардӣ?

Соҳибдил гуфт: Агар паланг, мор ва ё фил ва каргас ба ман ром шуд, ҳайратзада машав! Агар ту итоати Худо кунӣ, аз ҳукми ту ҳеҷ мавҷуде сарпечӣ нахоҳад кард.

Хулоса

Агар ҳоким пойбанди фармони Худованди довар бошад, ҳамеша Худованд ёру ёвари ӯ хоҳад буд.

Имкон надорад, ки Худованд туро дӯст дорад ва дар айни ҳол ба дасти душмане гирифтор гардонад. Агар Худо бандаашро дӯст дорад, ҳаргиз ба дасти душман гирифтор намекунад.

Роҳи рост ҳамин аст, аз роҳи ҳақ рӯй магардон, бо камоли итминон қадам неҳ ва ҳар мақсаде, ки дорӣ ба даст биёр.

Насихат ба касе фоидабахш аст, ки гуфтаҳои Саъдиро дӯст дорад ва мавриди писандаш қарор гирад.

Боби 1

Дар бораи адл ва тадбир

Шунидаам, ки Анӯшервон ҳангоми ҷон додан, ба фарзандаш гуфт: Хотири бечора ва ниёзмандонро пос дор ва дили онҳоро ба даст биёр ва дар фикри роҳату осоиши худат мабош.

Агар ту дар фикри осоиш ва айшу ишрати худат бошӣ, дар кишвари ту касе наметавонад осуда зиндагӣ кунад. Ба назди инсонҳои доно қобили қабул нест, ки ҷӯпон дар бистари роҳат бихобад дар ҳоле, ки гург дар рамаи гӯсфандон ҳучум бурда бошад.

Бирав, хотири дарвени мӯҳтоҷро посдорӣ кун, дилашро дарёб, ки тоҷдорӣ шох ба хотири мардум аст. Халқ реша аст, султон чун дарахт аст, маҳкаму устувор дар замин истодани дарахт ба хотири реша аст.

То метавонӣ дили мардумро машикан, ҷариҳадор макун. Агар қардӣ, решаи худатро ба дасти худат қандӣ ва нобуд қардӣ.

Агар роҳи рост меҳохӣ, роҳи инсонҳои ботақворо интиҳоб кун, ки онҳо ҳамеша дар ҳоли биму умед зиндагӣ мекунанд. Яъне ту низ бояд ба инояти Худованд умед дошта ва аз оқибати кори худ дар биму ҳарос бошӣ.

Табиати марди оқил ва хирадманд бояд ин бошад, ки ба неқӣ умед ва аз бадӣ ҳарос дошта бошад. Агар ин ду ҳислатро дар вучуди подшоҳ пайдо қардӣ, метавонӣ дар мулк ва кишвари ӯ паноҳ бибарӣ ва эмин бошӣ. Чун ки шахси умедвор ба бахшоиши Худо ба умеди бахшиши Худо дигаронро мавриди бахшиш қарор медиҳад.

Ӯ аз зарари дигарон наметарсад ва тарси ӯ аз он аст, ки дар мулки ӯ мардум дучори зарар шаванд ва ба дигарон осебе бирасад.

Агар дар сиришт ва табиати шоҳ ин хулқи хуб набошад, дар кишвари ӯ аз оромӣ ва осудагӣ бӯе вучуд надорад.

Агар ба кишварат ва ба мардумат пойбанд ҳастӣ ва дӯст дорӣ, бояд барои розӣ кардан ва хушнудии онҳо талош кунӣ, вале агар худхоҳу яккасабор ва худписанд бошӣ, саратро бигир ва аз кишварат берун рав ва тарки ватан кун.

Дар кишваре, ки мардум аз подшоҳаш дилтангу нороҳат бошанд, фаровонӣ, арзонӣ ва роҳатро дар он ҷо наметавонӣ дид.

Аз инсонҳои солим, мустабид ва мутақаббир битарс (онҳоро дар қорҳои давлатӣ роҳ надех), аз касе, ки аз Худо наметарсад битарс.

Ҳар шоҳе, ки дили мардуми кишварашро шикаст ва ранҷонд, ин шоҳ ободии кишварашро метавонад танҳо дар хобаш бубинад.

Ҳамаи харобиҳо ва ҳамаи бадномҳо аз ҷавру зулм пайдо мешавад ва ин суҳанро касе хуб мефаҳмад ва аз умқи он бохабар мешавад, ки пешбин ва оқибатнигар бошад.

Намешавад, ки бо зулму бедод халқро ба қуштан дод. Чун ки пушту паноҳи салтанат ва подшоҳӣ ҳамин мардум ҳастанд ва агар мардум набошад давлат ва салтанат аз байн меравад.

Ба деҳқонон ва кишоварзон ба хотири ҳудат бештар таваҷҷӯҳ кун ва ҳаққи онҳоро хуб пардохт намо. Агар гирандаи музди қор розӣ шавад, қори худро хуб ва бо хушҳолӣ анҷом медиҳад.

Ба касе бадӣ кардан аз мардонагӣ нест, ба хусус ба касе, ки аз он хубӣ дида бошӣ.

Шунида будам, ки Хусрав подшоҳи сосонӣ дар ҳоли ҷон қандан, он гоҳ ки чашмонаш аз дидан монда буд, ба фарзандаш Шируя гуфт: Ҳамеша ба хотир дошта бош, агар қасд қардӣ ё қардани қореро ният қардӣ, он ният ва қасди ту бар салоҳ ва ғоидаи мардуми ту бошад. Огоҳ бош, ки ту то аз адлу адолат сарпечӣ накунӣ, мардум аз дасти ту пойпечӣ намекунанд.

Мардум аз солими бедодгар фирор мекунад ва меғурезад ва номи бади солим аст, ки дар дунё мемонад ва ибрати дигарон мешавад.

Бисёр ин иттифоқ афтод, ки ҳар касе аз зиммодорон кори бадеро анҷом дода бошанд ё як суннати бадро бунёгузорӣ карда бошанд, бунёд ва асоси худро аз байн бурданд ва решакан карданд.

Марди ҷанговари шамшерзан метавонад харобкорӣ кунад, вале ба андозаи дуди оҳи дили пиразани мазлум наметавонад таъсирбахш бошад.

Оҳи мазлумон ба ҳангоми саҳар,

Осмонро мекунад зеру забар.

Шояд зиёд дида бошӣ, ки чароғи афрӯхтаи як бевазан як шаҳрро ба оташ кашид.

Дар тамоми дунё бештарин баҳрабардориро ба ҷуз подшоҳи боинсоф чӣ касе кардааст.

Агар подшоҳи боинсоф аз дунё равад, ҳама ба қабри ӯ раҳмат мефиристанд.

Бад ҳам мегузараду неқ ҳам мегузарад, пас ҳамон беҳтар аст, ки номатро ба хубӣ ёд кунанд.

Агар қарор бошад, ки аз дунё бигзарӣ ва ба ояндагон афсона шавӣ, пас афсонаи хуб шав на афсонаи бад.

Тавсия барои интиҳоби вузаро

Барои корҳои мардум ва ё бар сари кори мардум касеро таъйин кун, ки худотарс бошад. Чун ки инсони парҳезгор ободкунандаи мулк ва кишвар аст.

Ҳар касе, ки манфиати тӯро бо озуру азияти мардум ба даст овардани ӯ шуд, бидон, ки ин шахс нисбат ба ту бадгумон ва хунхори халқ аст.

Раис қарор додани касе, ки аз дасти ӯ ҳама ба дод омадаанд ва дасти худро ба тарафи Худо ба унвони дуо дароз кардаанд, хатои бузург аст.

Ҳар кас инсони нақўкорро парвариш кард, бадӣ набинад, вале агар касе бадсириштро парвариш кард, ин инсон душмани хуни ҳудаш аст. Яъне бо парвариш ва тарбия кардани ин инсони бад, ба ҳудаш душманӣ кардааст.

Инсони мардумозорро бо навозиш ва нармӣ мукофот макун, бояд решаашро аз беҳу бунаш биканӣ ва нобуд кунӣ.

Набояд, ки ту ба вучуди як вазир ё раисе, ки зулм карданро дӯст медорад ва ба халқи ту ҷавру зулм мекунад сабр кунӣ ва тамошо кунӣ, балки бояд пӯсти ўро зудтар биканӣ, ки фарбеҳ нашавад.

Сари гургро бояд аз аввал бурид ва нобуд кард. Намешавад, ки пас аз несту нобуд кардани ғусфандони мардум, ба дунболи гург бияфтӣ ва дар пайи нобудии ў бошӣ, ки чандон фоидае надорад.

Яке аз савдогарон, ки асир шуда буд ва гирду атрофи ўро дуздон бо тире туфанг муҳосира карда буданд, як сухани хуберо ба забон овард. Ў гуфт:

Ҳар гоҳ, ки роҳзанҳо ва дуздҳо мард шуданд ва иддаои мардонагӣ карданд, дар он сурат дар сипоҳ ва артиши шоҳ чӣ мардон хидмат кунанд ва чӣ занон, фарқе намекунад.

Шоҳаншоҳе, ки хотири бозаргон ва савдогаронро озурда ва ранҷур кард, дари хайру баракатро ба рӯи шаҳру лашкараш баст.

Ба ин кишвар инсонҳои бохуш дигар нахоҳанд омад, зеро овозаи ин расми бадро мешунаванд ва ба ғӯши онҳо ин хабар хоҳад расид.

Номи нек ва кори нек бояд ҳамеша мавриди қабули ту бошад ва савдогаронроу сафиронро бояд эҳтиром кунӣ ва бо онҳо рафтори хуб дошта бошӣ.

Савдогарони мусофирро ту бояд мисли ҷони худат парвариш кунӣ, зеро онҳо ҳастанд, ки номи неки тӯро ба ҷаҳон машҳур мекунанд.

Ҳар кишваре, ки ғарибу мусофир аз он озурдахотир ва бо дили ранҷида берун ояд, он кишвар зуд хароб мешавад.

Бо ғарибон ва сайёҳон дӯстӣ ва ошноӣ барқарор кун, зеро аз хусусияти сайёҳон ин аст, ки метавонанд номи некро ба касе ҷалб кунанд ва бо номи нек ўро ба ҳама бишиносонанд.

Меҳмононро хуб пешвоз бигир ва мусофиронро азиз дор ва аз осебу офатҳое, ки аз бепарвой нисбат ба онҳо ба вучуд меояд барҳазар бош.

Аз бегонаҳо эҳтиёт ва парҳез кардан хеле хуб аст, зеро бегона метавонад душмани ту бошад, вале дар либоси дӯст биёяд пеши ту ва ҷилва кунад.

* * *

Дар мавриди инсонҳои фитнагар

Ғариб ва мусофире, ки дар фикри фитна ва ошӯбгарӣ бошад, ўро озор надех, бо нармаӣ ва хубӣ аз кишварат берун кун.

Эҳтиёҷ ба хашмгин шудан ва бархӯрди хашин кардан ва озор додан нест, зеро ахлоқ ва одати бади ў душмани ўст ва ҳамеша дунболи ў мегардад ва аз ў ҷудо намешавад.

Аммо агар форс бошад, аз кишвари худат, яъне аз мардуми бумӣ бошад ба шаҳри дигар, мисли Санъо ё Сақлоб ё Рум мафирист, дар ҳамон ҷо амон мадеҳ ва то вақти чошт зинда боқӣ магузор, ки дуруст нест балоро ба сари каси дигар фиристон.

Қадимиҳо меғӯянд, ки сарнагун ва нобуд шавад заmine, ки аз он ҷо инсонҳои бад ва фитнаангез берун оянд.

Дар мавриди ҳақшиносӣ ва қадрдонӣ

Дӯстон ва хидматгузори қадимии худро мўҳтарам шумор ва қадри онҳоро боло бибар, зеро намакхӯрда ва дастпарварда ҳеҷ гоҳ хиёнат намекунад.

Агар яке аз хидматгузори ту пир ва кўҳна шуд ва зиёд дар хидмати ту монд, ҳаққи хидматҳои гузаштаашро фаромўш макун. Агар пирӣ дасти ўро аз хидмат кардан баста бошад, нотавон шуда бошад, вале дасти ту ба хубӣ ва бахшиш ҳамчунон боз ва озод аст.

Шунида будам, ки Хусрави Парвиз, вақте ки ба нақши Шопури наққош қалам кашид ва ўро аз вазифааш ихроҷ кард, Шопур нафасашро фурӯ кашид ва сухане нагуфт. Вале чун ҳолаш

аз бенавой ва фақирӣ табоҳ шуд, ин ҳикоятро (илтимоснома) навишт ва ба ҳузури подшоҳ фиристод:

Ман ҷавонии худамро фидои ту кардам, акнун ки пир шудам маро аз пеши худ ронда макун!

Дар мавриди интихоби ашхос барои мақомҳои ҳассос

Агар касеро дар мақоме мансуб карданӣ бошӣ, бояд мардеро интихоб кунӣ, ки сарватманд ва доро бошад, зеро инсони нодор ва камбағал аз султон наметарсад. Агар корманди ту фақир ва ниёзманд бошад ва ба сабаби хиёнат ўро дастгир кардӣ, ба ғайр аз доду фарёду нола чизи дигаре аз дасти ў дарнамеояд.

Агар корманд аз амонатдорӣ даст бардошт ва ба хиёнаткорӣ даст зад, дар ин сурат бояд ту назоратгареро аз пушти сари ў бигзорӣ, то дидбони кори ў бошад ва агар ин нозири ту низ бо он корманд ҳамрозу ҳамфикр шуд, ҳар ду ро аз кор барканор кун.

Амонатнигаҳдор бояд худотарс бошад, агар амин ва корманд аз ту тарсад, вале аз Худо натарсад, ўро амин ва корманди худ қарор мадеҳ.

Инсони амонатдор бояд аз Худо тарсу андеша дошта бошад, на аз кашида шудан ба қазоват ё маҳкама ва ё шиканҷаву ҳалокат.

Аз ин ки ба ҳар кас бовар кунӣ даст бияфшон ва то имкон дорад худат ба ҳисоби онҳо бирас, то дилат ором гирад ва хотирчамъ бинишинӣ, зеро дар ин замон аз сад нафар як нафарро амонатнигаҳдор намебинӣ.

Ду нафаре, ки бо ҳам дӯсти дерина ва роздори ҳамдигар бошанд ба як ҷо ба як кор бо ҳам нафирист. Аз кучо медонӣ, шояд онҳо ҳамдаст шаванд ва яке дузд шавад ва дуюмӣ пардапӯшӣ кунад. Агар дуздҳо аз ҳамдигар биму ҳарос дошта бошанд ва роздор ва дӯсти деринаи ҳамдигар набошанд, дар миёни ин дуздҳо қорвон метавонад саломат биравад ва ба манзилаш бирасад.

Дар мавриди бахшандагӣ пас аз муҷозот

Агар як нафарро аз мақомаш азл кардӣ, пас аз мӯддате гуноҳи ӯро бубахш.

Ба мақсад расонидани як инсонӣ умедвор аз шикастани занҷири ҳазор зиндонӣ ва озод кардани онон аз ҳабс, беҳтар ва хубтар аст.

Нависанда ва котиби подшоҳ агарчи аз амалаш ҷудо шавад ва маъзул гардад, вале таноб ва риштаи умеду орзуяш бурида намегардад.

Подшоҳ нисбат ба зердастони худ мисли хашмгин шудани падар аз писар, хашмгин мешавад.

Падар гоҳе писарашро мезанад, то ки каме ҷонаш дард кунад ва хатои худро тақрор накунад ва гоҳе ашки писарашро аз чашмонаш пок мекунад.

Агар хеле нармӣ кунӣ ва мулоим шавӣ ҳам намешавад, зеро тарафи муқобил далер ва бепарво мешавад ва ҳамеша хашмгин ва саҳт шавӣ ҳам намешавад, зеро аз дидори ту сер мешаванд ва тоқати дидани туро пайдо намекунанд.

Дуруштӣ ва нармӣ ҳар ду лозим аст, зеро ин ҳар ду дарбеҳ ва илоҷи якдигаранд. Мисли табиб, ки ҳам ҷарроҳӣ мекунад ва ҳам марҳам ва дору мениҳад.

Ҷавонмард, хушахлоқ ва бахшанда бош. Худованд неъматашро ба ту арзонӣ кунад, ту ба халқ арзонӣ кун.

То имрӯз ба дунё касе наомадааст, ки монда бошад ва сутуни дунё шуда бошад. Танҳо ҳамон кас ба дунё монд, ки номи нек аз худ боқӣ гузошт.

Касе, ки аз худааш пул (қўпрук), чашмаи об, қорвонсаро ва меҳмонсаро боқӣ гузошта бошад, ӯ зинда аст, ӯ ҳаргиз намурдааст.

Ҳар касе, ки аз паси худ ёдгоре боқӣ нагузошт, он шахс мисли дарахтест бесамар, ки мевае надорад.

Ҳар кас, ки аз дунё рафт ва асари ҳубе аз худ боқӣ нагузошт, ин шахс пас аз маргаш шоистагии хондани сураи «Ҳамд»-ро ба руҳаш надорад; ҳеч кас ба руҳи ӯ сураи «Ҳамд» намехонад ва дуо намекунад.

Насиҳат:

Агар хоҳӣ, ки номи неки ту абадӣ бимонад, бояд номи неки бузургон ва гузаштагонро пинҳон нақунӣ, балки номи онҳоро бояд зинда нигоҳ дорӣ.

Пеш аз он ки даврони салтанати ту ба поён расад, бояд инро дар назар дошта бошӣ, ки рӯзгор пас аз даргузашти ту ҳамон гуна, ки пас аз подшоҳони гузашта идома пайдо карда буд, идома хоҳад ёфт чизе тайир нахоҳад кард.

Онҳо низ мисли ту хушҳолӣ, хушгузаронӣ, ноз, тараб ва бозиро доштанд ва дар охир партофтанду рафтанд.

Яке номи некӯ бибурд аз ҷаҳон,

Яке расми бад монд аз ӯ ҷовидон.

Фарқаш ҳамин аст, ки яке адолат намуд ва хубӣ кард ва номи некаш боқӣ монд, дигаре ҷавру зулм намуд, номи бадаш дар забонҳо боқӣ монд.

Агар як инсони бадандеша туро маҷбур ба озор додани касе кунад, ту ба сухани ӯ гӯш макун ва ба ҳақиқати кор фикр кун, ки чаро ӯ туро ба ин кор тавсия кард. Сабабаш чист?

Каси гунаҳкор узрхоҳӣ кунад, узрашро қабул кун, гуноҳашро фаромӯш кун ва агар аз ту амон талабид, амонаш деҳ.

Агар гунаҳкоре ё ҷинояткоре ба ту паноҳ бурд, ба ӯ паноҳ деҳ. Шарт нест, ки бори аввал, ки гуноҳ кард сарашро аз тан ҷудо кунӣ.

Агар борҳо панду насиҳат кардӣ, вале ба насиҳат гӯш накард ва ба корҳои хилофаш идома дод, дар ин сурат бояд ту бо зиндон кардан ва бо маҳкум ба ҳабс намудан ба ӯ гӯшмол ва ҷазо бидиҳӣ. Вале агар хабосат ва бадсириштии ӯ на бо панд дуруст шуду на бо банд, пас ягона илоҷи ин дарахти ҳабис аз реша кандан аст.

Агар бо дидани гуноҳи касе асабонӣ ва ҳашмгин шудӣ, зуд қазоват макун, балки тааммул кун ва дар муҷозоташ бештар фикр кун. Зеро лаъли бадахшонро шикастан осон аст, вале пайванд кардани он кори осон нест, шояд имконпазир набошад.

Ҳикоят

Як нафар кўҳҳо ва дарёҳоро тай кард ва аз дарёи Уммон қадам ба хушкӣ гузошт. Ў дар ин сафари тўлонию худ бо арабҳо, туркҳо, тоҷикҳо ва румиҳо ошно ва аз ҳар ҷинс ва аз ҳар миллат хабардор шуд ва илми зиёд ҳосил кард.

Ҷаҳонгашта, донишманд, сафаркарда ва ботаҷриба шуд. Ҷисмаш мисли дарахти тановар нерӯманд шуда буд, вале на барг дошту на мева, фурумоёву бечора шуда буд.

Бар ҷомаи кўҳна ва фарсудаи худ дусад дарбёх ва баҳяро дўхта буд ва дар миёни либосаш бадани ӯ мисли ҷасади сўхта намоён буд.

Аз канори ҳамон дарёи Уммон воридаи як шаҳр шуд. Дар он шаҳр яке аз бузургон фармондеҳ буд. Ин фармондеҳ инсони нексиришт, неқном ва неқандеш буд ва дар пои фақирон очизона сар мениҳод, шахси камбағалпарвар буд.

Вақте марди мусофир воридаи ин шаҳр шуд, хидматгузори ин шоҳи фақирпарвар ўро гирифтанд ва ба ҳаммом бурданд ва сару танашро аз гарду ҷанги роҳ шустанд ва ба назди он шоҳ бурданд. Ҳамин ки сарашро ба остонаи шоҳ гузошт, ду дасти адабро ба рӯи синааш гузошт ва шурўё кард ба мадҳу ситоиши он шоҳ. Бо воридаи шуданиаш ба айвони шоҳ гуфт:

Эй шоҳ, бахти ту ҳамеша ҷавон бошад ва давлатат пойдор гардад! Дар мамлакати ту ба ҳар манзили макон рафтам, надидам, ки дили касе аз ранҷу меҳнат озурда бошад ё касе аз шаробхўрӣ маст ва саргардон бошад. Танҳо хонаҳои фасод ва майкадаҳоро харобшуда дидам, дигар ҳамаро ободу зебо. Зебу зинати подшоҳ ҳамин бас аст, ки бо озор додан ва азият кардани касе хушҳол нашавад.

Ин суҳанҳоро гуфт, мисли ин ки як доман гавҳари гаронбаҳоро бо лутфи суҳанварӣ пешкаши шоҳ кард.

Шоҳро аз лутфи суҳани ӯ хушаш омад ва чунон завқзада шуд, ки наздик буд бо афшондани остинаш рақс кунад. Ҳусни гуфтор ва зебоии суҳани ин мард мавриди писанди шоҳ қарор гирифт ва ўро ба назди худаш даъват кард ва бо эъзозу иқром зару гавҳари

зиёде дод ва пурсид, ки аз аҳли кадом сарзамин ҳастӣ? Аслу насабат чист, зодгоҳат кучост?

Ӯ ба суолҳои шоҳ ҳар чӣ пурсид ҷавоб дод ва аз саргузашти худаш гуфту гуфт, то мартабаи болоро дар назди шоҳ касб кард ва аз дигарон ба шоҳ наздиктар шуд. Сипас шоҳ ба дилаш гуфт: Ман бояд мақоми вазоратро ба дасти ин мард бисупорам. Вале ин кор бояд оҳиста-оҳиста ва батадриҷ сурат гирад, то гурӯҳи мардум ва атрофиён ба сӯи ва кӯтоҳбинии ман наханданд. Аввал бояд ақлашро имтиҳон кунам ва ба миқдори ҳунармандӣ ва кордонии ӯ мартаба ва мақомашро боло барам. Ҳар кас бетарҷриба ва ноозмуда кор кунад, ҳатман дилаш аз ҷаври ғаму гусса пур хоҳад шуд.

Ҳамон гуна ки агар қозӣ бо фикру тадбир фатвоеро содир кунад, аз соҳибмансабони саллабасаре, ки дар атрофаш дорад, хиҷолатзада намешавад.

Замоне, ки ангуштат дар мили туфанг қарор дорад хуб нигоҳ кун, ки ҳадафи ту қадом аст, вале пас аз партоби тир нигоҳ ва назари дақиқ фоидае надорад.

Мисли ҳазрати Юсуф (а) ҳар кас салоҳ, ақл ва тамиз дошта бошад, дар тӯли як сол метавонад азиз ва подшоҳи Миср шавад, ки нашуд ва бо вучуди ин ҳама ақду заковат сӣ - чиҳил сол гузашт, то ба он мақом расид.

То рӯзҳо нагзарад намешавад ҳақиқати касеро фаҳмид.

Алқисса, ҳамаи ҷанбаҳои ахлоқи ин мардро кашф кард ва хуб фаҳмид ва ба шоҳ ошкор шуд, ки ин мард хирадманд ва покдил, неқӯахлоқ ва равшанфикр, суҳансанҷ ва одамшинос аст, дар фикр, раъй ва тадбир аз бузургон беҳтар ва бештар дид, бинобар ин ба курсии болотар аз забардастон ва вазиронаш нишонд.

Ин мард дар кори давлат ончунон илму ҳикмат ва маърифати худро ба кор гирифт, ки аз амру наҳйи ӯ аз рафтору кирдори ӯ ҳама розӣ гаштанд ва дили касе аз ӯ наранҷид. Тамоми кишварро ба зери фармони худаш даровард, ки аз ӯ бар ҳеҷ мавҷуде озор нарасид. Забони ҳамаи бадгӯёро бо ин корҳои

ботадбириаш баст ва ҳеч бадгӯе натавонист дар ҳаққи ӯ сухани баде ба забон биёрад.

Ҳасудони вай чун ба андозаи як ҷав хиёнати ӯро надиданд, мисли гандум дар деги сӯзон тапиданд.

Аз дили равшани ӯ кишвар дурахшон шуд ва аз корҳои аҷибӣ ӯ вазири кӯҳна гирифтори ғами нав шуд, зеро дар кори ӯ раҳна ва нуқсонро надид, ки баҳонае барои таъна задан дошта бошад.

Инсони амонатнигаҳдор ва инсони бадандеш мисли ташту мӯрчаанд, ки мӯрча наметавонад бо така ба зӯр таштро сӯрох кунад.

Шоҳ ду ғуломи мисли офтоб хушгил ва зебо дошт, ки ҳамеша дар хизмати ӯ камарро баста ва омода буданд. Ҳар ду покиза ва мисли хуру парӣ буданд, ки сеюм надоштанд. Ҳар ду зебосурат, ки ҳар кас онҳоро танҳо-танҳо бинад фикр мекунад, ки як нафар аст. Ё мисли ин аст, ки яке дар оина сурати дигарӣ бошад.

Суханҳои ин марди донои ширинзабон ба ин ду ғуломи шамшодқад таъсир кард ва дили онҳоро ба ҳудаш ҷазб намуд. Онҳо бо дидани ахлоқи сифатҳои хубаш дӯстдор ва ҳаводори ӯ шуданд. Ё низ нисбат ба ин ду ғулом майл пайдо кард, вале на майли инсонҳои сабук, булҳавас ва қўтаҳбин. Ё бо назар кардан ба рӯи ин ғуломони зебо эҳсоси оромиш ва осоиш мекард.

Вазири шоҳ аз моҷаро хабардор шуд ва бо нияти бад пеши шоҳ рафт ва аз моҷаро хабар дод ва гуфт:

«Номи ин нокасро намедонам, ки кист, аммо ҳаминро медонам, ки ин мард дар ин сарзамин ба оини ростӣ ва дуруст намехоҳад зиндагӣ кунад.

Инсонҳои сафаркарда ва сайёҳ муқайяд ба одоби ахлоқ нестанд, онҳо бебанду боранд, зеро парваришфтои боргоҳи шоҳона ва давлат нестанд. Шунидам, ки ин мард бо ғуломон сарукор дорад ва хиёнат ва шаҳватронӣ мекунад. Шоиста нест, ки ин гуна сиёҳрӯ ба хона ва айвони шоҳ бадномиро биёрад. Ман наметавонам нону намаки шоҳро фаромӯш кунам, хиёнатро нисбат ба валинеъматам бубинам ва хомӯш бинишинам, инро вичдонам қабул намекунад. Намешавад, ки бо гумон ва шак

чизеро гуфт, ман то яқин накардам ва ҳақиқатро надидам ба шумо чизе нагуфтам, яке аз хидматгоронам гӯш кардааст, ки онҳо ҳамдигарро ба оғӯш мекашиданд. Ман он чӣ вазифаам буд гуфтам, акнун ин тарафи ҳодиса ба дасти шоҳ аст, ҳамон гуна ки ман озмудам шумо низ имтиҳон кунед».

Хулоса ин вазир ба нохубтарин сурат воқеаро шарҳ ва тавзеҳ кард, ки Худо ба инсони мисли ӯ бадсиришт рӯзи некро надиҳад.

Ин инсони бадгумон ҳамин ки ба як зарра камбуд хабардор шуд, шуруъ кард ба фитнаангезӣ ва ба сӯзондани дили бузургон.

Бо андак хӯша ва ё тароша мешавад оташ афрӯхт, сипас бо он оташ ба роҳатӣ дарахтони бузургро ҳам хокистар кард.

Ин хабар шоҳро чунон асабонӣ кард, ки сараш мисли дег ба чӯш омад. Хашму ғазабаш мегуфт, ки хуни он дарвешро бирез, вале оромиш ва иродаи қавии ӯ даст дароз мекард ва ҷилави ғазабашро мегирифт.

Дилаш ба ӯ мегуфт, ки намакпарвардаро куштан аз мардонагӣ нест, пас аз адлу адолат зулм кардан, дили дигаронро хунук мекунад. Тарбияткардаи худро газанду осеб марасон ва чун аз эҳсонӣ ту баҳраманд шуд, бо тир мазан.

Агар наметавонӣ таҳаммул кунӣ, меҳохӣ бо зулм хуни касеро бирезӣ, набояд аз аввал ўро парвариш кунӣ ва неъматӣ худро сарфи ӯ намоӣ.

Ту то яқин накардӣ, ки ӯ соҳиби ҳунар ва ақлу заковат аст, дар боргоҳи шоҳонаат роҳ надодӣ ва шарикӣ худ дар давлатат қарор надодӣ.

Имрӯз ҳам ҳамин корро анҷом деҳ, то яқин накунӣ, ки гунаҳкор аст ба гуфтаи рост ё дурӯғи душман мучозоташ макун.

Шоҳ ин розро ҳарчанд дарднок буд фош накард ва пӯшида дар дилаш нигоҳ дошт ва ба гуфтаи донишмандон амал кард, ки гуфтаанд: «Дил зиндони сирру асрор аст, агар гуфтӣ ва сирро фош кардӣ, дубора наметавонӣ онро дастгир кунӣ ва ба занҷир кашӣ».

Пинҳонӣ ба он мард назорат мекард ва корҳои ўро зерӣ назар гирифт ва дар рафтори он марди хушёр шоҳидӣ хато ва камбуд

шуд. Шоҳ дид, ки он мард агар бо яке аз ин ғуломон нигоҳ кунад, он ғулом низ бо чехрае мисли чехраи парӣ, зери лаб меҳандад. Дар ҳақиқат агар ду кас бо ҳам алоқа дошта бошанд ва ҳамдигарро дӯст доранд ва ақлу хушашон ба фикри ҳамдигар бошад, метавонанд лабашон хомӯш бошад, вале бо нигоҳ ва бо ишора ва табассум сӯҳбатҳое дошта бошанд. Ҳамин ки он мард ба рухсори он ғулом чашмандозӣ мекард, мисли беморе, ки бо бемории истиско (ташнағӣ) гирифта шуда бошад аз оби дарёи Даҷла ҳам сер наметавонад бишавад, хуб нигоҳ мекард ва аз дидори он ғулом сер намешуд.

Бо дидани ин воқеа гумони баде, ки ба сари шоҳ пайдо шуда буд, табдил ба ҳақиқат шуд ва бо ҳаёли фосид хост, ки бар он мард ҳашмгин шавад ва ба сараш дод занад, вале аз роҳи табдир ва пешбинӣ ҳашмашро фуру бурд ва бо нармӣ ва оҳистагӣ ба ӯ гуфт: «Ман фикр кардам, ки ту инсонии хирадманд, доно ва оқил ҳастӣ, бинобар ин ман туро амин ва амонатнигаҳдори ин кишвар қарор додам, гумон кардам, ки ту зирак ва хушёр ҳастӣ, надонистам, ки ту рӯсиёҳ ва бадсиришт ҳастӣ! Ин мақоми боло чои ту нест, албатта гуноҳи ман аст, ки мисли туро ба ин мақом мансуб кардам ва ту дар ин кор хатое надорӣ. Зеро ҳар кас инсонии бадғуҳарро дар ҳарамаш тарбият кунад, ба ғайр аз хиёнат чизи дигаре аз ӯ нахоҳад дид».

Марди пурдон бо шунидани ин суҳанҳо аз забони шоҳ, бо камоли оромӣ гуфт: «Домани ман аз ҷурм ва гуноҳ пок аст, бинобар ин аз бадгумонии бадгӯён боке надорам. «Касеро нома пок аст, аз муҳосиба ҷӣ бок аст». Ин гумони баде, ки ту нисбат ба ман кардӣ, ман муртакиб нашудаам ва намедонам, ки ҷӣ касе инро ба ту гуфтааст?»

Шоҳ гуфт: «Ман он ҷӣ дар ҳаққи ту гуфтам, душманон ва рақибони ту, ки ҳамеша бо ту ҳастанд, меғунд. Вазири деринаи ман, ба ман инҳоро гуфт, ту ҳам метавонӣ барои дифоъ аз худат ҳар ҷӣ меҳодӣ биғӯӣ ва ҳар ҷӣ метавонӣ анҷом диҳӣ».

Марди доно табассум кард ва даҳонашро бо дасташ пӯшида гуфт: «Он вазири ту ҳар ҷӣ гӯяд ва ҳар кор кунад, аҷаб нест.

Инсони ҳасуд, ки дар ҷои ҳудаш як каси дигарро бинад, оё метавонад ба ғайр аз бадгӯй кори дигаре кунад? Ман ўро аз ҳамон соате, ки ўро зерӣ дасти ман қарор додӣ, душманин ўро пай бурдам. Ҳамин ки султон маро аз ў болотар ва бартар нишонд, аз ҳамон рӯз ў дар пайи ман шуд ва султон намедонист, ки ў ҳамвора маро таъқиб мекард. Ў то рӯзи қиёмат бо ман дӯст намешавад. Зеро медонад, ки обрӯмандии ман сабаби хориин ўст. Илова бар ин ман як нақле дорам ва агар ба суҳанам гӯш супорӣ, мегӯям:

Шоҳ гуфт: «Бигӯ».

Он мард гуфт: «Намедонам, дар кадом як китоб хонда будам, ки шахсе Иблисро дар хоб дид, ки қадаш мисли дарахти санавбар, рухсораш мисли хури ҷаннат ва аз рӯяш мисли Офтоб нур меборид. Пешаш рафт ва гуфт: Во аҷабо! Ин туй? Ҳатто фаришта мисли ту зебо нест. Ту ки мисли моҳ рухи зебо дорӣ, чаро дар ҷаҳон ба зиштӣ машхур шудӣ? Чаро наққоши ту сурати туро дар айвони шоҳ бадрӯ, зишт ва табоҳ кашидааст?

Вақте ки шайтони бадбахт ин суҳанро шунид, нола кард ва ҳой-ҳой гиря карда гуфт: Эй небахт, ин сурати ман нест, вале ҷӣ кор мешавад кард, ки қалам дар дасти душман аст.

Эй шоҳ, бидон, ки мисли ҳамин номи ман ҳам нест, вале бадгумон наметавонад номи маро ба неқӣ ба забон биёрад. Вазире, ки мақоми ман сабаби рехтани обрӯяш шуд, бояд аз макру найранги ў барҳазар бошам ва фарсангҳо гурезам. Вале ман аз хашму ғазаби шоҳ наметарсам, зеро ки инсони бегуноҳ суҳани худро натарсида баён мекунад. Аз муҳокима он кас метарсад ва ғамгин мешавад, ки аз тарозуи мардум бикӯҳад ва ҳаққи онҳоро комил надиҳад.

Агар далел ва ҳуҷҷатҳои ман аз қалам пок ва дуруст барояд, ман аз суҳанчин ва фитнаангезон ҳеҷ ғаме надорам».

Шоҳ аз суҳанҳои он мард ҳайратзада шуд ва дасти фармондеҳи худро афшонда гуфт: «Ҷинояткор бо суҳанҳои зарқу барқдор ва забонбозиҳо наметавонад аз гуноҳаш пок шавад, ман танҳо аз ҳасм ва рақибӣ ту нашунидам, балки ба ҷашми худам

дидам, ки бо ишора ва ғамзаи чашм чӣ корҳо мекардӣ. Ин ҳама инсонҳо дар боргоҳ дорем, ки ту аз миёни ҳамаи онҳо танҳо ба ин ду ғулом нигоҳ мекардӣ”.

Он мард хандид ва гуфт: «Ин ки ту гуфти ҳақ аст ва намешавад ҳақро пинҳон кард, вале як нукта ҳаст, ки агар ба ин нукта гӯш кунӣ ҳукми ту равон ва давлати ту тавоно мешавад. Намебинӣ, ки дарвеш ва фақири бемоя ва нодор ба сӯи сарватманди доро бо ҳасрат нигоҳ мекунад. Ман, ки мояи ҷавониамро аз даст додам, ҷавониам беҳуда ва бо машғулиятҳои зиндагӣ рафт. Акнун шак надорам, ки ин ғуломони ту низ сармояи ҳусн ва зебоиро доранд, ҳамоно гуна, ки ман низ мисли онҳо чехраи гулгун ва зебо доштам, андоми хуб ва зебо мисли булӯр доштам ва акнун ба ин ҷо расидам, ки фурсати бофтани кафан фаро расидааст. Мӯи ман ҳам мисли пахта аст ва баданам низ мисли дук. Ман мисли ин ду ғулом мӯйҳои сиёҳи шабранг доштам, баданам он қадар тару тоза буд, ки либосам тангӣ мекард, дар даҳонам ду сафи қатор дурдона доштам, мисли деворе, ки аз хишти нуқрагин барпо карда бошанд. Акнун ба даҳонам нигоҳ кун, ки вақти сухан гуфтанам, як дона дандонро намебинӣ, ҳамааш як-як афтоданд.

Пас чаро ман бо ҳасрати ҷавонӣ ба онҳо нигоҳ накунам, ки бо дидани онҳо умри талафшудаи ман ба ёдам меояд. Афсӯс, ки аз дасти ман он рӯзҳои азиз рафт ва ин рӯзҳо ҳам як дафъа ба поён хоҳад расид».

Ҳамин ки ин марди донишманд суханҳои пурмаъно ва мисли дур гаронбаҳоро гуфт ва аз ин беҳтар суханҳоро гуфтан имкон ҳам надошт, зеро беҳтарин суханҳое буд, ки аз он беҳтарро намешуд пайдо кард, шох ба аркони давлаташ нигоҳ кард ва атрофиёни худро аз назар гузаронд ва гуфт: «Аз ин беҳтар ва хубтар лафзу маъниро чӣ касе метавонад ба даст биёрад. Ҳамоно шахс метавонад ба рӯи хуб ва зебо нигоҳ кунад, ки аз ўҳдаи чӣ гуна узр хоستان барояд. Агар ман бо ақду тадбир оҳистагӣ намекардам, бо бадгӯии рақибаш зуд ўро мучозот мекардам. Ҳар кас бо саросемагӣ дасташро ба тег барад пушаймон мешавад ва пушти дасташро ба дандон мегарад, ки фоидае надорад. Ҳар кас

ба сухани ғаразгӯ гӯш дод ва бовар кард ва зуд иқдом ба амал намуд, пушаймон мешавад».

Сипас шоҳ ба он марди некном мақоми болотар ва моли бештар инъом кард ва ба он бадгӯ гӯшмолии саҳт дод.

Ин шоҳ ба тадбири дастуроти он марди донишманд дар кишвараш ба номи нек машҳур шуд ва бо адлу қарам солҳо подшоҳӣ кард ва бо рафтани аз дунё номи некаш боқӣ монд.

Подшоҳони мисли ӯ, ки динпарвар бошанд, бо қўмаки дин метавонанд хуб давлатдорӣ кунанд ва пешқадам бошанд.

Ман (яъне Саъдӣ) дар ин замона аз он подшоҳии динпарвар касеро надидам ва агар ҳам аз онҳо бошад ҳамин шаҳриёри хиттаи форс Абӯбакри Саъд асту бас.

Ту эй шаҳриёр, дарахти биҳиштӣ ҳастӣ ва сояи давлати ту масофаи роҳи яксоларо таҳти пўшиш қарор додааст.

Аз толеи нек ва бахту иқболам умедвор будам, ки мурғи Ҳумо¹ ба сари ман соя афканад ва некбахт шавам.

Ақли ман ба ман гуфт: «Ҳумо наметавонад касеро давлат бахшад, агар бахту иқбол меҳохӣ биё ба зерӣ сояи шаҳриёр».

Эй Худо! Ин назари раҳмати туст, ки сояи ин шаҳриёрро бар болои халқ густариш додӣ.

Ман дуоғӯи ин давлат ҳастам мисли бандагон, Худоё ту ин сояро пояндаву ҷовидон ниғаҳ дор! Омин.

Хусусиятҳои давлатдор

Шоҳ бояд ҷинойткор ё гамонбар ба ҷинойтро эъдом накунад, балки ҳабс кунад. Зеро, ки агар бегуноҳии ӯ собит шавад, наметавонад ҳаттои ҳудро ҷуброн кунад. Зеро сари буридаро намешавад пайванд кард.

Шоҳи фармонраво, соҳибихтиёр ва бошукӯҳ аз ошӯби мардум дилтанг намешавад ва мутаассир намегардад.

¹ Яъне парандаи афсонавӣ, ки сояаш ба сари ҳар кӣ афтад подшоҳ мешавад.

Саре, ки пур аз ғуруру ман-манӣ бошад, сабру таҳаммул надорад ва саре, ки таҳаммул надорад тоҷи шоҳаншоҳӣ ба он ҳаром аст.

Намеғҷам, ки ҳангоми ошӯб ва нооромӣ қиём нақун ва сиёсатро канор гузор, балки меғҷам: Ҳамин ки асабонӣ шудӣ, ба ақлат муроҷиат кун.

Ҳар кӣ ақл дорад сабру таҳаммул мекунад. Ақл он нест, ки ҳашму ғазаб бар он ғалаба кунад.

Лашкари ҳашму ғазаб агар аз камингоҳи худ берун омад ва шурӯъ ба ҳуҷум овардан кард, на инсоф дар кишвар хоҳад монд ва на тақво ва на дин, ҳамааш нобуд хоҳад шуд.

Ман дар зерӣ осмон аз ҳашму ғазаб хатарноктар деверо надидам, ки аз вай фариштаҳои инсоф - тақво, дин ва адл гурезон бошанд.

Тарахҳум бар бастагони мучрим

Бе ҳукми шариат, на танҳо об ҳӯрдан хато шуморида мешавад, балки бо фатвои шариат мешавад хун рехт ва қатли нафс кард.

Шариат ба қатли як нафар фатво содир кунад, набояд аз куштани он даст бикашӣ ё тарсу ҳарос дошта бошӣ.

Ҳамин ки гунаҳкорро ба қатл расондӣ, ҳамин бас аст, ба бастагони ӯ набояд саҳтгирӣ кунӣ, балки агар донистӣ, ки хешу табор дорад, онро мавриди баҳшиш қарор деҳ.

Гуноҳро мучрим кардааст, тақсири дигарон чист? Набояд товони ӯро зану баччаи бечорааш пардохт кунад.

Чанд тавсия барои давлатдорӣ

Агар нерӯмаду қавӣ бошӣ ва лашкари қавӣ дошта бошӣ, ин сабаб намешавад, ки ба кишвари душман ҳуҷум кунӣ.

Лашкаркашӣ қардани ту ба як кишвар боис мешавад, ки лашкари душман дар як ҳисори баланд паноҳ барад ва мардуми бечораи он кишвар дучори осебу бало шавад.

Ту бояд аз аҳволи зиндониҳо ҳар гоҳ хабар гири ва онҳоро аз назар гузаронӣ, ки мумкин аст дар миёни онҳо бегуноҳе вучуд дошта бошад.

Агар як савдогар дар кишвари ту вафот кунад, ба моли ӯ тасарруф кардан хасисӣ ва пастӣ мебошад.

Хешу табор ва бастагонаш пас аз он ки барои ӯ гирия карданд, ба ҳамдигар хоҳанд гуфт, ки бечора дар ғарибӣ мурд ва молу манолашро ҳам золим бурд.

Пеш аз ин ки моли ӯро тасарруф кунӣ, ба ҳоли тифлаки бепадар фикр ва аз охи дили дардмандон ҳазар кун.

Ин иттифоқ бисёр афтодааст, ки онҳое, ки то абад номи хубу некро касб кардаанд, ба шарофати ин аст, ки ба моли мардум дастдарозӣ накарданд.

Шоҳе, ки аз сарватмандон боҷ гирад ва ба моли онҳо даст дароз кунад, агар шоҳи тамоми чаҳон бошад ҳам гадое беш нест.

Чавонмард аз тангдастӣ мемирад, вале аз ҳисоби дигарон шикамашро пур намекунад.

Ҳикоят

Шунидам, ки яке аз фармондеҳони бузург ҷомае дошт, ки ҳар ду рӯяш астар буд. Одатан астари либос аз порчаҳои арзон ва оддӣ истифода мешавад.

Яке аз наздиконаш ба ӯ гуфт: «Ту бояд аз порчаҳои ҳарири чинӣ барои худат либос таҳия кунӣ».

Дар ҷавоби ӯ гуфт: «Ҳамин ки дорам ҳам сатри аврат аст ва ҳам сабаби осоиш, агар аз ин болотар бошад сабаби зебу зинат ва ороиш мешавад. Ман аз мардум хироч намегирам, ки ба зебу зинат ва ороиши худам сарф кунам ва тахту тоҷамро зебо кунам. Агар ман мисли занон ҷома ва либосҳои зебо пӯшам, кай мисли мардон метавонам аз душманам дифоъ кунам?»

Дар дили ман дусад навъ орзу, ҳавас ва хоҳишҳо вучуд дорад, вале чӣ мешавад кард, ки ҳазина танҳо барои харчи ман нест, ҳазина мутааллиқ ба кишвар ва лашкар аст».

Ҳазина барои зебу зинат нест.

Дар мавриди ба даст овардани ризояти лашкар ва мардум

Агар лашкар ва сипоҳ аз адл ва расидагии шоҳ баҳраманда набошанд, ҳудуд ва марзи кишварро назорат намекунанд ва мавриди тохтутози душман қарор мегирад.

Вақте ки душман ба роҳатӣ вориди марзи кишвар шавад ва маркаби рустоиёнро бо ҳудаш барад, подшоҳ чӣ гуна метавонад аз мардум барои ғимояти ҷону молашон боҷ ва даҳяк бигирад, ҳақ надорад.

Душман хараширо барад, султон пулаширо ба унвони хироч барад, ...ин тахту тоҷи султон ба чӣ дард меҳӯрад.

Мардум мисли дарахт аст, агар дарахтро ҳуб парвариш диҳӣ, мувофиқи хоҳиши дили дӯстон меваашро хоҳӣ хӯрд. Пас бераҳмӣ макун ва ин дарахтро аз бех ва решааш макан, зеро танҳо инсонӣ нодон ба ҳудаш зулм мекунад.

Ба афтодагон зӯрӣ кардан мардонагӣ нест, оре даҳони паррандаи пастфитрат донро аз даҳони мӯрча мебарад.

Аз бахту ҷавонӣ, онҳое метавонанд ҳуб истифода кунанд, ки ба зердастон ва хидматгузори худ саҳтгирӣ накарда бошанд.

Агар бо саҳтирии ту як нафар аз хидматгузори аз пой даромад ва саломатиашро аз даст дод, аз оху нолааш ҳазар кун.

Дар мавриди лашкаркашӣ ва хунрезӣ

Агар бо нармаӣ ва дӯстӣ метавонӣ кишварро ба даст гирӣ, ҳоҷат ба ҷанг ва резондани хун аз бинии мардум нест.

Савганд ба ҳаққи мардӣ ва мардонагӣ, ки саросари заминро забт кардан ва ба тасарруфи худ даровардан арзиши як қатра хунро, ки ба замин ба ноҳақ меҷакад, надорад.

Шунидам, ки Ҷамшед ба санге, ки бар сари сарчашма қарор дошт ҷунин навишт:

Бар ин ҷашма ҷун мо басте дам заданд,

Бирафтанд, то ҷашм барҳам заданд.

Гирифтанд олам ба мардию зӯр,

Валекин набурданд бо худ ба гӯр.

Инро ҳам бояд бидонӣ, ки агар ба душман ғалаба кардӣ, ўро наранҷон, зеро ҳамин ғаме, ки ў дорад, ки гирифтори ту шуд барои ў бас аст.

Душман зинда бошад ва дар атрофи ту саргашта бошад ва машғули дарду ғами худаш бошад, беҳтар аст аз ин ки кушта шавад ва хунаш бар гардани ту бошад.

Ҳикоят

Шунидам, ки Дорои некбахт рӯзи шикор аз лашкараш чудо гашт ва дур шуд ва раҳгум зад.

Чўпоне ўро дид ва давон ба пешвозаш рафт. Доро дар дилаш гуфт: «Шояд ин душман бошад ва барои ҷанг кардан омада бошад, бояд бо як тир ўро нобуд кунам». - Камонашро ба тир пур кард ва ба сӯи ў ҳадаф гирифт ва хост, ки дар як нафас вучуди ўро табдил ба адам (нобудӣ) кунад.

Чўпон гуфт: «Эй соҳиби Эрону Турон! Чашми бад аз рӯзгори ту дур бошад, ман касе ҳастам, ки аспҳои шоҳро мечаронам ва барои хидмати ҷаноби олий дар ин чарогоҳ зиндагӣ мекунад».

Шоҳ, ки дилаш аз дасташ рафта буд, дубора ба ҷои худаш баргашт ва ба худ омад ва хандида гуфт: «Эй нодони аҳмак, туро фариштаи бахт ёрӣ кард, вагарна тирро раҳо карда будам ва чизе намонда буд».

Чўпон хандид ва гуфт: «Панду насиҳатро аз валинеъматӣ худ намешавад пинҳон кард, аз ақл дур аст, ки шоҳаншоҳ дўстро аз душман фарқ накунад. Шартӣ бузургӣ ва бузург зистан ин аст, ки ҳар як беваю бечораро бишносӣ ва аз ҳолаш хабардор бошӣ. Ту маро чандин бор дар ҳузури худат дида будӣ ва аз ман дар мавриди аспон ва чарогоҳон пурсида будӣ. Акнун, ки бо меҳру муҳаббат ба пешвозат омадам, маро намешиносӣ ва ба унвони душман ва бадандеш қаламдод мекунӣ. Эй шаҳриёр, ман яко-яки ин аспҳоро бо рафторашон ва бо нажодашон ошно ҳастам ва хуб мешиносам ва метавонам аз миёни сад ҳазор асп якеро, ки бихоҳам интиҳоб кунам. Чўпони ман ба ақлу тадбир анҷом мегирад ва ту низ мардуми худро дар назар гир ва бо онҳо аз

наздик ошно шав. Дар тахту давлате, ки тадбири шоҳ камтар аз тадбири чўпон бошад, ҳамеша дар ғаму ташвиши фурўпошӣ қарор дорад ва ҳамеша нигарон аст».

Дар мавриди бохабар будани шоҳ аз аҳволи фақирон

Пардаи хобгоҳи шабонаи ту бар авчи кайҳон барафрошта бошад, чӣ гуна нолаю фиғони додхоҳонро метавонӣ бишнавь. Ту бояд ончунон бихобӣ, ки агар мазлум ва додхоҳе садо зад ва нола кард, зуд ба ғўшат бирасад.

Ҳар кӣ аз ҷавру зулми атрофиён ва вазирони ту нолаву шикоят кунад, ҳамоно аз ту шикоят ва нола кардааст, зеро ҷавру зулми вазирони ту ҷавру зулми ту ҳисоб мешавад. Агар чӣ дар зоҳир сағ либоси яке аз қорвониёнро пора мекунад, вале ин қор ба номи ҳамон деҳқони нодон тамом мешавад, ки он сағро тарбият ва парвариш кардааст.

Эй Саъдӣ, дар суҳангӯӣ тарсу ҳаросе надорӣ, то ин ки дар дастат шамшери баён ва суҳанро дорӣ фатҳу зафарро низ ба даст биёр ва ҳар суҳане, ки гуфтани онро беҳтар медонӣ, бигӯй! Зеро ту дар ин замина на умеди ришва гирифтани дорӣ ва на қасди худнамоӣ.

Агар тамаъ дошта бошӣ ва мақсадат манфиати моддӣ бошад, беҳтар ин аст, ки китоби худро аз илму ҳикмат поксозӣ кунӣ, вале агар тамаъ надорӣ, ҳар чӣ дилат меҳоҳад метавонӣ озодона ба забон биёри.

* * *

Яке аз фармондеҳони олимақом дар Ироқ хабар ёфт, ки як бечора ва мискин дар зери тоқи айвонаш бо нола мегуфт: «Ту ҳам аз дари Худованд умедвор ҳастӣ, пас умеди бар пушти дар нишастагонро бароварда гардон».

Насихат

Агар нахоҳӣ, ки дилат дардманд бошад, дили дардман-донро аз банди ғаму ғусса озод кун.

Парешонхотирӣ ва nobасомонии бечорагон мамлакати подшохро сарнагун мекунад.

Ту эй шоҳ, дар ҳарамат ба хоби роҳати нимрӯзӣ меҳобӣ, вале ғарибон ва бечорагон дар берун, дар гармо месӯзанду сарпаноҳ надоранд.

Ба доди касе, ки подшоҳ намерасад, Худо хоҳад расид ва додситони ӯ аз золимон Худои ягона аст.

Ҳикоят

Яке аз бузургони аҳли ақлу тамиз аз Умар ибни Абдулазиз нақл мекунад, ки ӯ дар ангуштари худаш нигине дошт, ки ҳеҷ харидоре наметавонист онро бихарад, зеро хеле гаронбаҳо буд. Шабона он нигини ангуштар чунон нурафшонӣ мекард, ки фикр мекардӣ даричае аз рӯз боз шуда бошад.

Аз қазову қадари илоҳӣ як сол хушксолӣ омад ва рухсораи мисли моҳи шаби чордаҳи мардум аз лоғарӣ табдил ба моҳи нав борику лоғар шуд.

Вақте ки ҳалифа Умар ибни Абдулазиз дар вучуди мардум ором ва тавонро надид, осуда ва роҳат зиндагӣ қарданро барои худаш аз мардонагӣ дур дид. Оре, инсонӣ комил агар дар даҳони мардум заҳрро бинад - коми мардумро аз гуруснагӣ талх бинад, наметавонад ҳатто ба роҳат об нӯшад.

Халифаро ба ҳоли бечорагон ва یتимон раҳмаш омад ва дастур дод, ки нигинро ба фурӯш бигузоранд ва бо фурӯхтани он нигин тамоми пуле, ки ба даст оварда буд, ҳамаро дар як ҳафта ба ғафӣр, мискин ва мӯҳтоҷон харҷ кард.

Аз ин иқдоми халифа атрофиёнаш нороҳат шуданд ва шуруъ карданд ба маломат кардани ӯ, ки ин чӣ коре буд, ки ту қардӣ? Дигар наметавонӣ нигинеро мисли он ба даст биёри.

Умар ибни Абдулазиз дар ҳоле, ки аз чашмонаш ашк мисли борон меборид, ба онҳо гуфт: «Хеле зишту бад аст, ки шаҳриёре орошта бо зебу зинати гаронбаҳо бошад дар ҳоле, ки дили мардуми шаҳраш аз нотагонӣ реш-реш бошад. Ман метавонам бо ангуштари бидуни нигин зиндагӣ кунам, вале наметавонам бо

мардуми андӯхгин ва пурғаму ғусса зиндагӣ кунам. Хушо ба ҳоли касе, ки озоиши дигаронро бар озоиши худаш тарҷеҳ диҳад ва озоиши дигаронро ихтиёр кунад».

Агар шоҳ ба тахти худаш осуда бихобад, ман гумон намекунам, ки фақир метавонад ҳоби роҳат дошта бошад.

Вале агар шоҳ шабзандадор бошад ва дар ғами халқ шабҳои дарозро ба беҳобӣ сипарӣ кунад, дар ин сурат мардум метавонанд ором дар ҳоби ноз бираванд.

Худоро шукр, ки ин сираи хуб ва роҳи ростро Атобеки Абӯбакр (шаҳриёри даврони Саъдӣ) дорад.

Касе дар кишвари форс аз фитна ва ошӯб ба ғайр аз қомати дилбарони моҳрӯ чизи дағареро намебинад.

Дирӯз дар яке аз маҷолиси шабнишинӣ байтеро месурӯданд, ки хушам омад; он байт ба мазмуни зер буд:

*Ман дишаб аз зиндагӣ роҳате доштам,
Ки аз маҳрӯён якеро дар оғӯш доштам.
Моҳи ман ҳаме маст хобида буд,
Вале ман бедор сӯҳбате доштам.
Ба ӯ гуфтам, ки эй сарви равонам,
Агар хоб набудӣ лаззате доштам.
Биханд ҳамчу гул, бигӯ ҳамчу булбул,
Ки фардо бигӯям ишрате доштам.
Чаро хобӣ эй фитнаи рӯзгор,
Баланд шав ба ман лаъли нӯшин биёр.
Ба ман як нигоҳе карду бигуфт,
Маро фитна гуфти, нагӯй нахуфт.
Дар айёми султони равшаннафас,
Набинад дигар фитна бедор, кас.*

Ҳикоят

Дар хабарҳои подшоҳони пешина омадааст, ки вақте Такла - аз Атобекони форс, бар тахти подшоҳӣ нишаст, чунон хуб ҳукумат кард, ки дар замони ӯ касе ба касе кор надошт ва касе

касери озор намедод ва ӯ агар ҳеҷ коре накарда буд ҳамин адли ӯ бас буд, ки аз ҳамаи подшоҳон дар ин замина пешӣ гирифта буд.

Ӯ рӯзе ба яке аз соҳибдилон гуфт: «Умри ман ба беҳосилии тамои мешавад ва ҳеҷ коре натавонистам анҷом диҳам. Акнун меҳоҳам тарки салтанат кунам ва ба ғӯшаи ибодат биншинам. Ман меҳоҳам ин панҷ рӯзери, ки аз умрам боқӣ мондааст барои охиратам истифода кунам. Зери ин подшоҳӣ ва тахту тоҷ ва мақоми дунявӣ аз даст меравад ва абадӣ нест ва аз ин дунё фақат фақирону камбағалон бурд мекунанд. Вақте ки он соҳибдил ин суҳанхоро аз забони шоҳ шунид, асабонӣ ва хашмгин шуд ва бо ошуфтагӣ ба шоҳ хитоб карда гуфт: «Эй Такла бас кун! Ин чӣ суҳанест, ки ту меғӯӣ? Магар тариқат (худочӯӣ) ба ғайр аз он аст, магар ғайри хидмат ба халқ аст? Магар роҳи худочӯӣ фақат тасбеҳу сачҷодаю ҷойнамозу жандапӯшӣ аст? Бидон, ки худочӯӣ бо тасбеҳу ҷойнамоз нест. Ту бар тахти салтанат биншин ва бо ахлоқи ҳубат худочӯӣ бош. Бо садоқат ва бо ирода камари худро барои хидмати халқи Худо маҳкам бибад ва аз лоф, дурӯғӣ, иддиҳои пуч забонатро ниғаҳ дор. Худочӯӣ кор меҳоҳад на суҳан ва дуохонҳои забонӣ. Ибодат ва дуохое, ки ҳолӣ аз амал бошад ғоидае надорад.

Ҳикоят

Шунидам, ки рӯзе подшоҳи Рум ба назди яке аз донишмандони ҳуб гирия карда гуфт: «Аз дасти душман ояндаи ман аз дастам рафт ва ғайр аз ин қалъа ва ин шаҳр чизи дигар надорам. Бисёр талош кардам, ки пас аз ман фарзандам сарвари сарзамини ман бошад, вале душмани бадғӯҳар ҳама чизро аз дастам гирифт. Акнун чӣ кор метавонам бикунам, аз ғаму ғусса ҷону танам фарсуда гашт.

Он мард гуфт: «Эй бародар, ғами худатро хӯр, ба фикри худат бош, саъй кун ҳаёти ҳубе дошта бошӣ ва бештар зиндагӣ кунӣ, ки сармоияи ту ҳамин асту бас ва чун аз дунё рафтӣ, ин дунё моли каси дигар аст. Агар фарзанди ту бохушу боақл аст ё беақл

нодон, ғамашро махӯр, бидон, ки ӯ ғами худашро худаш хоҳад хӯрд ва тадбире хоҳад кард.

Ин дунё ба заҳмат ва ба меҳнат ва ба машаққат кашидан намеарзад, ки бо шамшер ва лашкаркашӣ ба даст биёри, сипас онро ба каси дигаре вогузор кунӣ ва аз дунё равӣ.

Насихат

Ба ин зиндагии панҷрӯза мағрур машав, фикр кун ва барои сафари охират омода шав. Оё касеро мешиноӣ аз подшоҳони аҷам, аз Заҳҳок, Фаридун ва Ҷамшед, ки салтанаташ ба охир нарасида бошад.

Насихат

Эй бузургвор, ба зердастони худ зӯрмандӣ ва забардастӣ макун, ки ин дунё ҳамеша дар як ҳолат нахоҳад монд. Дастии инсонҳои заифу нотавонро мапечон, ки агар рӯзе бар ту ғалаба карданд интиқоми худро аз ту хоҳанд гирифт ва тӯро нобуд хоҳанд кард. Душманро набояд ночиз шуморид ва кӯчак донист, ки кӯҳҳои бузург аз сангҳои хурд ба вуҷуд меоянд. Надидӣ, ки агар мӯрчаҳо ҷамъ шаванд, шерҳои ҷангири аз пой дармеоранд. Мӯрчаро бигузор канор, агар тори мӯе, ки аз мӯрча камтар ва бориқтар ва заифтар аст, агар бо ҳам ҷамъ шаванд аз занҷири оҳанин маҳкамтар мешаванд. Пой мардумро аз ҷои худаш бечо макун, ки агар рӯзе очизу нотавон шавӣ, тӯро аз пой дармеоваранд ва ҳалок мекунанд. Дили мардум ҷамъ ва осуда бошад барои шӯҳ аз ганҷ беҳтар аст. Хазинаи шӯҳ ҳолӣ бошад беҳтар аст аз ин ки дили мардум аз ӯ ранҷида бошад. Кори касеро вайрону табоҳ макун ва зерӣ по магузор, ки мабодо рӯзе худат дар пеши пой онҳо бияфти!

Тавсияи заифон ба сабру таҳаммул

Эй инсони заиф ва нотавон, тӯ бояд дар баробари зӯргӯён сабру таҳаммул кунӣ ва ба умеди рӯзе бошӣ, ки тӯ низ тавонотар аз ӯ шавӣ ва ӯ заифтар аз тӯ. Бо ҳиммати баланди худ шӯри зӯргӯро даровар, зеро дасти ҳиммат аз дасти зӯр қавитар аст.

Мазлуми бечора, ки аз саҳтӣ лабонаш хушк шудааст, рӯзе хоҳад хандид ва дандони золиро, ки ба онҳо зулм карда буд аз решааш хоҳанд канд.

Беҳабар набудан аз ҳоли мардум

Хоҷа бо садои табл аз ҳоби ноз бедор мешавад ва чӣ медонад, ки дар ин шаби дароз аз сари посбон чӣ гузашт?

Соҳиби қорвони тичорат ғами моли ҳудашро меҳӯрад ва ба ҳоли марқабе, ки аз ҳамли сангинии бор пушташ реш-реш шудааст дилаш намесӯзад.

Гумон кунам, ки аз бечорагон ва аз афтодагон нестӣ, пас чаро афтодагонро бӯбинӣ ба қўмаки онҳо шитоб намекуни ва аз ҷои худ мисли меҳ такон намеҳӯрӣ.

Дар ҳаққи ин рафтори ту як саргузашт ёдам омад, ки ногуфта гузаштанро нисбат ба худам сустӣ медонам.

Ҳикоят дар мавриди раҳмат ба нотавонон дар ҳоли тавоноӣ

Дар диёри Димишқ он қадар қаҳтии саҳт омад, ки ҳатто дӯстон ишқро ҳам фаромӯш карданд. Осмон аз додани борон ба замин ончунон бахил шуд, ки дарахтон ва киштукор хушки хушк шуд ва натавонист лабашро тар кунад. Чашмаҳое, ки солҳои дароз пур аз об буданд, беоб шуданд ва ба ғайр аз оби чашми ятимон дигар обе боқӣ намонд. Агар аз дудкаши манзиле дудеро мидидӣ, он дуд ҳатман дуди оҳи бевазана буд. Дарахтҳоро мисли дарवेशи фақир бебарг мидидӣ ва инсонҳои паҳлавони пурзӯр сусту нотавон ва дармонда шуда буданд. Дар кӯҳҳо сабза нарӯид ва дар боғҳо кишту қор нашуд. Бӯстонҳоро малах меҳӯрду малахҳоро мардум меҳӯрданд.

Дар ҳамон ҳолат яке аз дӯстони ман, ки бар устухони ӯ фақат пӯшташ боқӣ монад буд, назди ман омад. Агар чӣ ӯ имконияти хуб, мақому мартабаи боло, зару сим дошт, вале хеле лоғар шуда буд.

Ман ба ӯ гуфтам: Эй ёри покизахӯ, чӣ дармондагӣ пеши ту омад ва ҳолати ту чаро ин тавр шуд?

Ӯ ошуфта шуд ва бо асабоният гуфт: Ақлат кучост? Чаро медонӣ ва боз мепурсӣ? Ин саволи ту хатост! Намабинӣ, ки сахтӣ ба ҳадди ахири ҳудаш расид ва аз ин бештар наметавонад машаққат вучуд дошта бошад, на борон меояд аз осмон ва на доду фарёди мо ба натиҷа мерасад.

Ба ӯ гуфтам: Ту чаро метарсӣ? Ту набояд биму тарс дошта бошӣ, зеро ҳар ҷо подзаҳр набошад заҳр кушанда мешавад.

Он марди доно бо хотири ранҷида ба ман нигоҳе кард, ки маълум буд аз суҳанҳоям ранҷида буд. Нигоҳи ӯ ба ман нигоҳи доно ба инсони нодон буд ва чунин гуфт: Мард дар лаби дарё наметавонад осудадил бошад агар бинад, ки дӯстонаш дар дарё ғарқ мешаванд. Ман бечора нестам ва ин ранги зарди ман аз бенавой нест, балки ғами бенавоён ранги рӯи маро зард кард. Инсони оқил ва хирадманд ҳамон гуна, ки дӯст намедорад дар узви ҳудаш ҷароҳат дошта бошад, дар узви дигарон ҳам дӯст надорад, ки ҷароҳат бошад. Аввалин тандуруст ман ҳастам, ки агар ҷароҳатеро бубинам танам меларзад. Зиндагии он кас талх аст, ки ҳудаш тандуруст ва солим бошад, вале дар паҳлӯи ҳудаш бемори заиф ва нотавон дошта бошад. Ҳамин, ки мебинам беваю бечорагон намехӯранд ва чизи хӯрданӣ надоранд, луқма дар даҳони ман заҳр ва дард мешавад. Агар дӯстони як инсон ҳама дар зиндон бошанд, ӯ наметавонад ҳатто дар бўстон роҳат зиндагӣ кунад.

Ҳикояти шоҳи ситамгар бо зоҳид

Як марди доно ва хирадманд дар кишвари Шом тарки дунё кард ва дар кунҷи ғоре гӯшанишиниро ихтиёр намуд. Ӯ дар он кунҷи ғори торик бо сабру қаноат истиқомат мекард. Исмаш ҳам Худодӯст буд, фариштахӯ ва одамсурат буд. Аз ҳар гӯшаву канор бузургон ба зиёрат ва останабӯсӣ меомаданд, вале ӯ парво ва таваҷҷӯҳ намекард ва ба назди онҳо намеомад.

Ориф ва сӯфии пок ва покбоз бо нафси ҳариси худ ин гуна мубориза мекунад, ки ҳирсаширо бо гадоӣ кардан аз байн мебарад. Ҳар гоҳ, ки нафсаш аз ӯ чизеро талаб кунад, тӯрбаи гадоиро мегирад ва нафсаширо аз ин деҳа ба ин деҳа мегардонад.

Худодӯст низ аз ин орифон буд ва дар қаламраве, ки ӯ зиндагӣ мекард як подшоҳи золиму ситамгар буд, ки заифу нотавон ва беваю бечорагонро озор меод, бераҳму ҷаҳонсӯз буд ва бо ҷавру зулмаш рӯи заминро талх карда буд. Мардуми зиёде аз дасти ҷавру зулми ӯ тарки ватан карда ва ба кишварҳо муҳоҷират намуданд ва номи бадашро ба шаҳрҳо мунташир карданд. Вале як гурӯҳ мардуми бечора ва мискин натавонистанд муҳоҷират кунанд, балки пушти чархи карбосбофӣ монданд ва машғули нафрину лаънат гуфтан ба он золим шуданд. Ҳар кучо дасти зулм дароз бошад, дар он ҷо лаби мардумро хандон набинӣ.

Ин шоҳи золим гоҳ-гоҳе ба дидан ва зиёрати Худодӯст меомад, вале шайх ба ӯ нигоҳ намекард.

Рӯзе шоҳ ба ӯ гуфт: «Эй шайхи некбахт, чаро бо нафрат аз ман рӯй мегардонӣ? Ман дӯсти ту ҳастам ва туро дӯст медорам, вале ман намедонам, ки ту чаро бо ман мисли душман бархӯрд мекуни? Ту метавонӣ маро фармондеҳи кишвар надонӣ, вале набояд аз дарвешон камтар бидонӣ ва ба андозаи онон нисбат ба ман эҳтиром қоил набошӣ. Ман намегӯям, ки маро аз дигарон болотар бидон, вале аз ту меҳохам, ки бо ман низ мисли дигарон муомила кунӣ ва бархӯрди ту бо ман мисли бархӯрди ту бо дигарон бошад».

Чун он шайхи хушёр ва доно ин суҳанҳоро аз даҳони шоҳ шунид, ошуфта шуд ва хунаш ба ҷӯш омада гуфт: «Эй шоҳ, ақлатро ба даст биёр ва хушатро ба кор гир! Вучуди ту сабаби парешонии халқ аст ва ман парешонии халқро дӯст надорам. Ту бо ҳар касе, ки дӯсти ман аст душман ҳастӣ, бинобар ин ман гумон намекунам, ки ту дӯст ва дӯстдори ман бошӣ. Ман наметавонам бо роҳи нодуруст туро дӯст дорам, зеро медонам, ки Худо туро душмани худ медонад. Ту мисли дӯстон дасти маро бўса макун, балки бирав ва бо касоне, ки дӯстдори ман ҳастанд

дўстӣ кун. Агар пўсти Худодўстро аз танаш ҷудо кунанд ҳам душмани дўсташро дўст нахоҳад дошт. Ман аз хоб рафтани инсони сангиндил таачҷуб мекунам, ки чӣ гуна метавонад роҳат бихобад дар ҳоле, ки халқ аз ӯ нороҳатанд.

Ҳикоят

Яке аз шабҳо дуди оҳи мардум оташ гирифт ва нисфи шаҳри Бағдодро сўзонд ва нобуд кард.

Як нафар аз аҳли ин шаҳр хеле хушҳол буд ва шукр мегуфт, ки дар миёни ин ҳама дуд дўкони маро зарару осебе нарасид.

Яке аз мардони дунёдида ба ӯ гуфт: Эй булҳавас, ту танҳо ғами худатро меҳӯрӣ, оё хуб аст, ки як шаҳр ба оташ бисўзад ва хонаи ту солим дар як ғўша бимонад? Фақат инсони сангдил шикамашро пур мекунад, агар атрофиёнаш аз гуруснагӣ ба шиками худ санг баста бошанд. Сарватманд чӣ гуна метавонад луқмаро ба роҳатӣ бихӯрад дар ҳоле ки дар пеши чашмонаш фақирон хун меҳӯранд. Касеро, ки беморӣ дорад солим ва тандуруст гумон накун, зеро ӯ дар даруни ҳудаш аз ғусса мисли мор мепечад. Ёрони сабуқдил ба манзил расанд ҳам то ақибмондагон ба онҳо нарасанд ва мулҳақ нашаванд, наметавонанд ба роҳат бихобанд. Агар подшоҳони одил бинанд, ки хари хоркаш дар гил мондааст, эҳсоси нороҳатӣ мекунанд.

Агар дар сарои саодат кас аст,

Зи гуфтори Саъдӣ ҳарфе бас аст.

Дар масал низ омадааст: «Дар хона агар кас ҳаст, як ҳарф бас аст».

Дар мавриди адлу зулм ва самараи он ду

Оё аз подшоҳони аҷам хабар дорӣ, ки бар зердастони худ ситамҳо карданд ва имрӯз на он шавкати подшоҳии онҳо ва на зулми онҳо бар бечорагон боқӣ монд. Бубин, ки хатое, ки золим бо дасти худ анҷом дод аз байн рафт, вале дунё боқӣ монд ва ӯ

ситамҳои худро бо худаш бурд. Хушо ба ҳоли он шоҳи додрасу одил, ки дар рӯзи қиёмат зери сояи арш қарор хоҳад гирифт.¹

Агар Худованд ба як қавм некиро ирода кунад ва хоҳад, ки онҳоро хушбахт кунад, шоҳи одил ва хубро насиби онҳо хоҳад кард.

Агар Худованд кишвареро вайрон карданӣ бошад ва харобии онҳоро ирода кунад, он кишварро ба дасти золими сангдил воғузур мекунад. Инсонҳои хуб ва нексиришт аз он золим ҳазар мекунад ва худро дур нигоҳ медоранд, зеро золимо хашми Худо медонанд.

Бузургии худро эй шоҳ ва эй фармондеҳ, аз Худо бидон ва қадри онро шинос ва шукр кун, ки неъматии инсонии носипос ва ношукр нобудшаванда аст! Ва агар бар ин молу мулк, ки Худо ба ту насиб гардондааст, шукр кунӣ, безавол мешавад ва аз дасти ту нахоҳад рафт.

Оё Қуръони Мачидро нахондаӣ, ки мегӯяд: «Агар шукр кунед неъматии шуморо зиёда мегардонам».²

Агар дар даврони подшоҳии худ ҷавру зулмо пеша кунӣ, бидон, ки пас аз подшоҳӣ гадоӣ хоҳӣ кард.

Бар он подшоҳ хоби хуш ҳаром аст ва набояд ба роҳатӣ бихобад, ки дар кишвараш зӯргӯён аз заифон сӯистиғода кунанд ва заифон бори зӯргӯёнро бикашанд.

Ба як зарра чиз мардумозорӣ макун, зеро подшоҳ ҷӯпон аст ва мардум галлаи ўст. Ҷӯпоне, ки ба галлаи ғусфандон сахтӣ ва пархошгарӣ мекунад, ҷӯпон нест гург аст, дод аз дасти ҳамчунин ҷӯпон.

Касе, ки ба зердастони худ ҷафоро пеша кард, бидон, ки ҳам оқибаташ бад шуд ва ҳам андешаи бад кард. Зеро сахтӣ ва сустӣ бар халқ меғузарад, вале номи бади ў солҳои дароз бар хоҷаи мардум боқӣ мемонад.

¹ Ишора ба ҳадиси Паёмбар аст, ки фармуданд: Шаш нафар дар рӯзи қиёмат, ки сояе вучуд надорад, дар сояи арши Худо қарор хоҳанд гирифт: шоҳи одил, ҷавони худопараст, марде, ки ба масҷид алоқаманд аст, инсонии саховатманд ва...

² Сураи Иброҳим, ояти 7.

Агар хоҳӣ, ки аз пушти сари ту мардум нафрину лаънат накунад, як роҳ бештар надорӣ: бояд хуб бошӣ, то туро касе «бад» нагӯяд.

Ҳикояти бародарони золим ва одил ва оқибати онон

Шунидам, ки дар марзи Бохтар ду бародар аз як падар буданд. Он ду ҷанговар, пурзӯр, пилтан, хубрӯ, доно ва шамшерзан буданд. Падар дид, ки ин писаронаш паҳлавон ва ҷанговаранд, сарзамини ҳудашро ба ду қисмат тақсим кард ва ба ҳарду писар саҳми баробар дод, то ки пас аз ӯ бар якдигар саркашӣ накунад ва ба ҳамдигар ба душманӣ барнахезанд ва шамшеркашӣ накунад.

Пас аз чанд рӯз падар аз дунё рафт ва ҷони худро ба ҷонофарин супурд. Оре, аҷал омад ва ресмони умедхоро бурид ва вафоти ӯ сабаб шуд, ки даст аз амал бубандад ва таслими қазои Худо шавад.

Бо рафтани падар мамлакат душоҳа шуд ва ҳар кадом як роҳи махсусро барои ҳукмронии худ интиҳоб кард, яке роҳи аддро пеша кард, то номи нек аз ҳудаш боқӣ монад ва дигаре роҳи зулмро пеша кард, то моли зиёдро ба даст оварад. Он яке кораш меҳрубонӣ кардан буд ва ба камбағалон эҳсон мекард, хона месохт, нон медод, лашкариёнашро навозиш мекард, барои ҳобидани мардумони бехонумон шабхона ё шабистон бино мекард. Хулоса ҳазинаашро ҳолӣ кард ва лашкарашро пур ва қавӣ намуд. Оре, мардум дар роҳатӣ зиндагӣ мекарданд ва масти айшу нӯш шуда буданд, ки бонги шодии онҳо мисли раъду барқ ба осмон мепечид, мисли Шерози имрӯза дар даврони Абӯбақри Саъд, - он марди хирадманди поксирӣшт, ки ҳамеша шоҳаи умедаш саршор аз мева бошад.

Хонандаи азиз, давоми ҳикоятро бишнав, ки он бузургвори номдор, яъне шоҳи одил, хеле мавриди қабули ҳамагон буд ва хушхӯ ва дилрабо буд, ҳамеша хосу оро дилдорӣ медод ва бомдодон ва шомгоҳон саногӯи Худованд ва машғули ибодат буд. Дар сарзамини ӯ сарватмандоне мисли Қорун озодона рафту

омад мекарданд ва хатаре аз дуздону роҳзанон ононро таҳдид намекард, зеро шох додгару додрас буд ва мардуми фақир ҳама сер ва сероб умр ба сар мебуданд. Дар даврони подшоҳии ӯ на танҳо хори ғаме бар дил наҳамид, балки касе аз барги гули латиф низ озор надид. Бахту саодат ёри ӯ шуд ва сарваронро сарвар шуд ва ҳамаи бузургон сар бар хатти ӯ ниҳоданд.

Он дигар, ки зулму ситамро пешаи худ сохта буд, хост, ки тахту тоҷашро афзоиш диҳад ва бо ин ангеа бар деҳқонони заҳматкаш хирочро афзуд, ба молу сарвати савдогарон чашми тамаъ дӯхт, ба ҷони бечорагон даровехт ва онҳоро гирифтори саҳтию бало кард. Ба умеди ин ки моли худро бештар кунад, на ба касе чизе дод ва на ҳудаш чизе хӯрд. Оре, ин кори нохуби ӯро фақат хирадманд ва оқил медонад. Вақте ки ӯ бо макру фиреб ва найрангу зулм машғули ҷамъ кардани зару зевар шуд, дар айни ҳол лашкари ӯ аз очизӣ ва нотаваҷҷа пароканда ва нобуд мешуд. Тоҷирон ва савдогарон низ шуниданд, ки дар сарзамини ин шох зулму ситам ҳукмрон аст, хариду фурӯш ва робитаи худро бо ин кишвар буриданд. Аз сӯи дигар кишту кор анҷом нагирифт ва мардум аз беҳосилий ва тангӣ сӯхтанд. Оре, ин кори ӯ сабаб шуд, ки бахту иқболаш аз дӯстӣ сарпечӣ кард ва ба таъбири дигар бахташ баргашт ва душман ба ӯ ҳучум овард ва бар ӯ пирӯз шуд. Кинаи фалак решаашро аз бех канд ва суми аспӣ душман хоки кишвараиро ба бод дод. Бечора шохӣ мағлуб аз ҷӣ касе метавонист умеди вафодорӣ кунад, ки қораш ҳамеша паймоншиканӣ буд? Акнун аз ҷӣ касе метавонист хироч ситонад, ки ҳамаи деҳқонон гурезон шуда буданд.

Натиҷа

Як нафар аз соддалавҳон бар сари шох нишаста буд ва беҳи он шохро мебурид. Соҳиби боғ дид, ки он мард дар хатар аст, зеро агар шох қанда шавад, ҳамроҳи шох он мард ба замин меафтад ва замингир мешавад. Гуфт: «Агар ин мард кори бад мекунад ба ман намекунад, балки ба ҳудаш мекунад».

Насиҳат чизи хубест, вале гӯши шунаво меҳаҳад. Пас набояд ниёзмандонро ба зӯри сарпанча аз по даровард, ки фардо подшоҳӣ ва салтанат дар дасти ҳамон гадое хоҳад буд, ки имрӯз дар пеши ту ба ҷаве арзиш надорад.

Агар меҳаҳӣ фардо бузургу сарбаланд бошӣ, ба душмани худ набояд бо ҷашми таҳқир нигоҳ кунӣ ва ўро хор кунӣ. Зеро рӯзе ин салтанат аз дасти ту меравад ва он рӯз ин гадо, ки ўро таҳқир карда будӣ меояд ва бо ҳашму ғазаб доманатро мегирад. Ба нотаъвонону ниёзмандон зӯрӣ макун, ки агар рӯзе ба сари ту шӯриданд, шармандаву шармсор хоҳӣ шуд.

Дар пеши назари ҷавонмардон чизе зишттар аз ин вучуд надорад, ки инсоне аз дасти афтодагон бияфтад, яъне мардуми бечора ба дод биёянд ва ба сараш ҳучум оваранд ва ўро аз пой афтонанд.

Инсоҳои бузург ва покдилу некбахт агар подшоҳ шуданд ва салтанат карданд, ҳаққи тоҷу тахтро бо сарбаландӣ адо карданд ва ба оқибати нек даст ёфтанд.

Агар ту ҳам бозмондагони ҳамон подшоҳони рост ва хуб бошӣ, набояд, ки қачравӣ кунӣ. Агар меҳаҳӣ ба роҳи рост биравӣ, бояд панду насихати Саъдиرو бишнавӣ.

Дарвешӣ аз подшоҳӣ беҳтар аст

Ин гуна фикр накун, ки аз салтанату подшоҳӣ болотар мақом нест ва беҳтарин шароити зиндагиро подшоҳон доранд! Ҳаргиз ин тавр нест, балки аз салтанату подшоҳии дарвеш, беҳтарин мақом вучуд надорад.

Инсони сабукбор сабуктар роҳ меравад ва ҳақиқат ҳам ҳамин аст ва бояд соҳибони ақлу идрок гӯш кунанд, ки фақиру камбағал ғами як нонро меҳӯрад, вале соҳиби мулк ва подшоҳӣ ғами мулк ва кишварашро меҳӯрад. Агар гадо нони шомашро ба даст биёрад, чунон роҳат меҳабад, ки подшоҳи Шом ҳам ин хоби роҳатро надорад.

Дар ин дунё ғам ҳам як рӯзе тамои мешавад ва шодӣ ҳам ба охир мерасад ва бо расидани марг, ин ду - ғаму шодӣ, аз сари

инсон дур мешавад. Ҳамин ки марг омад, чӣ бар сараш тоҷ дошта бошад ва чӣ бар гарданаш хироҷ дошта бошад, фарқе надорад, ҳар ду якнавохт мешаванд. Хоҳ дар қасри баланд зиндагӣ карда бошад, хоҳ бо тангдастӣ дар зиндон зиндагӣ карда бошад, пас аз марг баробаранд.

Замоне, ки аспӣ аҷал бар сари ҳардуи онҳо ҳучум овард, якеро аз дигараш наметавон фарқ кард, шоху гадо ҳамранги якдигар хоҳанд шуд.

Ҳикояти обид ва устухони пӯсида

Шунидам, ки дар яке аз маҳаллаҳо ҷумҷумаи мурда бо яке аз мардони Худо ин гуна суҳан гуфт: «Ман шукӯҳу салтанат доштам ва фармондеҳи кишвар будам, бар сарам тоҷи подшоҳӣ доштам. Дунё ба ман рӯй оварда буд ва бахту давлат ёри ман шуда буд, то ин ки бо дасти пурзӯри давлатам кишвари Ироқро гирифтам ва мехостам, ки шаҳри Кирмонро ҳам моли худам қунам, ки аҷал мӯҳлатам надод ва Кирмон маро моли худ кард ва мағзи сарамро хӯрд». Акнун ту ҳам пардаи ғафлатро аз пеши чашмонат канор зан ва ин панди мурдагонро хуб гӯш кун.

Гуфтор дар мавриди бадкорию некӯкорӣ ва оқибати онҳо

Касе, ки некӯкор ва меҳрубон бошад, ҳаргиз гирифтори ҳодисаҳои бад нахоҳад шуд. Ҳар кас, ки доимо машғули корҳои бад ва нописанд шавад, ҳеҷ гоҳ рӯи хубӣ ва некбахтиро набинад. Монанди каждуме, ки чун берун рафт, камтар ба хонааш солим бармегардад, зеро аз бадии ҳудаш ҳамеша дар хатар аст. Агар дар дили ту қасди хубӣ кардан ба касе набошад, миёни ту ва миёни гавҳар ва санги хоро фарқе вучуд надорад. Эӣ дӯсти некбахт!

Ин суҳани ман, ки як дафъа ба забонам омад ғалат аст, зеро дар оҳан, санг ва ғайра манфиат ва фоида ҳаст. Инсоне, ки ҳамчуни бешавад ва санг аз вай бештар бошад, аз нангу шармандагӣ мурданаш бештар аст.

Ҳар одамизод беҳтар аз даранда нест, балки аз одамизодаи бад даранда ҳазор бор беҳтар аст. Вале одамизодаи боақл ва манфиатбахш аз даранда беҳтар аст, на инсоне, ки мисли даранда мардумозор бошад.

Агар қасди инсон ба ғайр аз хўрдану хобидан чизи дигар набошад, аз ҳайвон чӣ фарқе дорад.

Саворае, ки роҳи қач меравад аз он савораи бадбахт, пиёда зудтар ба мақсад мерасад. Ҳар кас донаи некмардӣ ва хубӣ кошта бошад аз он киштукораи ба ғайр аз хубӣ ва коми дил чизи дигаре нахоҳад гирифт.

Ман дар тўли умрам нашунидам, ки марди бад хубӣ дида бошад.

Ҳикояти миршаби мардумозор

Як миршаби мардумозор, ки аз даҳшати ӯ шери нар метарсид ва ба шери мода табдил мешуд ба чоҳ афтод. Ҳамон гуна, ки меғунд: «Бадандеши мардум ба чуз бад набинад», ин мард низ ҳамин, ки ба чоҳ афтод, касеро оқизтар аз худаш надид. Тамоми шаб нахобид, доду фарёду нола кард ва яке болои чоҳ омад ва шинохт, ки ҷаллоди мардумозор аст, бо санг ба сараш кўфт ва гуфт: Ту то имрӯз ба фарёди касе расида будӣ, ки мехохӣ имрӯз ба фарёдат бирасанд? Ту фақат тухми номардӣ коштӣ, акнун мебинӣ, ки чӣ ҳосиле аз он киштукорат ба даст овардӣ. Оё дар ин ҳолат ва дар ин соат касе пайдо мешавад, ки бар реши ҷони ту марҳаме ниҳад ва туро раҳой бахшад? Ту аз дарди дили дигарон ғам надоштӣ ва кори ту ҳамеша чоҳ кандан бар сари роҳи мардум буд, ки оқибат худат зери чоҳ шудӣ.

Ду нафар корашон чоҳ кандан аст: яке инсони хуб ва дигаре инсони бад. Мақсади он як сероб кардани ташнагон аст ва мақсади дигаре ба чоҳ афтодани халқ аст. Агар бад кунӣ мунтазири некӣ ва хубӣ мабош ва инро бидон, ки дарахти талх меваи ширин мисли ангурро ба бор нахоҳад овард. Эй он касе, ки дар вақти ҳазонрезӣ ҷав коштӣ, гумон намекунам, ки аз ин

кишти ту гандум насибат гардад. Дарахти «заққум»¹-ро ба ҷони худат парвариш кунӣ ҳам наметавонӣ аз он меваи ширин хӯрӣ. Ҷӯби ҳарза меваи ширин мисли хурмо намедихад. Ҳар тухме, ки коштӣ ҳосили ҳамон тухмро бояд мунтазир бошӣ.

Ҳикояти Ҳачҷочӣ Юсуф

Ҳикоя кардаанд, ки яке аз некмардон Ҳачҷоҷ ибни Юсуфро² эҳтиром накард. Он мард бо бепарвой ба Ҳачҷоҷ ончунон даст афшонд ва сухани дурушт гуфт, ки Ҳачҷоҷ натавонист ҷавоб гӯяд ва дар мунозира бо ӯ забун гашт ва ба сарҳанги девон, яъне ҷаллод, нигоҳ кард ва ин нигоҳи тези ӯ ишора ба ин буд, ки суфраи чарминро бияндоз ва хуни ӯро бар болои он бирез. Оре, агар инсони золим ва ҷафочӯ далел ва ҳуҷҷат надошта бошад, ба душманӣ кардан ва рӯ турш намудан ва ба пархошгарӣ кардан даст мезанад.

Вақте ки он некмардро ба болои суфраи чармин нишонданд ва он мард донист, ки ӯро эъдом хоҳанд кард, хандид ва пас аз ханда гирия кард.

Ҳачҷоҷ аз ин кори ӯ дар ҳайрат монд, ки ин ханда ва ин гирия дар як замон чӣ маъно дошта бошад? Пурсид: Ин ханда ва гирияи ту барои чист?

Он марди Худо гуфт: «Гирияи ман аз бадии рӯзгор аст, ки дар манзилам ҷаҳор нафар кӯдаки бечора дорам. Ва хандаи ман барои он аст, ки аз лутфу марҳамати Худованд хушҳолам, ки аз дунё мазлум меравам на золим».

Бо шунидани ин сухани ӯ, яке аз ширкаткунандагон гуфт: «Эй шаҳриёри номдор, аз ин марди хуб ва солеҳ даст бардор. Ӯ тарафдорони бисёр дорад, ки ба ӯ така доранд ва аз ӯ пайравӣ мекунанд ва ҳамаи онҳоро намешавад кушт ва нобуд кард. Ту бузургӣ, қарам кун ва ӯро бубахш ва кӯдакони хурдсолро андеша кун. Ҳар кас душмани хонаводаи худаш бошад ва хоҳад,

¹ Заққум - дарахтест дар дӯзах, ки меваи он бисёр бадмазза, бадбӯй ва ногувор аст, ки ҳар кас онро хӯрад рӯдаҳояш пора-пора шавад ва он хӯроки дӯзихиён аст.

² Ҳачҷоҷи золим.

ки ба хонаводааш бадӣ кунад, ба хонаводаи дигарон бадиро раво мебинад. Ту гумон накун, ки агар дилҳоро доғдор кунӣ, барои ту ин кор хубӣ меорад ва аз ин кори бад хайр хоҳӣ дид, ҳаргиз!»

Вале Ҳаҷҷоҷ ба насиҳати он мард гӯш накард ва хунашро рехт. Тақдири Худованд ба ҳамин рақам хӯрда буд, ки наmeshуд аз он гурехт.

Яке аз бузургон дар фикри ин марди мазлум ба хоб рафт ва дар хобаш ўро дид. Пурсид: «Чӣ ҳол дорӣ?» Гуфт: «Чанд соат бар ман сиёсат кард ва тамом шуд, вале азобу уқубати ин сиёсаташ то қиёмат дар гардани ў боқӣ монд».

Аз охи мазлуме, ки шабҳо бедор аст, битарс ва аз дуди охи субҳгоҳони ў андеша кун! Оё наметарсӣ, ки як инсони покдил як шаб аз сўзи ҷигар ох кашад ва «Ё Раб» гўяд, ба сари ту чӣ меояд?

На танҳо шайтон бадӣ кард ва некӣ надид, балки ин қонуни табиат аст, ки аз тухми нопок меваи пок намерўяд.

Аз мукофоти амал ғофил мабош

Агар бо касе ҷангу даъво кардӣ, пардадарӣ макун ва бадихои ўро ба забон маёвар ва фош макун, ки ту ҳам беайб нестӣ ва дар зери парда ту ҳам нангу нуқсонҳо дорӣ. Агар бо кўдакон наметавонӣ муштзанӣ кунӣ, ба сари шермардон доду фарёд назан.

Яке аз бузургон ба фарзандаш ба унвони насиҳат мегуфт: «Панди инсонҳои оқилу доноро дар зехни худ ниғаҳ дор! Эӣ писар, зинҳор бар заифон ва хурдсолон ҷавр ва дастдарозӣ макун, ки як рўзе бузург мешавад ва ба сари ту ҳуҷум меорад».

Эӣ гургаки нодон, оё наметарсӣ, ки рўзе паланге туро пора-пора кунад. Вақте ки хурд будам метавонистам зўрӣ кунам ва метавонистам дили зердастони худро бо зўри бозуям биранҷонам, вале то кай?

Ҳамин, ки ба сарам аз дасти зўроварон мушти маҳкам ворид шуд, аз ҳамон рўз бар лоғару заифон зўрӣ накардам.

Дар навозиши халқ ва шафқат бар афтодагон

Огоҳ бош, эй шоҳ ва эй солори мардум! Ба ғафлат ва бепарвой нахоб, ки бар чашми бузургони мардум хоб ҳаром аст. Ту бояд ғами мардумро бихӯрӣ ва аз забардастии рӯзгор бояд барҳазар бошӣ, ки ҳамеша ин тавр нахоҳӣ монд.

Насиҳати маро, ки бегараз аст, гӯш кун, ки гуфтаанд:

*Насиҳат, ки холӣ бувад аз гараз,
Чу доруи талх аст дафъи мараз.*

Ҳикоят дар ин маъно

Дар ривоят омадааст, ки яке аз подшоҳон гирифтори бемории ришта шуд ва ин беморӣ ӯро мисли дук лоғар кард. Часадаш аз заъфу нотавонӣ ӯро замингир карда буд, ки ба саломатӣ ва рафту омади зердастон ва хидматгоронаш ҳасад мебурд.

Оре, бо он ки шоҳ, (мурод шоҳи донаи шатранҷ), дар тахтаи шатранҷ зӯру тавоност, вале ҳамин ки мот шуд ва заиф гашт аз пиёда поинтару камтар аст.

Яке аз надимон ва хидматгори шоҳ ба наздаш омад ва пас аз заминбӯсӣ ва орзуи тавфиқ гуфт: «Давлати шахриёр пойдор бимонад! Дар ин шаҳр як марди хуб ҳаст, ки даму нафасаш муборак аст ва дар зӯҳду тақво мисли ӯ кам ёфт мешавад. Ӯ дар умри худ ба роҳи нодуруст қадам наниҳодааст, бинобар ин дилаш равшану дуояш мустаҷоб ва ба иҷобат наздик аст. Ҳар кас бо ҳоҷате назди ӯ равад ҳатман ҳоҷаташ бароварда мешавад, то ҳол касе аз назди ӯ ноумед ва дасти холӣ барнагаштааст. Аълоҳазрат низ ӯро даъват кунанд, то дар ҳаққашон дуо кунанд, ки сабаби нозил шудани раҳмати Худо аз осмон гардад».

Шоҳ фармон дод, то ходимони ҳарами шоҳ он пири муборакқадамро ба дарбор даъват карданд. Он мард даъвати онҳоро иҷобат кард ва бо либосҳои кӯҳна ва фақирона, вале бо тани мӯхташам ва табаррук ба назди шоҳ омад.

Шоҳ гуфт: «Эй марди ҳушманд ва доно, дар ҳаққи ман дуо кун, ки рӯзгоре мисли сӯзан пойбанди ришта шудаам».

Вақте он пири хамидапушт ин суханро аз даҳони шоҳ шунид, доду фарёдаш баланд шуд ва бо тундӣ гуфт: «Худованд бар бечора ва дармондагон меҳрубон аст. Ту бахшиш дошта бош, то бахшиши Ҳақро бубинӣ. Дар чоҳ ва зиндони ту ҳазорон мӯҳточу асир гирифтагон нишастаанд ва дар ин ҳолат чӣ гуна дуои ман судманд хоҳад шуд? То замоне, ки дар зиндони ту асиру мӯҳточ ҳаст, дуои ман таъсире нахоҳад кард ва иҷобат нахоҳад шуд. То ту ба раият ва ба мардуми худат бахшиши накунӣ, аз давлатат лаззату осоиш нахоҳӣ дид. Ту бояд аввал бар хатоҳои худат узрҳои кунӣ, баъд аз шайх ва пири солаҳ талаби дуо намоӣ. Дар ҳоле, ки пушти сари ту дуои мазлумон ва ситамдидагон ба осмон баланд мешавад, дуои пир дастгири ту намешавад».

Шоҳ бо шунидани ин суханро аз забони он пир ҳам хашмгин шуд ва ҳам хиҷолатзада ва бо дили ранҷида ба ҳудаш гуфт: «Чаро ман бояд биранҷам, ҳар чӣ ин мард дар ҳаққи ман гуфт ҳақ ва рост аст».

Сипас шоҳ фармон дод, то ҳар кӣ дар банди зиндон аст, зуд озодаш кунанд. Зиндониҳоро озод карданд ва он марди ҷаҳондида хушҳол шуд ва шурӯъ кард ба хондани намоз ва пас аз ду рақъат намоз дасташро ба осмон дароз кард ва дуо карда гуфт: «Эй Худое, ки осмонҳоро бар фарози мо офаридӣ, ин шоҳро бо хусумат зору забун кардӣ ва таъми азобро ҷашондӣ, инак бар сари сулҳу оштии биё ва ўро раҳо кун ва бештар аз ин озор мадеҳ».

Хулоса он пир он қадар дуо кард ва дасташро поин накард, то ин ки қомати бемори замингир рост шуд ва аз ҷояш бархост.

Вақте ки шоҳ аз ҷояш баланд шуд ва дид, ки мисли товус ришта дар пояш надорад, шурӯъ кард аз шодӣ ва хушҳолӣ ба паридан ва ҷаҳидан. Сипас фармон дод, то аз ҳазина дурру гавҳарҳоро биёранд ва ба зерӣ пои он марди пир бирезанд ва аз болои сараш зару зевар фишонанд.

Пири доно ба ин кори шоҳ хушҳол нашуд, балки дасту доманашро аз зарру зевар афшонд ва гуфт: «Ба хогири чизҳои беарзиш ва ботил намешавад, ки аз гуфтани ҳақиқат сарфи назар

кунам. Эй шох, бори дигар ба сари ришта марав. Мабодо, ки бемории ришта дар вучуди ту пайдо шавад ва сар занад. Ҳамин ки як бор афтодӣ поятро ниғаҳ дор ва ба зерӣ поят нигоҳ кун, ки дубора налагзӣ».

Акнун ин насиҳатро аз забони Саъдӣ бишнавар, ки ин сухани рост аст, ки гуфтаанд:

«На ҳар боре афтода бархостааст»; яъне инсонӣ афтода ҳамеша наметавонад бархезад, баъзе афтоданиҳо ҳаст, ки бархостан надорад.

Дар мавриди бевафоии дунё

Эй писар, дунё мулки абадӣ ва пойдор нест ва аз дунё намешавад умеди вафодорӣ кард. Тахти Сулаймон (а), ки шому саҳар бар болои бод мерафт надидӣ, ки охир барбод рафт.

Хуш ба ҳоли касе, ки илму дониш омӯхт ва адлу дод кард. Ҳамон кас аз ин дунё гӯи бахту саодатро бурд ва ба даст овард, ки барои озоиш ва роҳатии мардум талош кард. Онҳо аз ин дунё суд бурданд ва ғоиди карданд, чун амали солеҳро бо худ бурданд на онон, ки чамъ карданд бигзоштанду рафтанд.

Ҳикоят дар дигаргунии рӯзгор ва нопойдории мамлакат

Шунидам, ки фармондеҳи бузурги Мисрро лашкари марг ҳуҷум овард ва аз рухсори дилафрӯзаш ҳусну ҷамол рафт, ҳамчун офтоби охири рӯз буд, ки дар соатҳои гуруб зард мешуд. Табибони фарзона низ ангушти афсӯсро бо дандонашон газиданд, зеро дар фанни тиб доруи маргро натавонистанд пайдо кунанд.

Оре, ба ғайр аз мулки фармондеҳи лоязоли ҳамаи тахту тоҷ ва мулку подшоҳӣ заволапазир ва рӯ ба нобудӣ аст.

Вақте ки рӯзи равшани умри ин фармондеҳ ба шаби тор наздик шуд ва соатҳои марг наздик омад, зеро лаб ҷунин мегуфт: «Дар кишвари Миср мисли ман азизу фармонравое набуд, вале чун ҳосили давлатам ин шуд, ки зуд гузашт ва маро натавонист аз

дасти аҷал наҷот диҳад, пас чизе набуд. Дунёро ҷамъ кардам, вале меваи заҳматамро нахӯрдам ва мисли бечорагон аз сари давлат дасти холи меравам. Инсони некбахт касест, ки бахшид ва худаш хӯрд ва аз паси худ чизе боқӣ нагузошт. Барои чизе талош кун, ки ҳамроҳи ту ҳамеша монад ва пас аз марг ҳам бо ту бошад, зеро ҳар чӣ аз ту дар дунё монад пушаймонӣ ва азоб аст.

Чун хоҷа бар бистари марг дар ҳолати ҷон додан бошад, як дасти худро дароз ва дигарашро кӯтоҳ мекунад ва ба худ мепечад. Ў дар ин ҳолат саҳнаеро ба атрофиён нишон медиҳад, ки наметавонад бо забонаш баён кунад. Чун даҳшати он соат забонашро аз гуфтан мебандад. Ў бо ин ҳаракаташ меҳаҳад ба ин нукта ишора кунад, ки як дасти шумо ба бахшиш ва карам дароз бошад ва дасти дигари шумо аз зулму хирси дунё кӯтоҳ бошад. Имрӯз, ки дасти тавоно дорӣ хори ғамро аз роҳи бечорагон баркан, фардо, ки бимири наметавонӣ ҳатто дастатро аз кафан берун биёри. Пас аз ту солҳои зиёд офтобу моҳу ситорагон метобанд ва нурафшонӣ мекунанд, вале ту наметавонӣ саратро аз болини гӯр бардорӣ.

Ҳикояти Қизил Арслон ва донишманд

Қизил Арслон қалъаи маҳкаму баланде дошт, ки баландиаш болотар аз қўҳи Алванд буд. Ў дар ин қалъа дар амнияти комил зиндагӣ мекард, на тарсу андеша аз касе дошт ва на ҳоҷате ба чизе дошт. Роҳи ин қалъа, барои ин ки душманон натавонанд пайдо кунанд, мисли зулфи арӯсон печ дар печ буд. Ин қалъа боғи беназир дошт, ки иборат буд аз ҷўйҳои равон ва киштзорҳо ва замини ҳосилхез, то агар муддати зиёд дар муҳосира афтад ҳам метавонист ниёзи худро таъмин кунад. Ин боғ дар сарсабзӣ ва зебӣ ҷунон нодири даврон буд, ки мисли тухми шутурмурғ бар саҳнаи лоҷувардӣ ҷилва мекард.

Шунидам, ки марди муборакқадам, ҳақиқатшинос, ҷаҳондида, хунарманд ва ботарҷиба аз роҳи дур ба назди шоҳ Қизил Арслон омад.

Қизил Арслон ба ӯ гуфт: «Ту, ки ҷаҳондида ҳастӣ, оё дар гӯшаву канори дунё мисли қалъаи ман ҷои маҳкаму устувореро дидаӣ?»

Марди ҷаҳонгашта ба сухани шоҳ хандид ва гуфт: «Ин қалъаи хуррам аст на қалъаи маҳкам. Ин дилхушӣ барои чанд рӯз аст. Оре, пеш аз ту гарданфарозон инчунин қалъаҳо доштанд ва чанд соате буданд, баъд тарк карданду рафтанд. Пас аз ту низ подшоҳони дигар меоянд ва соҳиби ин қалъа мешаванд ва меваи дарахти умеди туро меҳӯранд. Аз даврони подшоҳии падарат ёд кун ва аз банди ҳаёлпарастӣ ва ман-манӣ худатро озод кун. Рӯзгор ӯро ончунон гӯшанишин кард, ки ба як танга натавонист тасарруф кунад. Инсон он вақт метавонад ба фазлу марҳамати Худованд умедашро бандад, ки аз ҳама чизу аз ҳама кас ноумед гардад.

Барои марди оқилу хушёр дунё ба андозаи хас арзиш надорад, чаро? Зеро ҳар замон ҷои каси дигар аст ва ҳеҷ кас дар он пойдор нест.

Инсони вораствае дар диёри форс ба Анӯшервон (Касро) гуфт: «Эй меросхӯри мулки Ҷамшед, агар подшоҳӣ то абад ба дасти Ҷамшед мемонд, ин тахту тоҷ ҳеҷ гоҳ ба ту намерасид. Агар молу мулки Қорунро ба даст биёрӣ фақат ҳамон миқдораш насиби ту хоҳад шуд, ки бахшида бошӣ ва истифода карда бошӣ».

Имкониятро аз даст наदेҳ, некӣ кун!

Вақте ки Олбарсалон ҷон ба ҷонбахш дод ва аз дунё рафт, писараш ба ҷои ӯ тоҷи шоҳиро бар сараш гузошт. Ҷасади шоҳи марҳумро аз қаср ба қабр бурданд ва дафн намуданд.

Рӯзе писар савора аз кӯча мегузашт, ки як девонаи бохуш ӯро дид ва гуфт: «Аҷаб, мулки ҷаҳон ва давлати он ки сарнишеб ва рӯ ба завол аст, падар рафт писар по дар рикоб аст. Гардиши рӯзгор ғайр аз ин нест, ки зудгузар, бадқавл ва нопойдор аст. Ҳамин ки вақти кӯҳнаҳо ба поён расид, як ҷавондавлат аз гаҳвора мебарояд ва ҷои ӯро мегирад».

Оре, намешавад ба дунё дил баст, зеро дунё бегона аст, мисли мутриб ва бозигаре, ки ҳар бомдод дар як маҷлиси дигар аст.

Намешавад бо маъшуқе зиндагӣ кард, ки ҳар рӯз як шавҳари дигар дошта бошад.

Имрӯз, ки мулк дар дасти туст, ғанимат шумор ва некӣ кун, ки соли дигар ин мулк дар дасти дигаре хоҳад афтод ва деҳхудои деҳа хоҳад шуд.

Ҳикояти подшоҳи Ғур бо деҳотӣ

Яке аз бузургони ҷафопеша ва золим дар сарзамини Ғур хари деҳотиёро ба зӯрӣ мегирифт. Дар зери бори вазнин ҳар рӯз ду хари мискин ҳалок мешуд. Фалак инсони пастсириштро мақом ва мансаб диҳад, ин инсони пастсиришт бори сангин ва вазнинро бар дили бечорагон мениҳад ва онҳоро гирифтори ғаму андӯх мекунад. Ў мисли боми баланд худпарастӣ мекунад ва ҳар чӣ аз касофат, начосат ва хасу хошок бошад бар сари бомҳои паст мерезад.

Шунидам, ки рӯзе ба қасди шикор, ин шаҳриёри бедодгар берун рафт. Аспашро ба дунболи сайде биронд, то шаб шуд ва нигоҳ кард дид, ки аз лашкар ва ҳашами худ бозмондааст ва гум шудааст. Танҳо монд дар ҳоле ки на касеро мешинохт ва на роҳеро медонист ва нисфи шаб ба як деҳқада расид. Яке аз пирамардони муқими ин деҳқада, ки аз пирони инсоншинос буд ба писараш мегуфт, ки мабодо харатро вақти субҳ ба шаҳр барӣ! Агар харатро ба шаҳр барӣ, он ноҷавонмарди баргаштабахт, яъне шоҳ, ки ҷои ўро тахт набинам, балки ҷои ўро дар тобут бинам, харатро аз дастат мегирад, ў камарашро ба дари хидмати шайтон маҳкам бастааст ва аз дасти ҷавру зулми ў нолаи мардум ба гардун расидааст, ин кишвар аз дасти ў осоишу хуррамиро надид ва намебинад, то он вақте ки он синаи бесафо ба дўзах равад ва аз пушти сараш лаънатҳо гуфта шавад, шояд ҷашми мардум пас аз ў рӯи шодиро бинад.

Писараш гуфт: То шаҳр роҳ хеле дур аст ва пиёда рафтан барои ман душвор аст, бояд роҳеро ба ман нишон диҳӣ ва чорае бинадешӣ, ки фикри ту аз фикри ман равшантар аст.

Пирамард гуфт: Агар ба насиҳати ман гӯш кунӣ, бояд ин корро анҷом диҳӣ, як санги бузургро мегири ва бар сар, даст ва паҳлӯ ва гардани хари беғуноҳ мезанӣ. Шояд хари захмӣ ва пуштреш ба дарди он фурумоҷи золим нахӯрад ва аз гирифтани чашмпӯшӣ кунад. Мисли ҳамон коре, ки ҳазрати Хизр кард, барои кӯтоҳ кардани дасти подшоҳи золим киштиҳоро шикаст ё сӯроҳ кард. Соле, ки аз баҳр киштиҳоро гирифт, ин кораш сабаби бадном шудани ӯ шуд дар солҳои дароз. Туф бар он подшоҳ ва салтанат ва давлат, ки инчунин бошад, ки то қиёмат мӯҳри шармандагӣ бар пешонааш зада шавад!

Писар бо шунидани ин тавсия аз падараш, сари итоат фуруд овард ва сангро гирифт ва шуруъ кард ба задани хари бечора, то ин ки дасти хар очиз ва пояш ланг шуд. Падар гуфт: Акнун метавонӣ саратро бигирӣ ва ҳар роҳе, ки дилат меҳоҳад биравӣ.

Хулоса писар аз паси қорвоне ба роҳ афтод ва ҳар чӣ бар забонаш аз дашному носазо меомад дар ҳақи он золим мегуфт. Аз ин сӯ падараш низ рӯи худро бар остана гузошт ва шуруъ кард ба дуо кардан, ки ё Раб, ба ҳурмати сачҷодаи ростон ва сиддиқон, аз аҷал ба ман амон деҳ, ки ҳалок шудани ин золиро бубинам. Агар ҳалок шудани ӯро ба чашмонам набинам, дар гӯр ҳам чашмонам намехобад ва боз мемонад. Оре, зани ҳомиладор мор зояд беҳтар аст аз ин ки одамизодаи шайтонсифат зояд. Аз марде, ки мардумозор бошад зан беҳтар аст ва аз мардуми мардумозор сағ хубтар...

Зарфи шикаста дар дасти ту беҳтар аст аз ин ки он зарф дар дасти душман солим бошад.

Шоҳ ҳамаи ин мочароро шунид ва чизе нагуфт, аспашро ба гӯшае баст ва зини аспро зери сараш гузошту хобид, вале хобаш наёмад, то рӯз ситора шумурд, фикру андешаҳо нагузошт, ки хобаш барад.

Ҳамин ки субҳ шуд ва мурғони саҳар бонг заданд, парешонии шабро фаромӯш кард.

Акнун баргардем ба лашкари шоҳ, ки онҳо чӣ кор карданд? Онҳо тамоми шаб ин сӯву он сӯ тохтад ва шоҳро ҷустуҷӯ карданд ва то субҳ истироҳат надоштанд. Ҳамин ки субҳ шуд радди пой аспи шоҳро пайдо карданд ва рафтад шоҳро бар болои аспаш пайдо карданд. Ҳама дар хидмати шоҳ аз асп пиёда шуданд, давиданд ва сари таъзим фуруд оварданд ва аз мавҷи лашкар замин мисли дарё шуда буд.

Яке аз надимони шоҳ, ки аз дӯстони қадимии ӯ буд ва шабу рӯз дар хидмати шоҳ буд ва шабҳо посбонӣ мекард ва рӯзҳо хидматгузори мекард, ба шоҳ гуфт: «Дишаб хидматгузoron хеле таомҳои хушмазза дуруст карданд ва мо ҳама мунтазири аълоҳазрат будем, ки на чашми мо ором гирифт ва на гӯши мо».

Шоҳ наметавонист суҳане ба забон биёрад ва шаб аз сари ӯ чӣ бадихо гузашт ҳикоят кунад. Оҳиста сарашро ба сари он мард наздик кард ва ба гӯшаш пинҳонӣ гуфт: «Имшаб касе ба пеши ман ҳатто пой мурғ наовард ва дар иваз ин дасти харро аз андоза бештар ба номуси ман заданд».

Сипас ҳама бузургон нишастанд ва суфраҳоро пур аз нозу неъмат карданд ва машғули айшу нӯш ва маҷлисорой шуданд. Вақте ки шӯру мастӣ ба авҷи худ расид ва бадани шоҳ гарм шуд, як дафъа деҳқони дишаб ба ёдаш омад ва фармон дод, ки ӯро пайдо кунанд ва дасту пояшро баста ба пешаш биёранд. Пас аз чанд соат маъмурони шоҳ он деҳқонро пайдо карданд ва тибқи дастури шоҳ дасту пояшро баста бо ихонату хорӣ дар пой тахти шоҳ афканданд.

Шоҳи дилсаҳт ва сангдил, бо дидани он деҳқон дар ғазаб шуд ва шамшерашро аз ғилофаш кашид. Деҳқони пир аз тарс роҳи гурезро пайдо намекард ва охири нафасҳои худро мешумурд ва ҳар чӣ ба хотираш меомад мегуфт. Оре, намебинӣ, ки корд бар сари қалам бошад, забони қалам бурротар ва равонтар мешавад. Деҳқон, ки аз зиндагӣ умедашро канда буд, забонаш бурротар шуд ва ҳар чӣ ба ёдаш омад шурӯъ кард ба гуфтан, ки эй шоҳ,

дар масалҳо гуфтаанд: «Нашояд шаби гӯр дар хона хуфт». Яъне чун соати марг наздик шуд, таъхир намекунад ва мӯҳлати хоб дар хона намедихад.

Эй шоҳи ғофил, на танҳо ман туро бадбахт ва бадрӯзгор гуфтам, балки инро ҳама мегӯянд, чаро ту танҳо ба ман ҳашм гирифтӣ? Ман агар дар пеши ту гуфта бошам дигарон аз паси ту мегӯянд. Танҳо ман аз дасти зулми ту дод нагуфтам, балки ҳамаи халқ дар ин замина ақибмонда нестанд. Аҷабо, ки фақат кори ман ба чашми ту бузург ҷилва кард. Агар тавонашро дорӣ ҳамаи онҳоро бидуш, ки наметавонӣ кушт. Агар бадгӯии ман барои ту саҳт бошад, бие инсоф кун ва решаи бадгӯиро бикан. Ягона чора ва илоҷи ту аз зулм баргаштан аст, на куштани бегуноҳону бечорагон, ки ин дарди туро даво нахоҳад кард. Агар зулму ситам мекуни, аслан умед макун, ки номи ту дар шаҳрҳо ба неки гирифта шавад. Бидон, ки ситамгари бадрӯзгор наметавонад, вале лаънати абадӣ бар ному номаи ӯ боқӣ хоҳад монд. Агар гӯш кунӣ беҳтарин панду насиҳат барои ту ин аст, ки гуфтам ва агар гӯш накуни худат пушаймон мешавӣ. Ман наметавонам тасаввур кунам, ки чӣ гуна чашмони ту ба хоби роҳат меравад дар ҳоле, ки аз дасти ту мардуми ситамдида бедору беморанд. Оё подшоҳе, ки дар дарбораш чанд нафар дар ҳақи ӯ мадҳу сано мехонанд ва ӯро ситоиш мекунад ва ба тамаи чанд сикка таърифу тавсиф мекунад, бо ин кор, подшоҳ сутуда ва хуб мешавад? Аз мадҳу сано дар маҷлисҳо чӣ фоида аст, ки пиразан дар пушти чархи ресмон нафрини он шоҳро мекунад ва халқ аз ӯ норозӣ ва ба дод омада бошанд?

Хулоса, деҳқон гуфту гуфт ва шамшер ҳам болои сараш омодаи фуруд омадан буд ва ӯ чони худро сипари тири қазову қадар карда буд ва парвое аз кушта шудан надошт.

Шоҳ аз суҳанони ин деҳқони пир, ки хеле ларзонанда буд як дафъа ба хуш омад ва аз сараш кайфи мастӣ дур шуд ва ба гӯшаш аз ғайб нидо омад, ки оҳиста мегуфт: Аз куштани ин пир даст бардор ва тасаввур кун, ки аз ҳазорон бегуноҳ ва додхоҳ якеро куштаӣ ва дастатро ба хуни ӯ олада кардаӣ.

Шоҳ чанд дақиқа сарашро ҳам кард ва пас аз тааммули кӯтоҳ остинашро афшонд ва қалами афву бахшиш бар хуни деҳқони пир кашид. Бо ду дасти худаш бандҳоро аз дасту пойи деҳқон боз кард ва пешони ӯро бўсид ва ба оғӯш кашид. Сипас ба ҳозирон эълон кард, ки ӯ аз имрӯз фармондеҳи бузург аст. Ин аст, ки дарахти умеди марди деҳқон беҳтарин меваро ба бор овард.

Замоне нагузашт, ки ин амалкарди подшоҳ забонзади хоссу ом шуд ва ба гӯши ҷаҳониён расид. Оре, инсони некбахт касест, ки дунболи ростон ва сиддиқон мегардад ва сухани онҳоро қабул мекунад ва рафтору гуфтори онҳоро барои худаш намуна қарор медиҳад.

Инсон бояд аз доноёну оқилон хубиро ёд бигирад, на аз ҷоҳилону айбҷӯён.

Агар хоҳӣ, ки худатро бишноӣ, бояд ба гуфтаи душманат гӯш кунӣ, ки фикри ӯ дар мавриди ту чӣ гуна аст? Шахсияти туро душмани ту ташхис медиҳад на дӯст ва дӯстдори ту. Зеро дӯсти ту ҳар кореро аз ту бинад дӯст дорад ва айби ту ба чашми дӯстат ҳунар менамояд. Ҳар кӣ туро мадҳу ситоиш намуд, он кас ёри ту нест, балки касоне, ки дар ҳақиқи ту бадгӯӣ мекунанд дӯстдорони ту ҳастанд. Оре, ба инсони мариз ва ранҷур қанд додан гуноҳ аст, зеро барои ӯ доруи талх ғоидабахш ва шифобахш аст.

Инсони туршрӯй беҳтар метавонад сарзаниш кунад, на ёрони хуштабъу ширинхӯе, ки наметавонанд кореро, ки инсони ҷиддӣ анҷом медиҳад анҷом диҳанд.

Шояд ҳамин насиҳатҳо басанда бошад ва ба инсони оқил ишора кофист ва ҳеҷ кас наметавонад бештар аз ин насиҳат кунад.

Ҳикояти Маъмун ва канизак

Вақте ки Маъмун писари Ҳорунаррашид, халифа шуд, як канизи зебо ва моҳрӯе харид, ки чехрааш мисли офтоб ва қадду қоматаш мисли дарахти гул ва ақлаш расо ва бозигар буд. Сари ангуштонашро мисли ранги унноб сурх карда буд, ки гӯё ба хуни азизон чанг зада бошад. Макру ҳилааш абрӯи худопарастро

рангин мекард, мисли тири камон бар паҳлӯи офтоб, ишора ба роҳи қач мекард.

Яке аз шабҳо он канизи танноз ба оғӯши Маъмун наомад. Аз ин рафтори ӯ Маъмун саҳт хашмин шуд ва қасд кард, ки сарашро мисли ҷавзо ду ним кунад ва ба қатл расонад.

Каниз гуфт: «Ин сари ман дар ихтиёри туст, бо шамшери тез бибури, вале бо ман хуфтухоб макун».

Маъмун гуфт: «Сабаб чист, ки дилат аз ман ранҷид ва кадом хислати ман барои ту нописанд воқеъ шуд?»

Каниз гуфт: Мехоҳӣ бикуш, мехоҳӣ сарамро бишкан, ҳар чӣ дилат мехоҳад анҷом деҳ. Вале аз ман дархости наздикӣ макун, ки аз бӯи даҳонат бадам меояд. Оре тир, шамшер, теги ситам як бор мекушад, вале бӯи даҳони ту маро ҳар дам ва ҳар соат мекушад.

Сарвари некбаҳт, бо шунидани ин суҳан аз забони каниз хашмгин шуд ва саҳт ранҷид ва тамоми шаб то рӯз дар фикр фуру рафт ва наҳобид. Фардои он шаб бо донишмандон сӯҳбат кард ва бо табиатшиносони кишварҳои дигар дар ҳар мавзӯ гуфтугӯ кард ва аз ҷумла мушкили бадбӯии даҳонашро ба онҳо матраҳ намуд ва онҳо ба муолиҷаи вай пардохтанд ва дар андак фурсат ӯро муолиҷа карданд. Бо ин ки дилаш аз каниз саҳт ранҷида буд, вале бо хушбӯӣ шудани даҳонаш, ки мисли ғунча бӯи гул меод, ба канизи паричеҳрааш изҳори дӯстӣ ва муҳаббат кард. Ва гуфт, ки он чӣ буд айби ман буд ва дар ин ҳодиса каниз ҳеҷ тақсире надорад ва ӯ то охир ёри ман хоҳад монд.

Зурурати тазаккур бар гумроҳон

Ба фикри ман ҳамон кас некроҳ ва дӯсти туст, ки ба ту тазаккур диҳад, ки дар пеши роҳат чоҳ дорӣ.

Агар ба касе, ки роҳ гум кардааст гӯӣ, ки дуруст меравӣ ва роҳи ту хато нест, дар ҳақиқат он шахс зулми бузург кардаӣ.

Инсон эҳтиёҷ ба тазаккур дорад, ҳар гоҳ айби тӯро пинҳон кунанд ва нагӯянд, ки ту ин айбро дорӣ ва он айбро дорӣ, огоҳ

нахоҳӣ шуд ва баръакс айбатро ҳунар гумон мекунӣ ва дар садади ислоҳи он қадам барнамедорӣ.

Ба беморе, ки бояд доруи талх ба номи суқмунӣ истеъмол кунад ва шифои ӯ дар ин дору мебошад, ту мағӯ, ки асал ва шакари ширин барои ту хуб аст!

Яке аз доруфурӯшон сухани хубе гуфт ва он ин аст, ки агар шифо меҳоҳӣ, бояд доруи талх бихӯрӣ.

Агар шарбати ғоидабахш ва шифобахш меҳоҳӣ, биё аз Саъдӣ доруи талх, ки номаш насиҳат аст бипазир. Насиҳатҳои Саъдӣ ба ғирболи маърифат бехта ва ба суханҳои ширини мисли асал омехта аст.

Ҳикояти дарवेशи ростгӯ ва подшоҳи бедодгар

Шунидам, ки подшоҳе бузург аз некмарди фақир, ки сухани ҳақ дар сарзаниши он шоҳ гуфта буд, хотираш ранҷид ва гарданкашиаш бар ӯ ғалаба кард ва аз ибодатгоҳаш ба зиндон равона кард. Оре, дасту бозуи мақом ва мартаба ҳамеша нишон додани зӯру зӯрӣ аст.

Яке аз дӯстони он фақир дар ҳоли хилват ба ӯ гуфт: «Гуфтани он сухан дар ҳаққи шоҳ маслиҳат набуд, вале чӣ мешавад кард, ки он чиро ки намебояд гуфт, гуфтӣ».

Он фақир гуфт: «Расондани сухани ҳақ ва амри маъруф кардан воҷиб аст ва аз зиндон ҳам тарсе надорам, ки муваққат аст».

Ҳамон соате, ки инҳо дар хилват ин сӯҳбатро мекарданд, подшоҳро аз ҳодиса бохабар карданд ва рози ин дуру ба гӯшаш расонданд. Подшоҳ ханда кард ва гуфт: «Бечора мард! Гумони беҳуда кардааст, ки зиндонро муваққат донистааст! Ин тавр нест, ки ӯ фикр мекунад, ӯ дар зиндон абадӣ хоҳад монд ва дар он ҷо хоҳад мурд».

Яке аз ғуломони шоҳ ба назди фақири зиндонӣ рафт ва ин паёмро ба гӯши ӯ расонд. Марди фақир гуфт: «Эй ғулом, бирав ба подшоҳ бигӯ, ки дили реши ман аз ин гуфтаи ӯ ғамгин намешавад, зеро дунё муваққат аст ва соате бештар нест. На аз

кўмак ва ёрии ту хушҳол мешавам ва на аз таҳдиду буридани сарам ғамгину нороҳат. Ту ҳарчанд комрон бошӣ, фармондеҳ ва соҳиби ганҷу мол бошӣ ва ман агар камбағалу фақиру маҳрум ва соҳиби ранҷ бошам, ҳардуи мо бо дарвозаи марг як ҳастем, ҳамин ки вориди ин дар шудем пас аз як ҳафта ба ҳамдигар баробар мешавем. Эй шоҳ, ба ин давлати панҷрӯза дил манеҳ ва ба дуди оташи дили халқи мазлум худатро масўз. Онҳое, ки пеш аз ту бештар аз ту чамъ карданд ва ҳазинаҳоро пур карданд ва бо зулму ҷавр ҷаҳонро сўхтанд, чӣ шуданд? Тавре зиндагӣ кун, ки пас аз рафтани туро ба хубӣ ёд кунанд ва ба гўрат нафрини лаънат нафиристанд. Расму одати бадро аз худат мерос магузор, ки фардо гўянд: Лаънат бар касе, ки ин одати бадро аз худаш ба ёдгор гузошт. Агар соҳиби қудрат дар замони худаш ҳар чӣ зўртар шавад, оқибат хоки гўр ўро дар зери худ хоҳад гирифт».

Шоҳ бо шунидани ин суҳанҳо дилтанг шуд ва аз рӯи зулму ҷафокорӣ, ки тадбил ба одат шуда буд фармон дод, ки забони он фақирро аз пушти сараш берун биёранд.

Вақте ки ин фармони шоҳ ба гўши фақирӣ ҳақиқатшинос расид, гуфт: «Аз ин фармон ҳам тарсу ҳарос надорам. Ман аз безабонӣ ғам намехўрам, зеро медонам, ки Худованд ноғуфтаҳоро ҳам медонад ва аз дили мо чӣ мегузарад огоҳ аст. Аз бенавой ва аз ситам нигарон ҳастам, агар оқибати ман хайр бошад аз ҳеҷ чиз парво надорам. Агар охири кор неқ бошад мотами ту мотам нест, чашну сурури туст».

Ҳикояти паҳлавони тангдаст

Паҳлавоне буд бадбахту бенасиб ва тангрўзӣ, ки барои хўрдани таоми шомгоҳӣ ё нисфирўзӣ чизе надошт. Барои сер кардани шикамаш мардикорӣ мекард ва ба пушташ хоку гил мекашид. Оре, рўзиро бо паҳлавонӣ ва мушту зўр намешавад муҳайё кард. Ҳамеша аз парешонии рўзгор дилаш гирифта, ҳасратолуд ва танаш азодор буд. Гоҳе бо дунёи бевафое, ки ину онро мекушт, ҷангу даъво мекард ва гоҳе аз бахти шўру бемаззааш рўяш турш мешуд. Гоҳе зиндагии хубу борафоҳи

дигаронро медид ва оби талхи даҳонашро фурӯ мебурд ва гоҳе аз нобасомониҳои худаш дилаш заъф мекард ва мегиристу мегуфт: «Оё аз ин ҳам сахттар мешавад зиндагӣ кард, ки гурӯҳе аз мардум шаҳду асалро нӯши чон кунанд ва мурғи бирёну барракабоб хӯранд, вале рӯи нони ман ҳатто тараро набинад ва ба ғайр аз нони хушк насиби ман набошад? Оё аз рӯи инсоф аст, ки ман бараҳна бошам ва гурба пӯстин дошта бошад? Чӣ мешуд, ки рӯзе дар ҳоле, ки гилу лой мекашам пой ман ба замин фурӯ мерафт ва ман поямро аз замин мекашидам ва як дафъа медидам, ки зерӣ поям ганҷ аст ва коми дилам ҳосил мешуд. Оё он рӯз меомада бошад, ки бо ҳавас зиндагӣ кунам ва гарду губори меҳнатро аз худам дур кунам».

Рӯзе ин паҳлавони бечора замин меканд, ки аз зерӣ замин устухони ҷоғ (ҷона) пайдо кард. Пайвандҳои ин устухон аз ҳам ҷудо шуда буд ва дандонҳои мисли гавҳараш ҳама рехта буданд.

Ин устухон бо даҳони бебабон шурӯъ кард ба панду насиҳат кардан, ки эй мард, бо бенавой созиш кун ва қаноат дошта бош. Агар пас аз мурдан дар зерӣ хок даҳони инсон ба ин ҳолат дучор шавад, дар ҳоли ҳаёташ чӣ шакар хӯрда бошад ва чӣ хуни дил, аслан фарқе намекунад.

Бо дидани ин манзара ғам аз дилаш рафт ва ба худаш хитоб карда гуфт: «Эй нафси бетадбири бераъю беҳуш! Эй нодон! Бори гаронро бикаш, вале худатро аз ғаму ғусса ба куштан мадеҳ».

Мулку давлат пайдор нест

Банда агар бар болои сараш бор кашад ва меҳнат кунад ва ё сарашро ба авҷи фалак кашад ва ҳукмронӣ кунад, вақте ки ҳолаш дигаргун шавад ва соати марғ фаро расад, ин ду ҳолат аз сараш берун меравад. Дар он соат на ғам мемонаду на шодӣ, на саҳтии боркаш ва на тахту бахти саркаш, вале як чиз боқӣ хоҳад монд, ки он ҳам ҷазои амал ва номи нек аст.

Карам, бузургворӣ ва инсоният пайдор аст, вале тахту тоҷу салтанат пайдор нест. То метавонӣ бидеҳ, бахшанда ва бахшоянда бош, ки аз ту ҳамин боқӣ хоҳад монд, эй некбахт!

Бар мулку мақом ва лашкарат таъя макун, ки инҳо пеш аз ту буданд ва пас аз ту ҳам хоҳанд буд.

Инсони давлатдор бояд ғами дин ҳӯрад, ки дунё ба ҳар ҳоле, ки бошад мегузарад. Агар харобӣ ва нобудии мулк ва салтанататро нахоҳӣ, бояд ҳам ғами мулкро ва ҳам ғами динро бихӯрӣ.

Агар зар дорӣ зарфишонӣ кун ва ба дигарон нафъ бирасон, ки рӯзе онро тарк мекунию меравӣ. Вале Саъдӣ зар надорад ва ба ҷои зар бо насиҳатҳои ғоиданок дурафшонӣ мекунад.

Ҳикоят дар маънии хомӯшӣ аз насиҳати касе, ки панд напазирад

Нақл карданд, ки золиме дар яке аз кишварҳо ҳукмронӣ мекард ва дар даврони ҳукмронии ӯ рӯзи мардум мисли шому шаб буд. Ҳар рӯз инсонҳои хуб аз дасташ гирифтори бало буданд ва шабҳо аз дасти ӯ ба даргоҳи Худо дуо мекарданд.

Рӯзе як гурӯҳ аз мардум бо гиряю зорӣ назди шайхи он замон рафтанд ва аз дасти шоҳи золим шикоят карданд. Гуфтанд: «Эй пири доно! Ба ин шоҳи ҷавон насиҳат кун, ки аз Худо битарсад».

Шайх гуфт: «Ҳайф медонам, ки номи ёри ягонро дар назди ӯ ба забон орам, ки ҳар кас лоиқи ӯ набошад, ки паёмашро ба пешаш барам». Оре, ҳар киро дидӣ, ки аз ҳақ дур аст, пешӣ ӯ ҳақро восита макун ва номашро ба миён магузор. Ба инсони пастсиришт, аз илму дониш суҳан гуфтан ҳайф аст. Оре, тухмо дар шӯразор намешавад кошт, ки ҳадар меравад. Шояд гуфтори рост дар вучудаш таъсир накунад ва бардошти нодуруст кунад ва насиҳаткунандаро душмани худ донад ва биранҷаду биранҷонад.

Эй Шоҳ! Бояд одати ту ба роҳи ҳақ рафтан бошад ва агар ин одатро дошта бошӣ, дили мардони ҳақгӯ аз ин одати ту қавӣ ва нерӯманд мешавад. Нигини ангуштар¹ як хислат дорад, ки дар мум нақш мегузорад, вале дар санг нақш намегузорад. Агар

¹ Мурод аз нигини ангуштар мӯҳр аст, ки подшоҳон ва соҳибмансабон он мӯҳро дар нигин қарор медоданд.

золим аз ман биранҷад аҷаб нест, зеро ӯ дузд асту ман посбонам, дузд ҳамеша аз посбон метарсад.

«Ту низ ба адлу инсоф метавонӣ посбон ва муҳофизи мардум бошӣ, ки дар ин сурат Худованд посбон ва ниғаҳбони ту хоҳад буд. Ва ман аз ин сухан ситоиши туро қасд намекунам, балки Худовандро сипосгузорам, ки ба ту тавфиқи амали нек ва кирдори писандидаро насиб кард ва мисли дигарон туро аз кори хайр бенасиб нагардонд. Ҳамаи инсонҳо талош мекунам ва мецоҳанд кори хуб анҷом диҳанд, вале на ҳар кас метавонад дар бахшиш пешқадам бошад. Ту наметавонӣ бо саъю кӯшиши худат ба биҳишт равӣ, балки агар Худованд ба ту ахлоқи биҳиштӣ диҳад, метавонӣ ба биҳишт ноил гардӣ.

Худо кунад, ки дилат соф бошад ва хотират чамъ, қадамат собит ва мартабаат баланд бошад. Дунёи ту хуш ва роҳат, рост, ибодатат қабул ва дуоят мустақоб бод.

Гуфтор дар бораи раъйю тадбири давлатдорӣ ва лашкаркашӣ

Бо тадбир корҳо хуб мешавад ва мудоро бо душман беҳтар аз ҷанг аст. Агар душманро бо зӯр натавонӣ шикаст диҳӣ, бояд бо ҳада додан ва бахшишҳо дари фитнаи душманро бубандӣ. Агар хавфи зарар аз тарафи душман дошта бошӣ, забонашро бо хайр ва эҳсон бубанд. Ба роҳи душман ба ҷои хор зар бирез, зеро эҳсону бахшиш ва ҳадоё дандони тезро кунд мекунад. Агар дасти касеро натавонӣ бигазӣ ва захмӣ кунӣ, бояд онро бибӯсӣ, зеро илоҷи кор бо забардастон ин аст, ки бо ҷарбзабонӣ ва фиребгарӣ онҳоро ба худат ром кунӣ.

Рустами Дастонро, ки Исфандиёр натавонист аз камандаш наҷот пайдо кунад, бо тадбир асири банди худ кард. Душманро ҳам дар фурсати муносиб мешавад пӯшташро канд, вале то ба даст омадани он фурсат чорае ҷуз мудоро кардан нест ва бояд бо ӯ мисли дӯсти наздик муомила кард.

Бо гурӯҳи андак ҳам ҷанг макун ва аз кушту куштор парҳез кун, ки селобҳои зиёдро дидам, ки аз қатраҳои кӯчак ва хурд ба

вучуд меояд. Яъне қатраҳо ҷамъ мешаванд ва табдил мешаванд ба селобҳои хонабарандоз.

То метавонӣ бар миёни абрувонат гирех маяндоз ва бо чехраи ғазаболуд ба душмани заифу нотавон нигоҳ макун, ки душман заиф ҳам бошад беҳтар аст, ки дӯстдори ту бошад ва аз тарафи ту эҳсоси хатар накунад. Касеро, ки душманаш аз дӯсташ бисёртар бошад, дӯстонаш хаста ва ғамгин ва дилрешанд, вале душманонаш шодобу хушҳоланд.

Ба сипоҳ ё лашкаре, ки ададашон аз лашкари ту бештар бошад ҳуҷум макун, зеро намешавад, ки бар теги тез ё ба наштари бурро мушт зад. Аммо агар ту аз вай тавонотар бошӣ, боз ҳам намешавад, ки бар лашкаре, ки аз ту заифтар аст ҳуҷум оварӣ, ки ин кор кори мардон нест.

Агар тилзӣрӣ ва гар шерчанг,

Ба наздики ман сулҳ беҳтар зи ҷанг!

Он замон даст ба шамшер бурдан ҳалол аст, ки дасти ту аз ҳамаи ҳилаҳо ва чорасозиҳо оқиз монад, хеле зиёд талош кардӣ, ки бо сулҳу оштии мушкilotро ҳал кунӣ, вале нашуд, дар ин ҳолат, ки онро ҳолати изтирорӣ мегӯянд, мешавад шамшер гирифт. Мисли беморие, ки ҳамаи муолиҷаҳоро кард, вале дармон нашуд, танҳо як роҳ боқӣ мемонад, ки он ҳам амали ҷарроҳист.¹

Агар душман омад ва аз ту дархости сулҳу оштии кард, ту қабул кун сарпечӣ макун ва агар омад талаби ҷанг кард рад макун, қабул кун. Ин кор ду натиҷа дорад: ё ӯ таслим мешавад ва эъломи оташбас мекунад, ки дар ин сурат қадри ту ва ҳайбати ту ҳазор баробар бештар мешавад ва ё ҷангу хунрезӣ шурӯъ мешавад, ки тақсираш бар гардани ту нест, зеро ту онро шурӯъ накардӣ ва танҳо коре, ки кардӣ дифоъ аз худат буд, ки дифоъ аз худ дар шарият ҳалол аст ва рӯзи қиёмат Худованд аз ту ҳисоб нахоҳад кард ва мавриди сарзаниш қарор нахоҳӣ гирифт.

¹ Мегӯянд гирехеро, ки мешавад бо даст боз кард, ҳочат ба дандон нест; истифода аз дандон, охири чора аст.

Ту барои ҷанг бояд омода бошӣ ва дар шароити изтирорӣ меҳрубонӣ кардан кори хатост.

Бо инсонҳои пастсиришт ва нодон намешавад бо лутфу меҳрубонӣ бархӯрд кард, зеро онҳо бардошти нодуруст мекунад ва фикр мекунад, ки ту аз онҳо метарсӣ ва ғуруру гарданкашии онҳо бештар мешавад. Ин бадандешон лоиқи лутфу меҳрубонӣ нестанд, бояд гарду ҷанги инҳоро ба осмон бароварӣ ва бо аспони тозӣ ва мардони қавӣ бинии онҳоро ба замин бимолӣ. Вале агар дидӣ, ки бо нармӣ ва бо хушмандӣ корҳо ҳал мешавад, аз тундӣ, ҳашм ва дурушті истифода макун.

Дидӣ, ки душман аз дари ту бо аҷзу нотавонӣ ворид шуд, пархошгариро канор бигзор, ҷангҷӯӣ макун. Агар узрҳои кунӣ, ту бузургворӣ ва андеша кун ва хушёр бош!

Аз тадбири пирони кӯҳансол истифода кун, ки инсонҳои солхӯрда таҷрибаҳои зиёд доранд.

Дар мавриди равишҳои ҷанг

Дар дили ҷанг дар бораи роҳи гузешт фикр кун, зеро ту намедонӣ, ки дар ҷанг кадом тараф пирӯз хоҳад шуд. Ҳамин ки дидӣ лашкар ба ҳар сӯ парешон шуд ва ақибнишинӣ кард, ту ба танҳои дар майдон наист ва пофишорӣ макун, ки ҷони ширинатро бефоида ба боди фано хоҳӣ дод. Вақте ки танҳо мондӣ, нигоҳ кун агар дар канор ҳастӣ, хеле хуб, зуд бирав, вале агар дар миёни лашкари душман истода бошӣ, либоси душманро бипӯш ва худатро ба шакли онҳо даровар.

Шабҳангом, ки шуд ба урдугӯҳи худат баргард, ки агар лашкари ту ҳазор нафар бошад ва душмани ту 200 нафар ҳам бошад, дар қаламрави душман истодан маслиҳат нест. Зеро дар шаби торик панҷоҳ савор аз камин бароянд, мисли панҷсад нафар заминро аз ҳайбата ба ларза хоҳанд даровард. Агар меҳроҳи роҳро шабона тай кунӣ, аввал бояд аз камингоҳҳо худатро нигоҳ дорӣ ва эҳтиёт кунӣ, ки душман ҳамеша аз камингоҳҳо истифода мекунад.

Чун фосилаи душман бо ту як рӯз роҳ монд, яъне миёни ту ва душман худуди ҳафт ё ҳашт фарсанг боқӣ монад, дар ҳамон масофа хаймаҳоро бизан. Ва агар душман пешдастӣ кард ва ба сӯи ту омад, ғамгин машав ва агар мисли Афросиёб ҳам пурзӯр бошад сарашро бишкан ва мағзи сарашро берун биёр ва бидон, ки лашкаре, ки роҳи якрӯзаро тай кард, дигар зӯри бозу барояш боқӣ наместонад, чун хаста мешавад. Ту осудаву ором ба лашкари хаста ҳучум кун, ки он нодон бар худаш бо ин кораш ситам кардааст. Вақте ки душманро шикаст додӣ, парчамашро ба замин бияфкан, то ки чароҳаташ дубора ба ҳам наояд ва дубора нерӯ нагирад.

Огоҳ бош! Аз қафои лашкари шикастхӯрдаи душман марав ва аз ёрону ҳамразмони худат чудо машав. Зеро агар душман туро чудо аз ёрони ту дид, бар сари ту метозанд ва ту аз гарду ғубори лашкар, ки ҳаворо торик мекунад наметавонӣ бубинӣ, ки бо теғу туфанг душман туро ба муҳосира даровардааст. Сипоҳ набояд ба хотири ғорат кардани моли душман ва ба даст овардани ғанимат дунболи душман равад ва шоҳро танҳо гузорад, ки дар пасу пешаш касе набошад, то аз ӯ ҳимоя кунад. Нигаҳбонӣ кардани лашкар аз шоҳ беҳтар аст аз ин ки ба майдон равад ва бо душман ҷанг кунад.

Дар мавриди таъмини лашкариён дар ҳолати амн

Агар яке аз диловарони лашкар аз худаш қаҳрамонӣ нишон диҳад, рутбаи ўро бояд баланд кард ва нишони қаҳрамонӣ дод. Зеро тақдиру ташаккур кардан аз ӯ сабаб мешавад, ки аз ҳалок шудан ҳам натарсад ва бо шавқу завқ ба майдони ҷанг биравад ва бебокона ҷанг кунад.

Шоҳ бояд сипоҳашро дар оромиши комил ва дар ҳолати хуб ва хушҳолӣ нигаҳ дорад, ки дар ҳолатҳои сахт ва дар душвориҳо ин сипоҳ ва лашкар аст, ки ба дардаш меҳӯрад.

Лашкаре, ки созу барги кораш омода набошад ва рӯзгораш дорои камбудӣ бошад, дар рӯзи ҷанг тан ба марг намедиҳад ва худашро фидо намекунад.

Шоҳ бояд дасти яко-яки мардони ҷанговарро бибӯсад, вале на дар он соат, ки душман ҳучум оварад ва табли ҷангро бизанад, бояд дар рӯзҳои амну осуда ин корро анҷом диҳад.

Эй Шоҳ! Марзҳои кишваратро аз дасти душманони бадсиришт тавассути лашкар ниғаҳдорӣ кун ва лашкаратро тавассути молу пул ва таъмини ҳоли онҳо ниғаҳдорӣ намо.

Шоҳ дар сурате метавонад бар душманаш ғолиб ва дасташ боло бошад, ки лашкараш осуда, сер ва сероб бошад.

Лашкариҳо қимати сари худро ва ҷони худро меҳӯранд, яъне дар баробари пулу моле, ки аз шоҳ мегиранд ҷони худро ва сари худро медиҳанд. Пас аз рӯи инсоф нест, ки ин сарбозон дар зиндагӣ саҳтӣ кашанд.

Агар шоҳ аз додани ганҷ ё пул ба сипоҳӣ хасисӣ кунад, сипоҳӣ низ аз ҷанг кардан бо душман ва аз даст ба теғ бурдан хасисӣ мекунад.

Чӣ тавр ва чӣ гуна як сипоҳӣ метавонад дар майдони ҷанг қаҳрамонӣ ва мардонагӣ нишон диҳад, ки дасташ холӣ бошад ва зиндагиаш саҳт бошад.

Дар мавриди гузиниши лашкариён

Ба ҷанг бо душман ашхоси далеру нотарс ва шучоъро бифирист, зеро шер метавонад аз ӯҳдаи шер барояд. Бо машварати ҷаҳондидагон кор кун, ки гурги пир шикорро хуб медонад. Ту аз ҷавонони шамшерзан натарс, балки аз пирони солхӯрдаи пурнайрангу зирак битарс. Ҷавонон ҳар чанд филафкан ва шергир бошанд ҳам, достони рӯбоҳи пир ва ҳилаҳои онро намедонанд. Марди ҷаҳондида оқил ва хирадманд аст, зеро гармию сарди рӯзгорро бисёр озмудааст. Ҷавонони некбахту саодатманд ҳеҷ гоҳ аз пешниҳоди дастуроти ришсафедону пирамардон сарпечӣ намекунанд.

Эй Шоҳ, агар меҳоҳӣ кишвар ва мамлакати ту зебо, ороста ва обод бошад, корҳои бузург ва вазифаҳои масъулиятнокро ба инсонии камсиннусол воғузор макун.

Лашкарро ба дасти касе биспор, ки марди ҷангдида ва огоҳ аз равишҳои душман бошад. Ба инсонҳои хурдсол қорҳои бузургро воғузор макун, ки сангдонро бо мушт намешавад шикаст.

Муомила бо зердастон ва сарлашқарӣ, шӯҳию бозӣ нест, ки ба он рӯякӣ фикр қард ва саҳлангорӣ намуд. Агар нахоҳӣ, ки рӯзгорат нобуд шавад, бояд ба шахси бетачриба ва қорнадида қор нафармой.

Саги шикории ботачриба ҳатто аз шикори паланг ҳам рӯй наметобад, вале шери ҷангнадида аз рӯбоҳ ҳам мерамад ва мегурезад. Агар писар дар оғӯши падару модар парвариш ёфта бошад ва нозпарвар бошад, ин писар аз ҷанг метарсад. Мард бо қўштӣ, шикор ва тирпарронӣ диловар мешавад ва ҷанговар мегардад. Касе, ки дар гармоба ва дар айшу ноз парвариш ёфта бошад ҳамин, ки дарвозаи ҷангро боз бинад, аз тарс роҳи фирорро пеш мегирад. Ин гуна нозпарварро ду нафар ба зӯр ба асп савор мекунад ва як қўдаки хурдсол ўро метавонад ба осонӣ аз болои асп ба замин занад.

Дар мавриди тарсуён

Агар дидӣ, ки як нафар аз ҷанг фирор қард, агар ўро душман дар ҷанг накушт ва зинда монд, ту бидуш. Аз марди шамшерзане, ки дар рӯзи ҷанг мисли зан тарсид ва сари худро аз ҷанг қардан тофт, аз ин гуна мард хунсо беҳтар аст.

Вақте ки Милод ба қасди ҷанг шамшерро ба миёнаш овехт ва таркиш ба камар баст, падараш Гургин-Паҳлавон ба вай гуфт ва ҷӣ хуб гуфт: «Агар мисли занҳо қасди гурез дорӣ ва наметавонӣ муқовимат кунӣ, беҳтар аст ба ҷанг наравӣ ва обрӯи мардони ҷангино марезӣ».

Саворе, ки аз майдони ҷанг фирор намуд, ў ҳудашро накушт, балки бо ин рафтараи мардони номдорро кушт.

Дар ҷанг ду дӯсти деринаи ҳамчинс ва ҳамзабон бо ҷону дил мечанганд, ҳар яке аз онҳо намехоҳад бародараш ба ҷанги душман асир гардад ва инро барои ҳудаш нагу ор медонад. Ин ангеаи онҳо барои ҳар яки онҳо шучоатро эҷод мекунад.

Пас, бародарӣ ва дӯстӣ дар миёни лашкариён зарурист ва агар дидӣ, ки лашкариён бо ҳамдигар дӯстӣ надоранд, ғанимати онҳо аз майдон шикасти онҳо аз душман хоҳад буд.

Дар мавриди ду нафар, ки арзишашон бештар аст

Эй шоҳи кишваркушо! Ду нафарро тарбият кун ва аз ҳоли онҳо бохабар бош: яке аҳли разм ва ҷанговари хуб, дигаре донишманд ва мутафаккир ва аҳли фикру тадбир.

Дар давлатдорӣ онҳое пешқадам ҳастанд, ки ба инсонҳои доно ва мардони шамшерзан имкониятҳои хуб медиҳанд ва онҳоро парвариш мекунанд.

Касе, ки дар илму дониш талош нанамуд ва ё дар арсаи ҷарб ба шамшерзани тамрин накард, на дар илм саъй кард ва на дар ҷарб, агар ин инсон бимирад афсӯс маҳӯру дарег мағӯй.

Ашхоси олим ва аҳли қалам ва ашхоси шамшерзану аҳли размро бо худат ниғаҳ дор, вале хонанда ва аҳли мусиқа ва бозиро аз худат дур кун, ки аз зан мардӣ намебарояд.

Мардӣ ин нест, ки душман дар ҳоли омода кадани асбоби ҷанг бошад, вале ту бо соқӣ ва овози ҷангу най масту мадҳуши шароб бошӣ.

Хеле аз подшоҳони давлатдор машғули айшу ишрату бозӣ шуданд ва бо бозӣ давлатро аз даст доданд.

Ғофил набудан аз макри душман

Ман намеғӯям, ки аз ҷанги душмани бадандеш битарс, балки меғӯям: «Бештар аз овозаи сулҳ битарс!» Бисёр душманоҳоро дидем, ки рӯз ояти сулҳро хонданд ва дам аз сулҳу дӯстӣ заданд ва ҳамин ки шаб шуд бар сари хуфтагон лашкаркашӣ карданду шабехун заданд. Мардони диловар ҳамеша дар ҳоли омодабош бо либоси разм ва пӯшидани зиреҳ меҳобанд. Онҳо мисли занон дар бистари гарм намехобанд. Марди шамшерзани ҷангӣ дар даруни хайма мисли занҳо бараҳна намехобад, ин кор хатарнок аст. Бояд ҳамеша пинҳон аз ҷашми душман васоили ҷангро

омода кард, ки чӣ медонӣ шояд душман ноогоҳона бар кишвари ту ҳуҷум мекунад ва агар омода набошӣ корат тамои аст.

Одати мардони доно эҳтиёткорӣ, ҳушёрӣ ва доимо дар ҳазар будан аст. Ва инчунин пешравони сипоҳро ниғаҳбон қарор додан ва аз ҳилаи душман урдугоҳро посдорӣ кардан мисли қалъаи оҳанин аст барои кишвар.

Дар мавриди душмани душман

Агар дар миёни ду душман қарор дорӣ, ба хотири ин ки онҳо заифу нотавон бошанд, набояд бепарво бошӣ, шояд Худо накарда онҳо бо ҳам дӯст шаванд ва дасти кӯтоҳи онҳо дароз шавад.

Ту бояд дар баробари яке аз онҳо найрангро ба кор гирӣ ва овора кунӣ ва дигареро нобуд созӣ.

Агар душмани ту дар муқобилат бархост, ту бояд бо ҳила ва тадбир онро нобуд кунӣ. Бояд биравӣ ва бо душмани ӯ дӯст шавӣ ва ин кори ту пироханро бар тани душман зиндон мекунад ва ҳолаш бад мешавад.

Вақте дидӣ дар миёни лашкари душман ихтилоф пайдо шуд, метавонӣ шамшератро бар ғилоф бигзорӣ, онҳо худ ба худ нобуд хоҳанд шуд.

Оре, агар гургҳо ба ҷони ҳамдигар дарафтанд, дар миёни онҳо ғусфандон осоиш пайдо мекунад. Ҳамин ки душман бо душман овора ва машғул шуд, ту метавонӣ бо дӯстони худ осуда зиндагӣ кунӣ.

Ҳамеша бояд дар фикри сулҳ буд

Агар дар зоҳир барои сиёсат шамшерро ба даст гирифта бошӣ ҳам, вале роҳи оштиро пинҳон дор ва аз назарат дур макун. Зеро инсонҳои лашкаршикоф ва ҷангӣ, ки либосҳои оҳаниро бо зарби шамшерашон пора-пора мекунанд дар зоҳир ҷанг кунанд ҳам, вале дар ниҳон хоҳон ва ҷӯёи сулҳ буданд. Дар хилват дили мардони майдонро ба даст биёр, то мисли тӯп дар пеши поят биафтад. Он гоҳ, ки яке аз сарони лашкари душман ба асорати ту

дарояд ва асир шавад, бояд дар куштани он саросема нашавӣ, ки чӣ медонӣ шояд аз тарафи ту ҳам яке аз сарварон гирифтор шавад ва асири душман шавад. Агар он асирро кушта бошӣ дигар аз асири худат, ки дар дасти душман аст умед макун ва ўро нахоҳӣ дид.

Оё он ки бар зиндониён ва асирон зулму зўри мекунад, наметарсад, ки шояд ҳудаш рўзе ба зиндон афтад ва гирифтор шавад. Оре, ҳамон кас метавонад ба зиндониён ҳубӣ кунад, ки як рўзе ҳудаш зиндонӣ будааст.

Агар сарвар ва бузургворе сар бар хатти фармони ту дароварад ва аз зердастони ту шавад ва ту нисбат ба он хушрафторӣ кунӣ, дигар бузургворон низ мутеъ ва тарафдори ту хоҳанд шуд.

Агар даҳ дилро бо роҳи махфӣ ва пинҳон ба даст биёри, бехтар аз он аст, ки сад бор ба душман шабехун занӣ ва онҳоро асири худ намоӣ.

Дар мавриди бовар накардан ба душман

Агар яке аз хешовандони душман ё дўсти душманат ба ту изҳори дўстӣ кунад, аз найрангаш зинҳор эмин машав. Зеро чун меҳру муҳаббати хешовандиаш ба ёдаш ояд, дарунаш аз кина нисбат ба ту пур мегардад.

Инсоне, ки нисбат ба ту бадбин аст, ширинзабонӣ кунад бовар макун, ки заҳро бо асал медиҳанд, то талхиаш маълум нашавад.

Ҳамон кас доимо аз зарару осеби душман дар амон аст, ки ҳатто ба дўстонаш ҳам боварӣ накунад ва онҳоро аз ҷумлаи душманонаш шуморад.

Оре, касе метавонад дурри гаронбаҳоро дар кисааш ниғаҳдорӣ кунад, ки ҳамаи халқро ба унвони кисабур шиносад ва ба ҳеҷ кадоми онҳо бовар накунад.

Дар мавриди хоинон гўянд

Сипоҳе, ки бар амираш хиёнат кунад, то имкон дорад ўро дубора ба хидмат магир. Касе, ки валинеъмати худро надонад ва

ба ҷои сипосу шукрона ба ӯ хиёнат кунад, туро ҳам наметиносад ва аз хиёнат кардан ба ту намеҳаросад.

Ба савганду қасами ин гуна хиёнаткорон бовар макун, аз пушти сараш ҷосусеро бифирист, то аз кирдори ниҳонӣ ва рафтораш огоҳ бошӣ.

Касеро, ки нав ба хидмат гирифтӣ ва навомӯз аст, ресмонашро дароз бигзор, бигзор озод бошад, хеле маҳдуд макун ва умедвор кун ва аз ваъдаҳои калон додан ба ӯ парҳез кун, ки агар анҷом дода натавонӣ маъюс мешавад ва аз ту рӯй метобад ва то охир ба сӯи ту барнамегардад.

Дар мавриди кишваркушӣ

Сарзаминеро аз сарзаминҳои душман агар бо ҷангу муҳосира гирифтӣ, ҳатман ба дасти зиндониҳои он ҷо сарзаминро биспор. Зеро агар беғуноҳ ва бидуни ҷиноят зиндонӣ шуда бошанд, даст ба интиқом мезананд ва хуни золим ва бедодгарро на ин ки мерезанд, балки меҳӯранд.

Он замон, ки аз дасти душман сарзаминашро гирифтӣ, ба мардуми он диёр бештар аз шӯҳи қаблаш некӣ кун, ки агар мабодо дубора бо ту ҷанг кунад халқ ҳудаш аз димоғаш ҷанги ӯро мебароранд ва нобудаш мекунанд.

Вале инро ҳам бидон, ки агар мардуми он шаҳрро мавриди озору зулм қарор додӣ ва ба онҳо ситам кардӣ, ҳоҷат ба бастанӣ дарвозаи шаҳр бар рӯи душман нест. Ту гумон накун, ки душмани тегзан берун аз дар аст, балки душмани ту ҳамон мардуми шаҳранд, ки ту ба онҳо зулм кардаӣ.

Дар мавриди тадбир ва пинҳон доштани роз

Ҳамеша бо ақлу тадбир омодаи ҷанг бо душмани бадандеш бош ва илоҷи воқеаро пеш аз вуқӯъ анҷом деҳ ва ба фикри маслиҳати худ бош ва нияту мақсадатро ба касе мағӯй. Сирру рози маҳрамонаатро бо касе дар миён мағузор, ки ман ҷосусҳои ҳамкоса ва ҳамтабақро хеле бисёр дидаам.

Искандар бо шарқиҳо ҷанг мекард, вале мегӯянд, ки дари хаймаашро ба самти ғарб боз карда буд.

Вақте ки Баҳмани Дароздаст оҳанги Зобулистон кард, овоза паҳн кард, ки ба самти чап меравад, вале ба самти рост рафт.

Эй Шоҳ! Агар аз азму қасди ту ба ҷуз ту каси дигаре бохабар шуд, бидон, ки бар он фикру дониш бояд раҳм кард ва оби чашм рехт.

Агар меҳохӣ оламро ба зерӣ фармони худат дароварӣ, бояд бузургворӣ ва карам кунӣ, кина ва пархошгарӣ накунӣ ва мардумро мавриди озору азият қарор надихӣ.

Кореро, ки мешавад бо нармӣ ва хушҳолӣ анҷом дод, чӣ ҳоҷат аст, ки ба тундию гарданкашӣ ва ситам анҷом дод.

Агар хоҳӣ, ки дилат дардманду ғамгин набошад, бояд дили дардмандонро шод кунӣ ва аз банди ғаму андӯх наҷот диҳӣ.

Лашкар танҳо бо дасту бозу тавоно намешавад, бояд таваҷҷӯҳ ва дуои заифонро ҳам дархост кард, ки дуои онҳо мӯъҷизаофарин аст ва аз дасту бозуи мардон беҳтар корхоро анҷом медиҳад.

Ҳар кас, ки аз дарвеши бенаво дархости дуо ва қўмак кард, агар ба Фаридун ҳучум кунад, ғалаба кунад ва пешӣ гирад.

Поёни боби якум

Боби 2

Дар мавриди эҳсон

Агар доно ва хушманд бошӣ, бештар ба маъно аҳамият бидеҳ, зеро маъно мондагор ва доимист, вале сурат ва зоҳир мондагор нест.

Ҳар киро дониш, ҷавонмардӣ, тақво ва парҳезгорӣ набошад, ӯ сурати холӣ аст ва дар вучудаш маъно нест.

Он кас дар зери хок метавонад осуда бихобад, ки мардум аз дасти ӯ осуда бошанд ва тавонанд ба ҳаёли осуда бихобанд.

Дар ҳоли ҳаётат ғами худатро бихӯр, ки агар мурдӣ хешовандони ту аз хирси моли дунё туро фаромӯш мекунанд ва моли туро барои ту сарф намекунанд.

Агар парешондил шуданро нахоҳӣ, бояд парешондилонро аз ёдат набарорӣ ва дар фикри онҳо бошӣ.

Ҳар чӣ аз ганҷина дорӣ онро тақсим кун, ба мӯҳтоҷон бидеҳ, ки фардо калиди он дар дасти ту наместонад ва каси дигар он калидро ба даст мегирад.

Ту тӯшаи охирататро ба дасти худат бубар, ки аз фарзанду зан намешавад умеди шафқату меҳрубонӣ дошт.

Ҳамон кас аз давлаташ тавонист хуб истифода кунад, ки ҳамроҳи худ насибае ба охират бурд.

Ҳеҷ кас ба андозаи сарангушти ман дар ҷаҳон бо меҳру муҳаббат наметавонад пушти маро бихорад.

Ҳар чӣ ҳаст дар кафи дастат қарор мадеҳ, ки фардо аз пушаймонӣ пушти дастатро бо дандонат хоҳӣ газид.

Дарвешонро либос деҳ ва аврати ононро бо додани пӯшок бипӯш, то Худоят пардапӯши айби ту бошад. Ғарибону мусофиронро аз дарат бенасиб магардон, мабодо ки ту ҳам рӯзе ғарибу дарбадар шавӣ.

Он инсони бузургвор ба мӯҳтоҷон некӣ мекунад, ки аз мӯҳтоҷ шудан ба ғайр метарсад. Бинобар ин, ту бояд ба ҳоли бечорагон назар кунӣ, ки шояд рӯзе дилеро ба даст биёри ва фурумондагонро хурсанд кунӣ ва дар ёд дошта бошӣ, ки рӯзе ту ҳам фурумонда хоҳӣ шуд.

Ба шукронаи ин ки хоҳандаи дари дигарон нестӣ, набояд хоҳандагонро аз дарат ронӣ.

Дар мавриди ҳолпурсӣ ва навозиш аз یتимон

Бар сари бепадарон сояи худро бияфкан ва лутфу қараматро аз онҳо дарег мадор. Аз сару рӯи онҳо гарду ғуборро пок кун ва аз сари роҳашон хорҳоро бардор.

Намедонӣ, ки یتим чаро пажмурдахотиру дармонда аст? Зеро аз неъматӣ вучуди падар бенасиб аст ва ҳаргиз дарахти береша сарсабзу тару тоза намешавад.

Агар یتими сарафканда ва шикастаро дидӣ, зинҳор дар пеши ӯ фарзандатро бўса макун. Агар یتим гирия кунад, нозашро чӣ касе меҳарад ва ба ӯ дилдорӣ медиҳад ё ба оғӯшаш мекашад? Ҳатто агар ғазаболуд шавад чӣ касе бораҷро мекашад ва ӯро ором мекунад?

Худо накунад, ки یتиме гирия кунад! Агар یتим гирия кунад арши азим ба ларза дармеояд. Агар یتимро дар ҳоли гирия кардан дидӣ, бо меҳрубонӣ ва шафқат оби дидаашро пок кун ва аз чеҳрааш гарду хокро бияфшон.

Агар аз сари یتим сояи падар канда шуд ва бепадар шуд, ту бояд ӯро дар зери сояи худ бигирӣ ва парвариш намой.

Вақте, ки ман падар доштам ва сарамро дар оғӯши гармаш мегузоштам фикр мекардам, ки бар сарам тоҷ аст ва сари тоҷдор дорам. Он рӯзҳо он қадар ноз будам, ки агар бар вучуди ман магас ё пашша менишаст чандин нафар нороҳат мешуданд ва он пашшаро то аз вучуди ман дур накунанд осудахотир намешуданд. Акнун, ки падар надорам, агар душманони ман биёянд ва маро асир кунанд ва баранд, аз дӯстони ман касе ёвар намешавад ва ба доди ман намерасад.

Ман аз дарди кӯдакони бепадар хеле хуб хабар дорам ва дарди онҳоро беҳтар аз ҳама эҳсос мекунам, чун ман худам як рӯзе ятим будам ва дар даврони кӯдакиам падарам аз болои сарам рафт.

Як нафар аз мардон рӯзе аз пой ятим хореро гирифт ва ўро навозиш кард. Дар Хучанд яке аз бузургон ўро дар хоб дид, ки дар боғи фирдавс гашту гузор мекард ва мегуфт: «Аз он хоре, ки аз пой ятим гирифтам чӣ қадр гулҳо (аз он хор) баромад, ки ин ҳама гул самарои ҳамоно хор аст».

Чанд нукта ба унвони насиҳат

То метавонӣ меҳрубон бош ва аз меҳрубонӣ рӯй матоб, зеро агар меҳрубонӣ кунӣ, меҳрубонӣ мебинӣ. Чун ба халқи Худо мурувват кунӣ ва эҳсон намоӣ мағрур машав ва мағӯ, ки ман сарварам дигарон зердастони мананд. Агар шамшери даврон он фақири бечораро ин гуна маҷрӯху афтода карда бошад, ҳанӯз ин шамшер ҳаст ва берун аз ғилоф аст. Агар дидӣ ҳазорон нафар дуоғӯи давлати ту ҳастанд, ту шукргузори неъматии Худованд шав ва ба Худо ҳамду сипос бигӯӣ, ки мардумро нигарони эҳсони ту қарор додааст на туро нигарони эҳсони мардум. Ман гуфтам, ки қараму бузургворӣ одати сарварон аст, вале ғалат кардам. Балки қарам, эҳсон ва бузургворӣ ахлоқи пайғамбарон аст.

Ҳикояти Иброҳим алайҳиссалом

Шунидам, ки ба меҳмонхонаи ҳазрати Иброҳими Халилulloҳ (а) як ҳафта мусофир наомад. Чун одаташ ҳамеша ин буд, ки бо меҳмон ношто мекард, ба сабаби набудани меҳмон ноштояшро нахӯрд ва мунтазири меҳмон шуд, ки шояд як нафар мусофир аз дар дарояд ва бо ӯ сари суфра бинишинад. Пас аз интизорӣ аз хона берун омад ва ба ҳар сӯ нигоҳ кард ва дид, ки дар атрофи водӣ як нафар мисли дарахти бед сару мӯяш мисли барф сафед ба танҳои биёбонро тай мекунад. Хушҳол шуд ва ба пешвозаш рафт ва тибқи расму оини қаримон бо меҳмоннавозӣ гуфт: «Эй гавҳараки дидагонӣ ман, лутф кун ва ба манзили ман ташриф бифармо, то бо нону намак туро меҳмон кунам». Он мӯйсафед бо

шунидани ин суҳан «хуб» гуфт ва аз ҷояш ҳаракат кард ва бо суръат ба хонаи ҳазрат омад. Дар меҳмонхона рафиқони ҳазрати Иброҳим он пири дармондаро бо изату эҳтиром пешвоз гирифтанд ва бар сари суфра нишонданд ва бо тартиб таомро кашида оварданд ва пеш аз шурӯъ кардан ҳама «Бисмиллоҳ» гуфтанд, вале пир чизе нагуфт ва дигарон низ аз забони ӯ чизе нашуниданд.

Ҳазрати Иброҳим ба ӯ гуфт: «Эй пири деринарӯзе, ки аз ҳама бештар рӯзи дунёро дидаӣ, ман аз ту мисли пирон ва мӯйсафедони дигар ростӣ ва сӯзишро дар вучудат надидам. Оё вақте, ки ризқи осударо меҳӯрӣ, шартӣ бандагӣ ин набуд, ки исми Худованди рӯзиро ба забон биёри?»

Мӯйсафед гуфт: «Ман ба роҳе, ки аз пири Озарпарастам нашунавидам намеравам».

Пайғамбар аз ин ҷавоби мӯйсафед донист, ки ин пири бадҳол габр аст ва аз роҳи Худо бегона аст, ночор ўро аз хонааш берун кард. Оре, дар назди покони вучуди палид зишт аст ва бояд фосилаи байни онҳо аз ҳамдигар хеле дур бошад.

Дере нагузашт, ки аз тарафи Худованд фариштаи ваҳӣ ҳазрати Ҷабраил омад ва бо ҳайбату даҳшат Пайғамбарро мавриди маломат қарор дод ва гуфт: «Худованд меғӯяд, ки ман сад сол аст, ки ризқу рӯзии ўро додам ва ҷонашро ниғаҳ доштам, ту натавонистӣ як лаҳза ўро таҳаммул кунӣ ва аз ӯ нафратат омад. Агар ӯ ба оташ сачда мекунад, ту чаро дасти эҳсонатро аз ӯ пас мегири? Магар гуноҳ кардани як нафар ба ту иҷозат медиҳад, ки аз нақӯкорӣ даст бардорӣ?»

Дар мавриди эҳсон ва неқӯкорӣ

Бар сари банди эҳсон гирех мазан, бӯғчаи эҳсонро сарбаста ниғаҳ мадор, чун ҳар кас аз эҳсону неқӯкорӣ худдорӣ кунад, иддиои мусулмониаш ботил, риё ва нифоқ аст.

Марди олим ва донишманде, ки тафсирдон аст, агар илму адабашро ба нон ва ё манфиати дунявӣ фурушад, зиён мекунад.

Дар кадом чо ақл ва ё шариат фатво додааст, ки инсони оқил метавонад динашро ба дунё фурӯшад?

Вале ту гавҳари донишро ба зар харидор бош! Чун инсони оқилу хирадманд аз арзонфурӯшон колоро ба рағбат харидорӣ мекунад. Яъне ту муштариӣ фазл бош дар ин замина, на фурӯшандаи он.

Ҳикояти обид ва шайёд

Як нафар аз инсонҳои суханвар ва хушбаён назди соҳибдиле омад ва гуфт ман саҳт дар гил фурӯ рафтаам ва ғӯта хӯрдаам. Ман аз як инсони пастсиришт даҳ дирҳам қарздорам ва вазнинии ин даҳ дирҳам дар дили ман ба андозаи даҳ ман¹ аст. Ҳама шаб аз ӯ ҳоли ман парешон аст ва ӯ ҳама рӯз мисли соя ба дунболи ман мегардад. Ҳарфҳо ва суханҳои озордиҳандаи ӯ даруни диламро мисли сӯрохиҳои дари хона реш-реш кардааст. Магар ӯ аз рӯзе, ки ба дунё омад Худованд ба ӯ ба ғайр аз ин даҳ дирҳам чизи дигареро надод? Ӯ аз китоби дин алифро ҳам намедонад, вале чунон ба назар мерасад, ки баҳси «ғайри мунсариф»²-ро ба танҳои хондааст. Яъне дур намеравад.

Рӯзе нест, ки офтоб аз пушти кӯҳ барояд, то он шахс ҳалқаи дари моро назанад. Дар ҷустуҷӯи инсоне ҳастам, ки бузургвору карим бошад ва бо симу зараши маро аз дасти он сангдил наҷот диҳад.

Бо шунидани ин суханҳо он пири босаодат ду динор дар остини ӯ партофт. Ҳамин, ки зар дар дасти он афсонагӯ афтод, рӯяш мисли зар дурахшид ва хушҳолона аз наздаш берун омад.

Як нафар, ки шоҳиди ин ҳодиса буд ба он пири соҳибдил гуфт: «Эй шайх, оё намедонӣ, ки ин инсон чӣ касест? Ӯ аз ҷумла касонест, ки агар бимирад гиря кардан барояш ҳайф аст. Ӯ як гадоест, ки бар болои шери нар зин мениҳад ва ба ҳудаи ӯ ром

¹ Як «ман» баробари се килограмм.

² Ғайри мунсариф бобест дар илми наҳв (адабиёти араб) ба ин маъно, ки баъзе исмҳои қобили сарф ва тағйир нестанд. Ин ҷо ба маънои лугавӣ, яъне дурнашаванда аст.

мекунад ва дар шатранҷ найранги Абӯзайдро¹ моту мағлуб месозад.

Пири обид бо шунидани ин суханҳо ошӯфтаву хашмгин шуд ва ба ӯ гуфт: «Хомӯш бош! Ту аҳли сухан нестӣ, ту бояд ҳамеша гӯш кунӣ ва сухан нагӯӣ. Агар он мард он чӣ гуфт рост бошад, ман бо ин кори худам обрӯи ӯро нигоҳ доштам, вале агар шӯхчашму найрангбоз буд, пас чоӣ афсӯс хӯрдан нест, ки ман аз дасти мисли ӯ ёвагӯ ва бадсиришт обрӯи худамро нигоҳ доштам.

Ту агар метавонӣ ҳам ба бад ва ҳам ба нек эҳсон кун, хубӣ кун пул бидеҳ! Зеро агар касе, ки ба ӯ эҳсон кардӣ инсони хуб бошад, пас ту касби хайр кардӣ ва агар ӯ инсони бад бошад, пас ту бо ин корат шарри ӯро аз худат дур намудай».

Оре, хуш ба ҳоли касе, ки дар сӯҳбати инсонҳои оқилу хирадманд ширкат кунад ва аз онҳо ахлоқи инсонҳои ворастро биёмузад.

Агар ақл, раъӣ, тадбир ва хуш дорӣ, биё бо рағбат панди Саъдиро гӯш кун. Зеро бештар гуфтори Саъдӣ дар ин маврид аст ва дар мавриди чашм, зулф, баногӯш ва золи дилбарон, ки шоирон аз он мегӯянд камтар сухан мегӯяд.

Ҳикояти мумсик ва фарзанди солеҳ

Марде бахил аз дунё гузашт ва аз ӯ сад ҳазор динар ба фарзандаш мерос монд. Ин фарзанд зираку доно ва хушёр буд. Бинобар ин мисли мумсикон ва хасисон бо ду дасташ зарро тасарруф накард, балки банди зарҳоро боз гузошт ва шурӯъ кард ба эҳсон кардан.

Рӯзе набуд, ки дами дари ӯ аз дарвешон ва бечорагон холи бошад. Меҳмонсарояш аз мусофирон ҳамеша пур буд. Ҳам дили хешро ва ҳам дили бегонаро бо эҳсону саховаташ хурсанд мекард. Мисли падараш симу зар ва пулхояшро дар сандуқҳо банд накард.

¹ Абӯзайди Сарваҷӣ шахсе фасеҳзабон, ки таъсири суханаш мардумро мафтун мекард ва китоби «Мақомоти ҳарирӣ» сохта ва пардохта аз суханҳои ӯст.

Рӯзе ба ӯ як нафар аз маломаткунандагон гуфт: «Эй исрофкор, ҳар чӣ дорӣ як дафъа ба бод надеҳ ва нобуд макун! Барои ҷамъоварии хирман як сол лозим аст, ту чаро ин хирманро ба як лаҳза месӯзӣ? Ин кори ту мардонагӣ нест. Чун ба фақирӣ ва тангдастӣ наметавонӣ тоқат кунӣ, бояд дар вақти фарохӣ ва сарватмандӣ аз ҳисоб кардан ва шуморидани молу пулат ғофил набошӣ. Чӣ хуб гуфт яке аз бонувони деҳқада ба духтараш! Ӯ ба духтараш насиҳат кард, ки барои рӯзи мабодо чизе пасандоз кун ва ҳамеша зарфҳоро пур аз об нигоҳ дор, ки ҷӯи оби деҳқада пайваста равон нест, гоҳе хушк мешавад.

Бидон, ки охиратро ҳам метавон бо доштани моли дунё ба даст овард ва бо пул ва зар метавон панҷаи шерро тофт ва мағлуб кард. Ба дӯстонат як дафъа ҳамаи дороиятро мадеҳ ва аз зарари душман ва макри ӯ андеша кун. Агар тангдасту фақир бошӣ, пеши ёру дӯсти худат ҳам марав, ки қадру қимат надорӣ, вале агар пулдор бошӣ ҳам биё ва ҳам биёр, яъне ҳам метавонӣ ҳар ҷо ки меҳохӣ биравӣ, ҳама ба ту биё меғӯянд ва ҳам метавонӣ аз дигарон чизе бигирӣ ва ба манзили худат биёри.

Агар дасти ту ҳолӣ бошад ва пул надошта бошӣ, ҳеҷ кас ба ту нигоҳ намекунад ва агар ба зерӣ пояш рӯятро ниҳӣ ҳам ҷавобе намедихад. Инсони молдор метавонад ҳатто ҷашми девро аз косахонааш биканад ва Саҳрҷинро¹ ба найранг метавонад асир кунад. Агар дастат ҳолӣ бошад ва пул надошта бошӣ ба хубрӯён наздик машав, ки инсони бепул ба ҳеҷ чиз наарзад. Умеду орзуи инсон бо дасти ҳолӣ бароварда намегардад, вале бо пул метавонӣ ҳатто ҷашми деви сафедро агар лозим дорӣ биканӣ ва ба даст биёри. Агар ту ҳар чӣ дар дастат омад харҷ кунӣ ва аз дастат берун кунӣ, вақти ҳочат бо дасти ҳолӣ ҳеҷ коре наметавонӣ бикунӣ. Инро бидон, ки бо додани ту гадоён ҳаргиз сер ва нерӯманд намешаванд, вале ту метарсам, ки лоғару нотавон шавӣ».

¹ Саҳрҷин - номи девест, ки ангуштари ҳазрати Сулаймонро дуздид.

Хулоса шахси боздоранда аз хайру некӣ, аз ин қабил суханҳо зиёд ба забон овард, ки аз ин насихатҳо рағи он ҷавонмард аз ғайрат бедор шуд ва хунаш ба ҷӯш омад ва дилаш пароканда шуд ва аз айбҷӯиҳои ӯ ошуфтаву хашмгин гашта гуфт: «Эй парокандагӯ ва эй сафсатабоз! Ин дастгоҳ ва сарвате, ки дар дасти ман аст падарам мегуфт, ки падарбузурги ман ба ӯ мерос мондааст. Онҳо бо ҳасисӣ молро нигоҳ доштанд ва аз он истифода накарданд ва рафтанд. Ман фикр мекунам, ки ин моли падарам ба дасти ман барои он наафтадааст, ки баъд аз ман ба дасти писари ман бияфтад. Чӣ беҳтар, ки имрӯз мардум инро бихӯранд аз он ки фардо пас аз мурдани ман онро тороҷ кунанд ва ба яғмо баранд.

Оре, бихӯр, бипӯш, бибахш ва ба мардум манфиат бирасон, чаро бояд инро барои дигарон нигоҳ дорӣ?

Инсонҳои боақл моли худро дар дунё боқӣ намегузоранд, бо ҳудашон мебаранд. Вале инсонии пасту фурумоия бо ҳасрат дар ҷои ҳудаш мемонад. Пулу чизро агар бо дасти худат додӣ он моли туст ва агар надодӣ пас аз ту берун аз фармони туст ва моли ту нест, моли меросхӯрони туст, ки агар эҳсон кунанд ҳам савобаш ба ту мустақим намерасад. Ба дунё метавонӣ охиратро бихарӣ ва агар нахарӣ эй ҷони ман, ҳасрат мебарӣ».

Ҳикояти шайхи муршид Шаҳобиддин

Пири муршид ва доно - Шаҳобиддин¹ дар сафари дарё ба ман ду то насихат кард. Яке ин ки худбин мабош, дигар ин ки нисбати дигарон бадбин мабош.

Ман шунида будам, ки ин шайх ҳангоми тиловати Қуръон агар ба оятҳои «аҳли ҷаҳаннам» мерасид зор-зор гиря мекард. Ӯ шабе аз шабҳо аз тарси ҷаҳаннам нахобид ва ҳангоми субҳ ба гӯшам расид, ки мегуфт: «Чӣ мешуд агар дӯзах аз вучуди ман

¹ Шайх Шаҳобиддин (539 ҳ – 632 ҳ) аз авлоди ҳазрати Абӯбакр фақеҳи шофеимазҳаб ва шайхуш-шухи Бағдод ва аҳли зӯҳду салоҳ буд.

пур мешуд, ки барои дигарон ҷое боқӣ наместонд ва осӣён аз азоби он озод мешуданд».

Яке аз муридонаш ўро ба озодмардӣ мадҳ кард ва гуфт: «Ту касе ҳастӣ, ки дар роҳи ҳақ ва дин ранҷҳои бисёр кашадаӣ».

Шайх дар ҷавобаш мегӯяд, ки ҷаро маро ситоиш мекунӣ? Беҳтар ин ки хомӯш бошӣ ва сокист шавӣ. Ман ҳар умеде, ки дорам ба фазлу қарами Худованд аст. Ман ба амали худам таъа надорам, чун таъа қардан ба амали худ хатост.

Ў ба ҳиҷолат сарашро ба гирибонаш ҳам қарда буд ва мегуфт: «Ман чӣ қор қардам, ки қитавонам ба он қорам дил қибандам...»

Эй хонандаи азиз, тариқат ҳамина аст, ки аҳли яқин ҳама неқӯ ва неқӯқор буданд ва фақат ҳамаи худашонро меиданд.

Ҳамеша худашонро қоҳилу танбал мебиндошанд. Оре, саодат дар ин дунё моли қасест, ки дар фикри оқолиши халқ ва дар қами мардум бошад.

Ҳикояти зани бадғумон ва шавҳари хушбин

Рӯзе як зан ба шавҳараш зорию нола қарда гуфт, ки дигар аз мағозаи қўчаашон нон наҳарад. Ў ба шавҳараш гуфт: «Бирав бозори гандумфурӯшонро бубин, ин мард фурӯшандаи ҷав аст на фурӯшандаи гандум. Ў ҳеҷ ҳаридоре надорад, балки ҳаридорони нони ў мағасқоест, ки як ҳафта ҳам аз бисёрии мағас қеҳраи ўро наметавонӣ дид».

Шавҳараш ба ў дилдорӣ дод ва гуфт: «Эй қароғи хонаи ман, ту бояд созишқор бошӣ ва бо ҳама бисозӣ ва мувоҷотро риоя кунӣ. Он марди фурӯшанда ба умеди мо ин қулбаро гирифт. Мурувват ва мардонагӣ ин нест, ки мо монеи манфиати ў шавем ва қоида расониданро ба ў дареғ дорем. Инсонҳои хуб дастӣ афтадонро мегиранд ва ту низ бояд роҳи онҳоро пеш гириӣ ва онҳоро намунаи худ қарор диҳӣ. Ту бояд ҳамаи ўро бубахшӣ, чун мардони ҳақ аз дўқонҳои беравнақ ва қамҳаридор ҳаридорӣ мекунад. Агар сухани рост меҳақӣ қараму бузургворӣ ҳунари шоҳи мардон - Али ибни Абӯтолиб аст, ки аз саҳовату эҳсон ба мартабаи вилоят расидааст».

Ҳикояти ҳочие, ки дар ҳар қадам ду рақъат намоз меҳонд

Шунидам, ки пирамарде ба қасди зиёрати хонаи Каъба роҳи Маккаро пеш гирифт ва дар ҳар қадам ду рақъат намоз меҳонд. Ончунон бо завқу шавқ дар роҳи Худо роҳ мерафт, ки ҳатто хорҳои мағелонро, ки ба пойҳояш меҳалид аз пояш намеканд. Дар ниҳоят ин амалкардаш бо васвасаи шайтон ба чашмаш хуб ҷилва кард ва мавриди писандаш воқеъ шуд ва ба ҳудаш болид ва фахр кард ва бо макру ҳилаи шайтон надонист, ки гирифтори ҷоҳи ҳалокат мешавад. Ў дар дилаш гуфт: «Аз ин беҳтар намешавад роҳ рафт ва ман беҳтарин корро анҷом медиҳам».

Ў бо ин фикраш ва бо ин ғурураш наздик буд, ки аз роҳи рост ва сироти мустақим хориҷ шавад. Албатта лутфу раҳмати Худованд дастӣ ӯро гирифт ва аз ғайб нидое ба ғўшаш расид, ки эй некбаҳти муборакниҳод! Агар ту тоат ва ибодат кардӣ, гумон макун, ки ба даргоҳи Худованд тўҳфа ва ё армуғон овардаӣ. Бидон, ки дилеро бо эҳсонӣ хубӣ ба даст овардан беҳтар аст аз ҳазор рақъат намоз хондан дар ҳар як қадам, ҷӣ расад ба ду рақъат.

Ҳикояти зани посбон

Зани посбони султон ба шавҳараш гуфт: «Барҳез аз ҷоят баланд шав ва дари ризқу рўзиро бизан! Бирав, то аз суфраи подшоҳ насибе ба даст орӣ, ки фарзандони ту чашм ба роҳанд».

Посбони султон гуфт: «Имрӯз дар ошпазхонаи султон оташ афрўхта намешавад ва таом ҳам вучуд надорад, чун имшаб султон нияти рўза кардааст».

Зан ноумед шуд ва сарашро ҳам карда ба фикр фуру рафт ва дар ҳоле, ки дилаш аз нодорӣ ва фақирӣ реш-реш шуда буд, ба ҳудаш мегуфт: «Мақсади султон аз ин рўзадорӣ чист? Рўза нагирифтани подшоҳ ва ифтор кардани ӯ ид ва хурсандии кўдакони мост. Рўзахоре, ки ба хайру эҳсон фақиронро серу шодоб кунад беҳтар аз шахси дунёпарастест, ки тамоми умраш рўзадор бошад. Рўзаи ҳамон кас ба даргоҳи Худованд мақбул аст, ки ба фақирону

бечорагон хайру эҳсон кунад ва шиками гуруснагонро сер гардонад. Вагарна ниёзе нест, ки бо рӯзадорӣ худаширо гирифтори ранҷу машаққат кунад ва сипас шиками худаширо пур кунад ва дигаронро бенасиб намояд, ё аз худаи кам кунад ва дубора ба худаи изофа намояд».

Ҳикояти карами мардони соҳибдил

Яке аз мардони Худо дасти боз дошт ва сахӣ буд, вале қуввату тавоноии пул ёфтано надошт. Дороии ӯ ба қадри мурувват ва даромади ӯ ба андозаи бахшиш ва баромади ӯ набуд.

Оре, Худо накунад, ки хасис соҳиби молу пул шавад ва ҷавонмард тангдасту кампул гардад!

Инсоне, ки ҳимматаш баланд бошад камтар ин иттифоқ меафтад, ки ба хостаи дилаш ва ба муродаш, ки бахшидани моли зиёд ба фақирон аст бирасад.

Мол дар дасти ҷавонмардон монанди селобест, ки дар болои кӯҳ мерезад ва ҳамон гуна, ки маълум аст об дар баландӣ қарор намегирад. Ӯ ба андозаи сармояаш карам намекард, балки эҳсони ӯ беш аз сармояаш буд, бинобар ин ҳамеша аз ин қораш дар тангмоягӣ ва фақирӣ зиндагӣ мекард.

Рӯзе яке аз ниёзмандон чанд калима номае ба исми вай навишт, ки эй оқибатбахайр ва эй поксиришт! Бо бахшидани чанд дирҳам пул дасти маро бигир, муддатест гирифтори банди зиндонам.

Замоне, ки нома ба дасташ расид, пули каме дар даст надошт ва моле ҳам надошт, ки қимати чашмгир дошта бошад. Ночор ба талабқорон ва хусуматқунадагони он марди зиндонӣ нома фиристонд ва пайғом дод, ки: Эй некномон ва эй озодмардон, аз шумо хоҳиш мекунам, ки муддате даст аз домани ин мард бардоред. Ва агар фирор кард замонаташ бар гардани ман аст.

Он гоҳ пеши зиндонӣ рафт ва ба ӯ гуфт:

«Барҳез ва зуд аз ин шахр берун шав ва то тавони рафтан дорӣ дуртар бирав».

Марди зиндонӣ мисли гунчишке, ки дари қафасро боз дида буд, як нафас барои истодан қарор накард ва мисли боди сабо аз шахр берун рафт ва чунон сайр кард, ки бод ҳам наметавонист ба гарди пояш бирасад.

Ин буд, ки талабгорон омаданд ва дарҳол ҷавонмардро гирифтанд ва гуфтанд, ки ё пулро ҳозир кун ё он марди зиндониро.

Ҷавонмард чорае ҷуз ба зиндон рафтан надошт, бинобар ин ба ҷои он мард роҳи зиндонро пеш гирифт, чун мурғеро, ки аз қафас парида бошад дубора наметавон гирифт.

Шунидам, ки он ҷавонмард муддате дар зиндон монд ва дар тӯли ин муддат на шикоят навишт ва на фарёду сару садо кард. Вале осудагӣ ва ором надошт, шабҳо нахобид ва бедорӣ кашид.

Рӯзе як марди порсо ва худопараст аз назди ӯ гузашт ва ӯро дид, ки ба ҷинояткор ва шайёд монанд нест, ба ӯ гуфт: «Ман фикр намекунам, ки ту шахсе бошӣ, ки моли мардумро ба ноҳақ хӯрда бошӣ. Ба ман бигӯ, ки чӣ пеш омад ва сабаб чист, ки гирифтори зиндон шудай?»

Ҷавонмард дар ҷавоб гуфт: «Эй ҳамнишини муборакнафас, ман ҳеҷ гоҳ моли касеро ба ҳилагарӣ нахӯрдаам ва сабаби ин гирифтории ман ин аст, ки як нафар заифу нотавонро дар банди зиндон синарешу афгоршуда дидам, раҳмам омад ва илоҷи наҷоти ӯро ҷуз зиндонӣ шудани худам наёфтам ва нахостам, ки ман озоду осуда бошам ва як бечора дар банди зиндон гирифтор бошад».

Билахира, он мард то охири умр дар зиндон монд ва дар зиндон ҷон супурд, вале ин мурдан бехтар аз зиндагонӣ аст, чун номи ӯ то абад ба некӣ монд.

Ҷасади зиндадиле, ки дар зери хок хуфта бошад, бехтар аст аз зиндаҳое, ки дилашон мурда бошад:

*Дили зинда ҳаргиз нагардад ҳалок,
Тани зиндадил гар бимирад чӣ бок?*

Ҳикояти саг ва мусофир

Як нафар дар биебон мерафт, дид, ки саге аз ташнагӣ наздик ба ҳалок шудан аст ва рамаке аз ҳаёт дар вучудаш намондааст. Зуд кулоҳашро аз сараш гирифт ва онро ба дастораш баст ва ба чоҳ андохт ва тавассути кулоҳаш миқдоре об аз чоҳ кашид ва ба саги нотавон об нӯшонд.

Пайғамбар (с) ба саҳобагонаш аз ҳоли ин мард хабар дод ва гуфт: «Худованд ба ивази ин кораш тамоми гуноҳони он мардро мавриди баҳшиш қарор дод».

Эй он ки кори ту ҷафо кардан ба бандагони Худоаст, каме фикр кун ва ба бандагони Худо ҷафо макун, вафо ва қарамро пешаи худ қарор деҳ. Бубин як неки, ки нисбат ба саг анҷом дода шуд ба боди фаромӯшӣ нарафт ва гум нашуд, пас чӣ ва кучо неки ба неқмардон фаромӯш шавад? Оё имкон дорад, ки неки ба саг фаромӯш нашавад ва ба неқмард фаромӯш шавад?

Пас, қарам ва бузургворӣ кун! Ҳар чӣ метавонӣ ҳубӣ кун! Худованд - он бунёнгузори ҷаҳон, дари хайру некиро ба рӯи касе набаастааст. Ҳар касе метавонад ба андозаи тавони худаш эҳсон баҳшиш кунад. Соҳиби ганҷи бешумор агар ба андозаи як пӯсти гов зарро баҳшиш кунад, ин баҳшиши ӯ баробари чанд мисқолест, ки косибе аз дастранҷи худаш баҳшиш мекунад.

Ҳар кас ба андозаи тавони худ метавонад бор бардорад. Намабинӣ, ки пои малах бар мӯрча гаронӣ ва сангинӣ мекунад.

Гуфтор андар гардиши рӯзгор

Эй марди неқбахт, то метавонӣ бо мардум хушхӯй кун ва саҳтиҳои онҳоро осон гардон, ки шояд дар ивази ин қарат Худованд фардо рӯзи қиёмат бар ту саҳтигирӣ накунад.

Ҳар кас дастгири афтодагон бошад, аз по дарояд ва заиф шавад ҳам, асиру гирифта намешавад.

Барои озури азияти касе аз хидматгори дастур мадеҳ, ки чӣ медонӣ, шояд рӯзе ӯ фармондеҳ шавад.

Агар меҳохӣ мақому манзилати ту аз даст наравад, набояд ба заифону дармондагон зулму зӯрӣ кунӣ. Чӣ медонӣ, шояд рӯзе он

заифу бечора як дафъа ба мақому мансаб бирасад, мисли пиёда аз донии шатранҷ, ки ногаҳон бо паймудани тахтаи шатранҷ вазир шавад.

Инсони дурбин насиҳатро гӯш мекунад ва ҳеҷ гоҳ бар дили дигарон тухми кинаро намеконад.

Соҳиби хирман агар ба хӯшачин бархӯрди баду дағал намояд ба худааш зиён мекунад.

Оё ин соҳиби неъмат наметарсад, ки рӯзе он мискини бечора ба неъмат бирасад ва сарватманд шавад ва бори ғами дили мискинро ба ӯ диҳанд ва ӯ мисли бечорагон шавад.

Зӯрмандони зиёддероро дидем, ки афтодаву бечора шуданд ва афтодаву бечораҳои зиёддеро дидем, ки бахту иқбол ёри онҳо шуд ва инсонҳои зӯрманд шуданд.

Пас набояд дили онҳоро, ки зердастанд шикаст, чун мумкин аст рӯзе ту ҳам зердаст шавӣ:

Дили зердастон набояд шикаст,

Мабодо, ки рӯзе шавӣ зердаст.

Ҳикоят дар мавриди раҳм бар заифон ва андеша дар оқибат

Дарвеше аз нотаवонию заъфи ҳол назди яке аз сарватмандони молдор, ки хеле тундхӯю бадахлоқ буд нолаву зорӣ кард. Дар баробари нолаву дархости ӯ он молдор чизе надод, балки ба сараш дод зад ва дашном дод. Давреши бечора аз ин бархӯрди ӯ дилхун шуд ва бо дарду ғам сарашро бардошт ва гуфт: «Аҷабо, чаро марди молдор ва давлатманд бояд ин қадр туршрӯю тундхӯ бошад, магар наметарсад, ки рӯзе худааш гирифтори талхии рӯзгор шавад?»

Сипас он кӯтоҳназар ба хашм омад ва ба ғуломаш фармуд, ки бо хорӣ ва заҷр ўро биронад ва аз манзилаш дур кунад.

Пас аз муддате шунидам, ки ба сабаби ношукрӣ ва носипосӣ ба Парвардигор бахташ баргашт, бузургии ӯ табоҳ ва нобуд шуд, ситораи бахташ сиёҳ гашт, кораш ба бараҳнагию урёнӣ кашида шуд, шақоват на борахро гузошт ва на боркашро, хулоса ҳама

чизаш аз дасташ рафт ва қазову қадар бар сараш хоки фақирӣ пошид. Ў мисли шўъбадабозе шуда буд, ки дар назари мардум чунон намояд, ки зару пули зиёд аз кисааш берун меорад, вале чизе надорад ва дар айнаи ҳол дастхолист.

Ҳолаш сар то по дигаргун шуд ва аз ин воқеа муддате гузашт. Ғуломи ӯ ба дасти яке аз бузургон афтод, ки молдор буд, вале дасташ бозу ва дилаш равшан буд. Ин шахси молдор агар бечораеро медид хушҳол мешуд, мисли ин ки моли зиёдро дида бошад ва зуд ҳочаташро мебаровард.

Дар яке аз шабҳо гадое бар дари ӯ омад ва луқмаи ноне дархост кард, ки аз гуруснагӣ наметавонист бо ду пояш биистад.

Шахси молдор ба он ғулом фармуд, ки зуд он бечораро бо додани ҳочаташ хушҳол намояд. Вақте ки он ғулом ба назди он гадои фақир рафт ва хост аз неъматӣ хоҷааш ӯро баҳраманд гардонад, як дафъа наърае кашид ва хуш аз сараш парид ва давон-давон бо дили шикаста ва бо чашмони пур аз ашк ба назди хоҷааш омад.

Хоҷааш курсид: «Чӣ касе ба ту ҷавр кард, чаро ашкат ба рӯят чорӣ шуд?»

Ғулом гуфт: «Ба ҳоли ин пири шўрбахт дилам сўхт, чун ман солҳо пеш ғуломи ӯ будам ва ӯ соҳиби мулк, соҳиби асбоб ва зару сими зиёд буд, акнун, ки дасташ аз ҳама чиз кўтоҳ шудааст дасти ниёз ба ҳар даре дароз мекунад».

Хоҷа ханда кард ва гуфт: «Ҳеч зулму ситам нисбат ба ӯ аз гардиши рўзгор нарасидааст. Ин ҳамон молдор ва савдогари тундрав аст, ки аз кибру ман-манӣ сараш ба осмон мерасид ва ҳеч касро одам ҳисоб намекард. Эй ғулом, маро фаромўш кардӣ ва то имрӯз нашнохтӣ, ман ҳамонам, ки он рӯз ин мард маро аз дараи сад хорӣ ва тавҳин ронда кард ва имрӯз даври рўзгор ба ҳамон рўзе, ки ман доштам ӯро нишонд ва осмон ба сӯи ман нигоҳе кард ва бо назари лутфаш гарду ғубори ғаму кулфати фақириро аз рӯи ман шуст. Бубин кори Худовандро, ки бо илму ҳикматаш агар дареро бубандад, бо фазлу карамаш дари дигареро ба рӯи каси дигаре боз мекунад, ки гуфтаанд:

*Басо муфлиси бенаво сер шуд,
Басо кори мунъим забар-зер шуд.*

Ҳикояти Шайх Шиблӣ

Биё сирату одоби яке аз мардони некро ба ту гӯям ва ту агар некбахту мардона ҳастӣ, бо гӯши ҷонат бишнава, ки ба корат меояд.

Шайх Шиблӣ аз дӯкони гандумфурӯш халтаи гандумро гирифт ва ба пушташ гузошт ва ба деҳқада бурд. Вақте ки ба деҳқада расид дид, ки ҳамроҳи ғалла мӯрчаеро овардааст. Ҳамин ки борро ба замин гузошт мӯрча сарсону саргашта ин сӯву он сӯ шуруъ кард ба давидан ва намедонист қучо биравад. Шайх бо дидани ин сахна норохат шуд ва дилаш ба холи мӯрча сӯхт ва шаб то субҳ нахобид ва ҳамин ки субҳ дамид, он мӯрчаро гирифт ва назди лонааш пиёда кард ва гуфт: «Аз мардонагӣ набошад, ки ин мӯрчаи заифу бечораро аз ҷои ҳудаш пароканда гардонам».

Оре, инсон бояд он касонеро, ки дилашон парешон аст, оромӣ ва хотирчамъӣ бахшад. Касе, ки ба дигарон оромишу хотирчамъӣ мебахшад, рӯзгор ба ӯ дар ивази ин қораиш оромӣ ва хотирчамъиро ато мекунад.

Дар ин маврид шоири забардаст Фирдавсӣ, (Худо ӯро раҳмат кунад), чунин мегӯяд:

*Маёзор мӯре, ки донакаш аст,
Ки ҷон дораду ҷони ширин ҳуш аст.
Мазан бар сари нотавон дастӣ зӯр,
Ки рӯзе ба пояш дарафти чӯ мӯр.
Даруни фурӯмондагон шод кун,
Зи рӯзи фурӯмондагӣ ёд кун!
Гирифтаи зи ту нотавонтар басест,
Тавонотар аз ту ҳам охир касест.*

Оре, фарз кардем, ки аз ту нотавонтар ва заифтарҳо зиёданд, вале инро ҳам бидон, ки аз ту зӯртар ва тавонотарҳо ҳам кам нестанд.

Гуфтор андар самараи ҷавонмардӣ

Эй писар, эҳсон кун ва дастатро боз ниғаҳ дор, ки одамизодаро бо эҳсон, ҳайвони ваҳширо бо дом мешавад шикор кард. Бо лутфу меҳрубонӣ гардани душманатро бубанд, ки таноби меҳрубониро бо ҳеч як теги тез намешавад бурид. Душман агар аз тарафи ту лутфу қарам ва ҷавонмардиро бинад, аз вучуди ӯ нисбат ба ту бадӣ нахоҳад омад.

Эй писар, бадӣ макун агар бадӣ кардӣ аз беҳтарин дӯстат ҳам хубӣ нахоҳӣ дид. Чун аз тухми бад ҳосили хуб намерӯяд. Агар ба дӯстони худат саҳтгирӣ кунӣ ва онҳоро дар тангно қарор диҳӣ, онҳо аз ту безор мешаванд ва нақши туро тамошо кунанд. Вале агар хоҷа бо душманони худаш бо ахлоқи хуб рафтор кунад, дере напояд, ки ҳамаи онҳо дӯсти ӯ шаванд ва даст аз душманӣ бардоранд.

Ҳикоят дар мавриди ба даст овардани дилҳо ва эҳсон

Дар аснои роҳ ҷавоне пеши ман омад, ки дидам аз пасаш як гӯсфанд даvon-даvon меояд. Ба ӯ гуфтам: «Ин ресмон ва гарданбанд аст, ки ин гӯсфандро аз паси ту кашада меорад».

Ҷавон бо шунидани сухани ман, зуд гарданбанд ва занҷирро аз гӯсфанд гирифт ва ӯро раҳо кард ва шурӯъ кард ба роҳ рафтан, гоҳ ба тарафи чап ва гоҳ ба тарафи рост. Гӯсфанд низ аз паси он ҷавон ба чапу рост медавид, чун ки аз кафи дасти ӯ ҷав ва сабза хӯрда буд.

Ҷавон хеле бо он гӯсфанд ин сӯ он сӯ рафт ва пас аз айшу бозӣ ба ман нигоҳ карда гуфт: «Ин ресмон нест, ки гӯсфандро бо ман мебарад, балки эҳсону бахшиши ман аст, ки мисли ресмон дар гарданаи баста шудааст».

Оре, агар фили дамон ба сабаби лутфу меҳрубоние, ки аз филбон дидааст, ба ӯ ҳамла намекунад ва сар аз итоаташ намебардорад, биё ту низ, эй марди боинсоф ба инсонҳои бад ва бадсиришт некӣ кун! Бубин ҳатто саг аз дасти ту нон хӯрад ҳаққи онро риоят мекунад. Дандони паланг ҳам наметавонад он

мардро захмӣ кунад, ки бо пораи ноне ду рӯз забони ўро молида бошад ва ин эҳсони ў ва бахшиши ў ба паланг сабаб мешавад, ки дар баробари ў дандони паланг кунд шавад ва натавонад ба ў хучум оварад.

Ҳикояти дарвеш бо рӯбоҳ

Марде рӯбоҳеро дид, ки на даст дошту на по. Бо дидани ин саҳна ба лутфи Худо дар ҳайрат монд, ки ин рӯбоҳ чӣ гуна зиндагонӣ мекарда бошад ва аз кучо меҳӯрда бошад? Ў дар ҳоли фикр кардан буд, ки дар ҳамон лаҳза шере шағоли нагунбахтро шикор кард ва хӯрд ва пасмондаи ўро ин рӯбоҳ хӯрд ва сер шуд. Рӯзи дигар боз дубора мисли ҳамин воқеа иттифоқ афтод ва Худованди рӯзирасон ризқи онрӯзаашро бо ин роҳ расонд. Он мард бо дидани ин саҳна яқин кард, ки бояд ба Офаридгор такя кард ва ҳар кас бо ихлос такя ба ў кунад рӯзиашро хоҳад расонд ва ба ҳудаш гуфт: «Пас аз ин дар гӯшаи хона мисли мӯрча менишинам ва аз паси ризку рӯзӣ намедавам, чун филҳо ҳам ризқашонро бо зӯрӣ наметавонанд ба даст биёранд». Бо ин ангеza рафт ба манзилаш ва муддате бо фурӯ бурдани сар ба гиребон нишаст ва мунтазири бахшандаи рӯзӣ шуд, то аз ғайб ба ў ризку рӯзиашро биёранд ва ў нӯши ҷон кунад. Рӯзҳо гузашт на дӯсташ аз ҳоли ў хабар гирифт ва на бегона аз ҳоли ў пурсон шуд. Билахира тавре шуд, ки мисли чанг ба ғайр аз раг, устухон ва пӯст дар вучудааш намонд. Аз заифӣ ва нотавонӣ косаи сабраш лабрез шуд ва тақрибан ҳушаашро ҳам аз даст дод, ки як дафъа аз пушти девори меҳробаш садое ба гӯшаш расид, ки мегуфт: «Эй фиребгар, бирав мисли шери дарранда бош ва худатро мисли рӯбоҳи шал ба замин маандоз. Ту талош кун, ки аз ту чизе боқӣ монад мисли он шер, ки дигарон баҳраманд шаванд ва бихӯранд ва мисли он рӯбоҳ мондахӯр ва косалеси дигарон машав! Ҳар кас мисли шер гардани фарбеҳ дошта бошад, вале чу рӯбоҳ дар гӯша бияфтад ва шикор накунад, ҳоли сағ аз ў беҳтар аст. Ту шикор кун, тўмаҳои лазизро ба даст биёр ва бо дигарон нӯши ҷон кун; намешавад, ки ба пасмондаи дигарон чашм дӯзӣ ва гӯшу ҳуши

худро ба сӯи онҳо нигарон кунӣ. То метавонӣ бо зӯри бозуи худат ризкатро ба даст биёр ва саъю талоши ту бояд дар тарозуи худат бошад. Мисли мардони далер худат меҳнат кун ва ранҷи рӯзгорро бикаш ва ба дигарон роҳат бубахш. Дастранҷи диагронро муханнаси нармода меҳӯрад».

Пас агар воқеият ин аст, ту ҳам, эй ҷавони нерӯманд саъй кун ва дасти пирони дарвешро бигир ва худатро ба замин наандоз, то дигарон дасти туро бигирад. Худованд ҳамон бандаро мавриди баҳшишу лутфи худ қарор медиҳад, ки аз вучуди ӯ ва аз дасти ӯ халқ дар осоиш бошад.

Соҳиби саре, ки мағзу ақл дошта бошад ҳубӣ мекунад ва қарамро пешаи худ месозад. Онон, ки ҳиммати паст доранд бидон, ки мағз дар сарашон нест ва аз неъматӣ ақл маҳруманд. Он кас дар ду ҷаҳон ба ҳубӣ ва некӣ мерасад, ки ба халқи Худо некӣ расонда бошад, ки гуфтаанд:

*Касе нек бинад ба ҳарду сарой,
Ки некӣ расонад ба халқи Худой.*

Ҳикояти марди румӣ

Шунидам, ки дар яке аз нуқтаҳои дурдасти Рум марде буд, аслаш покиза ва бомаърифат ва ман бо чанд нафар барои зиёрати он мард рафтем. Ӯ моро хеле хуш пешвоз гирифт, сару рӯй ва дасти ҳар яки моро бўсид ва бо эҳтироми комил дар ҷойгоҳи боло моро нишонд ва худааш дар поин нишаст. Дидам, ки хеле пул, мол, зару зевар, киштукор, зироат, шогирдони зиёд, хидматкорон, асп ва чизҳои дигар дорад. Вале бо ин ҳама сарват, мисли дарахти бемева аз хайру саховат ва эҳсону ҷавонмардӣ хабаре нест. Ӯ дар лутфу меҳрубонӣ ва нутқу суҳанварӣ рафтори гарму дилнишин дошт, вале деғдон ва ошпазхонааш сард буд. Он шабе, ки мо дар манзили ӯ хобидем на ўро қарор буд ва на моро. Фарқаш танҳо ин буд, ки ӯ аз тасбеҳу таҳлил ва ибодат ором надошт, мо аз гуруснагӣ. Вақти саҳар дари моро боз кард ва бо ҳамон лутфу меҳрубонӣ шурӯъ кард ба ҳолпурсӣ қардан.

Дар миёни мо ҷавоне буд ширинсухан ва хуштабъ, ки дар ин сафар моро ҳамроҳӣ мекард. Ин ҷавон дар баробари ҷарбзабониҳои соҳибхона гуфт: «Ман бӯсаеро, ки ҳарфҳояш иваз шуда бошад аз ту меҳоям. Бӯсае, ки ҳарфи аввалаш «т» ва ҳарфи сеюмаш «ш» бошад мавриди қабули ман аст, яъне «тӯша». Чун барои дарвеш тӯша аз бӯса бехтар аст. Эй мард, ба унвони хидмат ва ҳурмат даст ба кафши ман мазан, балки як луқма нон ба дасти ман бидеҳ ва бо кафш бар сари ман бизан, ки ин аз он ҳурмату эҳтироми ту бехтар аст. Агар ту хоҳӣ, ки аз пешқадамони роҳи ҳақ бошӣ, инро бидон, ки мардони ҳақ бо исор ва бахшиш пешқадам шудаанд на онон, ки шабзиндадор бошанду мурдадил. Посбонҳои муғул ҳам шабзиндадорӣ мекунанд, аммо дилашон мурда аст. Агар танҳо шабзиндадорӣ кифоят кунад аз посбонҳо бехтар мардони ҳақро намешавад пайдо кард. Каромату бузургӣ дар ҷавонмардӣ ва нон додан аст ва суханҳои беҳуда мисли табли холиро кӯбидан. Рӯзи қиёмат ба биҳишт ҳамон кас дарояд, ки ҳақиқатро талаб кард ва дунболи маъно гашт, на дунболи даъвои хушқу холи. Даъвоҳо бо маъно дуруст мешаванд, даъвои бемаъно ва беамал мисли думи холи, ки по надорад такагоҳи сусту заиф аст».

Ҳикояти Ҳотами Той

Шунидам, ки Ҳотами Той аспе дошт бодпо мисли дуд рангаш сиёҳ буд. Субҳгоҳ ҳамин ки бошитоб роҳ мерафт мисли раъд бонг мезад ва шиха мекашид ва дар суръати рафтор бар барқ пешӣ мегирифт. Дар мусобақаҳо дар кӯҳу дашт бо рехтани арақ мисли жола ончунон медавид, ки ту гумон мекардӣ абри найсон дорад мегузарад. Аҷаб селрафтор ва сахронавард буд, ки бод ҳам мисли гард аз вай ақиб мемонд ва изҳори аҷз мекард.

Ҳамон гуна, ки маълум аст, васфу таърифи Ҳотам дар саховат забонзади хоссу ом шуда ва то ғуши султони Рум расида буд. Меғуфтанд, ки дар қараму бахшиш мардеро ҳамтои ӯ намешавад пайдо кард ва аспаш низ дар тезравӣ ҳамто надорад, ки ҳеҷ аспе ба гарди пои вай наметавонад бирасад. Аспи ӯ биёбоннавард аст

ва дар об мисли киштӣ аст ва агар сайр кунад аз болои вай уқоб ҳам наметавонад парвоз кунад.

Султон ба вазири доно гуфт: «Лоф задан ва таъриф кардан бегувоҳ ва бепоҳид дуруст нест ва мояи шармсорӣ аст. Ман аз Ҳотами Той он аспи арабиро меҳоҳам, агар бо ҷавонмардиаш ба ман бубахшад, медонам ва бовар мекунам, ки ӯ дар ҳақиқат бузургвории бузургонро дорад ва агар рад кунад маълум мешавад, ки ин ҳама овозаҳо мисли бонги табли ҳолӣ ҳарфе беш нест».

Сипас султон як сафири ҳунарманд ва олимро бо ҳамроҳии даҳ мард ба сӯи Тай фиристод. Онҳо роҳ афтоданд ва ба манзили Ҳотам фуруд омаданд ва мисли ташнае, ки ба об расида бошад ва аз саҳтиҳо роҳат ёфта бошад дар манзили Ҳотами Той ба осоишу роҳат даст ёфтанд. Ҳотами Той ба шарафи кудуми ин меҳмонон суфра паҳн кард ва асперо дар зерӣ пои онҳо кушт ва бо гӯшти он онҳоро сер кард ва пас аз сарфи таом доман-доман гавҳар ба онҳо ҳадя кард ва мушти онҳоро пур аз зару тилло намуд. Меҳмонон шаб он ҷо монданд ва рӯзи дуюм сафири султон он ҷӣ бояд аз дархости султон мерасонд ба Ҳотам расонд, ки ҳамон дархости асп буд. Вақте инро гуфт, Ҳотам мисли маст парешонҳол шуд ва аз ҳасрату надомат шурӯъ кард ба газидани ангуштон ва бо таассуф дар ҷавоби он сафир гуфт: «Эй мардуми некном, чаро пеш аз ин ки кореро дар ҳаққи шумо анҷом диҳам ин паёмро ба ман нагуфтед? Ман он аспи бодрафтор ва тундравро барои пазириши шумо куштам ва он кабобе, ки дирӯз хӯрдед гӯшти ҳамон асп буд. Ман медонистам, ки дирӯз дар чарогоҳ аспе вучуд надошт, чун аз тарси борон ҳама рафта буданд ва чораи дигар надоштам ҷуз куштани ҳамин як аспе, ки дар боргоҳам доштам. Ман наметавонам меҳмони худро бубинам, ки шикамгурусна бихобад, ин аз расми ҷавонмардӣ нест. Ман меҳоҳам номи ман дар ҷаҳон ба ҷавонмардӣ бимонад, он аспӣ номдор хоҳ бошад ва хоҳ набошад, ин барои ман муҳим нест. Ҳар кас метавонад бо касбу кор, пулу молу аспро ба даст

биёрад, вале ахлоқи некӯ ва писандидаро наметавон бо касбу кор ба даст овард, чун ахлоқи нек як чизи табиист».

Вақте ки ин хабар ба гӯши султони Рум расид, дар ҳаққи ӯ хазорон офарин гуфт.

Эй хонанда, ту ба ин нукта дар мавриди Ҳотами Той розӣ машав, чун ту метавонӣ беҳтар аз ин мочароро ҳам бишнаӣ.

Ҳикояти озмудани подшоҳи

Яман Ҳотамро ба озодамрӯй

Намедонам, ки ин қиссаро ба ман чӣ касе нақл кард, ки дар Яман подшоҳе будааст ва дар саховату эҳсон номаш шӯҳрати олам ва дар ганҷбахшӣ беназир будааст. Оре, бахшиши ӯ ба андозае будааст, ки арзиши инро, ки ба ӯ «Абри Ҷавонмард» лақаб ниҳанд доштааст. Чун дасти ӯ пулу тангаро мисли борон меафшондааст. Ҳар кас номи ҳотами Тойро дар назди ӯ ба забон меовард, подшоҳ аз шуниданаш асабонӣ мешуд ва мегуфт, ки то ба кай аз хабарҳои он бефаросате, ки на мулк дораду на мансаб ва на мақом дораду на ганҷу хазина, ба гӯши ман меҳонед.

Шунидам, ки рӯзе ин подшоҳ чашни шоҳона барпо кард ва дар ин базм мардуми зиёдеро даъват намуд ва мисли садои ҷанг, ки дилҳоро ҷазб мекунад, дили мардумро бо навозиш ба даст овард. Иттифоқан дар ин базм як нафар аз ширкаткунандагон номи Ҳотамро ба забон овард ва бо шунидани номи ӯ як нафари дигар дар ҳаққи Ҳотам мадҳу саноро оғоз кард. Шоҳ аз шунидани ин мочаро ва мадҳу саное, ки нисбат ба Ҳотам мегуфтанд ҳасудияш омад ва ҳисси кинатӯзӣ дар дилаш шӯълавар шуд ва яке аз навкаронашро барои рехтани хуни Ҳотам фиристод. Ӯ гуфт: «То он замон, ки Ҳотам зинда аст номи ман ҳеҷ гоҳ ба некӣ машҳур намешавад, бинобар ин бояд вучуди ӯ аз рӯи замин бардошта шавад». Он навқари балочӯ роҳи Тайро, ки зодгоҳи Ҳотам аст пеш гирифт ва барои куштани ҷавонмард камин кард. Вақте ба Тай расид, ҷавоне ба пешвозаш омад, ки бӯи хуши ошноӣ аз ӯ ба машом мерасид, хушрӯй, доно, ширинзабон буд, мардро бо худ ба хонааш бурд ва тамоми шаб меҳмоннавозӣ

кард. Он қадар эъзозу икром кард, ки дили он бадандешро бо хубихояш ба даст овард. Чун субҳ шуд, дасту пояшро бўсид ва илтимос кард, ки боз чанд рӯзи дигар наздаш бимонад. Он мард гуфт: «Ман як маъмурияти муҳим бар ўҳда дорам, бинобар ин наметавонам ин ҷо бимонам». Ҳотам гуфт: «Агар он маъмуриятро ба ман бигӯй мисли дӯсти якдил барои анҷоми он ман ҳам саъй мекунам ва қўмакмаро аз ту дарег намедорам». Он мард гуфт: «Пас агар меҳохӣ ба ман қўмак кунӣ гӯш кун! Ман туро ҷавонмард ва пардапӯш ва роздор шинохтам. Оё ту дар ин қаламрав касеро ба исми Ҳотам мешиносӣ? Меғӯянд ў инсони неқбахту неқандеш ва хушахлоқ аст? Подшоҳи Яман сари ўро меҳоҳад, вале намедонам, ки дар миёни инҳо чӣ душманӣ вучуд дорад? Аз ту интизори инро дорам, ки агар макони ўро ба ман нишон диҳӣ хеле дар ҳаққи ман лутф кардаӣ». Ҷавон бо шунидани ин сухан аз даҳони он мард беихтиёр хандид ва гуфт: «Он Ҳотаме, ки ту дунболаш мегардӣ манам ва ин сари ман дар ихтиёри туст, биё аз танам ҷудо кун. Ту то сафед шудани субҳ ва равшан шудани рӯз набояд, ки сабр кунӣ. Чун шояд дигарон боҳабар шаванд ва ба ту осеб расонанд ва аз анҷоми дастури шоҳ ноумед шавӣ». Ҳотам инро гуфт ва ҷавонмардона сарашро ба замин гузошт. Бо дидани ин сахна оҳу фиғон аз дили он мард баромад ва мисли шер ғуррид ва ҳамон замон ба хок афтод ва Ҳотамро бардошт ва гоҳ чашмашро ва гоҳ дасту пояшро мебӯсид ва шамшерашро дур андохт ва мисли бечорагон дастанахро ба рӯи синааш гузошта гуфт: «Агар ман бо барги гул туро озору азият кунам, дар назди мардон мард нестам, аз зан ҳам пасттарам». Инро гуфт ва Ҳотамро бағал кард ва чашмонашро бўсид ва худоҳифизӣ кард ва роҳи Яманро пеш гирифт.

Чун назди подшоҳи Яман омад, ў донист, ки ин мард кореро, ки ба ў супорида буд анҷом наводааст, гуфт: «Биё бубинам, чӣ хабар овардӣ? Чаро сари Ҳотамро ҳамроҳат намебинам? Оё касе аз далерони номдор ба ту ҳамла кард, ки аз нотагонӣ натавонситӣ бо ў ҷанг кунӣ?» Он мард заминро бўсид ва ба подшоҳ ҳамду сано гуфт ва эҳтиром ба ҷо оварда гуфт: «Ман

Ҳотамро марди номдор, обрӯманд, ҳунарманд, хушманзар, хушрӯй, хушфикр, хирадманд ва дар мардонагӣ фавқуллода дидам. Бори лутфу меҳрубонии ӯ камари маро ҳам кард, ӯ маро бо шамшери фазлу эҳсон кушт». Сипас он мард ҳар чӣ бузургӣ аз Ҳотам дида буд як-як ба шоҳ нақл кард. Шоҳ бо шунидани ин ҳикоят ба аҳли Тай сано ва офарин хонд ва ба он мард халтаи пур аз зар, ки ба даҳонаш мӯҳр зада буд, бахшид ва гуфт: «Карам ва бузургворӣ ба номи Ҳотам мӯҳр шудааст ва танҳо ӯро сазовор аст, ки гувоҳӣ диҳанд бар ин ки кирдораш бо овозааш ҳамроҳ ва якест».

Ҳикояти духтари Ҳотам дар рӯзгори Паёмбар (с)

Шунидам, ки қабилаи Бани Тай, (ҳамон қабилае, ки Ҳотами Той ба он мансуб мешуд), дар замони Паёмбари Акрам (с) Исломо қабул накарданд ва ба даъвати Паёмбар (с) ҷавоби мусбат надоданд, ки ин амр сабаб шуд, то Паёмбар (с) лашкари Исломо ба сари ин қабила фиристанд ва дар набард бо ин қабила гурӯҳе аз Бани Тай асири лашкари Илом гарданд. Паёмбар (с) дастур доданд, то асиронро аз дами шамшер бигзаронанд ва ба қатл расонанд, чун инсонҳои нопок ва баддин ва бадсиришт буданд. Вақте ки меҳостанд ҳукмо иҷро кунанд аз миёни он асирон зане бархост ва гуфт: «Ман духтари Ҳотами Той ҳастам, афву бахшиши маро аз ҳокими номвари худ дархост кунед. Ба ман караму бузургворӣ намоед, ки мавлои ман аз аҳли карам буд». Паёмбар (с) бо шунидани номи Ҳотам дастур дод, то аз дасту пой он зан занҷирҳоро кушоданд ва озодаш карданд. Сипас шамшерзанон ба бақияи асирон рӯй оварданд ва меҳостанд ба гардани онҳо теги бурронро раҳо кунанд ва сели хунро дар он макон бедареғ ҷорӣ намоянд, ки як дафъа он зан ба шамшерзанҳо зорию нола кард ва гуфт, ки агар қарор куштани ин асирон бошад, пас маро низ ҳамроҳи онҳо гардан бизанед. Ман танҳо озод шуданро дар ҳоле, ки ёрони ман асир ва дар остонаи марг бошанд аз мурувват ва ҷавонмардӣ намедонам. Ӯ ин суханҳоро мегуфт ва дар айнаи ҳол аз чашмонаш барои

ёронаш ашк қорӣ мешуд, ки ин хабар ба гӯши мубораки Паёмбар (с) расид. Паёмбари Ислои (с) аз ҷавонмардии он зан мутаассир шуд ва тамоми асиронро мавриди афву бахшиши худ қарор дод ва гуфт, ин зан аслу насаби худро хато накардааст ва аз ҷунин падар бояд духтари инҷунин покиза ба дунё биёяд.

Ҳикояти Ҳотами Той

Яке аз пирамардон аз анбори Ҳотами Той ба андозаи даҳ мисқол қанди сафед дархост кард. Аз гӯяндаи ин хабар ёд дорам, ки гуфт: «Ҳотами Той ба ҷои 10 мисқол қанд як халта қанд ба ӯ фиристод. Зани Ҳотам, ки дар хайма буд ва мочароро медид гуфт: «Ин ҷӣ корест, ки шумо мекунед? Ҳоҷати он пир беш аз 10 мисқол набуд». Ҳотам бо шунидани ин суҳан хандид ва гуфт: «Эй дилоромӣ ҷон, агар ӯ ба андозаи ҳоҷати ҳудаш дархост карда бошад, пас ҷавонмардии хонадони Ҳотам кучост?» Ҳар хонадон метавонад миқдори ҳоҷатеро, ки дархост кардааст бароварда гардонад ва агар Ҳотам низ мисли онҳо рафтор кунад бо дигарон ҷӣ фарқ дорад?

Дар мадҳи Абӯбакри Саъд

Дар даври замон касе мисли Ҳотам, ки ҷавонмард бошад наомад ҷуз Абӯбакр писари Саъд, ки ҳиммати баландаш роҳи гадоиро мебандад ва дасти дарозаш бахшиш ва ато бар даҳони пурсиш мегузорад.

Эй паноҳгоҳи мардум, меҳонам, ки ҳамеша дилат шод бошад ва бо саъю кӯшиши ту оини мусулмонӣ обод бошад! Ин сарзамини фархунда ва ин марзу буми хучаста ба шарофати адли ту сарбаланд гардад ва бар кишварҳои Юнону Руми муқтадир фахру мубоҳот кунад.

Агар Ҳотам ҷунон набуд, ки мегуфтанд ва овозаи вай аз ҳақиқат баҳрае надошт, ҳеҷ кас номи ӯро ба забон намеронд ва бо гузашти замон фаромӯш мешуд. Вале аз ҷиҳати ин ки ҷавонмардии ӯ ҳақиқат дошт, зикри ҷамил ва номи неки ӯ дар китобҳо боқӣ монд. Туро эй, Абӯбакри Саъд, низ номи нек ва ёди хуб мисли номи Ҳотам боқӣ хоҳад монд, ба иловаи савоб, ки ин

якero Ҳотам надорад. Чун ӯ мусулмон набуд ва бо ин кораш меҳост шўҳрат дошта бошад, вале ту ҳар чӣ мекуни барои ризои Худо мекуни. Талоши ту ва кўшиши ту маҳз ба хоҳири ризои ӯст ва ин мўҷиби савоб дар охираст аст.

Риё ва ҷоплусӣ дар вучуди мардони дарвеш пайдо намешавад, дарвешон аз риё ва ҷоплусӣ поканд ва агар васият кунанд ё пешниҳоди кардани бошанд холисона арз мекунанд ва ман низ фақат як васият карданиям, ки то тавон дорӣ некӣ кун ва аз ту некӣ боқӣ хоҳад монд ва аз Саъдӣ сухани холис.

Ҳикояти марде, ки хараши дар гил монда буд

Мардеро ҳар дар гил фурӯ рафт ва дар фикри ҷорасозии ин мушкил дилаш хун шуда буд. Чун дар васати биебон буд, борон меборид, сармо баданҳоро сўроҳ мекард, сел ҳам ҷорӣ мешуд ва ҳаво торик шуда буд. Ӯ тамоми шабро дар ин ғаму ғусса гузаронд, то субҳ дамид. Он мард чунон асабонӣ шуда буд, ки аз сафсата гуфтан ва нафрин кардан ва дашном додан наметавонист худдорӣ кунад. Аз забони ӯ на душман раҳой меёфт на дўст ва на подшоҳе, ки ин сарзамин моли ӯ буд. Иттифоқан молики он сарзамин дар ҳамон ҳолати ногувор аз канори он мард гузашт ва он суханҳои дур аз одобу ахлоқро шунид, ки на сабри шунидани онро дошту на тоқати ҷавоб гуфтанро. Шоҳ бо ҳиҷолат ба лашкар нигоҳ кард, ки ин дарди сар бар ман ба хоҳири чӣ бошад? Яке аз лашкариён гуфт: «Эй Шоҳ! Бо тег бизан ва решаи умрашро аз рӯи замин бикан!»

Султон як дафъа дид, ки хари он мард дар гил ва ҳудаш дар бало гирифтаст аст, хашмаш фурӯ нишаст ва раҳмаш омад ва он мискини бечораро мавриди афву бахшиш қарор дод ва ҳамон замон фармон дод ба ӯ кисаи зар, асп ва ҷомаю пўстин доданд. Чӣ аҷаб ва чӣ хуб аст дар вақти хашму ғазаб меҳрубонӣ кардан!

Як нафар аз шохидони ин сахна ба он мард гуфт: «Эй марди беақл! Бахтат омад кард, аз кушта шудан наҷот пайдо кардӣ!» Он мард гуфт: «Ҳомӯш бош! Агар ман нолаву фарёд карда бошам ба хоҳири дарду мусибате буд, ки ба сарам омад ва агар ӯ инъом ва

бахшиш карда бошад ба хотири мансабу мақомест, ки насибаш гаштааст, ки гуфтаанд: *Ба бадӣ бо бадӣ ҷавоб додан осон аст, агар мард бошӣ ба касе, ки бадӣ мекунад некӣ кун!*»

Ҳикояти гадо ва нобино

Шунидам, ки шахсе мағрур ва аз шароби кибр сармаст, дари хонаашро ба рӯи гадо боз накард. Бечора гадо рафт ва дар кунчи деворе нишаст ва бо сӯзи ҷигар аз синаи пурдари охи ҷонгудоз кашид. Он сӯтар аз ӯ шахси нобиное нишаста буд, бо шунидани охи пурдарди ӯ наздаш омад ва пурсид, ки чӣ туро бетобу хашмгин кардааст? Гадо мочарои ситам, ҷафо ва номехрубонии он шахси мутакаббирро ба ӯ гуфт ва ончунон гирия кард, ки ашкаш заминро тар кард. Шахси нобино гуфт: «Биё, ғаматро кам кун ва маро бо ин ҳоле, ки дорӣ озор мадеҳ, имшаб ба хонаи ман меҳмон шав, то ҳамроҳ ифтор кунем». Инро гуфт ва бо ахлоқи хуб ва забони хуш гиребонашро кашид ва ба хонааш бурд ва суфраро ба пешаш паҳн кард. Гадо аз лутфу меҳрубонии он нобино хушҳол шуд ва нафаси осуда кашид ва даст ба дуо бардошта дуо кард ва гуфт: «Худованд ба ту рӯшноӣ ато фармояд». Шабҳангом аз ҷашмони он нобино якҷанд қатра об берун омад ва субҳ ҷашмонашро боз кард ва дунёи равшанро дид. Даре нагузашт ва ин воқеа забонзади мардум шуд ва дар шаҳр ҳама аз бино шудани он нобино ҳикоят мекарданд, ки ин ҳикоя ба гӯши он марди мутакаббир ва сангдил расид. Ҳамон шахсе, ки гадо аз пушти дари ӯ тангдилу ноумед баргашта буд. Омад пеши нобинои шифоёфта ва аз ӯ пурсид, ки ин кори саҳт чӣ гуна ба ту осон шуд? Оё имкон дорад, ки кӯри нобино ҷашми бино пайдо кунад? Ин ҷароғи гетиғурузро ба ту чӣ касе ҳада кард?

Нобинои собиқ гуфт: «Эй золим ва эй ситамгари ошуғтарӯзгор! Ту кӯтоҳназар будӣ ва иродаат хеле суст буд, ки

ҳуморо¹ тарк кардӣ ва ба чуғд розӣ шудӣ. Ин дарро ба рӯи ман ҳамон шахсе боз кард, ки ту бар рӯи вай дарро бастӣ. Агар хоки пои соҳибдилонро ба чашмонат сурма кунӣ, ба ҳаққи чавонмардӣ қасам, ки чашми дилат равшан хоҳад шуд, вале афсӯс, ки инсонҳои кӯрдил аз ин тӯтиё хабар надоранд ва дар ғафлатанд». Бо шунидани ин моҷаро он шахси бахтбаргашта сарангушти ҳайратро бо дандони ҳасрат газид ва афсӯс меҳӯрд, ки чаро иҷозат додам, ки шахбози ман сайди доми ту шуд? Чаро давлате, ки ба ман рӯй оварда буд ба номи ту сабт гардид ва насиби ту шуд?

Оре, касе, ки монанди муш дандони тамаъ ба хостаи андак ва ночизи дунё тез кунад, чӣ гуна метавонад бар шахбози баландпарвози осмони саодат даст ёбад?

Насихат

Огоҳ бош, эй инсон, агар воқеан аҳли дил ҳастӣ, аз хидмат кардан ғофил машав. Ба гунчишк, ба кабк ва кабӯтар дон бидеҳ, то ки рӯзе ба доми ту он ҳумо, он мурғи бахт биафтад.

Агар ба ҳар тараф тири ниёз афканӣ, ҳатман яке аз он тирҳо ба нишон хоҳад расид ва сайдеро ба даст хоҳӣ овард. Дурри ятим ҳам аз миёни чандин садаф пайдо мешавад ва аз сад чӯба якаш ба ҳадаф мерасад.

Ҳикоят дар ин маъно

Як нафар дар миёни корвон писараширо гум кард. Тамоми шаб ин сӯву он сӯ гашт, аз хаймаҳо пурсид ва ба ҳар тараф давид. Баногоҳ дар он торикии шаб равшании чашмаш, - фарзандаширо пайдо кард. Чун ба корвон баргашт, ба шутурбон гуфт: «Оё хабар надорӣ, ки чӣ гуна азизи диламро ёфтам? Ҳар киро аз дур дидам фикр кардам, ки ўст ва дар ниҳоят пайдо кардам».

Одати инсонҳои бузург ва аҳли дил ҳам мисли ҳамин аст. Онҳо дар талаби мардони Худо аз паси ҳама мегарданд ва ба

¹ Ҳумо - мурғи бахт ва саодат, ки меғунд ба сари ҳар кас ҳумо соя афканад подшоҳ мешавад.

ҳама хидмат мекунад, хубӣ ва некӣ мекунанд, то рӯзе домани марде аз мардони Худоро ба даст биёранд. Барои як дил машаққатҳои зӯидеро таҳаммул мекунанд ва барои ёфтани як гул хорҳоро фурӯ мебаранд.

Низ дар ин маъно гуфтаанд

Шабе дар корвонсаро дар маҳалле, ки уштурҳо фуруд меоянд, аз тоҷи шоҳзода як лаъли гаронбаҳо ҷудо шуд ва дар санглох афтод. Падараш гуфт: «Дар ин шаби тираву тор кучо донӣ, ки гавҳар кадом асту санг кадом? Ҳамаи ин сангҳоро нигаҳдорӣ кун, то ки аз миёни инҳо лаъли ту берун наравад». Ин дунё монанди шаби торик аст ва инсонҳои пок ва мардони Худо монанди лаъли гаронбаҳо дар миёни авбошон ва оммаи мардум, ки чун сангрезаҳо беарзишанд, пинҳон ва махфӣ ҳастанд.

Акнун, ки мебинӣ инсонҳои пок ва мардони ҳақ дар ин дунё бо инсонҳои нодону ҷоҳил омехтаанд, ту бояд бори ҳар як ҷоҳилу нодонро бикашӣ ва хидматашро бикунӣ, то рӯзе дастат ба соҳибдил ва марди пок бирасад.

Дар мавриди мардони ҳақ

Дари маърифату ҳақиқат бар рӯи онҳое боз аст, ки дари подшоҳон ва аҳли дунё бар онон баста бошад. Бисёранд касоне, ки дар ин дунё ба саҳтӣ зиндагӣ мекунанд ва ҳаёти талх доранд, вале дар охират қуллаҳои бихишт насиби онон мешавад ва доманкашон хоҳанд омад. Агар ақлу тадбир дошта бошӣ, дасти шоҳзодагонро дар ҳабсгоҳ мебӯсӣ, ба умеди ин ки рӯзе аз ҳабсгоҳ наҷот ёбад ва чун ба мақому мансаби баланд бирасад тӯро низ мансаби баланд бахшад.

Ту набояд дарахти гулро дар фасли хазон оташ бизанӣ, то дар фасли баҳор гул барорад ва пеши чашмони ту манзараи зеборо ҷилва диҳад.

Ҳикояти падари бахил ва писари лоуболи

Як нафар чуръати харч кардани пулро надошт ва бо вучуди он ки зару зевар ва пули зиёд дошт, аз он истифода намекард ва дилаш намешуд ҳатто барои хӯрданаш харч кунад. Хулоса инсони бисёр бадбахте буд ва ба роҳи дағал ва нопок мерафт. Аз пастӣ ва бадсиришгӣ ва аз тарси он ки мардум ӯро ба унвони сарватманд бишносанд ва аз пулдориаш огоҳ шаванд, барои ба даст овардани хӯрокии ҳаррӯзааш ҳамеша кулоҳ ва шалвораширо дар бозор ба гарав мегузошт. Хулоса на ҳудаш хӯрд, ки осоиши хотираш шавад ва на ба касе дод, ки фардои қиёмат ба дардаш бихӯрад ва захираи охираташ бошад. Шабу рӯз дар фикри пул ва пойбанди зару сим буд ва зару сим низ аз банди ӯ раҳой намеёфт.

Рӯзе писари ин марди лаим ва хасис аз замин, ки падараш дар он зару симаширо дафн карда буд хабардор шуд ва оҳиста рафт ва аз хок зару симҳоро берун овард ва ҳамаро бо айшу нӯш барбод дод ва ба ҷои зару сим сангеро гузошт ва болояширо пӯшид. Зару сим дар дасти ин ҷавонмард дер боқӣ намонд, балки бо як дасташ онро гирифт ва бо дасти дигараш харч кард.

Ачабо! Падар дар гулӯяш чанг задааст, то чизе нахӯрад, писар чанг ва найро, ки асбоби мусиқист дар пешии худ қарор дода ва машғули айшу нӯш аст.

Ин амалкарди писар падарашро саҳт нороҳат кард ва ӯ тамоми шаб гирист ва нахобид. Субҳ писараш бо ханда ба ӯ гуфт: «Эй падар, зар барои хӯрдан ва истифода кардан аст. Агар барои ниғаҳ доштан бошад чӣ фарқ мекунад, ки аз он истифода намешавад ва ба зерӣ хок ниғаҳдорӣ мешавад мисли санг аст, ки ҳеҷ фоидае аз вучуди он ба даст намеояд. Инсонҳо аз дохили санги хоро зару симро берун меоваранд, то бо дӯстону азизонашон хуб бихӯранду хуб биёшоманд, вале зару сим дар дасти инсони дунёпараст мисли ҳамон зарест, ки ҳоло аз дохили санг берун оварда нашудааст.

Агар дар ҳоли ҳаётат бо хонаводаат хуб зиндагӣ накуни ва ҳар чӣ дар бисотат дорӣ ба онҳо бахшиш нанамой, пас агар онҳо

марги туро бихоҳанд ҳақ надорӣ, ки нороҳат шавӣ ва аз дасти онҳо шикояту нола кунӣ. Ту монанди афсун ва ё тилисме ҳастӣ, ки чашми бадро аз моли худ дафъ мекунӣ ва то зиндаӣ намегузорӣ, ки касе ба моли ту даст дароз кунад. Пас ҳамон замон мешавад аз моли ту шиками хонаводаат сер шавад, ки ту аз пушти боми баланд ба поин бияфти ва ҷон супорӣ. Бахили сарватманди пулдор мисли морест, ки дар болои ганҷе хобидааст. Модоме, ки он мор дар болои он зар бошад, ҳеҷ кас наметавонад аз он зар истифода кунад ва он зар солҳои дароз боқӣ хоҳад монд. Мардум бояд бо теги аҷал сари он морро аз баданаш ҷудо кунанд, то бо хотири осуда зарро ба даст биёранд ва миёни ҳамдигар тақсим кунанд. Пас аз ин ки зарро бурдӣ, мисли мӯр машғули ҷамъ кардан мабош, балки пеш аз он ки ҷасади туро кирмҳои гӯр бихӯранд, бихӯр.

Ин аст насиҳати Саъдӣ ба ту эй хонанда, агар ба ин суҳанҳо амал кунӣ ба нафъи туст. Ҳайф аст, ки ба ин суҳанҳо гӯш накуни ва рӯятро битобӣ, чун танҳо аз ин рӯ ва аз ин роҳ метавонӣ ба давлат бирасӣ.

Ҳикояти ҷавоне, ки карамаш сабаби наҷоташ аз марг шуд

Ҷавоне барои бароварда кардани ҳоҷати пирамарде ба ӯ миқдоре пул каромат карда буд. Ин ҷавон рӯзе ба тақдири осмонӣ муттаҳам ба ҷурм мешавад ва султони он замон ӯро барои муҷозот ба қуштангоҳ равона месозад. Пирамард мебинад, ки посбонҳои султон ҳар сӯ медаванд ва мардум дар кӯчаю бомҳо ғавғунон баҳри тамошо ҷамъ шудаанд, ӯ низ ба он сахнаи пурошӯб наздик мешавад, то аз мочаро хабардор шавад. Як дафъа ҳамон ҷавонеро, ки ба ӯ бахшиш карда буд ба дасти халоиқ асиру гирифтор мебинад. Дилаш ба ҳоли ҷавони бечора саҳт месӯзад ва ба ёди он рӯз меафтад, ки ин ҷавон бо карамаш дили ӯро ба даст оварда буд ва ҳамон замон ворида сахна мешавад ва фарёду зорӣ сар медиҳад, ки султон аз дунё рафт ва ҷаҳон бе султон монд, вале султон ахлоқи ҳуби худро бо худаш

ҳамроҳ ба он дунё бурд. Ин суханҳоро мегуфту афсӯсхурон дасташро ба сараш мезад. Посбонҳои шамшер аз ғилоф кашида ин хабари ногаҳониро аз забони пирамард шуниданд ва ҳама бо фарёду нола меҳурӯшиданд ва ба сару рӯи мезаданд ва ҳама сардаргум шуда буданд. Ҷавон фурсатро ғанимат шуморида аз миён гирехт ва мутаворӣ шуд. Пас аз соате аз оҳу нола, ба ҳуш омаданд ва диданд, ки ҷавон нест, ба ивазаш пирамардро гирифтанд ва гарданашро бастанд ва ба назди тахти султон бурданд. Султон бо қаҳру ғазаб аз ӯ пурсид, ки сабаб чист, ки марги маро хостӣ? Агар ҳақиқатан ман неххӯю одил бошам, чаро бадии мардумро писандидӣ? Оё талаби марги ҳамчунин султон барои мардум бадхоҳӣ нест? Пирамарди диловар забон баровард ва хитоб ба султон гуфт: «Эй султон, эй он ки ҳамаи ҷаҳон ғуломи ҳалқабаргӯши ҳукми ту, ба як сухани дурӯғи «султон мурд» гуфтан ту намурдӣ, вале як бечора аз хатари марг наҷот ёфт ва ҷони солим бурд».

Султон аз ҷавоби ӯ дар хайрат монд, ки ба ӯ инъомҳои зиёд бахшид ва чизе нагуфт.

Акнун аз ҷавон бигӯем. Ҷавони бечора пас аз он ҳодиса, ки аз ҷанги марг раҳо шуд, афғону хезон мерафт ва ба ҳар сӯ медавид ва оромишашро аз даст дода буд. Як нафар, ки аз ҳоли ӯ огоҳ буд пурсид, ки чӣ кори хубе дар зиндагиат кардӣ, ки аз чорсӯи қасос наҷо ёфтӣ? Ҷавон оҳиста ба гӯши ӯ гуфт: «Бо додани андак пул аз банд раҳо шудам».

Оре, як нафар ба зери хок тухм мекорад, то ки дар рӯзи мабодо ва дармондагиаш ҳосили онро ба даст оварад. Бахшиши андак, ба андозаи ҷав, метавонад балои бузургро баргардонад. Оё нашунидаӣ, ки Оҷ ибни Унуқро¹ як асо ба ҳалокат расонд. Аз ҳазрати Паёмбар ҳадиси саҳеҳ ривоят шудааст, ки фармуд: «Бахшишу хайрот балоро дафъ мекунад».

¹ Марде бисёр баландқад ва нерӯманд буд, ки тӯфони ҳазрати Нӯҳ то зонуи ӯ расид ва ӯро фарқ накард ва то замони ҳазрати Мӯсо зинда монд ва бо зарби асои ӯ ҳалок шуд. Гуянд ин бофтаи исроилият аст.

Дар ҳаққи Абӯбакри Саъд

Дар ҳар кишваре, ки Абӯбакри Саъд соҳиби он бошад, дар он ҷо пой душман нахоҳад расид. Эй шоҳи одил, эй он ки ҷаҳон ба дидани рӯи ту шод аст, ҷаҳонро бигир ва ба тасарруфи худ даровар, ки шодӣ аз рӯи ту дур нагардад. Дар даврони ту касе аз касе бадӣ надид ва гулҳо дар чаманзорҳо ҷаври хорро накашид. Ту паёмбарсифат ва раҳмати оламиёнӣ. Агар қадри туро касе надонист ҳеч боке нест, чун қадри шаби қадрро ҳам ҳама намедонад.

Ҳикоят дар бораи самароти нақӯкорӣ дар охират

Шахсе дар хобаш қиёматро дид, ки аз гармии офтоб рӯи замин мисли миси гудохта суп-сурх шудааст. Фарёду фиғон, оҳу нола ва ҷўшу хурўши мардум нўҳ фалакро фаро гирифта ва мағзи сари ҳама аз гармии офтобе, ки ба болои сарашон қадди як найза поин омада буд мечўшид. Дар миёни ин ҳама мардум як нафар бо ҳаёли роҳат дар зерӣ сояе нишаста буд ва бар гарданааш ҳуллае (либос) аз биҳишти ҳулд андохта буд. Бинандаи хоб аз ў пурсид, ки эй марди маҷлисоро, чӣ касе аз мардон туро ба ин мартаба ва ба ин ҷойгоҳ расонд? Он мард гуфт: «Ман дар манзилам дарахти ангур доштам, як некмард зерӣ он тоқ хобид ва ў дар ин соати ноумедӣ аз Худованд дархост кард, ки гуноҳонамро бибахшад ва дуо карда гуфт: Эй Парвардигор, бар ин банда (соҳиби тоқ) бахшиш фармо, ки дар зерӣ тоқи ў ман осоиш пайдо кардам ва соате бо қамоли роҳат хобидам. Худоё дар сояи мағфиратат ўро паноҳ деҳ!»

Чун ин роз бар ман ошкор шуд, ба худам гуфтам башорат ва мужда бод ба молики Шероз (Абӯбакри Саъд), ки тамоми мардум дар сояи ҳимматаш зиндагии осуда доранд ва аз суфраи неъматаш бархўрдоранд.

Оре, марди бузургвор монанди дарахтест мевадор ва аз он бигзарӣ онҳое, ки қарам надоранд мисли ҳезуми кўҳсоранд, ки танҳо ба унвони ҳезум истифода мешавад ва танҳо қоре, ки

мешавад кард теша ба решаи онҳо задан аст. Вале дарахте, ки мевадор аст, касе теша ба решааш намеzanaд.

Худо кунад, ки ту ҳам эй малики Шероз, мисли дарахти хунар ҳамеша пойдор бошӣ, чун ҳам мева дорӣ ва ҳам соя дорӣ.

Тавсия ба Абӯбакри Саъд

Мо дар мавзӯи некӣ, эҳсон ва бахшиш хеле зиёд гуфтем, вале бояд инро дар назар гирифт, ки ба ҳар кас намешавад некӣ кард. Хуни ситамгар ва мардумозорро рехтан ва молашро мусодири кардан беҳтарин кор аст. Чун кандани пару боли мурге, ки бад аст беҳтар аст. Касеро, ки бо сарвари ту ҷангу даъво мекунад чаро ба дасташ ҷӯдаст ё санг медиҳӣ? Ту дарахтеро, ки хордор аст ва бо хорхояш мардумро озор медиҳад бояд решақан кунӣ ва ба ҷои он дарахтеро, ки мевадор аст бикорӣ. Ту бояд ба касе мақому мансаб диҳӣ, ки сари ӯ ба зердастонаш гаронӣ накунад ва аз он сӯистифода нанамояд. Золиро дар ҳар ҷо ки дидӣ мавриди бахшиш қарор мадеҳ, чун меҳрубонӣ ва тараҳҳум ба зolim ҷабр аст ба олам. Касе, ки оламсӯз аст ҷароғаш хомӯш беҳ ва аз ин ки халқи олам доғдор шаванд сӯхтани як нафар беҳтар аст.

Ҳар кас, ки ба дузд раҳм кунад мисли ин аст, ки бо дасти худаш қорвонро тороҷ кардааст. Сари инсонҳои зolim ва ҷафопешаро ба боди фано бифирист ва нобудашон кун! Бидон, ки ситам ба ситампеша айнаи адлу адолат аст.

Ҳикояти касе, ки ба занбӯр раҳм кард

Шунидам, ки занбӯр ба сақфи манзили касе ошӯна кард ва ӯ аз ин ки аз ин занбӯрҳо ба хонаводааш зараре бирасонанд метарсид ва ғам меҳӯрд ва дунболи ҷораҷӯӣ мегашт. Занаш гуфт: «Ба занбӯрҳо қордор машав, бечораҳоро аз ватанашон парешон макун». Бо шунидани ин сухан он марди доно дунболи қораш рафт ва ба занбӯрҳо қордор нашуд. Рӯзе аз рӯзҳо занбӯрон ба он зан ҳуҷум оварданд ва неш заданд ва он зани нодону беақл бар дару бом ва кӯча медавид ва бо садои баланд фарёд мекашид.

Шавҳараш гуфт: «Эй зан, чаро рӯятро ба мардум турш мекунӣ, чаро бо сару садои мардумро нороҳат мекунӣ? Оё ту худат нагуфти, ки занбӯри мискиро макуш! Ҳар кӣ ба бадон ҳубӣ кунад, ин ҳубии ӯ бади бадонро зиёда мекунад. Агар сагеро дидӣ, ки дар фикри озои халқ аст, бо шамшери тез халқашро бибур. Магар саг арзиши онро дорад, ки бар сари суфра ҳамроҳи мардум бинишинад? Саг лоиқи суфра нест, бояд ту дастур бидихӣ, то ба пеши ӯ аз дур устухон партоянд. Агар гурбаро навозиш кунӣ, кабӯтаратро мебарад ва агар гургро парвариш кунӣ, Юсуфро мебарад. Яке аз пирамардони хирадманди деҳа сухани зебое гуфтааст, ки агар маркабат лагадзан бошад бораҷро бештар ва сангинтар кун, ки ин барои ӯ беҳтар аст! Агар миршаб марди нармхӯю беозор бошад, аз тарси дузд ба чашми касе хоб намеояд. Чӯби найза дар майдони ҷанг 100 ҳазор бор гаронбаҳотар аз найшакар аст. Ҳама шоиста ва сазовори ҳубӣ ва лоиқи мол нестанд. Яке лоиқи мол аст дигаре лоиқи гӯшмол. Сохтмоне, ки пояш мустаҳкам набошад, баланд наkun ва агар баланд кардӣ, аз хатараш эмин мабош! (Инсонӣ бадсиришт ҳам мисли бинои сустпоя аст, ки ҳар чӣ бештар бидихӣ шарраш бештар мешавад!)

Дар ҳамин маъно

Вақте ки Баҳроми сахрониширо аспӣ сурх, тезрав ва тундхӯяш ба замин зад, сухани хубе гуфт. Ӯ гуфт: «Аз гала бояд аспӣ дигареро бигирам, ки агар саркашӣ кунад пеши ӯро гирифта онсон бошад». Эй писар, оби дарё пеш аз ин ки зиёд шавад пешаҷро бибанд, чун пас аз омадани селоб талош кардани ту барои пешгирӣ ғоиде надорад. Чун гурги ҳабис ба доми ту афтад, зуд бидуш, вале агар накушти аз ғусфандони худат умедатро бикан. Бидон, ки аз дасти Иблис ҳеҷ гоҳ сачда кардан намеояд. Ҳамчунон аз дасти инсонӣ бадғӯҳар ҳубӣ ва неқӯй намеояд. Ба инсонӣ бадандеш ва сиёҳдил мақом мадеҳ, зеро душман беҳтар аст дар ҷоҳ бошад ва дев дар шиша. Фикр макун, ки ҳар гоҳ бихоҳам морро бо ҷӯдаст метавонам

бикушам. Ин фикри ту дуруст нест, ба мор фурсат мадеҳ, ҳамин, ки сараш дар зери санг бошад зуд бикӯб. Нависанда ва муншии қаламбадасте, ки ба мардум бадӣ кард, дасти ўро бо шамшер қалам-қалам кардан беҳтар аст. Мушовире, ки муқаррароти нодурустро ба роҳ меандозад ба он қоидаҳои бадаш пои туро ба чаҳаннам хоҳад кашид. Ин гуна мушовирро намешавад мударббир гуфт, он мударббир, бахтбаргашта аст ва фикр накун, ки ў ба дарди кишвар меҳўрад.

Инсони саодатманд ва хушбахт гуфтаҳои Саъдиро амалӣ мекунад. Чун ҳама суҳанҳои Саъдӣ барои назми кишвар ва тадбири раъй асту дурнигарӣ.

Поёни боби дуюм

Боби 3

Дар ишқ, мастӣ ва шӯр

Хуш ба ҳоли онҳое, ки дар ғамаш шӯриданд ва ҳар чӣ аз маҳбубашон бинанд, хоҳ захму хоҳ марҳам, аз ишқаш дастбардор нестанд. Онҳо гадоёнанд, ки аз подшоҳӣ нафрат доранд ва ба умеди ӯ дар гадоӣ сабр мекунанд. Дам ба дам шароби дарду алам меҳӯранд ва аз талхӣ он дам намезананд. Дар айшу нӯши шароб балои хумор шудан ва майзадагӣ вучуд дорад, вале аз ин паёмад наметарсанд ва аз баҳри дидани гул, ки подшоҳи чаман аст, аз силоҳи посбони хор адеша намекунанд. Ба ёди ӯ талхӣ дарахти сабр талхӣ надорад, зеро аз дасти дӯст талхӣ хӯрдан мисли шакар хӯрдан аст. Онҳо ба ишқи ёр мастанд ва маломаташро ҳам мекашанд, зеро шутури маст бори гаронро метавонад ба роҳати бикашад. Онҳо асиронанд, ки бар хилофи дигар асирон озод шуданро аз банд намехоҳанд, чун шикори каманди доми ӯ буданро ба озодӣ ва раҳой тарҷеҳ медиҳанд. Онҳо подшоҳони кунҷи узлатанд ва гадоён дар миёни мардум, онҳо манзилшиносанд, вале нишонаи қадамашонро бар ҷой наниҳанд ва изи пой онҳо гумшуда ва номатълум аст. Мардум дар вақти худ онҳоро намешиносанд, чун онҳо монанди оби ҳаёт дар даруни торикӣ қарор доранд. Онҳо мисли Байтулмуқаддас ҳастанд, дарунаш пур аз қуббаҳои мунаққаш, вале зоҳираш харобу вайрон. Онҳо мисли парвона худро ба оташ мезананд, на мисли кирми пилла ба атрофи худ девор мекашанд. Дилороми онҳо дар канори онҳо, вале бо вучуди ин ҳамеша дар ҷустуҷӯи дилороманд, онҳо дар лаби ҷӯянд, вале лабашон аз ташнагӣ хушк аст. Ман намеғӯям, ки онҳо ба об дастрасӣ надоранд, ҳаргиз ин тавр нест, онҳо дар соҳили руди Нил қарор доранд ва сероб ҳам ҳастанд, вале ташнагии онҳо бо нӯшидани он бештару бештар мегардад.

Дар ишқ ва ошиқӣ гӯянд

Ишқу муҳаббати ту ба шахсе, ки мисли ту аз обу гил офарида шудааст, сабру тоқат аз дасти ту мебарад. Дар ҳоли бедорӣ шефтаи холо хат ва гирифтори хусну ҷамоли ӯ ҳастӣ ва ҳангоми хоб пойбанди ҳаёли ӯ. Барои изҳори дӯстию садоқат ба пеши пояш сар мениҳӣ ва агар вучуди ӯро бубинӣ, оламро фаромӯш мекунӣ, гӯё ба ғайр аз маҳбуб чизе вучуд надорад. Пулу мол, зару сими ту ба чашми маъшуқат нанамояд ё ӯ ба мис ва зари ту аҳамият надихад, ҳама дороии ту ба чашмат беарзиш мешавад ва зарро бо хок яксон мебинӣ. Ту ба ғайр аз маъшуқ бо каси дигар наметавонӣ нафаси роҳат бикашӣ, чун дар дили ту ба ғайр аз ӯ барои каси дигар ҷое боқӣ намонанд. Ту фикр мекунӣ, ки дар даруни чашми ту манзил дорад ва агар чашмонатро бибандӣ фикр мекунӣ дар даруни дилат қарор дорад. Ту на аз расво шудан парво дорӣ, на аз касе хичолат мекашӣ ва на тавони онро дорӣ, ки як дақиқа шикобо шавӣ ва сабр кунӣ. Агар ӯ аз ту ҷонатро талаб кунад, ҷонатро ба кафи дастат мегузорӣ ва агар ба гарданат тег биниҳад сар мениҳӣ ва итоат мекунӣ. Ин ишқ, ки реша ва бунёдаш дар ҳавост ҳамин аст, фитнаангезу фармонравост. Оё аз ишқи пок, ки аҳли сулук ва тариқат ва орифон доранд тааҷҷуб мекунӣ, ки дар баҳри маънӣ ғарқ шаванд? Тааҷҷуб мекунӣ, ки ба савдо ва ишқи ҷонон аз ҷон гузаранд ва ба ёди маҳбуб аз ҷаҳон даст бикашанд. Онон ба ёди Ҳақ аз халқ гурезонанд. Зеро масти дидори соқӣ ҳастанд, ки шаробро рехтаанду худашон хабар надоранд. Онҳоро бо дору намешавад даво кард, зеро ҳеҷ табиб қодир ба ташҳиси дарди онон нест. Аҳду паймоне, ки дар азал бо Худо бастаанд аз ёдашон нарафтааст ва садои «Аласту бираббикум»¹ дар гӯшашон танинандоз аст ва дар тасдиқи он бо фарёдҳои «Қолу бало» яъне: Оре, ту Рабби мо ҳастӣ, ҳамеша ҷӯшу хурӯш доранд. Оре, онҳо бар фитрати аслии худ, ки ҳамон иқрор ба яғонагии Худованд ва

¹ Дар олами зар Худованд аз рӯҳи одамиён пурсид: Оё ман Рабби шумо нестам? Гуфтанд: «Оре, ҷуз ту худое нест».

парастиши ўст, боқӣ мондаанд. Як гурӯҳ аз онҳо амалдор ва масабдоранд, вале ғўшанишину гумноманд, қадамҳои хокӣ ва нафаси оташин доранд. Онҳо бо як наъра задан кӯхро меларзонанд ва аз ҷояш мекананд. Мисли бод аз диди чашмҳо пинҳонанд, вале дар сайру сулук ҳалоканд мисли санг хомӯш ва бо забони ҳол машғули гуфтани тасбеҳанд. Вақти саҳар ончунон гиря мекунанд, ки оби дидашон аз чашмони онҳо сурмаи хобро фурӯ мешӯяд. Аспи баданашонро азбаски зиёд рондаанд (зиёд ибодат кардаанд) ба қатл расондаанд. Бо расидани вақти саҳар фарёду фиғон сар медиҳанд, ки аз қофилаи дӯстон ақиб мондаанд. Шабу рӯз дар баҳри савдо сӯзу гудоз доранд ва аз ошуфтагӣ намедонанд, ки шаб қарор доранд ё рӯз. Ба ҳусни Суратнигор чунон мафтун гаштаанд, ки бо ҳусни сураи коре надоранд. Онҳо дар сураи нигоҳ мекунанд ва дар он ҳусни Суратнигорро мебинанд ва ошиқи ӯ мешаванд, чун сураи пӯстест, ки пайдори надорад, бинобар ин соҳибдилон ба пӯст дил намедиханд. Агар аблаҳе дил ба пӯст дод, ин нишонаи бемағзии ўст. Шароби холиси ваҳдатро касе нӯшид, ки дунёву охиратро як дафъа фаромӯш кард.

Ҳикояти гадозода, ки ошиқи шоҳзода шуд

Шунидам, ки як замон гадозодае ба шоҳзодае назари муҳаббатомез дошт. Рӯзҳо мегузашту ӯ дар савдои ишқи хом месӯхт ва мепухт. Хаёлиҳои ошиқона бо кому дандонаш вучуди ўро ба ҳудаш фурӯ бурда буд. Ишқи шаҳзода мисли чавгон аз майдонаш холи набуд ва ҳама вақт мисли фил дар паҳлӯи аспаш ҳозир буд. Дилаш аз иқш хун шуд, вале наметавонист рози дилашро ба касе изҳор кунад ва аз гиряву нола пояш дар гил монд. Оҳиста-оҳиста рақибон ҳам аз дарди ӯ хабардор шуданд ва ба ӯ ҳушдор доданд, ки ончоро тарк кунад ва дар атрофи манзили шоҳзода нагардад.

Муддате ӯ аз он ҷо рафт ва боз дубора дилаш ба рӯи дӯшташ танг шуд ва баргашт ва дар кӯчаи дӯшташ хаймае зад ба умеди ин ки ҳангоми омаду рафт, чашмаш ба дидораш бияфтад. Яке аз

рақибон дид, ки дубора баргаштааст, пешаш омад ва ҷангу даъво ба роҳ андохт, ки чаро дубора омадӣ ва дар натиҷа сару пой гадозодаро шикаст. Боз дубора рафт ва ҳол он ки сабру қарорашро аз даст дода буд ва наметавонист лаҳзае бидуни дидани рӯи дӯшташ сабр кунад. Ба ҳамин минвол мисли пашшае, ки аз болои шакар меронданд ва боз ба зудӣ бармегашт, ин ҷавон низ аз баргаштан ва он рақибон аз рондан хаста намешуданд. Як нафар, ки аз мочаро хабар дошт ба ӯ гуфт: «Эй шӯҳи девонаранг, ба ҳамаи ин зарбаҳои ҷӯбу санг чӣ тавр сабр мекуни ва чӣ хавсалае дорӣ!» Гадозодаи ошиқ гуфт: «Ин ҷафоҳо бар ман аз дасти он шохзода аст, бинобар ин аз дасти дӯст нолидан дуруст нест, ман бо ӯ иддиоӣ дӯстӣ дорам ва барои ман фарқе намекунад, ки ӯ маро дӯсти худ медонад ва ё душманаш. Муҳим ин аст, ки ман худамро дӯсти ӯ медонам ва ҳар ҷафое, ки аз тарафи ӯ ба сарам меояд, мепазирам. Ту умед макун, ки бидуни ӯ ман метавонам сабр кунам, ҳаргиз! Ман ҳатто бо ӯ бошам ҳам қарор надорам. На ба сабр қардан нерӯ дорам, на ба ситеза қардан, на имкони будан дар назди ӯро дорам ва на имкони фирор қарданро. Ба ман мағӯ, ки аз ин дар рӯямро битобам. Агар чӣ монанди меҳ сарамро дар таноб бандад ва маро аз гарданам биевезад, ҳаргиз аз ин даргоҳ рӯй нахоҳам тофт. Парвонае агар зери пой дӯшташ ҷон диҳад, барояш аз зинда мондан дар кунҷи торик беҳтар аст».

Он шахс гуфт: «Агар захми ҷӯбдашро бичаши чӣ мекуни?»

Гуфт: «Ба зери пояш меафтам».

Гуфт: «Агар саратро бо теғ бибурад чӣ?»

Гуфт: «Ин сари беқадрро аз вай дарег намедорам».

Сипас илова қард: «Ман аз сари худам чандон хабаре надорам. Ман намедонам, ки бар фарқи сари ман тоҷ аст ё табар? Ту мани бесабрро сарзаниш макун, чун дар ишқ сабр вучуд надорад. Агар мисли Яъқуб чашмонам аз дидан хира шавад, аз дидани дидори Юсуф умедамро нахоҳам канд. Ҳар кас бо касе сараш хуш бошад ва ӯро дӯст дорад ба андак чиз нороҳат ва озурда намешавад».

Рӯзе шоҳзодаро дид, ки аз манзил берун омад, ба сӯяш давид ва рикобашро бўсид, вале шоҳзода аз ин кори ӯ хушаш наёмад, асабонӣ шуд ва инони аспашро ба сӯи дигар тофт. Гадозода хандид ва ба ӯ гуфт: «Инонатро аз ман матоб, аз ман рӯй магардон! Зеро султон аз ҳеч чиз рӯй наметобад. Вучуди ту ҳастии маро нобуд кардааст, ту аз чӣ меҳоҳӣ рӯй гардонӣ? Аз ҳеч? Ёди ту худпарастии маро аз байн бурдааст ва дар вучуди ман худпарастӣ нест, ки аз ин кори ту нороҳат шавам. Агар дар вучуди ман ҷурме ё гуноҳро дидӣ, ин айби ман нест, маро айб макун. Ин туй, ки аз гиребони ман сар баровардӣ. Ман агар ин ҷуръатро кардам ва ба рикоби ту даст задам ва бўса кардам, сабабаш ин аст, ки ман худамро ба ҳисоб наовардам ва бар болои номам хатти бутлон кашидам ва бар сари номам ва худкомиҳоям пой гузоштам. Ту ниёз ба шамшер кашидан барои қатли ман надорӣ, ҳамон чашмони масти ту ҳудаш маро хоҳад кушт. Бо як нигоҳи оташинат вучуди ман мисли найзор оташ мегирад ва месӯзад. Бинобар ин, ту як оташе ба найзор бизану бирав, пас аз соате дар беша на хушк боқӣ мемонаду на тар, ҳама хокистар мешавад».

Ҳикояти мутриб ва раққоса

Ба гӯшам расид, ки як парипайкар ва зебочеҳра ба оҳанги мутриб ба завқ омад ва шурӯъ кард ба рақсидан. Ба ҷои ин ки оташи дили ошиқони шӯрида дар атрофаш доманашро бисӯзад, оташи шамъ доманашро гирифт. Бо дидани ин ҳол хотираш парешон шуд ва асабонӣ гашт. Яке аз дӯстдоронаш ба ӯ гуфт: «Агар оташ домани туро сӯхт боке нест, чун оташи ишқи ту якбора хирмани вучуди маро сӯхт».

Агар ошиқи покбоз ҳастӣ, суҳан аз худ нагӯӣ ва дам аз худат назанӣ. Зеро дар ҳузури дӯст аз худӣ суҳан гуфтан ширк аст.

Ҳикояти писари ошуфта ва падари дар фироқ монда

Ёд дорам яке аз пирони доно нақл карда буд, ки писаре ошуфтаҳол тарки хонумон кард ва сар ба биёбон ниҳод. Бечора падар дар фироқи ин писараш аз хӯрдану хобидан монд ва нисфи чон шуд. Дӯстону хешовандон писарро мавриди маломат қарор доданд ва шурӯъ карданд ба насиҳат кардан, ки писар дар ҷавоби онҳо гуфт:

«Аз он рӯзе, ки ёри ман маро дӯсти худ донист, ман ошноиро бо ҳама қатъ кардам ва дигар бо касе ошноӣ надорам. Савганд ба Ҳақ, ки аз рӯзе, ки Ҳақ ҷамоли худро ба ман нишон дод, ҳар чӣ ғайри ӯ мебинам ба ҷуз ҳаёл чизи дигаре нест, гӯё ғайри ӯ ҳама чиз хобу ҳаёл аст. Ҳар кӣ аз халқ рӯяшро тофт ва робитаашро бурид гум нашудааст, балки гумшудаашро пайдо кардааст. Инҳо дар зерӣ осмон парокандаанд, ки ҳам мешавад онҳоро ваҳшӣ номид ва ҳам фаришта. Зеро як лаҳза аз ёди Маликулмулк мисли малоик ғофил нестанд, шабу рӯз мисли ваҳшиҳо аз мардум гурезонанд. Бозувони қавӣ доранд, вале дасташон кӯтоҳ аст. Ҳам хирадманд, ҳам шайдо, ҳам хушёр ва ҳам мастанд. Гоҳе дар гӯшаи ҷомадӯзӣ бо ҳаёли осуда менишинанд ва гоҳе дар маҷлиси ҷомасӯзӣ шӯру ошӯб барпо мекунанд. На ғами худашонро доранд ва на ғами каси дигарро ва на дар кунҷи танҳои барои касе ҷой доранд. Ақлбохтаанду хушашон пароканда аст, ба насиҳати насиҳатгарон гӯш фаро намедиханд. Мардум онҳоро бо худашон қиёс мекунанд ва ба онҳо насиҳат мекунанд, ки худро ба обу оташ назананд, вале мурғобӣ ба дарё ғарқ намешавад ва самандар¹ дар оташ намесӯзад ва азоби сӯхтанро ҳам намедонад. Онҳо мардони дастхоли ҳастанд, вале пурҳавсала ва зарфияташон аз ҳама бештар. Онҳо биёбоннавард ҳастанд, вале қофилаву уштур надоранд. Инсонҳои азизу боиззатанд, вале ба ҷашми халқ наменамоёнд ва пӯшида аз

¹ Ҷонварест мисли суҷумор, ки меғӯянд дар дохили оташ зиндагӣ мекунад ва агар аз оташ берун ояд ҳалок мешавад.

назарҳо. Вале аз сӯфиёни риёкор нестанд, ки дар ботин зуннор ва ширк дошта бошанд ва дар зоҳир ҷомаи ҷанда ва пашмина дар бар карда бошанд. Онҳо аз мардум таваққӯи иззату ҳурмат надоранд ва ҳамин ки мавриди писанди Ҳақ Таоло ҳастанд барои онҳо бас аст. Мисли дарахти ангур пур аз мева ва соядоранд, на мисли мори сиёҳкор, зоҳиробод ва ботинхароб, ки зери либоси кабудӣ дарवेशӣ худро пинҳон карда бошанд. Мисли садаф сари худро ба худашон фурӯ бурдаанд ва мисли дарё аз даҳонашон кафк баровардаанд. На ҳар кас, ки пӯсту устухон дорад мардум аст ва на ҳар сурат дар вучудаш ҷони маънӣ дорад. Мардум будан ба пӯст, устухон ва сурат хулоса намешавад. Инсонҳое, ки дар дарунашон маънӣ надоранд, нақши одаманд ва сурати одаманд. Инсон бо сирати инсон инсон аст на бо сурати инсонӣ. Султон харидори ҳар банда нест ва дар зери ҳар ҷанда инсонии зиндари намешавад пайдо кард.

Агар ҳар қатраи жола дурр мешуд, мисли хармӯҳра бозорро пур мекард ва қадр ҳам надошт.

Агар шабҳо ҳама қадр буд, шаби қадр беқадр буд.

Мисли дорбоз, ки ба пой намебандад, чун пой ҷӯбин устувор нест, зуд аз ҷои худ мелағзад ва дорбозро сарнагун мекунад.

Ҳарифони хилватсарои борғоҳи илоҳӣ, ки аз рӯзи азал ҷоми ишқро нӯшиданд, то дами сури Исрофил ба хуш нахоҳанд омад. Онҳоро бо теғу шамшер ҳам намешавад аз ҳадафашон дур андохт, онҳо дар ҳеҷ шароите аз ҳадафи худ дастбардор нестанд, зеро парҳез ва ишқ мисли сангу шиша аст. Ҳар гоҳ ҳар ду ба ҳам бархӯрд кунад, шиша хоҳад шикаст. Бинобар ин онҳо аз ҳеҷ чиз ҳарос надоранд ва аз ҳеҷ хатаре парҳез намекунанд».

Ҳикояти шоҳиди самарқандӣ

Шахсе дар Самарқанд маҳбубе дошт, ки фикр мекардӣ он маҳбуб ба ҷои сухан дар даҳонаш қанду шакар дошт. Ҳусну ҷамолаш аз офтоб обу тоб ёфта буд ва аз шӯҳиаш биноӣ тақво хароб мешуд. Таолаллоҳ, ҷӣ ҳусни баркамоле дошт, ки фикр мекардӣ аз раҳмати Худованд ояте, мӯъҷизае ва нишонае бошад.

Агар роҳ мерафт аз пасаш чашмҳо ба сӯи ӯ хира мешуданд ва дили дӯстдоронаш ҷони худро нисори пои қадамаш менамуданд. Он шахси ошиқ низ аз дур пинҳонӣ нигоҳ мекард, ки як дафъа чашми он ҷавон ба ӯ афтод ва бо тундӣ гуфт: «Эй хирасар, чӣ қадар аз паси ман меой, намедонӣ, ки ман мурғе нестам, ки ба доми ту афтам. Бори дигар туро бидам, ки аз пасам мегардӣ, мисли душман саратро бо тег хоҳам бурид».

Як нафар, ки аз моҷаро хабардор буд ба ӯ гуфт: «Акнун зуд сари худатро бигир ва аз ин ҷо дур шав ва аз паси касе гард, ки расидан ба он осонтар бошад. Ман гумон намекунам, ки коми дилатро аз ин ҷавон ба даст биёри, мабодо, ки ба хотири коми дил ҷонатро аз даст диҳӣ!» Чун он ошиқи содиқ ин маломатро аз забони он мард шунид, аз самими дил нолаи пурдард кашида гуфт: «Бигзор, то захми тегаш маро ҳалок кунад ва пайкари маро дар хоку хун биғалтонад, то дӯсту душман гӯянд, ки ин ҷасад куштаи дасту шамшери фалон ҷавон аст. Ман аз хоки кӯи ӯ дур шуданро ба худам муносиб намебинам, бирав ба ӯ бигӯ, ки бо бедоди худ обрӯи маро бирезад. Ту ба ман фармон медиҳӣ, ки тавба кунам ва аз ин қорам изҳори пушаймонӣ кунам, эй худпараст, беҳтар ин аст, ки ту аз ин сухане, ки ба ман гуфти тавба кунӣ. Албатта ман бахшиш мецоҳам, вале ту бидон, ки ҳар чӣ ӯ мекунад агар қасди ҷони маро ҳам дошта бошад, кори хуб аст. Оташи ишқи ӯ ҳар шаб маро месӯзад ва субҳ аз бӯи хушаш дубора зинда мешавам. Имрӯз агар ман дар кӯчаи дӯстам бимирам фардо рӯзи қиёмат дар ҷивори ӯ хайманишин хоҳам шуд».

Оре, дуруст меғӯяд ин шахс. Эй Саъдӣ ба ӯ бигӯ, ки то метавонӣ аз ин ҷанг фирор макун ва пуштатро магардон. Саъдиро агар ишқаш бикушад, ӯ зиндааст, ки Ҳофиз гуфтааст:

*Ҳаргиз намирад он ки дилаш зинда шуд ба ишқ,
Сабт аст дар қаридаи олам давоми мо.*

Дар ин маъно гуфтаанд:

Як нафар дар ҳоли ташнагӣ ҷон медод ва оҳиста мегуфт: «Хушо ба ҳоли он некбахт, ки дар об ғарқ шуд ва мурд».

Ин сухани ўро марде, ки ақли комил надошт шунид ва ба ў гуфт: «Чун мурдӣ ва чон аз баданат баромад, чӣ сероб бошӣ ва чӣ ташна, фарқе намекунад». Марди ташна дар ҷавобаш гуфт: «Ин тавр нест, ки ту фикр мекунӣ, ман бояд аввал даҳонамро тар кунам, то битавонам ҷони ширинро фидои сараш кунам».

Оре, ташналаб худро ба хоҳири сероб мурдан, ба ҷоҳи амиқ меандозад. Ту ҳам агар ошиқӣ ҳақиқӣ бошӣ, доманаширо маҳкам бигир ва агар аз ту ҷонатро бихоҳад бигӯ: Бигир! Ман фидои ту кардам. Ба биҳишти озоишу роҳатбахш он гоҳ метавонӣ бирасӣ ва аз неъматҳои сероб гардӣ, ки аз раҳгузари нестӣ, ки мисли дӯзах саҳт аст, бигзарӣ. Оре, пеш аз ин ки инсон ба биҳишт бирасад бояд шароби талхи маргро бичашад. Деҳқонон ва кишоварзон низ ҳангоми киштукор ранҷу машаққати зиёд мекашанд ва ҳамин ки ҳосилашон ба хирман баромад, ба роҳат мебаранд ва лаззат мебаранд.

Дар маҷлиси ушшоқ низ ҳамон кас метавонад ба орзу ва коми дилаш бирасад, ки пас аз риёзат ва меҳнатҳои зиёд дар поёни кор дасташ ба ҷом ва пиёлаи соқӣ бирасад.

Ҳикояти пирамарде, ки барои гадой ба дари масҷид омад

Аз мардони роҳи ҳақ, ки фақирони неъматпарварда ва гадоёни шоҳанд, нақл шудааст, ки пирамарде субҳ ба гадой рафт ва дари масҷидро дид, ки боз аст, наздик шуд ва садо зад, ки соҳибхона кист, то чизе дар роҳи Худо ба ў бидиҳанд.

Шахсе ба ў гуфт: «Ин хонаи мардум нест, ки ба ту чизе диҳанд. Пуррӯй макун ва беҳуда наист, ки ғоида надорад». Пирамард гуфт: «Пас ин хона мутаалиқ ба кист, ки ба касе наметавонад бахшиш кунад?» Он шахс гуфт: «Хомӯш бош, беадабӣ макун! Ин чӣ сухани хатое, ки ба забон меорӣ? Соҳиби ин хона Худованди мо мебошад». Пирамард як нигоҳе ба хона андохт ва чашмаш афтод ба қандил ва меҳроб, ки дар ҷониби қибла буд. Нолаи сӯзнок аз ҷигар кашид ва гуфт: «Ҳайф аст аз ин ҷо ба ҷои дигар рафтан ва дуруст нест аз ин даргоҳ маҳрум баргаштан. Ман то

имрӯз аз дари ҳеч кас маҳрум ва ноумед барнагаштам, пас чӣ гуна аз дари Ҳақ зардрӯ ва ноумед баргардам? Ин ҷо ҳам ман бояд дасти талабро дароз кунам ва медонам, ки дасти холи барнамегардам».

Меғӯянд ин пирамард гӯшаи масҷидро қароргоҳи худ қарор дод ва як сол аз масҷид берун наомад ва шабу рӯз мисли талабгорон дасташро ба осмон бардошта буд ва аз талаб як лаҳза ором намегирифт. Шабе аз шабҳо умраш ба охир расид ва аз заъфу сустӣ дилаш ба тапидан шурӯъ кард. Ҳангоми саҳар яке аз ходимони масҷид ба сараш чароғро бурд ва дид, ки аз ҷонаш рамаке мисли чароғи саҳарӣ боқӣ мондааст ва бо садои паст чизе меғӯяд. Гӯшаашро ба даҳонаш наздик бурд ва шунид, ки ӯ бо хушҳолӣ мисли кӯдакон ин калимаҳоро такрор мекард: «Ҳар кас дари каримро кӯбад ҳатман он дар ба рӯяш боз мешавад».

Оре, инсоне, ки дар талаб аст, бояд сабур ва бурдбор бошад. Ман кимиёгари хастагипазирро на дидам ва на шунидам. Кимиёгар агар чӣ солҳои дароз ранҷ мекашад ва ба зудӣ муваффақ намешавад, хаста ҳам намешавад ва ноумедиро ба ҳудаш роҳ намедихад. Ў дар ин роҳ хеле аз ҳудаш сармоягузорӣ мекунад ва пулҳои зиёд харҷ мекунад ба умеди он ки рӯзе аз мис зар бисозад. Хубии зар дар ин аст, ки тавассути он чизеро, ки дилат меҳаҳад меҳарӣ. Зар ва пул барои харидан хуб аст ва оё беҳтар аз нози дӯст ва маҳбуби ҷонона чизе барои харидан ҳаст?

Агар аз дилбаре дилат ранҷид, метавонӣ дигарашро ба даст оварӣ. Маҳбуби туршрӯ зиндагии ширинро талх макунад. Оташи ишқатро бо оби дигар метавонӣ хомӯш кунӣ, вале агар дилбари ту дар зебӣ беназир бошад, ба андак дилзориаш, ўро тарк накун. Чун аз он кас метавонӣ дил биканӣ ва бо касе метавонӣ тарки дӯстӣ кунӣ, ки бидуни ў тавони зиндагӣ карданро дошта бошӣ. Вале агар натавонӣ тоқати дурияшро бошта бошӣ, беҳтар ин аст, ки ба озору азияташ тавонӣ сабр кард.

Ҳикояти шайхи шабзиндадор

Шунидам, ки шайхе шабро ба ибодат сипарӣ кард ва ҳангоми сахар дасти ҳочат ба даргоҳи Худованд бардошт ва аз ӯ дархост кард, ки ҳочаташро бароварда гардонад.

Аз ғайб ба ғӯши он шайх нидо омад, ки ин кори ту бефоида ва беҳосил аст, туро беҳтар аст, ки сари худро бигирӣ ва аз пайи кори худат шавӣ. Чун дуои ту ба ин даргоҳ мақбул нест, меҳохӣ бо хорӣ биравӣ, вагарна метавонӣ бо нолаву зорӣ биистӣ, худат медонӣ. Он шайх ноумед нашуд ва шаби дигар низ то субҳ ба тоату ибодат машғул шуд ва хобро ба чашмонаш ҳаром кард. Яке аз муридонаш, ки аз ҳоли ӯ хабар дошт, ба ӯ гуфт: «Ҳамин ки дидӣ аз он тараф дарро бастаанд, талоши бефоида макун». Шайх аз гуфтаи муридаш ба гиря даромад ва дар ҳоле, ки донаҳои ашкаш мисли ёқути сурх ба саҳифаҳои рухсораш чорӣ шуд, гуфт: «Эй писар, он замон бо ноумедӣ аз ин дар меравам, ки ба чуз ин дар, дари дигарро пайдо кунам. Ту фикр накун, ки агар ӯ робитаашро бо ман қатъ кард, ман ба осонӣ доманастро раҳо хоҳам кард, ҳаргиз! Зеро талабкор дари дигар дошта бошад, аз ронда шудани даре нороҳат намешавад. Медонам, ки дар ин дар роҳ надорам, вале ба ғайр аз ин дар дари дигар ҳам надорам».

Шайх ба муридаш ин суҳанҳоро мегуфт ва сарашро ба замини фидокорӣ гузошта буд, ки як дафъа аз ғайб ба ғӯшаш нидое расид, ки ҳар чанд ту ҳунаре надорӣ, вале мо ба хотири ин ки чуз мо дигар паноҳе надорӣ, ҳочататро қабул кардем».

Медонӣ як нафар дар шаҳри Нишопур чӣ гуфт? Вақте ки дид фарзандаш намози хуфтанро нахонд ва ба хоб рафт, гуфт: Эй писар, бе саъю талош умед макун, ки ба чое бирасӣ ва бе чидду ҷаҳд ба мақоме бирасӣ. Қўҳи самилон, ки қадам барнамедорад ва дар як ҷо мустақар аст, ҳастии ӯ мисли нестӣ бефоидааст. Суду фоидаро хоҳон бош ва аз зиён битарс. Онҳое, ки бекор ва фориғ аз талошанд, инсонҳои бебаҳраанд.

Шикояти арӯс аз домоди номехрубон

Наварӯси ҷавон аз дасти домоди номехрубон ба пирамарде шикоят карда гуфт: “Оё меҳохӣ, ки ҳаёти ман бо ин писар ба талхӣ гузарад? Онҳое, ки дар манзили мо зиндагӣ мекунам ҳеҷ қадом мисли ман бечораву парешонҳол нест. Зану мардро мебинам бо ҳамдигар дӯст ва меҳрубон мисли ду мағз дар як пӯст ҳастанд. Тамоми муддати зиндагиам бо ин писар як бор надидам, ки ба рӯи ман хандида бошад ва изҳори муҳаббат карда бошад”.

Пирамарди фархундаҳол бо сабру таҳаммул ба суҳанҳои арӯс ғӯш дод, то шикояти ӯ ба охир расид. Пирамарди кӯҳансол дар ҳақиқат марди суҳандон ҳам буд, бинобар ин ба ҳамаи суҳанони ӯ як ҷавоби хуш ва ширин дод ва гуфт, ки агар шавҳарат хушрӯю хубрӯӣ бошад, бояд саҳтиҳояшро таҳаммул кунӣ ва борашро бикашӣ. Ҳайф аст, ки аз касе ҷудо шавӣ ва дигар натавонӣ мислашро пайдо кунӣ. Чаро аз дасти касе саркашӣ мекуни, ки агар ӯ аз ту саркашӣ кунад ва туро тарк намояд, ба ҳастии ту хат мекашад ва вучудат аз байн меравад. Ту бояд ба тақдири Худованд розӣ шавӣ, чун мисли Худо соҳибкорро наметавонӣ пайдо кунӣ. Ҳамаи кори ӯ бо ҳикмату тадбир аст. Рӯзе ба ҳоли ғулуме, ки хоҷааш ўро дар бозор мефурӯхт дилам сӯхт. Ғулум дар ҳоле, ки гиря мекард ба хоҷааш чунин мегуфт: «Эй мавлои ман, ту бо фурӯхтани ман дар иваз метавонӣ ғуломеро, ки аз ман беҳтар аст пайдо кунӣ, вале ман наметавонам мисли ту хоҷаи хубро пайдо кунам».

Ҳикояти табиби паричеҳра ва бемори ошиқ

Дар шаҳри Марв, як табиби зебову паричеҳрае буд. Қомати баланд мисли дарахти сарв дошт, ки дилҳои ошиқон боғи он қомати сарв буд. Яке аз беморони табиб, ки муддате барои муолиҷа ба назди табиб омаду рафт дошт ва бо дидани ӯ хушҳол буд, чунин ҳикоят мекунад, ки ман тандурустии худ ва шифо ёфтнамро намехостам. Ман метарсидам, ки агар солим шавам дигар ин табиб пеши ман намеояд ва маро тарк мекунад.

Оре, зиёданд ақлҳои комил, вале ин ақлҳоро ишқ зеридаст мекунад ва мағлуб месозад. Ҳамин ки савдои касе гӯши ақлу хушро молиш дод, дигар аз он хуш ва ақл намешавад умед кард ва фотиҳаи ақлу хушро бояд хонд.

Ҳикояти марде, ки бо панҷаи оҳанин мехост шерро аз по дароварад

Марде барои мубориза бо шер панҷаи оҳанин сохт ва ба ҷанги шер рафт. Шер бо як ҳамла ўро ба зери худ гирифт, вале мард натавонист бо ў муқовимат кунад, чун дар баробари шер, дар дасту панҷаи худ тоқату зўреро надид. Як нафар аз шоҳидони мочаро ба ў гуфт: «Чӣ шуд ба ту, ки мисли зан дар зери он шер хобидӣ, панҷаи оҳанинтро ба кор гир ва бо зарби панҷаи оҳанин шерро аз по даровар!» Он марди бечора аз тағи шер ба ў гуфт: «Бо ин панҷае, ки ман дорам намешавад шерро сарқўб кард».

Оре, мисоли ақл ва ишқ ҳам мисли ҳамин мард ва шер аст, ки агар ишқ бар ақли инсон ғолиб шавад, ақл панҷаи оҳанин дошта бошад ҳам дар зери ишқ, ки мисли шер пурзўр аст, мағлуб хоҳад шуд.

Ту дар панҷаи шер гирифтор шавӣ, панҷаи оҳанин ҳеҷ фоидае надорад. Бинобар ин, агар ишқ ба сари ту омад, аз ақл хабаре боқӣ намононад.

Касе, ки ошиқ аст набояд дам аз ақл бизанад. Ҳамон гуна, ки тўб дар дасти чавгон асир мешавад, ақл ҳам дар дасти ишқ асир хоҳад шуд.

Ҳикояти амакзодаҳо

Як писар бо духтарамаки худаш, ки ҳар ду чехраи мисли офтоб доштанд ва аз асилзодаҳои замон буданд, бо ҳам пайванди заносўй бастанд.

Зан бо шавҳараш хушрафторӣ мекард ва аз зиндагиаш изҳори ризоят менамуд, вале писар аз вай хушаш намеомад ва худро дур ниғаҳ медошт. Духтар ахлоқ ва меҳрубонии парисифат дошт,

писар ҳамеша рӯй ба сӯи девор дошт. Духтар машғули ороиш ва пардозу андоз буд, вале писар ба мурдани худ ҳазор бор розӣ буд. Рӯзгоре ба ин минвол гузашт ва дар рафтори писар ҳеҷ тағйире ба вуҷуд наомад. Ниҳоят ришсафедони деҳқада писарро дар ҳузури худ даъват намуданд ва ба ӯ гуфтанд, ки агар дӯсташ намедорӣ, пас талоқ деҳ ва маҳрашро бипардоз. Писар аз пешниҳоди онҳо хушҳол шуд ва бо ханда гуфт: «Агар бо сад сар ғӯсфанд аз дасташ наҷот ёбам, зарар накардам».

Бечора духтари паричеҳра аз шунидани ин моҷаро бо нохунҳояш пӯсти рӯи зебояшро меканд ва бо нолаю фиғон мегуфт: «Ман бе рӯи ӯ чӣ гуна метавонам сабр кунам? Ман дурии ӯро ба сесад ҳазор ғӯсфанд намехоҳам, чӣ расад ба садто!»

Оре, ҳар чизе, ки туро машғули худ созад ва аз ёди ёр боздорад, маҳбуби ҳақиқӣ ва ороми ҷони ту ҳамон аст. Ошиқи ҳақиқӣ он касест, ки ба ғайр аз дидори ёр чизӣ дигареро орзу накунад ва он дидорро ба ҳеҷ чизӣ дунё иваз нанамояд.

Ҳикояти мачнун

Ба Мачнун¹ гуфтанд, ки чаро ба назди хешовандонат намеой? Магар ишқи Лайлиро аз сарат берун кардӣ? Магар аз Лайлӣ дилат монд ва дигар ба ӯ майл надорӣ?

Мачнунӣ бечора бо шунидани ин суҳанҳо зор-зор гиря кард ва гуфт: «Даст бардоред аз ман ва маро ба ҳоли худам гузоред. Дили ман ҳудаш дардманду реш-реш аст ва шумо ба ҷароҳати дили ман намак напоед. Ин дурии ман далел бар сабурии ман нест, балки бештар дур гаштанро ба худам зарур ва лозим донистам». Гуфтанд: «Эй ёри вафодори Лайлӣ, агар паёме дорӣ барои Лайлӣ бигӯ ба мо, то ба ӯ бирасонем». Мачнун гуфт: «Илтимоси ман аз шумо ин аст, ки номи маро дар пеши ӯ ба забон маёред. Зеро дар ҷое, ки ӯ ҳаст номи маро ба забон овардан ҳайф аст».

¹ Исми Мачнун Қайс аст, ки ба духтари амакаш Лайлӣ ошиқ мешавад ва дар ишқи ӯ чунон маст мегардад, ки ба ӯ мачнун, яъне девона лақаб медиҳанд.

Ҳикояти шахсе, ки Маҳмуди Ғазнавиро маломат кард

Яке аз бастагонаш Маҳмуди Ғазнавиро маломат кард, ки Аёз на хусн дораду на ҷамол, чӣ гуна ошиқ шудааст? Ба гуле, ки на ранг дошта бошаду на бӯй, ошиқ шудани булбул ачиб ва ғариб аст, мисли ошиқ шудани Маҳмуд ба Аёз. Ин маломати ӯ ба ғӯши Маҳмуд расид, хеле нороҳат шуд, дар фикр фурӯ рафт ва ба ҳудаш печид ва ба шахсе, ки ин хабарро овард, гуфт: «Бирав ба он маломаткунанда бигӯ, ки ишқи ман бар хулқу ҳӯи ҳуби Аёз аст на ба қадду қомати ӯ».

Шунидам, ки дар яке аз сафарҳо пои шутури Султон Маҳмуд ба гузаргоҳи танг гирифтор шуд ва аз чиҳати он ки бораи зиёд буд лағзид ва сандуқҳои дурру ҷавохир шикаст ва ҳамааш ба замин рехт. Султон ба атрофиён ва лашкариёнаш иҷозат дод, ки ҳар кас бихоҳад аз дурру ҷавохир барои ҳудаш бардорад ва ҳудаш бо саросемагӣ ба роҳ рафтани идома дод. Лашкариён ҳама дунболи чидани дурру ҷавохир рафтанд ва Султонро танҳо гузоштанд ва дар атрофи ӯ аз вазирон ва давлатмардонии гарданғафс ҳеҷ кас боқӣ намонд, ба ҷуз Аёз. Султон Маҳмуд як нигоҳе ба сӯи Аёз кард ва ба ӯ гуфт: «Эй дилбари нози ман, аз дурру ҷавохир барои ҳудат чизе гирифтӣ?» Аёз гуфт: «Ҳеҷ чиз нагирифтам. Ман аз қафои ту тохтам ва хидмати тӯро ба неъматии дурру ҷавохир тарҷеҳ додам ва беҳтар дониستم».

Эй банда! Агар дар боргоҳи подшоҳ мақому қурбате дорӣ, ҳеҷ гоҳ аз подшоҳ ғофил машав. Авлиёҳо аз Худо ғайри Худоро талаб намекунанд, зеро аз Худо ғофил шудан ва ғайри ӯро талаб кардан, ҳилофи роҳи тариқат аст. Агар чашми ту ба дӯст набошад, балки ба эҳсони дӯст бошад бидон, ки ту банди худат ҳастӣ на банди дӯст. Модоме, ки даҳони ҳирси ту боз бошад, ғӯши дили ту рози ғайбро нахоҳад шунид. Боргоҳи маърифати Худо хеле хушрӯй ва орошта аст ва орзуҳои шахвонӣ ва майлҳои нафсонӣ гарду ғуборанд, ки агар дар ҳаво печиданд пеши чашмҳоро хоҳанд гирифт ва ҳарчанд мард бино бошад, дар миёни гарду ғубор аз дидан очиз хоҳад монд.

Ҳикояти сафари ман ба мағриб бо шайхи Форёбӣ

Иттифоқо ман ва пири тариқат, шайхи Форёбӣ дар сарзамини Мағриб то канори дарё сафар кардем. Ман як дирам пул доштам, бинобар ин маро ба киштӣ роҳ доданд, вале шайхро иҷозати вуруд надоданд. Киштии мо ба роҳ афтод ва ғуломони сиёҳпӯст киштиро мисли бод бо суръати тамом ронданд. Нохудои киштӣ, ки худонотарс буд, шайхро бидуни киро ба киштӣ роҳ надод ва ин кори ӯ маро чунон ғамгину нороҳат карда буд, ки аз ҷудоии ҳамсафарам шурӯъ кардам ба ҳой-ҳой гиря кардан. Шайх бар гиряи ман қоҳ-қоҳ хандид ва гуфт: «Барои ман ғам махӯр, эй марди хирадманд, ғами маро он кас меҳӯрад, ки ин киштиро ба рӯи об ниғаҳ медорад». Ӯ инро гуфт ва бар рӯи об ҷойнамозаширо паҳн кард ва бар он нишаст. Ман бо дидани он манзара ҳайрон шудам ва фикр мекардам, ки оё ҳаёл мекунам ё ҳоб мебинам. Он қадар ҳайратзада шудам, ки он шаб то саҳар нахобидам. Субҳ шайх ба ман як нигоҳе карда гуфт: ««Эй ёри босаодат, тааҷҷуб наkun! Туро киштӣ ба инҷо овард, маро Худо овард»».

Чаро муддаиён бовар намекунанд, ки дӯстони Худо дар обу оташ мераванд ва ғарқ намешаванд ва намесӯзанд. Онҳо қўдак нестанд, ки аз хатари оташ беҳабар бошанд, то модари меҳрубон онҳоро аз рафтани ба оташ пешгирӣ кунад. Худованд Иброҳими Халилulloҳро аз сўхтан дар оташ ниғаҳ дошт ҳамон гуна, ки сабадери, ки Мӯсо дар он буд аз ғарқ шудан дар дарёи Нил ниғаҳ дошт. Пас, онҳое, ки дар ишқи Худо масту мустағрақанд, шабу рӯз дар ҳифзу ҳимояи Худованд ба сар мебаранд. Онҳо мисли қўдаке ҳастанд, ки дар дасти шиновар қарор дорад ва аз уқёнуси беканор ҳеҷ боқу ҳаросе надорад. Вале ту эй Саъдӣ, чӣ гуна метавонӣ қадам ба дарё бигузори ва ғарқ нашавӣ ё мисли он шайх тар нашавӣ, ки дар хушкӣ домани ту тар аст?

Дар ин маъно мегӯянд:

Роҳи ақл хеле печида ва пурпечу хам аст. Вале барои орифон ба ҷуз Худо чизи дигаре матраҳ нест ва аҳамияте надорад. Ин

суханро фақат ба касе мешавад гуфт, ки ҳақиқатшинос бошад, вале аҳли қиёс ва онҳое, ки дунболи далел ва иллат мегарданд масхара мекунанд ва мегӯянд, ки пас ин осмон ва замин чист? Ин инсон ва ин дом ва ин даррандагон ва ҳамаи мавҷудот чизе нест, бекора аст? Ман дар ҷавоби онҳо мегӯям: «Хуб кардӣ пурсидӣ, эй хирадманд, агар хостӣ ҷавоби ту ин аст, ки ин биебонҳо, ин дарёҳо, ин кӯҳҳо ва ин афлок ва ин деу парӣ ва одамизод ва ин фариштаҳо, ҳама ва ҳама аз ӯ камтаранд ва арзиши инро надоранд, ки дар баробари ҳастии ӯ арзи ҳастӣ ва дар баробари вучуди ӯ арзи вучуд кунанд. Дарё бо мавҷи худаш пеши чашмони ту бузург аст, хуршеди тобон дар авҷи фалак дар назари ту баланд аст. Чун ки ту аҳли сурат ҳастӣ, зоҳирбин ҳастӣ ва суратпарастон ҳеҷ гоҳ пай намебаранд ва намедонанд, ки соҳибони маънӣ дар кадом муҳит ва дар чӣ мулке зиндагӣ мекунанд. Дар пеши чашмони онҳо офтоб як зарра аст ва ҳафт дарё як қатра аст. Дар баробари қудрати Худованд ҳамаи инҳо ҳечанд, чун ки агар Худованди иззат парчами қаҳрашро баланд кунад, ҳамаи ҳастӣ дар як лаҳза нобуд мешавад ва сар ба гиребони адам ва нестӣ мекашад».

Ҳикояти кадхудои деҳқада ва писараш

Раис яъне кадхудои деҳқадае бо писараш аз роҳе гузар мекарданд, ки як дафъа ба лашкари подшоҳ рӯ ба рӯ шуданд ва худро дар миёни онҳо диданд. Писари кадхудо сарҳангхоро дид, ки дар дасташон теғу табар доранд ва дар танашон либосҳои атлас ва камарбандҳои заррин ва кулоҳҳои зарбофт бар сарашон гузоштаанд. Тирандозони лашкарро дид, ки дар китфашон камонҳо овезон, ғуломҳо ва чокаронро ҳама тирзан ва шикорафкан дид. Хулоса, чун он ҳама дабдабаву тантана ва он ҳама шаъну шавкатро мушоҳида кард, дар баробари он падари худро, ки қаблан ба назараш бузург менамуд, хеле фақиру фурӯмоя дид, ки ҳолаш бад ва ранги рӯяш pariда буд ва аз ваҳму ҳарос фирор карда ба гӯшае рафта нишаста буд. Писар ба падараш наздик шуд ва пурсид: «Ту, ки сардори як деҳқадай, чӣ

шуд, ки як дафъа аз ҷонат умедатро кандӣ ва мисли бед аз боди тунд ларзидӣ?» Падараш дар ҷавоб гуфт: «Оре писарам, ман солор ва фармондеҳ ҳастам, вале дар деҳқадаи худам. То вақте ки дар дохили деҳқада бошам, азизу мӯҳтарам мебошам ва чун берун омадам ҳақиру ночизам. Соҳибони мақомоти боло барои он ҳамеша дар биму ваҳшат зиндагӣ мекунам, ки худро ночиз мебинанд ва ҳамеша дар ҳузури Рабб-ул-Арбоб ва дар остонаи ӯ ба сар мебаранд».

Ту ҳам эй мухотаби азиз, мисли он қадҳудо ҳамеша дар як деҳқадаи кӯчак зиндагӣ мекунӣ ва ба худат меболи ва худатро шахси бузург ва обрӯманд мешуморӣ.

Оре, суҳанварон ва соҳибони дониш ҳар суҳане, ки гуфтанд Саъдӣ дар баробари он мисоли онро овард ва ҳеҷ суҳане намондааст, ки доноён гуфта бошанд ва Саъдӣ дар баробари он мисоле назада бошад.

Ҳикояти Саъди Зангӣ ва маддоҳ

Яке аз маддоҳон ба шоҳи Шероз; Саъди Зангӣ мадҳу сано гуфт ва шоҳ дар ивази ин қор ба ӯ чанд сикка дод ва ба қадри ҳунараш эҳтиром қард ва мавриди навозиш қарор дод. Маддоҳ як дафъа ба сикка нигоҳ қард ва дид, ки дар он нақши «Аллоҳ бас» навишта шудааст. Аз дидани ин нақш ошӯфтаҳол шуд ва фарёд зад ва пероҳанаширо дарид. Оташи дилаш он қадар шӯълавар шуд, ки бо як ҷасту хез роҳи биёбонро пеш гирифт. Дар атрофи биёбон як нафар ўро дид ва пурсид, ки чӣ шуд, ки як дафъа ҳоли ту дигаргун шуд? Ту аввал дар баробари шоҳ заминро бӯсидӣ, таъзим ба ӯ овардӣ ва ба эҳсонӣ подоши шоҳ ноил шудӣ. Кори хубе накардӣ, ки ин ҳама хубиҳои шоҳро пушти по задӣ.

Ҷавоб дод: «Аввал аз бими қаҳраш ва аз умеди раҳматаш бар тани ман ларза афтод ва мисли бед ларзидам, сипас бо дидани нақши «Аллоҳ бас» оромишро дар вучудам эҳсос кардам ва ба чаҳми ман на мол намоён шуд ва на кас».

Ҳикояти пире, ки дар ошӯбе боздошт шуд

Дар яке аз шаҳрҳои Шом ошӯб барпо шуд ва дар ин миён пири покдил ва аҳли тариқатро дастгир карданд. Ёдам ҳаст, ки чун дасту пойи ӯро ба занҷир мебастанд, гуфт: «Агар подшоҳ иҷозат надиҳад, кӣ метавонад даст ба ғорат занад ва ба ҷони ман дарафтад? Бояд ин гуна душманро дӯст дорам, чун ки ин душманро ба ман дӯст фиристонд. Агар бо додани мақому манзилат азиз кард ва ё бо бастанӣ дасту по залилу хор кард, ман ҳамаи инро аз тарафи Ҳақ мебинам, на аз Амру Зайд ва дигарон».

Эй хирадманд, аз иллат ва мариҷи матарс, агар табиби ҳозиқ доруи талх фиристад зуд бихӯр ва аз дасти дӯст ҳар чӣ ояд хуб аст, пас магардон ё нороҳат машав. Чун ки бемор аз табиб донотар нест.

Ҳикояти ошиқи гирифтӣ

Як нафар мисли ман ба касе дилашро дода буд ва дар ин роҳ бисёр хорию зорӣ мекашид. Ин мард, ки қаблан ба ақлу заковат машхур буд, номаш ба девонагӣ баромад. Барои дӯст аз душман ҷафоҳо медид. Заҳри дӯстро тарёки акбар медонист ва ба ҷои подзаҳр қабул мекард. Дӯстон ва рафиқонаш ӯро сарзаниш мекарданд ва силӣ ба сару рӯяш мезаданд, вале мисли меҳ пофишорӣ мекард ва аз ҷои худ такон намехӯрд ва пешониашро ба онҳо медошт ва зарбаи онҳоро таҳаммул мекард. Хаёлаш ҷунон сарашро гиҷ карда буд, ки аз лағадқӯб шудани болои биниаш хабар надошт. Аз хашму ғазаби ёронаш хабаре надошт, мисли инсонӣ ғарқшуда, ки аз борон хабаре надорад. Ҳар киро пойи андешааш ба санг бархӯрд кунад, аз шикастани шишаи ному нангаш андеша намекунад ва нигарон намешавад.

Шабе аз шабҳо шайтон худро ба сурати он паричеҳра сохт ва ба оғӯши он мард қарор гирифт ва то субҳ ҳолашро гирифт. Он мард он қадар хаста ва монда шуда буд, ки вақти саҳар ҳатто маҷоли намоз хонданро надошт. Ёронаш низ аз рози ӯ, ки чаро ба ин ҳол афтод, хабар надоштанд. Ӯ ба хотири ғусл кардан ба

обе, ки назди бом қарор дошт ва аз сармо мисли санги мармар ях баста буд, ғўта зад. Яке аз насиҳатгарон ўро маломат кард ва гуфт: «Ту дар ин оби сард худатро ба куштан медиҳӣ!»

Он марди ҷавон бо ҷўшу хурўш ҷавоб дод: «Эй ёри ман, то кай ба ман насиҳат мекунӣ, бас кун, сокит бош! Ин писар панҷ-шаш рўз аст, ки диламро бо фиреб гирифтааст ва аз муҳаббати ӯ сабр дар вучудам намондааст. Як бор ӯ бо хулқи хуш аз ман ҳолпурсӣ накард ва ин саҳтиҳоро, ки мебинӣ ба хотири ӯ мекашам, ки як банда аст. Пас он зотеро, ки маро аз хок офарид ва бо қудрати ҳудаш дар он хок ҷон дамид, ҷӣ гуна мешавад, ки нодида бигирам. Оё аз ин ки бори фармони он зоти бузургро мекашам тааҷҷуб мекунӣ. Намебинӣ, ки ҳамеша фазлу эҳсонаш шомили ҳоли ман аст? Инсоф нест, ки фармонашро итоат накунам ва ба хотири сардии об аз ғул кардан сарфи назар намоям».

Дар ҳамин маъно гуфтаанд:

Агар марди ишқ бошӣ, худатро фаромўш кун ва худбиниро бигзор канор. Агар наметавонӣ худатро фаромўш кунӣ, беҳтар аст, ки роҳи хатарноки ишқро тарк кунӣ ва роҳи офияту фароғатро пеш гирӣ.

Ту бояд аз муҳаббат натарсӣ, чун агар муҳаббат туро ҳалок кунад ва табдил ба хок кунад, ту ҳаёти боқиро ба даст хоҳӣ овард.

Бубин, аз донаҳои солим ҳосил намерўяд, балки ҳосил аз он донаҳое мерўяд, ки шикаста шавад ва худро ҳалок кунад.

Ҳамон чиз туро бо Ҳақ ошно месозад, ки вучуди туро аз дасти худат озод карда бошад. Туро аз худбинӣ ва аз худпарастӣ раҳонида бошад. Ту бояд бидонӣ, ки модоме, ки бо худат машғул ҳастӣ, аз худат беҳабарӣ ва роҳе ба сӯи худат ва шинохти худии худат надорӣ ва ин нуктаро касе мефаҳмад, ки беҳуд аст, яъне аз худ гузаштааст.

Агар ҳақиқатан дар сарат ишқ ва савдои маъшук бошад, садои пой уштур ҳам туро ба ваҷд меорад ва туро маҷбур ба рақс кардан мекунад, на садои мутриби хушнаво.

Агар дар назди ошиқи шӯридадил пашшае парвоз кунад, ҳамон замон ӯ низ мисли мағас шурӯъ мекунад ба задани сараш бо ду даст.

Инсони ошиқ ва ошуфтаҳол ба асбобҳои мусиқӣ кор надорад, агар парандае нола кард, баробараш нола мекунад.

Мисли сатли чоҳ бо рақсу самоъ дар атрофи худ давр мезананд ва монанди сатли пур аз обе, ки аз чоҳ мебарояд, ашк мерезанд.

Орифон дар мақоми таслим ба амри Ҳақ, сари худро ба гиребонашон мебаранд ва чун сабру тоқаташон намонд, гиребонашонро медаранд ва пора-пора мекунанд.

Ту агар аз ишқ беҳабарӣ, дарवेशи масту мадҳушро айб макун, ки ӯ фарқи дарёи ишқ аст ва дасту по задани ӯ ба ҳамин сабаб аст.

Самоъ (рақс) чист?

Эй бародар, ман то шахси шунавандаро нашиносам ва надонам, кист, наметавонам дар мавриди самоъ ва рақс баҳс кунам ва шарҳ диҳам.

Касе, ки аз ҳақиқат баҳрамандаст, бо шунидани навои мусиқӣ мурғи ҷонаш аз боми маъно парвоз мекунад, ки ҳатто фаришта дар сайр наметавонад ба гарди ӯ бирасад.

Вале агар марди бозӣ ва булҳавас бошад, бо шунидани овози хуб ва мусиқӣ шайтони ӯ дар мағзи сараш қавитар мешавад.

Агар шунавандаи навои мусиқӣ шаҳватпараст бошад, бо шунидани он хобаш сангинтар ва вазнинтар мешавад. Зеро овози хуш хобро бедор мекунад на мастро.

Боди саҳар гулҳоро шукуфо мекунад ва парешон менамояд, на хезумро, ки барои шикоятани он табари тез ва оҳанин лозим аст.

Ин ҷаҳон пур аз самоъ, овози хуш, шӯр ва мастии ошиқона аст, вале қўр бо нигоҳ кардан ба оина чӣ чизро метавонад бубинад.

Бо садои най ва навои арабҳо уштурҳо ба рақсу тараб меоянд. Агар уштур дар сараш шӯру тараб дошта бошад, вале одамай надошта бошад, аз ҳар чӣ фарқ дорад?

Ҳикояти ҷавоне, ки навохтани найро омӯхт

Як ҷавони зебо ва шакарлаб навохтани найро ёд мегирад ва бо навохтани он дилҳоро дар шавқу ишқ мисли найзор месӯзад. Падараш аз ин кори ӯ нороҳат мешавад ва борҳо ўро мавриди сарзаниш қарор медиҳад ва ҳатто найи ўро оташ мезанад ва нобуд месозад. Вале писар боз ба кори худааш идома медиҳад ва аз навохтани най даст намекашад. Шабе падараш ба навои найи писараш гӯш кард ва аз самоъ ва садои он мадҳуш гардид. Дар ҳоле, ки арақаш бар чехрааш аз ҳиҷолат мерехт, чунин мегуфт: «Ин навои най бар вучуди ман оташ зад ва маро сӯхт».

Оре, ту намедонӣ, ки ошиқони шӯридаҳоли маст чаро рақс мекунад ва даст меафшонанд? Чун аз файзу асрори ғайб ба сӯи дилашон даричае боз мешавад ва бо дидани он ба ҳамаи ҳастӣ ва ба дунёи моддӣ даст меафшонанд ва эълومي безорӣ мекунад.

Ҳар кӣ ба ёди дӯст рақс кунад ҳалолаш бод, чун дар ҳар як остинафшонӣ чони тоза мегирад. Ба фикри ман, шиновар бояд бараҳна бошад ва дар танаш либос надошта бошад, то озод дасту по бизанад. Агар ту низ дар шино маҳорат дошта бошӣ ва марди ин фан бошӣ, бояд ин либосеро, ки дар бадан дорӣ ба номи хирқа аз танат берун кунӣ ва ному номус ва зарқу барқи дунёро канор гузорӣ. Инсоне, ки дар танаш чома дошта бошад аз шино кардан очиз мешавад ва ғарқ шудани ӯ хеле осон аст. Ин алоқамандии ту ба либос ва ному номус ҳиҷоб аст ва нишонаи беҳосилии туст. Агар ин алоқаҳоро қатъ кунӣ, ба маъшуқи ҳақиқӣ хоҳӣ расид.

Ҳикояти ҷавоби парвона ва шахси маломаткунада

Марде ба парвона гуфт: «Эй мавҷуди кӯчаки ҳақиру нотавон! Туро кӣ иҷозат додааст, ки бо оташ бозӣ кунӣ? Бирав, бо касе дӯстӣ кун, ки монанди худат ва ба андозаи ту бошад. Роҳеро пеш гир, ки умедворкунада бошад. Ту кучою ишқи шамъ кучо? Ту самандар нестӣ, ки дар оташ насӯзӣ, бинобар ин гирди оташ магард. Гуфтаанд, ки аввал мардонагӣ лозим аст, баъд аз он ҷангу

набард. Оё аз муши кӯр ибрат намегирӣ, ки бубин аз хуршед фирор мекунад. Оре, ба муқобили панҷаи оҳанин зӯрозмоӣ кардан аини нодонист. Агар касеро шинохтӣ, ки нисбат ба ту душманӣ дорад бо ӯ дӯстӣ кардан аз ақл нест. Ҳеҷ кас ин кори туро, ки ҷонатро фидои ӯ мекуни мавриди ситоиш қарор намедихад ва намеғӯяд, ки кори нек мекуни. Гадо агар аз духтари подшоҳ хостгорӣ кунад, натиҷааш ин аст, ки мушти маҳкам ба пушти гарданааш меҳӯрад ва ҳудашро беҳуда бо савдоҳои хом овора месозад. Оне, ки ту ҳаводорааш ҳастӣ, туро аслан ба унвони дӯст намешуморад ва туро нописанд мекунад, чун бо подшоҳону салотин ҳамнишин аст ва ҳама нисбат ба ӯ илтифот доранд. Ту фикр макун, ки ӯ дар маҷлис ва маҳфилҳои онҷунонӣ ва шоҳона ҳамаро бигузорад ва ба мисли ту як муфлис ва бечора нигоҳ кунад. Ӯ агар бо ҳама нармӣ кунад ҳам бо туи бечораву нотавон гармӣ мекунад ва бархӯрди оташин ба харҷ медихад».

Оё медонӣ дар ҷавоби ин суҳанҳои маломатомез парвонаи сӯзнок чӣ гуфт? Парвона гуфт: «Эй аҷаб! Агар гирифтаам, ки сӯхтаам, чӣ бок аз сӯхтан дорам? Ман мисли Иброҳими Халилulloҳ дар дил оташи ишқ дорам, ки доимо шӯълааш ҷони маро месӯзад. Оё ту ин шӯъларо мисли гул фикр мекуни? Инҷунин нест, ки дил соҳибхитиёр бошад ва домани дилбари дилситонро ба ҳудаш кашад. Ҳаргиз, балки меҳри дилбар аст, ки аз гиребони ҷон мегирад ва ба сӯи ҳудаш мекашад. Ту гумон накун, ки ман бо ихтиёри ҳудам ҳудро ба оташ мезанам, на, ин занҷири шавқ аст, ки дар гарданаам бастаанд ва маро ба он сӯ мекашад. Ман ин замон ва дар ҳоли ҳозир, ки ба вучудам оташ зад насӯхтаам, ман аз ҳамон замоне, ки дур будам сӯхтаам. Он коре, ки ёри ман аз нозу ишва мекунад, намешавад гуфт, ки ман аз он безорам ва эҳтиёҷ ба он надорам. Дар бораи дӯстии ман бо ӯ ҳар кӣ маро айб кунад, ихтиёр дорад, вале ман розӣ ҳастам, ки дар зерӣ пои дӯстам кушта шавам. Медонӣ чаро ман меҳоҳам нобуд шавам? Чун ки муҳим ин аст, ки ӯ зинда бошад, агар ман набошам фарқе намекунад. Ман бояд бисӯзам, чун ки ӯ ёри писандидаи ман аст, то ки сӯхтани маро эҳсос кунад. То ба кай ба

ман меғӯй, ки ба андозаи худат дӯст ихтиёр кун? Ин насиҳати ту ба насиҳати ҳамон инсони парешонҳол монанд аст, ки ба каждумгазида меғуфт: «Нола макун!» Ба касе, ки медонӣ насиҳат фоида надорад, насиҳат макун, ки ин кори шигифтовар аст. Оё ба аспсаворе, ки лаҷоми асп аз дасташ рафтааст мешавад ба унвони насиҳат гуфт, ки охиста рон, хатар дорад? Дар китоби «Синдбоднома» нуктаеро овардаанд, ки гуфтааст: «Ишқ мисли оташ аст ва панду насиҳат мисли боду шамол». Дар баробари бод оташ болотар гашта ва шӯълааш бештар мешавад ва палангро агар задӣ хашму ғазабаш бештар мегардад.

Акнун, ки ман туро некмард дидам, ту ба ман бадӣ мекунӣ ва маро ба дӯстии мисли худам даъват менамояӣ? Ту бояд фурсатро ғанимат шуморӣ ва аз худат беҳтар ва хубтарро ба дӯстӣ интихоб кунӣ. Зеро дӯстӣ кардан бо инсони мисли худ рӯзгорро аз даст додан ва зиндагиро бидуни фоида гузарондан аст. Худпарастҳо дунболи касоне, ки мисли худашон бошанд мегарданд, вале инсонҳои ошиқ роҳҳои хатарнокро пеш мегиранд. Вақте ки ман ин роҳро интихоб кардам, аз оғози ин кор диламро аз сарам сард кардам ва аз сарам даст кашидам. Он кас, ки сарашро ба майдон андохт, ошиқи ҳақиқӣ ва содиқ ҳамон аст. Чунки инсони бадбахт ошиқи худаш мешавад. Аз ин ки аҷал биёяд ва як дафъа маро нобуд кунад, ҳамон беҳтар, ки он нозанин бо дасти худаш маро ба қатл расонад. Бешак дар сарнавишти мо ҳалок шудан ва мурдан ҳаст, чӣ беҳтар, ки дар дасти дилором кушта шавам. Аз ин ки рӯзе дар бечорагӣ ҷон диҳӣ, ҳамон беҳтар, ки дар пеши пои ҷонон ҷон диҳӣ».

Ҳикояти гуфтугӯи парвона бо шамъ

Ёд дорам, ки шабе хобам наёмад. Шундаам, ки парвона ба шамъ меғуфт: «Ман ҳақ дорам, ки бисӯзам, чун ки ошиқ ҳастам. Инак ту чаро ҳам месӯзӣ ва ҳам ашқ мерезӣ ва гиря мекунӣ?» Шамъ гуфт: «Эй ошиқи ҳаводори мискин ва бечораи ман, ёри ширини ман, ки асал буд аз ман ҷудо шуд ва рафт.¹ Ҳамин ки

¹ Шамъро аз кандуи асал мегиранд.

ширинӣ аз ман ҷудо шуд, мисли Фарҳод, ки дар фироқи Ширин месӯзад сарам оташ мегирад ва месӯзам». Шамъ ин суҳанро мегуфт ва ҳар лаҳза ашқаш мисли селоби дард ба рухсори зардрангаш фурӯ мерехт, ки: «Эй парвона, эй муддаӣ, ишқ варзидан кори ту нест. Чун ки ту на сабр дорӣ ва на метавонӣ муқовамат кунӣ. Ту аз назди як шӯълаи хом фирор мекуни, вале бубин ман маҳкам истодаам, то тамом бисӯзам. Агар оташи ишқ пару боли туро сӯхта бошад, ба ман як нигоҳ кун, ки сар то по месӯзам».

Хулоса посе аз шаб нагузашта буд, ки ногоҳ паричеҳрае омад ва шамъро хомӯш кард. Шамъ дар ҳоле, ки аз сараш дуд мебаромад, чунин мегуфт: «Эй писар, поёни ишқ ҳамин аст. Агар меҳоҳӣ ишқро ёд бигирӣ роҳ ин аст, ки бо кушта шудан аз сӯхтан наҷот ёбӣ. Бар сари қабри дӯст, ки дар роҳи ишқ кушта шудааст гиря макун, балки ба ҷои гиря бигӯ, ки Худоро шукр, ки ишқи ўро мақбули даргоҳи худ қарор додааст».

Оре, агар ту ҳам ошиқ бошӣ, аз ин беморӣ (бемории ишқ) саратро машӯй, дунболи шифо магард, балки мисли Саъдӣ дастатро аз ғараз ва бадгумонӣ бишӯй ва ин одати бадро тарк кун. Инсони фидоӣ ва ошиқ аз мақсадаш даст намебардорад, агарчи бар сари ў тиру санг мисли борон биборад.

Аввалан ба ту меғӯям, ки ба дарё маравад ва агар рафтӣ, тан ба тӯфон бидеҳ, аз тӯфонаш фирор макун.

Поёни боби сеюм

Боби 4

Дар мавриди тавозӯӣ ва хоксорӣ

Эй инсон, Худованди пок туро аз хок офарид, то ки мисли хок афтода бошӣ ва ҷаҳонсӯз, ҳарис ва саркаш набошӣ.

Худо туро аз хок офарид, бинобар ин сиришти худро фаромӯш нақун ва мисли оташ набош. Оташи даҳшатнок гарданкашӣ пеша кард, вале хок ба бечорагӣ танахро поин андохт, бубин натиҷааш чӣ шуд? Натиҷааш ин шуд, ки аз оташи гарданкаши мутақаббир Худованд деу шайтонро офарид ва аз хоки афтода, одамиро ба вучуд овард.

Масал

Қатраи кӯчаке аз борон аз дохили абр поин омад ва бо дидани дарёи паҳновар, ки мисли ӯ ҳазорон қатраро дар вучудаш нобуду ночиз мекунад, шармандаю хичил шуд. Гуфт: «Чое, ки дарё бошад ман киям? Агар дарё ҳаст, пас ман нестам, вучуди ман чӣ нафъе дорад?» Ӯ худро хеле ҳақиру ночиз дид ва ба ҳудаш бо чашми ҳақорат нигоҳ мекард. Ин боис шуд, то садаф ӯро ба оғӯш гирифт ва бо ҷону дилаш парвариш кард. Тақдири осмонӣ кори ӯро ба чое расонид, ки дар шиками садаф ба дурдонаи шохворе, ки ба тоҷи шоҳаншоҳон мегузоранд, табдил шуд.

Оре, ҳар кӣ паст шуд, баландӣ ёфт ва ҳар кӣ нест шуд ҳастии ҷовидонаро ба даст овард.

Ҳикояти ҷавоне, ки аз масҷид худро берун андохт

Як ҷавони доно ва покгинат аз роҳи дарё ба соҳили Рум омад. Мардуми он сарзамин диданд, ки ҷавон дорои фазл ва ақлу тамиз аст, ӯро эҳтиром карданд ва ба мақоми баланд нишонданд. Рӯзе сарвари солахони он макон ба ӯ дастур дод, ки гарду хоки масҷидро бирубад. Бо шунидани ин суҳан он ҷавон берун рафт ва дигар

барнагашт ва касе ўро дар ончо надид. Мўсафедони он ҷамоат ин амалкарди ҷавонро чунин қаламдод карданд, ки гўё ҷавони фақир парвои хидмат кардан надоштааст ва аз хидмат фирор кардааст. Рўзи дигар ходими масҷид ўро дар кўча дид ва аз дасташ гирифта гуфт: «Ту чӣ кори нохуб кардӣ бо фикри табоҳи худ. Оё надонистӣ, эй кўдаки худписанд, ки инсонҳо бо хидмат кардан ба мақоми боло мерасанд?» Ҷавон бо шунидани сухани ӯ шурӯъ кард ба гиря кардан ва бо сўзу гудоз ва бо садоқати тамом гуфт: «Эй дўсти ҷонпарвари ман ва эй ёри дилафрӯз, воқеа ин гуна ки ту фикр мекунӣ нест. Вақте ки он сарвар ба ман дастур дод, то масҷидро ғуборрӯбӣ кунам, як нигоҳе ба масҷид кардам ва дар масҷид на гардеро дидам ва на хокро. Дар он ҷои пок фақат худамро олуда дидам, бинобар ин худамро ба берун андохтам ва масҷидро аз хоку хаси вучудам пок намудам, ки аз хоку хас пок будани масҷид, беҳтар аст».

Оре, тариқат ҳамин аст ва ҷуз ин нест, ки ориф тан ва вучуди худро бояд поинтар аз ҳама чиз бинад.

Агар меҳоҳӣ баландмартаба шавӣ, бояд хоксорино пеша кунӣ. Чун ки ба он боми баланд бо нардбони хоксорӣ мешавад боло рафт.

Ҳикояти Боязиди Бастомӣ

Шунидам, ки саҳаргоҳи рӯзи ид, Боязиди Бастомӣ аз гармоба берун омад. Ногаҳон як нафар аз болои сарои баланд ба боми ӯ ташти хокистарро фурӯ рехт. Сару либос ва сару рӯй ва дастори шайхӣ тариқат аз хокистар олуда шуд ва дар ҳамон ҳолат дасташро ба сару рӯяш молид ва шукронае карда гуфт: «Эй Боязид, ту шоистаи оташ будӣ чаро аз хокистар рӯ мегардонӣ? Аз хокистар нороҳат машав, шукр кун, ки ба ҷои оташ хокистар рехтанд».

Дар ин маъно гӯянд:

Бузургон ба худашон нигоҳ накарданд ва инсони худбин наметавонад худобин бошад. Бузургии инсон бо номус, бо гуфтан

ва иддио нест. Мартаба ва мақом бо орзу ва гумон кардан ба даст намеояд. Инсоне, ки саркаш, тундхӯ ва бадахлоқ бошад рӯзе ба замин сарнагун мешавад ва гарданааш зери пои ҳудаш мемонад ва мешиканад. Бинобар ин, агар баландӣ меҳоҳӣ дунболи баландӣ магард. Агар баландӣ меҳоҳӣ паст шав, худатро аз ҳама поинтар бигир, то сарбаланд шавӣ, мутакаббир машав, ки такаббур инсонро ба хоки сиёҳ мекашад. Агар ҷоҳу мақом меҳоҳӣ, шарташ ин аст, ки ба дигарон бо ҷашми ҳақорат нигоҳ накуни! Мардуми хушманду оқил дар худбинӣ ва худписандӣ қадри баландро надиданд ва гумон накарданд, ки қадри инсон дар ин бошад, ки дигаронро кўчактар аз худ бидонад. Дар дунё беҳтарин унвон ва номовартарин чиз дар миёни мардум номи хушхулқиро гирифта аст.

Номеро наметавонӣ пайдо кунӣ, ки аз номи хушхулқӣ болотар бошад. Оё ин тавр нест, ки агар як нафар мисли ту ҳудашро аз ту боло гирад ва такаббур варзад, ту ўро бо ҷашми ақлат бузург намебинӣ ва нафратат нисбат ба ў бештар мегардад? Ту ҳам агар ба дигарон такаббур кунӣ, ба ҷашми онҳо ҳақир ва бад ҷилва мекуни ва мисли ҳамон шахс, ба ҷашми онҳо ту низ ҳақир менамоя.

Агар ту дар мақому мартабаи баланд қарор дошта бошӣ, ба касоне, ки аз ту поинтаранд, маҳанд. Бисёр инсонҳоро дидем, ки аз мақоми баланд поин омаданд ва бисёр афтодагонро дидем, ки соҳиби мақомоти боло шуданд.

Бигирам, ки ту аз ҳамаи айбҳо пок ҳастӣ, вале ин боис намешавад, ки бар мане, ки айб дорам хўрда бигирӣ ва масҳара кунӣ.

Як нафар ҳалқаи дари хонаи Каъбаро ба даст гирифта ба соҳиби хона гиряву нола мекунад ва як нафар дар харобот шароб меҳўрад ва маст мешавад. Агар Худованд хоҷиеро, ки бар дари хонааш нола мекунад аз даргоҳаш биронад чӣ касе метавонад ўро баргардонад? Агар он мастро ба боргоҳаш даъват кунад ва роҳ диҳад, чӣ касе метавонад пеши роҳи ўро бигирад?

На он ҳочӣ метавонад аз тоату ибодаташ кӯмак гирад ва на дари тавба бар рӯи ин масти харобот баста аст.

Ҳикояти ҳазрати Исо (а) ва марди гумроҳ

Аз ривояткунандагони хабар шунидам, ки дар замони ҳазрати Исо (а) шахсе дар зиндагӣ гирифтори бадбахтӣ шуда буд. Ӯ шахси густох, бепарво, сиёҳном ва сангдиле буд, ки ҳатто дар нопокӣ ва палидӣ Иблисро хиҷолатзада карда буд. Умраш бефоида ва беҳосил мегузашт ва касе дар атрофи ӯ намонда буд, ки дилаш аз ӯ нороҳат нашуда бошад, дили ҳамаро озор меод. Мағзи сараш аз ақл ва ҳаё холи буд, вале шикамаш аз луқмаҳои харом пур ва фарбеҳ буд. Доманашро аз норостиҳо ва дурӯғгӯиҳо ва қачравӣҳо олуда намуда буд ва аз дуди гуноҳ аслу насабашро сиёҳ карда буд. На пое дошт, ки мисли пои инсонҳои бинорострав бошад ва ин сӯ-он сӯ нақаловад, на гӯше дошт, ки мисли гӯши мардум насиҳатшунав бошад. Ӯ мисли соли бад буд, ки бо намоён шудани моҳи нави он, халоиқ аз он нафрат мекарданд. Ҳавою ҳавас хирмани вучудаашро сӯхта буд ва аз некномӣ як ҷав дар бисоташ захира накарда буд. Ин марди сиёҳнома ончунон ба айшу ишрат ғўтавар шуда буд, ки дар номаи аъмолаш ҷои сафеде барои навиштан боқӣ намонда буд. Гунаҳкор, худписанд, мустабид, шаҳватпараст буд ва илова бар ин шаб то рӯз, рӯз то шаб маст ва ғарқӣ дарёи ғафлат буд.

Меғӯянд, ки рӯзе аз рӯзҳо ҳазрати Исо (а) дар биёбон мегашт ва аз назди ибодатхонаи як обид гузар кард. Обид бо дидани пайғамбар зуд аз болохона фуруд омад ва ба пеши пои ҳазрати Исо (а) афтод ва сарашро ба хоки пои ҳазрат молид. Иттифоқо он марди гунаҳкори бахтбаргашта дар ҳамон атроф мегашт, ки чашмаш ба ин сахна афод ва мисли парвона, ки аз дидани нур хайратзада шуда бошад ҳайрон шуд. Бо ҳасрату надомат ва шармсорӣ ба фикр фуру рафт, мисли шармсории фақир дар пеши сармоядор. Бо камоли хиҷолату шармсорӣ аз шабҳое, ки то рӯз ба ғафлат мегузаронд, пушаймон мешавад ва бо сӯзу гудоз шуруъ мекунад зери лаб ба узрҳои қардан. Ашки ғаму андӯхро

мисли борони абри навбаҳор мерехт ва аз умри ба ғафлат рафтааш дарег мекард ва афсӯс меҳӯрд ва мегуфт: «Нақди умри азизамро бидуни ин ки як чизи хуб ба даст биёрам, аз даст додам. Беҳтар аст, ки дар дунё инсони зиндае мисли ман набошад ва маргаш аз ҳаёташ ба маротиб беҳтар аст. Растагор шуд он кас, ки дар қудакӣ аз дунё рафт ва пир нашуд, то ки мисли ман шармандаю шармсор гардад.

Эй ҷаҳонофарин, бо қарамат гуноҳи маро мавриди баҳшиш қарор деҳ, ки агар ин гуноҳони ман ҳамроҳи ман бошад вой бар холи ман, ки бадтарин ҳамроҳонанд».

Ин суханҳо аз даҳонаш берун меомад ва аз шармсорӣ сараш ҳам гашта буд ва оби ҳасрат аз рӯяш мешорид.

Аҷаб сахнаҳое пеш омад дар ин рӯз; аз як тараф ин пири гунаҳкор дар як гӯша нишаста гиря мекард ва аз Худованд дархост мекард, ки ба фарёдаш бирасад ва дастгирӣ намояд. Аз он тараф он обиди зоҳид бо сари пур аз ғурур аз дур ба он фосиқ нигоҳ мекард ва бо нафрат рӯйшро турш менамуду мегуфт, чаро ин бахтбаргашта дунболи мо мегардад ва ин ҷоҳили нодон бо мо чӣ нисбате дорад? Ў шоистагии дар баробари мо қарор гирифтавро надорад. Инсоне, ки то гардан ба оташи ҷаҳаннам афтадааст ва тамоми умрашро ба боди ҳавою ҳавас додааст, аз домани олудааш чӣ хайру хубӣ меояд, ки бо ҳазрати Масеҳ ва бо ман ҳамсӯҳбат шавад? Чӣ хуб мешуд, ки заҳматашро кам мекард ва пас аз қорҳои баде, ки анҷом дод, зуд ба дӯзах мерафт. Ман аз дидани қиёфаи наҳс ва нохушаш азият мешавам ва ранҷ мекашам ва метарсам, ки мабодо оташаш ба ман низ исобат кунад! Эй Худо! Рӯзи маҳшар, ки ҳамаи халоиқ дар онҷо ҳозир мешаванд, ту маро ҳамроҳи ӯ дар як ҷо зинда магардон!»

Зоҳид дар ҳоле, ки ин суханҳоро зери лаб мегуфт як дафъа аз Худованди Ҷамил ба ҳазрати Исо (а) ваҳй нозил шуд. Худованд ба паёмбараш ҳазрати Исо гуфт: «Агарчӣ ин зоҳид олим аст ва он осӣ ва гунаҳкор ҷоҳилу нодон аст, ман дуои ҳардуи онҳоро қабул кардам. Ин бечора, ки рӯзгорашро табоҳ карда худаашро бадбахт карда буд, имрӯз бо пушаймонӣ ва бо зорӣ ва бо сӯзи

дил ба ман нолид. Ту медонӣ, ки ҳар кас бо бечорагӣ ба пеши ман биёяд ман ўро аз остонаи карами худам дур намекунам. Ман аз корҳои зишташ гузаштам ва гуноҳонашро мавриди бахшиш қарор додам ва бо инъоми худам ўро дохили бихишт мекунам. Вале агар ин инсонии обид, ки бо ибодати ҳудаш фахр мекард, бо ў дар бихишт буданро ба ҳудаш ор донад ва аз ҳамроҳии ў дар худд нафрат дошта бошад, ҳеҷ мушкеле нест. Ба ў бигӯй, ки дар рӯзи қиёмат нигарон мабош ва аз ҳамроҳии ў нангат наёяд, чун ки агар ўро ба бихишт барем, туро дар оташ хоҳем бурд. Зеро чигари ў аз сӯзу дарди пушаймонӣ хун шуд, агарчӣ ин така ба ибодаташ карда бошад ҳам ў хуни чигар хӯрд». Оре, ин ибодатпараст надонист, ки дар боргоҳи Худованди бениёз, бечорагӣ беҳтар аст аз такаббур ва худбинӣ.

Ҳар касе, ки ҷомаи пок ва тани палид дорад барои боз кардани дари дӯзах эҳтиёҷ ба калид надорад, ҳудаш беаҳмат ба рӯи ў боз мешавад.

Дар остонаи мо, аҷзу шикастагӣ аз тоату хештанбинӣ арзишмандтар аст. Ҳамин ки худатро аз ҷумлаи некон шуморидӣ, ин ангезаи ту далел бар бадии ту аст.

Дар пешгоҳи Худо, худпарастӣ ва худбинӣ ҷой надорад. Агар мард бошӣ мардии худро матраҳ макун, ҳар кӣ иддиоии мардӣ кард бидон, ки онро надорад ва ҳар шаҳсавор қодир ба баранда шудан дар мусобиқа нест. Пиёз, ки иддио кард ва худро мисли писта пур аз мағз донист, дар натиҷа беҳунар буданаш ва ба ғайр аз пӯст дигар чизе надоштаниаш маълум шуд. Ин тоату ибодат, ки боиси фахру ифтихор бошад ба ҳеҷ дарде намехӯрад, беҳтар аст, ки ба ҷои ин гуна тоат аз кӯтоҳӣ ва тақсири худ дар тоату ибодат узрҳои намоӣ, ки ин узри ту аз фахрфурӯшӣ беҳтар ва худописанд аст. Дар ин замина миёни инсонии бебандубор, парешонҳол ва шӯридабахт ва миёни обид ва порсои ибодатпараст, ки шабу рӯз заҳмати тоату ибодатро мекашад ва бо фахру худбинӣ он ҳама ибодатро барбод медиҳад, дар назди Худованд фарқе вучуд надорад. Ман намегӯям, ки ибодат макун, баръакс порсо бош, парҳезгор бош ва дар тоату ибодат бо сидқу

ихлос талош кун, вале аз Пайғамбари Акрам ҳазрати Муҳаммад (с) мусулмонтар ва порсотар мабош. Байт:

*Ба зӯҳду вараъ кӯшу сидқу сафо,
Валекин маяфзо бар Мустафо.*

Аз тоату ибодати инсони беҳирад, ки бо Худо хуб бошаду бо халқи Худо муносибати бад дошта бошад ҳеч ҳосиле нест. Ин инсон аз дарахти ибодаташ ҳеч мевае нахоҳад хӯрд.

Албатта аз инсонҳои оқил суҳанҳои хуб ба ёдгор мондааст ва аз Саъдӣ низ ин як суҳан ба ёдгорӣ бимонад ҳеч айбе надорад:

*Гунаҳкори андешинок аз Худой,
Беҳ аз порсои ибодатнамой.*

Ҳикояти фақеҳи тангдаст ва қозӣ

Як муллои ҷомадарида ва фақир дар айвони қозӣ дар сафи пеши муллоҳо нишаста буд, қозӣ ба ӯ чап-чап нигоҳ мекард ва маълум буд, ки аз ҳузури ӯ нороҳат буд. Ходими қозӣ аз нороҳатии ӯ пай бурд ва назди он мулло рафт ва остинашро гирифта гуфт, ки аз ин ҷо бархез, ин ҷои ту нест, ту бояд поинтар биншинӣ ё маҷлисро тарк намой ё рост биистӣ, зеро пешгоҳи маҷлис шоистаи ту нест, иззату қаромати ҳар кас ба илм, фазл ва мартабаи ӯ вобаста аст. Бори дигар касе туро дар ин ҷо набинад ва ҳамин, ки як бор аз ин ҷо ронда шудӣ ва шарманда гаштӣ ба унвони ҷазо бас аст, дигар тақрор макун. Ҳар кас, ки иззати ҳудашро нигоҳ дошт ва поинтар нишаст, хори аз боло ба поин афтоданро нахоҳад кашид. Бо беадабӣ ва густохӣ ба ҷои бузургон манишин, ки гуфтаанд: агар ҷанголи пурқувват надорӣ иддиои шерӣ ва далерӣ макун.

Вақте он хирадманди дарвешнамо дид, ки бо нишастанаш дар ин ҷойгоҳ бахташ ба ҷанг ва даъво бархост, дилаш оташ гирифт ва дуди он оташ аз даҳонаш бо оҳи пурдари баромад ва ночор аз мақоме, ки буд бархост ва поинтар нишаст. Сипас муллоҳо шуруъ карданд ба баҳсу мунозираи илмӣ ва ба «лима» (барои чӣ, бо чӣ далел) ва «ло нусаллим» (қабул намекунем, далелат қабулкардани нест) гуфтаи, ки ин вожаҳо дар баҳсу ҷидол

бештар истифода мешавад. Хулоса ба рӯи ҳамдигар дари фитнаро боз карданд ва бо «на» ва «оре» гуфтан гарданҳоро дароз ва садоҳои худро боло мекарданд. Мисли хурӯсони шотир бо минқор ва чанг ба чанги ҳамдигар дарафтоданд. Яке аз хашму ғазаб мисли маст ҳарзагӯӣ мекард, дигаре бо ду дасташ ба замин мезад. Матлаби мавриди баҳс он қадар мушкил буд, ки онҳо дар гиреҳи печ дар печи он гирифтор шуданд ва барои ҳалли он роҳеро дар пеши худ пайдо накарданд.

Он муллои ҷомакӯҳна аз сафи поин мисли шери ғурранда ба ғурриш даромад ва гуфт: «Эй пешвоёни шариати Расули Худо, ки ўҳдадори таблиғ ва иблоғи дастуроти Қуръон ва фикҳу усул ҳастед, бар ҳар яки шумо лозим аст, ки далелҳои қавӣ ва пурмаъно дошта бошед, на рағҳои гардан ва сару садо. Ман ҳам гӯю чавгон дорам, ки метавонам вориди бозӣ шавам». Муллоён гуфтанд: «Агар гуфтанро маслиҳат донӣ бигӯй!» Сипас он марди фақеҳи ҷомакӯҳна ба иззату эҳтиром ба зону нишаст ва шурӯъ кард ба баёни матлаб, ки аз боз шудани забони ў даҳони ҳама баста шуд ва маҷлис ҳама сар то по гӯш шуд. Баёнаш он қадар фасеҳу равшан ва дилнишин буд, ки гӯё ҳар як сухани гӯёи худро бо қалам ба дилҳо мисли нақши нигин менавишт ва сабт мекард. Парда аз рӯи калимаҳо бардошт ва бо равшан намудани маъно ва тавзеҳоти шаффофаш бар сари ҳамаи суханҳо ва иддиҳои пуч хатти бутлон кашид. Ҳама моту мабхут шуданд ва аз гӯшаву канор садои «офарин» баланд шуд. Маҷлисиҳо бо як садо «Офарин бар ақлат ва ҳазор офарин бар таъбат» мегуфтанд.

Марди фақеҳ аспӣ суханро чунон ронд, ки қозӣ мисли ҳар дар ботлоқ бозмонд ва аз тахташ фуруд омад, либоси заррин ва дасторашро аз танаш берун кард ва бо иззату иқром барои он фақеҳи мулло фиристод, ки лоиқи ин либос ва дастор ўст. Ва хитоб ба ў гуфт: «Сад афсӯс, ки қадри туро надонистам ва ба қадам ранҷа карданат шукрона накардам. Ҳайфам меояд, ки бо ин сарвати илму дониш, ки ту дорӣ, туро дар ин пояи паст бубинам, ин ҷойгоҳ муносиби ту нест».

Ходими қозӣ пеши он фақеҳ либосҳо ва дасторро овард ва бо дилдорӣ додан хост, ки дастори қозиро ба сари ӯ биниҳад, ки марди фақеҳ бо дасташ ва забонаш манъ кард ва гуфт: «Дур кун инро аз пеши ман, ба сари ман пойбанди ғурурро манех! Ман намехоҳам, ки бо дастори бузург сарам вазнин шавад ва ба одамони жандапӯш бо назари ҳақорат нигоҳ кунам. Ман намехоҳам, ки дигарон маро хоҷа ва мавло ғўянд ё пешвои бузург номанд ва ҳамаи онҳоро ман аз худам кўчактар бинам ва худамро бузургтар аз дигарон. Агар об зулолу соф бошад, фарқе намекунад, чӣ дар зарфи заррин бошад, чӣ дар дар зарфи сафолин. Дар сари мард ақл лозим аст на дастори хубу гаронбаҳо. Дар сари мард мағз лозим аст на дастори нағз. Инсон аз бузургии сар боақл намешавад, каду бо ин ки сари бузург дорад, ҳолӣ аз мағз аст. Бо дастори бузург ва бо риши дароз сарафрозӣ макун, ки дастор як панбаи беарзиш асту ришат хашиш (ғиёҳ). Онон, ки танҳо дар сурат мисли мардуманд, беҳтар аст, ки мисли сурат дам назананд ва хомӯш бошанд. Ба андозаи ҳунар ва дониш бояд ба боло часту хез кард, мисли ситораи Зӯҳал, ки наҳс аст, бидуни ҳунар боло рафтани ғайри ҷаҳанг. Найи бурёро болонишинӣ хуб аст, чун ки дар вучудаш хосияти найшакар дорад. Эӣ қозӣ бо ин ақлу ҳиммате, ки дорӣ туро намешавад инсонӣ бошахсият донист. Агарчӣ аз пушти сари ту сад ғулом мераванд ва омодаи хидматанд. Чӣ хуб гуфт он хармӯҳра ба он ҷоҳил ва нодоне, ки ӯро аз гил бардошт ва фикр кард, ки чизи гаронбаҳост: «Бо нодонӣ ва девонагӣ маро дар ҳарир мапечон, ки ман арзиш надорам ва ҳеҷ кас маро аз ту ба ҳеҷ қимате нахоҳад харид». Соҳиби молу сарват бо доштани мол наметавонад аз дигарон беҳтару болотар бошад, ҳамоно гуна, ки хар бо пӯшидани атлас одам намешавад ва ҳамоно хар аст, ки хаст».

Хулоса бо ин шеваи суҳанварии ҷусту ҷолок, тамоми кина ва дарди дилашро пок кард. Касе, ки дилаш озурда бошад суҳанаш ҳам кўбанда мешавад ва чун рақиб ба шикаст мувоҷеҳ шавад сустӣ набояд кард. Агар аз дастат биёяд ва тавонашро дошта

бошӣ мағзи сари душманро берун биёр, ки фурсат ғанимат аст ва дар вақташ бояд ғуборро аз дилат бишӯй.

Алқисса, қозӣ дар кори хатои худааш асир монд ва бо пушаймонӣ мегуфт, ки ин чӣ рӯзи саҳт аст, ки ба сари ман омад. Ё аз тааҷҷуб ангуштонашро газида буд ва ду чашмонаш мисли ду ситора аз ҳайрат мекурахшид. Вале он марди фақеҳ пас аз гуфтани суҳанҳояш, рӯяшро гардонд ва берун рафт ва пас аз ин касе нишони ӯро надид. Бо рафтани ӯ доду фиғон аз даруни бузургон баланд шуд ва бо як садо мегуфтанд, ки ин марди шӯхчашм аз кучо бошад ва аз кадом сарзамин омада бошад? Ходими қозӣ пеш омад ва ба ҳар сӯ медавид ва аз ҳар кас меурсид, ки мардERO БО ИН ШАКЛУ ШАМОИЛ КӢ ДИД? ЯК НАФАР ГУФТ: «Аз ин навъ ширинсухан ва суҳанвар дар ин шаҳр фақат Саъдиро мешиносаму бас. Офарин сад ҳазор офарин бод бар ӯ, ки ин суҳанҳои ҳақро, ки талх аст, бо шеваи ширин гуфтааст».

Ҳикояти тавбаи шоҳзодаи Ғанҷа

Шаҳзодае дар Ғанҷа буд, нопок ва бебандубор. Дар ҳоле, ки маст буд ва дар дасташ шишаи шароб дошт ворида масҷид шуд. Дар гӯшаи масҷид шайхи порсое бо забони ширин ва қалби салим суҳанронӣ мекард ва чанд нафар дар атрофи ӯ нишаста ва ба панду насиҳатҳои ӯ гӯш мекарданд. Оре, агар олим набошӣ, бояд ҳадди ақал мустамеу шунаванда бош. Шоҳзодаи ҷавон ва саркаш бидуни ҳеҷ шарму ҳаё шурӯъ кард ба беҳурмати кардан ва носазо гуфтан, ки аз амалкарди ӯ он азизон нороҳат шуданд ва дилашон гирифт, вале чӣ кор метавонистанд бикунанд дар муқобили шоҳзода. Агар шоҳ ба кори мункар ва зишт пешқадам бошад чӣ касе метавонад амри маъруф кунад ва чуръати боздоштани ӯро аз кори зишт дошта бошад. Ҳар ҷо ки сир бошад бӯи он бар бӯи гул ғалаба хоҳад кард ҳамон гуна, ки овози табл бар овози ғолиб мешавад ва ӯро фурӯ мебарад. Бо вучуди ин, агар бо кӯмаки Худо тавони наҳии мункар карданро пайдо кардӣ, мисли инсони бедаступо дар поин хомӯш манишин. Агар бозуи қудратманд надорӣ забонатро ба кор гир,

ки бо панду андарз мешавад инсонро хушахлоқ кард. Агар ҳам дасту ҳам забон аз кор бароянд ва қудрати худро аз даст диҳанд, мардони мард бо ҳиммати худ мардонагии худро нишон медиҳанд. Сипас яке аз ҳозирон пеши он донои хилватнишин рафт ва нолаву зорӣ кард ва бо гиря сарашро ба замин ниҳода илтимос кард ва гуфт, ки дар ҳаққи ин ҷавони нопоки маст дуо кун, ки мо безабон ва бедастем, вале дами отабини ту, ки аз дили огоҳ сар мезанад, таъсираш аз ҳафтод тиру табар бештар аст.

Шайх қабул кард ва дасташро ба сӯи осмон боло карда гуфт: «Эй Худованди баландӣ ва пастӣ, ин писар, ки дар рӯзгор хушвақт аст ва мушките надорад, ту эй Худованд ҳамеша ўро хушвақт ниғаҳ дор ва ўро ғамгин макун!»

Яке аз атрофиён бо шунидани ин дуои хайр дар ҳайрат монд ва гуфт: «Эй шайх, эй муқтадои сидқу ростӣ! Чаро бар ин инсони бадсиришт дуои хайр кардӣ ва дархости хушвақтӣ кардӣ? Некхоҳӣ дар ҳаққи инсони бадсиришт барои хубон айнаи бадхоҳист». Шайх, ки инсони ҳақбин у тезхуш буд, дар ҷавоби он мард гуфт: «То сирри суҳанро дарк накуни ва аз мӯҳтавои он пай набарӣ, ҷӯш мазан ва қазовати зудҳангом макун. Ман нахостам, ки бо дуои бад ва суҳанҳои беҳуда оромиши маҷлисро барҳам занам ва суҳане ҳам нагуфтам, ки ба бадиӣ ў изофа шавад, балки аз офаридгор тавбаашро дархост кардам, ки ҳар гоҳ аз ахлоқи бад баргардад ва пушаймон шавад, ба айши ҷовидон, ки биҳишт аст хоҳад расид. Ин айше, ки имрӯз дорад ва ин мастӣ ва шаробхӯрӣ панҷ рӯз бештар нест, вале тарки ин амали зишт, айши абадӣ ва хушвақтии сармадиро ба бор хоҳад овард». Фардои он рӯз як нафар ин мочаро ва дуои хайри шайхро ба гӯши шохзода расонид. Шохзода бо шунидани ин хабар, як дафъа аз ҷашмонаш мисли борон ашк борид ва чехраи гулгунаш аз ашки ҷашмонаш шуста шуд ва як нафарро ба назди шайхи неқмаҳзар фиристод ва паём дод, ки ман инак меҳоҳам тавба кунам ва шахсро меҳоҳам, ки ба доди ман бирасад. Эй шайх, аз ту меҳоҳам, ки қадам ранча фармой ва пеши ман биёӣ, то ба

зери қадамони ту сарамро биниҳам ва аз сарам ҷаҳл, нодонӣ ва норостиро берун кунам.

Дар пеши дари шоҳзода аз ду тараф сипоҳиён саф ораста истода буданд, ки он шайхи суҳанпарвар ба айвони шоҳ ворид шуд. Дид, ки суфраҳо боз ва дар болои суфра шириниҳо, анвои меваҳо гузошта шудааст, бо шароби ноб ва бо шамъҳои афрӯхта. Боргоҳаш аз нозу неъмат обод буд, вале мардум ҳоли хароб доштанд. Яке аз худ беҳуд, яке ниммаст, яке машғули сурудхонӣ, яке кӯзаи пур аз шароб дар даст дошт. Аз як сӯ садои мусиқии мутриб ҷӯшу хурӯш мекард ва аз сӯи дигар, соқӣ дод мезад, ки ҳар кас майли шароб дорад биёяд ва нӯши ҷон кунад. Ҳарифон ва улфатҳои базм аз нӯшидани шароб мисли лаъл сурхранг шуда, ақли худро аз даст дода буданд ва сари ҷангнавоз ҳам аз мастии хоб мисли ҷангаш дар бағалаш хамида буд. Аз навкарони гардандароз низ касеро намешуд пайдо кард, ки ҷашмаш боз ва бедор бошад ба ҷуз гули наргис, ки дар он боғ вучуд дошт. Доира ва ҷанг бо ҳамдигар соз дуруст мекарданд ва аз худ садои нолаи зорро дармеоварданд.

Зоҳид, он шайхи соҳибназар бо ворид шуданаш ба он боргоҳ дастур дод, то ҳамаи асбобу олатҳои фасодро дарҳам шикастанд. Айши софро ба айши олуи ва тира тадбил доданд. Ҷангҳо шикастанд, торҳои дутору удру пора намуданд. Сурудхонҳо сурудро аз сарашон берун карданд, дарҳои майхонаро сангборон карданд ва кӯзаҳои хобониданд ва гарданашро заданд. Майи лолагун аз шишаҳо мисли хун ҷорӣ шуд. Хумҳое, ки бо майи нӯҳмоҳа ҳомиладор буданд дар ин ҳодиса духтарҳояшонро сиқт карданд. Машқҳо шикам то ноф дариданд ва дар азои онҳо қадаҳҳо аз ҷашмонашон ашк рехтанд, ки ҷӯйҳо аз он ашк пур гашт. Шайх дастур дод, то сангҳои саҳни саройро бикананд ва ба ҷои он сангҳои дигарро биёранд ва аз нав бисозанд. Ҷун ки ҳамри гулгун ва шароби сурх, бо шустан аз рӯи санги мармар намеравад. Аҷаб нест, ки ҷоҳи он сарой шояд ӯ ҳам маст ва хароб шуда бошад, ҷун бештарин шаробе, ки рехта шуд ба дохили он

чоҳ рафт. Аз он пас, ҳар кас зарфи шаробро ба даст мегирифт, мисли доира паси гарданӣ меҳӯрд аз дасти мардум.

Агар як фосиқ чангро ба дӯшаш ҳамл мекард, мардум мисли печондани гӯши танбӯр гӯши ўро низ мепечиданд.

Алқисса, шоҳзодаи ҷавон, ки сараш аз кибру фаҳр маст буд, мисли пирон ба кунҷи ибодат нишаст. Падари ў борҳо бо таҳдиду сарзаниш ба ў гуфта буд, ки инсони шоиста ва покиза бошад, дар амал ва гуфтораш содиқ бошад, вале гӯш накарда буд ва дар қачравӣ исрору пофишорӣ мекард, ки ҳатто падараш ба муҷозотҳои саҳт даст зад, аммо ҷафоҳои падараш, зиндон ва банди ўро таҳаммул кард ва аз роҳи бад барнагашт ва ҳеҷ қадом аз талошҳои падараш судманд воқеъ нашуд ба андозаи ин панде, ки аз шайх шунид.

Агар суҳангӯ бо лаҳни дурушт ё ором ба шоҳзода мегуфт, ки аз сарат ҷавонӣ ва нодониرو дур кун, ҳаёлу ғурури шоҳзода водор мекард, ки шайхро зинда нагузорад. Чун сипар шери ғурронро наметавонад аз ҷанг боздорад ва паланг ҳеҷ гоҳ аз теги буррон наметарсад. Оре, бо нармӣ ва муомилаи хуб, аз душман дӯст месозӣ, вале агар ба дӯстат хушунат кунӣ, ба душмани ҷонии ту табдил мешавад. Касе, ки мисли сандон ба рӯяш оҳан кашад ва саҳтрӯй кунад, ба сараш мезананд. Дар муомила бо амир дурушти макун ва агар дидӣ, ки саҳту маҳкам истодааст ту бояд нармӣ кунӣ ва ақибнишиниро пеша намоӣ. Ҳар касеро, ки дидӣ бо ахлоқи хуб созиш кун, хоҳ он шахс зердасти ту бошад, хоҳ хоҷа ва сарвари ту. Чун агар зердасти ту бошад, аз ту нороҳат намешавад ва гарданкашӣ намекунад ва агар забардаст аст, бо гуфтори хуш пеши ту сар ҳам мекунад.

Оре, бо ширинзабонӣ метавонӣ ҳамеша баранда бошӣ ва тундхӯй пайваста ба ту талхӣ ва нокомӣ хоҳад овард.

Эй хонанда, ту ширинзабониро аз Саъдӣ ёд бигир ва ба инсони туршрӯ бигӯ, ки аз талхӣ ва нокомӣ бимир!

Ҳикояти асалфурӯш

Чавони зебое, ки хандааш мисли шакар ширин буд ва дилҳои ошиқонро месӯхт, асалфурӯшӣ мекард. Қадаш мисли найшакар, ки камари баста ва борик дошт, харидоронро бештар аз магас ба сӯи худ ҷазб мекард. Агар ин чавон ба ҷои асал масалан захр мефурӯхт, мардум бо камоли майл он захрро мисли асал мехариданд. Яке аз бадқиефаҳо ба равнақи бозори ин чавон ва гармии савдои ӯ нигоҳ кард ва аз пешрафти кори ӯ ҳасудияш омад ва фардои он рӯз ӯ низ ба сараш зарфи асалро бардошт ва бо қиефаи мисли сирка турш ба ин тарафу он тараф давид ва сару садо кард ва пасу пеш рафт, вале на танҳо аз харидор хабаре набуд, балки пашша ҳам ба суроғи асалаш наёмад. Он рӯз шаб шуд ва заррае аз асал нафурӯхт ва чизе ба дасташ нарасид, дилтанг шуд ва аз ғаму ғусса рафт ва гӯшае нишаст. Ноомадии кор ончунон ӯро нороҳат карда буд, ки чехрааш мисли чехраи гуноҳкоре, ки аз шунидани азоби дӯзах зишт ва номулоим шуда бошад, зишт ва номулоим ва абрувонаш мисли абрувони зиндониён, ки дар рӯзи ид дарҳам кашида мешаванд, дарҳам кашида шуда буд.

Занаш бо ҳазлу шӯҳӣ ба ӯ гуфт: «Асали инсонӣ туршрӯй талх мешавад ва харидорони асал, ки толиби ширинӣ ҳастанд ба назди туршрӯй намераванд. Агар мардум асали туро нахариданд чӣ ҷои нороҳатист? Ахлоқи бад ва чехраи абус инсонро ба дӯзах мебарад. Ахлоқи хуб аст, ки аз бихишт сар мезанад ва соҳибашро ба бихишт мебарад. Оби гарму бадмаза аз лаби ҷӯй хӯрдан, бештар аст аз хӯрдани оби хунук ва ширин аз дасти инсонӣ туршрӯй. Хӯрдани нони касе, ки суфрааш мисли абрувонаш печида аст ва боз нест, ҳаром аст. Эӣ инсон, кори худатро ба худат бо бадахлоқӣ сахт макун ва худатро бо дасти худат бахтбаргашта магардон».

Оре, агар симу зар ё пулу чиз надошта бошӣ, ҳадди ақал забони ширин дошта бош, мисли Саъдӣ.

Ҳикоят

Шунидам, ки рӯзе яке аз авбошони бебок ва бадахлоқ гиребони марди донишманд ва худопарастро гирфт ва бо дили сиёҳ ва пур аз кина ба рӯи ӯ саҳт зад. Марди донишманд дар баробари ин амали зишт сабр кард ва чизе нагуфт, балки соқит ва ором истод. Як нафар, ки шохиди мочаро буд, гуфт: «Билахира ту низ мард ҳастӣ, чаро ҷавоби силиашро намедихӣ? Дар баробари ин бетамиз сабр кардан дуруст нест». Марди донишманд бо шунидани ин суҳан ба ӯ гуфт: «Дигар ин суҳанатро такрор макун! Он масти нодон аст, ки гиребони марди паҳлавони шерафканро медарад, вале инсони хушёр ва оқилро намезебад, ки дасташро ба гиребони ҷоҳил ва нодон барад ва онро дарад. Марди доно ва бохуш тавре зиндагӣ мекунад, ки ҷафо ва зулмо мебинад, вале меҳрубонӣ мекунад».

Ҳикоят дар ин маъно

Сагҳои пойи яке аз саҳронишинонро саҳт газид. Хашми он саг чунон вучудастро фаро гирифта буд, ки гӯё аз зери дандонашҳояш заҳр меҷақид. Дарду алами заҳм чунон боло гирифт, ки тамоми шаб ба ҷашми он марди бечора хоб наёмад ва бо гиряву нола шабро ба рӯз табдил кард. Ин мард дар манзил як духтари хурдсол дошт, ки ба оҳу нолаи падараш дилаш сӯхт ва бо итоб ва лаҳни тезу тунд ба ӯ гуфт: «Агар саг туро газида бошад, ту ҳам дандон дорӣ чаро ӯро нагазидӣ?» Мард, ки аз сӯзи ҷароҳат гиря мекард аз шунидани суҳанҳои соддалавҳонаи духтараш як дафъа шурӯъ кард ба хандидан ва бо навозиши падарона ба духтараш гуфт: «Эй ҷони падар, эй духтари дилафрӯзи ман, қудрат ва тавони ман бештар аз қудрати саг буд, вале муносиб надидам, ки даҳону дандони поки ҳудамро нопок кунам. Агар ба сарам теғу шамшер ҳам ояд наметавонам ва ба ҳудам иҷозат намедихам, ки ба пойи саг дандонамро расонам ва ӯро бигазам. Бо мавҷуди бадсиришт ва нокас мешавад муҳолифат кард, вале инсони шоиста наметавонад сагӣ кунад».

Ҳикояти бузургворе, ки ғуломи бадсиришт дошт

Дар рӯзгоре шахси бузургворе буд ва дар хубӣ ва некмардӣ шӯҳрат пайдо карда буд, вале ғуломе дошт бадахлоқ, хеле сангдил, ифлос, жӯлидамӯ ва туршрӯй, мисли ин ки ба рӯяш сирка молида бошанд. Дандонҳояш мисли дандони аждаҳо бо захр олуда буд ва дар дилозорӣ ва зиштрӯй аз ҳама зиштрӯёни шаҳр пешқадам буд. Чашмонаш шилпухт буд, ки ҳамеша аз онҳо ба рӯяш оби бадбӯ мерехт ва агар роҳ мерафт аз бағалаш бӯи бадро ба ҳаво пахш мекард. Ҳангоми пухтани таом ахму тахм мекард ва ба абрувонаш гирех мезад ва кӯмак намекард, ҳамин ки таомро ба суфра меоварданд дар канори хоҷааш зону мезад ва менишаст ва ҳамеша дар хӯрдан ҳамроҳи хоҷааш буд, вале аз инсоният бӯе набурда буд. Агар ба фарз хоҷааш дар пеши ӯ мемурд, ҳатто ба ҳалқаш як қатра об ҳам намечаконд. Ин ғулом он қадар сарсахт буд, ки на бо гуфтан ӯро мешуд адаб карду на задан ба ӯ таъсиргузор буд. Шабу рӯз ҳамеша аз дасти ӯ сарои хоҷа дар ҳоли кандан ё кӯфтан буд, мисли муш як қоро меканд бе ҳеч фоидае ё як ҷои дигарро мезад ва мешикаст. Гоҳе дар роҳрав хасу хор меандохт, гоҳе мурғеро ба ҷоҳ мепартофт. Аз чехраи хашини ӯ ҳама метарсиданд ва агар ба коре мерафт барнамегашт.

Як нафар ба хоҷаи ғулом гуфт: «Аз ин ғуломи бадахлоқ ва бадсиришт чӣ меҳохӣ ва чӣ умед дорӣ? Оё мешавад аз ин бадхислат одобро ё ҳунарро ё хубиро умед кард? Мавҷуде ба ин нохушӣ ва бадсириштии арзиши инро надорад, ки ҷавру ҷафо ва борашро бикашӣ. Ман як хидматгори хубу хушхулқро барои ту пайдо мекунам ва ту ин ғуломатро ба даллоли ғуломфурӯш таҳвил бидеҳ ва агар ба як пули беарзиш ҳам фурӯшад сарпечӣ макун. Агар росташро гӯям ин ғуломи ту ба ҳеч намеарзад ва маҷзонӣ бошад ҳам гарон аст».

Хоҷаи нексиришт бо шунидани ин тавсияҳо хандае кард ва гуфт: «Эй дӯсти хушбахт ва босаодат, дуруст аст, ки ҳӯи ин ғулом ва табиати ин ғулом зишт ва бад аст, вале ман аз вучуди ӯ ахлоқи хубро барои худам касб мекунам. Чун бо таҳаммул карданам ба

хӯи бади ӯ ва бо сабр карданам бо ҳамнишинии ӯ, метавонам ба ҳар бадӣ сабр кунам ва ҷафои инсонҳои бадро таҳаммул кунам. Чун аз ин ғулом бадсиришттар касе нест, агар ба бадии ӯ сабр кунам ба дигар бадихо, ки аз ин камтар аст, метавонам ба роҳати сабр кунам. Сабру таҳаммул дар аввали кор мисли захр талх намояд ҳам, вале бо тамрин ва одат кардан ба он, табдил ба асал мешавад».

Ҳикояти Маъруфи Кархӣ¹

Он кас метавонад роҳи Маъруфи Кархиро дунбол кунад, ки дар қадами аввал ҳубби шӯҳрат ва ҳавои машҳур шуданро аз сараш берун кунад.

Шунидам, ки шахсе бемор дар ҳоле, ки то маргаш дақиқаҳое беш намонда буд ба меҳмонии ӯ омад. Беморӣ бар сари ӯ мӯе ва дар ранги рӯяш сафоеро боқӣ нагузошта буд. Пайванди ҷон ба танаш ҷунон суст шуда буд, ки гӯё ба як тор мӯи борик, ки дар ҳоли канда шудан аст, овезон шуда буд.

Шаб дар манзили он ориф монд ва бо ниҳодани сараш ба болин шурӯъ кард ба доду фарёд кашидан ва нола кардан. На ҳудаш як нафас хобид ва на аз дасти доду фарёдаш каси дигарро гузошт, ки бихобад. Бо хотири парешон ва бо ахлоқи дурушт ҳамаро нисфи ҷон мекард, вале ба зудӣ намеруд. Ҳамаи аҳли он хонавода ба танг омаданд ва аз хонае, ки он бемор меҳобид берун рафтанд ва танҳо Маъруфи Кархӣ бо он бемор дар хона боқӣ монданд. Меғӯянд, ки Маъруфи Кархӣ шабҳои зиёд намехобид ва хидмати он беморро мекард ва бемор ҳар чӣ мегуфт онро анҷом медод ва камарашро маҳкам бафта буд барои корҳои он бемор. Шабе аз шабҳо лашкари хоб ғалаба кард ва як дақиқа ғанабаш бурд, чун беҳобӣ ҳар касро билаҳира аз пой дармеоварад. Бемор дид, ки соҳибхона хобид, шурӯъ кард ба бадгӯӣ кардан ва суҳанҳои номуносиб гуфтан, ки: «Лаънат бар ин насли нопок бод! Инҳо ҳама нангу номусанд ва мисли барқу бод

¹ Яке аз пирони тариқат ва орифи барҷастаи илоҳӣ, ки соҳиби каромати зиёд аст. (Роқим)

намоиш доранд. Либосашон покиза аст, вале эътиқодашон палиду нопок, ҳама фиребгаранд, хушкмуқаддасанд ва тақвофурӯшӣ мекунанд. Он ки шикамашро то ҳулқумаш пур кардааст ва ба хоби роҳат рафтааст кучо донад, ки шаби дароз ба сари як бечора чӣ омадааст ва шаб то рӯз бедорӣ кашидааст?»

Мисли ҳамин боз чанд суханҳои мункар ва ракик дар ҳаққи Маъруфи Кархӣ гуфт, ба сабаби ин ки чаро як дам хобид ва аз ӯ гофил шуд.

Маъруфи Кархӣ ҳамаи ин суханҳоро шунид, вале бо бузургвории ҳудаш ҳамаи онро фурӯ хӯрд ва аксуламале нишон надод. Муридони ҳамаи ин ҳарзагӯйҳоро шунида буданд ва фикр мекарданд, ки пирашон он суханҳоро нашунидааст ва яке аз онҳо дар хилват аз эшон суол кард ва пурсид, ки оё шунидед, ки ин бемори нолон дар ҳаққи шумо чӣ гуфт? Ў лоиқи ин меҳмоннавозӣ нест, шумо бояд ба ӯ бигӯед, ки саратро бигир ва аз ин ҷо бирав ва дар ҷои дигар гаронҷонӣ кун ва бимир! Эй Шайх! Неки ва меҳрубонӣ хуб аст, вале дар ҷои ҳудаш, на ба инсонҳои бадсиришт, ки гуфтаанд ба бадон неки кардан бад аст. Меғӯянд: Сари инсони пастфитратро ба болиш манех, он сар лоиқи болиш нест, лоиқи санг аст. Сари мардумозор болои санг бошад беҳтар аст аз ин ки болои болиш. Эй орифи небахт, ба бадон неки макун, оё мешавад ба замини шӯр дарахт кошт? Ҳаргиз! Ман намеғӯям, ки риояти ҳоли мардумонро макун, ту бояд ин корро бикунӣ ва қарам ва некии ҳудро нисбат ба инсонҳо арзонӣ дорӣ ва анҷом диҳӣ, вале нисбат ба номардон ҷавонмардӣ раво мадор, ки хато ва нодуруст аст. Бо инсони ҳашин ва дағал нармӣ ва меҳрубонӣ макун, ки пушти сагро мисли пушти гурба намоеланд. Агар хоҳӣ, ки мунсифона гӯям, сухани ман ин аст, ки ахлоқи саги ҳақшинос аз инсони носипос ба маротиб беҳтар аст. Бо додани оби барф ҳам ба ҳасис изҳори тараҳхум макун ва агар кардӣ мукофот ва подошашро бар болои ях бинавис, ки нопойдор аст ва ҳамон гуна ки нақши ях бо об шудани он зуд аз байн меравад неки кардан ба инсони ҳасис ва паст зуд фаромӯш мешавад. Ман мисли ин бемор инсони печ

дар печ ва қачфаҳро надидам ва ин касе нест, ки лоиқи тараҳҳум ва раҳмат бошад.

Орифро аз ин пешниҳод ва тавсияҳои мурид ханда гирифт ва ба ӯ гуфт: «Эй рафиқи дилором, аз парешонгӯии ин бемори парешонҳол парешон ва нороҳат машав. Агар ӯ аз ғаму ғусса ба ман дод зад ва ҷасорат кард, вале аз бархӯрдаш хушам омад. Ҷафо ва суханҳои носазои ӯро бояд бишнавам, чун ӯ оромӣ надорад ва наметавонад ҳоби роҳат биравад. Агар дар ҳақиқат ту худатро боирода ва нерӯманд шуморӣ ва ҳоли хубе дорӣ, бояд ба шукронаи ин, бори заифону бечорагонро бикашӣ ва саҳтии ононро таҳаммул кунӣ. Инсон агар танҳо аз шакли инсонӣ ва сурате мисли тилисм иборат бошад, бо мурдани ин инсон исмаш низ мисли ҷисмаш nobуд мешавад. Вале агар дарахти қаримӣ ва бузургвориро парвариш диҳӣ, меваи некномӣ ҳатман насиби ту хоҳад шуд».

Хонандаи азиз, бубин дар диёри Қарх қабрҳои зиёде вучуд дорад, вале ба ғайр аз қабри Маъруфи Қархӣ дигар ҳеҷ як қабр машҳур ва шинохташуда нест. Ба давлати абадӣ ва пойдор онҳое расиданд, ки аз сарашон тоҷи такаббур ва анониятро¹ андохтанд.

Аҷоиби қор дар ин аст, ки бештар инсонҳои ҷоҳталаб ва обрӯпараст мутакаббиранд ва намедонанд, ки ҷоҳу обрӯ дар зери ҳилму хоксорӣ ҳобидааст.

Ҳикояти муллои соҳибдил

Ҷақирӣ пуррӯ ва бебок аз муллои соҳибдил ва огоҳ дархости садақа кард. Дар он ҳолат шайх ҳамроҳи ҳудаш чизе надошт, ки ба он ҷақир бидиҳад. Ҳам дасташ ва ҳам камарбандаш аз пул ва танга ҳолӣ буд. Вале агар медошт мисли хок пудро ба рӯи он ҷақир мепошид. Ҷақирӣ пуррӯ зуд аз назди мулло берун омад ва дар кӯчаҳо бо садои баланд шуруъ кард ба маломат ва бадгӯӣ кардан, ки «Алҳазар аз ин кайдумони хомӯш, палангҳои суфпӯш, ки мисли гурба дили худро ба рӯи зонуҳояшон ниҳода менишинанд ва бо

¹ Аноният – ман-манӣ.

дидани шикор мисли саг мечаҳанд. Инҳо мағозаи маккориро ба сӯи масҷид оварда шайёдӣ мекунанд, чун ки дар хона нишинанд наметавонанд шикореро ба даст биёранд. Шермардон метавонанд роҳи корвонро бизананд, вале ин муллоҳо ва шайхҳо корашон даридани чомаи мардум аст. Ин фирқа чомаҳои ҷанда ва бо рангҳои сафеду сиёҳ пораҷӯзишуда мепӯшанд ва дар халват ба ҷамъоварии пулу мол машғуланд. Инҳо ҷавро ба номи ғандум мефурӯшанд ва ҷаҳонро мегарданд ва аз хирмани мардум мисли гадоҳо меҳӯранд. Агар ҳангоми ибодат пиру сушт дидӣ гумон накуни, ки заифу нотаъон ҳастанд, инҳо дар рақс ва ҳолу ҳаво мисли ҷавонон чолоканд. Инҳо набояд нишаста намоз бихонанд, чун ки дар ҳангоми рақс метавонанд ҷасту хез кунанд. Мисли асои ҳазрати Мӯсои Калим зоҳиран хеле хор, зардранг ва заифанд. Инҳо на парҳезгоранд, на донишманд, ба ғайр аз динфурӯшӣ ва дунёхарӣ кори дигар надоранд. Дар танашон чомаи рангоранг, мисли пӯсти палангро мепӯшанд, вале ба занҳояшон либосҳои гаронбаҳои латифу нозуқро, ки баҳои он баробари хирочи Ҳабашистон бошад мепӯшонанд. Аз суннати Пайғамбар (с) фақат хоби нисфироӣ ва ҳуриши субҳонаро анҷом медиҳанд, ба ғайр аз ин ду суннат, аз суннатҳои дигар асаре дар амали онҳо мушоҳида намешавад. Шиками онҳо мисли тӯрбаи гадо то даҳон аз ҳафтад ранг хӯрданиҳо пур аст. Хулоса, ман намехоҳам, ки дар бораи онҳо бештар аз ин ки гуфтам бигӯям, ки ман худам низ аз ҷумлаи онҳо ҳастам ва фаш кардани сирати худро зишту нораво медонам».

Фақир ҳарчӣ бадгӯй дошт, аз ин шева гуфтаниҳоро гуфт ва айбҳоеро, ки бо ҷашмонаш надида буд ба ӯ нисбат дод. Оре, ҷашми айбҷӯ ҳамеша айбу нуқсонро мебинад, ҳунар ва камолотро ҳаргиз намебинад. Инсоне, ки беобрӯӣ карда бошад, шарманда ва беобрӯ бошад, обрӯи дигарон барои ӯ ҳеҷ арзише надорад ва аз рехтани он парвоя надорад.

Муриди он мулло ҳамаи ин суҳанҳоро ба пираш яъне ба ҳамон мулло нақл кард ва ин кори ӯ албатта агар бо инсоф қазоват кунем, оқилона набуд, ӯ набояд пирашро бо ин хабари нохуш нороҳат мекард.

Инсони бадсиришт табиаташ бадгӯй кардан аст. Масалан ў дар ҳаққи ман бадгӯй мекунад ва ниҳоятан ҳаста мешавад ва меҳобад. Албатта ин кори ў бад аст, вале аз он ҳам бадтар ин аст, ки рафиқи ту он бадгӯйхоро ба гӯши ту оварда расонад.

Эй он ки бадгӯии бадсириштонро ба ман мерасонӣ, ин амалкарди ту мисли ин аст, ки як нафар аз камонаш тиреро раҳо мекунад ва ин тир дар яке аз роҳҳо меафтад. Агар он тир дар ҳамон ҷое, ки афтода буд боқӣ мемонд, на ба ман озор мерасонд ва на азияту ранҷеро ба пайкарам ворид мекард. Вале ту ин тирро бардошти ва омадӣ ба пеши ман ва бо дастони худат он тирро ба паҳлӯи ман халондӣ ва маро захмӣ кардӣ.

Муллои некӯкор ва донишманд, аз шунидани ин суҳанҳо хандид ва гуфт: «Чӣ шудааст? Ҳеҷ ҷои нигаронӣ нест. Бирав ба ў бигӯ, ки аз ин бадтар ва сахттарашро бигӯяд. Ин ҳама суҳанҳое, ки дар ҳаққи ман гуфтааст хеле кам аст нисбат ба бадихое, ки ман дорам. Ў аз сад якто бадихоеро, ки ман медонам натавонистааст бигӯяд. Ў ин суҳанҳоро бо шакл ва гумон гуфта бошад ҳам, вале ман яқин дорам, ки ин гуфтаҳои ў дуруст аст ва ман ин бадихоро дорам. Ў, ки танҳо ҳамин сол ба мо пайваست, аз айби ҳафтодсолаи ман чӣ медонад? Ба ҷуз Худованди донои ғайб чӣ касе метавонад айби маро мисли худам бидонад? Ман дар дунё аз он мард хубтар ва софдилтар надидам, чун ки ў бо дили софаш фикр кард, ки айби ман ҳамин чизхост, ки ба забон овард ва тамом шуд. Агар рӯзи қиёмат ин мардро Худованд шоҳиди гуноҳони ман қарор диҳад, ман ҳеҷ ғам надорам ва аз дӯзах наметарсам, ҳама кори ман ба хубӣ саранҷом хоҳад шуд. Эй рафиқ, агар бадандешаеро нисбат ба ман пайдо кардӣ ба ў пешниҳод кун, ки аввал ба назди ман биёяд ва як нусха айбномаи маро аз дасти ман бигирад баъд тибқи он суҳанашро бигӯяд. Мардони Худо онҳо буданд ва ҳастанд, ки ҳамеша нишонаи тири бало буданд ва ҳастанд. Агар ҷома ва ё пӯстинатро дариданд, бояд ором бошӣ, чун ки ту соҳибдил ва иродаи қавӣ дорӣ ва инсони соҳибдил ва соҳибирода зарфияташ бештар мешавад, бори бебокнро мекашад ва дар баробари бадахлоқиҳо таҳаммул пеша мекунад.

Мардони Худо ингунаанд, ки ҳатто пас аз онҳо аз хокашон кӯза бисозанд он кӯзаро ҳам маломаткунандагон бо санг хоҳанд шикаст».

Ҳикояти Малик Солеҳ

Малик Солеҳ аз подшоҳони диёри Шом бо ғуломаш берун омад ва дар атрофи бозор ва кӯчаҳо мисли арабҳо нисфи рӯяшро пӯшида гашту гузор кард. Ў инсони соҳибназар ва дӯстдори фуқаро буд ва ҳар кас ин ду хислатро дошта бошад дар ҳақиқат малики солеҳ аст. Вақте ки аз дари масҷид мегузашт дар дохили масҷид ду дарвешро дид, ки хуфтаанд ва хеле парешонҳолу ошуфтахотир буданд ва аз сардии ҳаво хобашон намебурд ва мунтазири тулӯи офтоб буданд. Онҳо миёни худ чизе мегуфтанд. Подшоҳ оҳиста ба сӯҳбати онҳо гӯш дод, ки яке ба дигаре мегуфт: «Рӯзи қиёмат доварӣ кунанд ва ин подшоҳони мутакаббир ва сарафрозро, ки тамоми умр дар айшу ишрат ва бозию ханда ба сар мебаранд, ҳамроҳи фақирон ва очизон ба биҳишт дохил кунанд, ман аз гӯр баланд намешавам ва сарамро аз болои хишт намебардорам. Мулки биҳишт бояд ҷои махсуси мо бошад, чун ҳама ғаму ғуссаи дунё имрӯз бар пои мо печидааст. Мо аз ин подшоҳон дар тамоми умр ҷӣ хубӣ дидем, ки дар охират ҳам музоҳими мо бошанд ва дар биҳишт ҳам ҳамроҳи онҳо бошем. Агар ин Малик Солеҳро болои девори биҳишт бубинам бо кафшам сарашро мешиканам ва сарашро аз он берун мекунам».

Вақте ки он мард ин суҳанҳоро ба забон овард ва Малик Солеҳ онро шунид, дигар истоданро дар он макон маслиҳат надид ва зуд аз он ҷо рафт ва то тулӯи офтоб ва бедор шудани мардум ба гашту гузори худ идома дод ва дар аввали рӯз ба тахташ нишаст ва фармон дод, ки ду нафар ба масҷид бираванд ва он ду фақирро ба дарбор ҳозир кунанд. Худи шоҳ бо ҳашамат ба болои тахт нишаст ва он фақирро бо ҳурмату эҳтиром дар наздикии худ нишонд ва мисли борон ба онҳо нозу неъмат бахшид ва гарду ғубори хориرو аз вучуди онҳо шустушӯй дод. Ҷӣ хуб аст, ки пас аз ранҷи сармо, борон ва сел омаданд бо бузургон ва

муқаррабони подшоҳ ҳамнишин шуданд, гадоёне, ки бидуни чомаву либос шабро рӯз карданд, акнун чомаҳои деборо пӯшиданд ва онро бо атру хушбӯйҳо муаттар намуданд.

Яке аз ин ду фақир оҳиста ба Малик Солеҳ гуфт: «Эй подшоҳе, ки ҷаҳон ба ҳукми ту мисли ғулом ҳалқа ба ғӯш мутеъ ва фармонбардор аст, инсонҳои хуб ва писандида ба бузургӣ мерасанд ва шоистаи иззату эҳтироманд. Аз мо фақирон чӣ дидӣ, ки писандат омад ва моро шоистаи ин лутфу баҳиш қарор додӣ?»

Шоҳ аз шунидани ин суҳанҳои фақир шод шуд ва мисли гул шукуфт ва ба рӯи фақир нигоҳе кард ва бо ханда гуфт: «Ман он кас нестам, ки бо ғурури салтанат, аз фақирон ва бечорагон рӯй гардонам. Ту низ ҳӯи зишт ва гумони бадатро нисбат ба ман аз сарат берун кун ва дар биҳишт бо ман созгор бош, носозгор мабош. Ман имрӯз бо ту оштӣ кардам ва дари сулҳро ба рӯи ту боз намудам, ту низ фардо рӯзи қиёмат дари биҳиштро ба рӯи ман мабанд».

Ту низ, эй соҳиби ҷоҳ ва мақоме мисли Малик Солеҳ, агар хоҳӣ саодатманд шавӣ ва бахту иқбол ёри ту бошад, бояд дасти фақиронро бигирӣ. Ҳеҷ кас аз меваи дарахти биҳишт, ки Тубо ном дорад мева нахӯрд, то тухми иродатро дар қалби бечорагон нақошт ва муҳаббаташро дар дили онҳо ҷойгузин накард.

Агар иродат надорӣ дунболи саодат магард. Агар ҷавгон дошта бошӣ, барандаи мусобиқа мешавӣ ва ғӯйро ба дарвозаи рақиб мезанӣ. Агар мисли қандил пур аз об бошӣ, наметавонӣ мисли чароғ нурафшонӣ кунӣ. Он кас метавонад ба ҷамъият ва атрофиёнаш рӯшанӣ ҳада кунад, ки мисли шамъ дар синааш сӯзиш дошта бошад. Бинобар ин, дар кори худат бояд иродаву ихлос дошта бошӣ ва худро мисли қандил аз худбинӣ пур накарда бошӣ.

Ҳикояти Ғўшёр ва мунаҷҷими худписанд

Шахсе аз илми нучум каме огоҳӣ дошт ва фикр мекард, ки хеле донишманди бузург аст ва аз бодаи такаббур сармаст шуда

буд. Ин мунаҷҷимнамо рӯзе баланд шуд ва аз роҳи дур бо дили пурирода ва бо сари пурғурур ба назди Гӯшёр¹ омад, вале олими донишманд ба ӯ на нигоҳ кард ва на як сухан аз илми нучум ёд дод. Муддате гузашт, вале ҳеҷ фоида надид ва маҷбур шуд баргардад. Вақте ки бори сафарро баст, ҳангоми худоҳофизи донишманди воломақом ба ӯ гуфт: «Ту худатро хеле оқилу донишманд гумон мекуни ва ин пиндори ту нисбат ба худат роҳи илмро бастааст. Чун зарф агар пур шавад дигар дар ӯ ҷое боқӣ намондад, ки ҷизе изофа кунӣ. Ту аз ин иддиои пурӣ, ки дорӣ, ҳолӣ бармегардӣ, вале агар ҳолӣ меомадӣ бо дасти пур бармегаштӣ».

Оре, ҳар кас мисли Саъдӣ ҳолӣ аз ҳастии худ шавад, ҳатман хирмани илму маърифатро соҳиб хоҳад шуд.

Ҳикояти подшоҳ ва ғуломи маҳкум ба қатл

Ғуломе аз подшоҳ ранҷид ва дар ҳоли асабоният қаҳр карда рафт. Подшоҳ дастур дод, то ӯро ҷустуҷӯ кунанд, вале ҳар чӣ ҷустуҷӯ карданд пайдо нашуд. Ғулом пас аз чанд рӯз аз кардааш пушаймон шуд ва ба боргоҳи шоҳ баргашт. Подшоҳ бо дидани ӯ ба ҷаллод фармон дод, ки бо шамшер хунашро бирезад. Ҷаллоди ташна ба хун ва номехрубони сангдил зуд ханҷарашро аз ғилоф баровард, мисли ташнае, ки забонашро аз даҳон мебарорад ва иқдом ба қатли он ғулом кард.

Ғулом дид, ки гарданаш дар зери ханҷари ҷаллод аст, дилаш реш шуд ва бо ғаму ғусса гуфт: «Худоё ман аз хуни худам гузаштам, подшоҳро бо рехтани хуни ман мавриди азоб қарор мадеҳ! Чун ман ҳамеша дар сари суфрааш аз нозу неъматаш истифода кардам, дар хушӣ ва хурсандиҳои ӯ коми ман ширин мешуд. Ман намехоҳам, ки рӯзи қиёмат ба сабаби рехтани хуни ман ӯ муҷозот шавад ва душманонаш шод шаванд».

¹Абулҳасан Киёғӯшӣри Ҷилӣ аз машҳуртарин мунаҷҷимон ва риёзидонон дар нимаи асри 4 ва соҳиби муаллафоти зиёд дар фанҳо.

Подшоҳ бо шунидани ин суханҳо деги хашмаш аз ҷӯшидан монд ва ғуломро ба оғӯш кашид ва сару рӯяшро бўсид ва бар болои сари вай парчам афрошт ва таблу сурнайро дар ихтиёри ӯ қарор дод, ки ҳар гоҳ ҳозир мешуд ба ифтихораш парчамҳо барафрошта ва таблу сурнай навохта мешуд.

Хулоса ин ғулом бо нармаҳӣ ва мудоро аз ин ҳолати дахшатнок аз дами теги марг ба пойгоҳ ва мақоми баланд расид.

Мақсад аз баёни ин достон ин аст, ки гуфтори нарма ва сухани хуш таъсири обро дорад нисбат ба оташи хашми марди хунгарм.

Эй дӯсти ман, ба душманат ҳам сухани хуб бигӯй, гуфтори нарма дошта бош, чун панбаи нарма дами теги бурронро мегирад ва кунд месозад.

Надидӣ, ки дар маъракаи набард ва дар ҳоли ҷанг дар баробари теғу тир ҷанговарон либоси абрешимӣ, ки исмаш қазоганд аст, мепӯшанд?!

Ҳикояти орифи жандапӯш

Як нафар аз манзили вайронаи орифи жандапӯш бонги сагро шунид. Ба дилаш гуфт, ки саг дар манзили ориф чӣ кор мекунад? Бояд бубинам, ки чӣ хабар аст. Инро гуфт ва сар ба манзили ориф зад ва дар он манзил ба ғайр аз ориф чизеро надид ва аз саг хабаре ва ё асаре набуд. Хичолат кашид ва мехост баргардад, ки мабодо касе аз ин роз огоҳ шавад. Ориф, ки садои пои мардро шунид буд, як дафъа гуфт, ки садои пои кист? Биё дохил! Чаро истодаӣ? Фикр макун, ки ин ҷо саг ҳаст, он бонги саг, ки шунидӣ садои ман буд. Ман дидам, ки бечорагӣ ва шикастагӣ дар бозори дӯст харидор дорад аз сарам кибру худхоҳӣ ва ақлу доноиро берун кардам ва мисли саг бар дарахш шурӯъ ба бонг задан кардам, чун аз саг бечоратар ва шикастатарро дар ҷаҳон надидам, бинобар ин худамро хостам бо он баробар кунам, то дӯст суроғи ман биёяд.

Эй хонанда, агар ту мехоҳӣ ба мақоми баланд бирасӣ ва инсони арҷманд бошӣ, бояд аз пасти тавозӯъ ва хоксорӣ ба авҷи баландиҳо бирасӣ. Дар ин арса дар ин майдони ҳаёт онҳое

садрнишину соҳиби мақом шуданд, ки қадри худро аз ҳама поинтар гузоштанд. Сел, ки бо ғуруру даҳшат ва ҳайбатаву ҳаймана аз боло омад, бо сараш аз баландӣ ба нишеб афтод. Вале шабнам, ки худахро кўчаку ночиз гирифт ва ба ғўшае афтод, тобиши хуршед ўро ба осмон бурд ва ба ситораи аюқ пайваست.

Ҳикояти Ҳотами Асам (ношунаво)

Гурӯҳе аз аҳли суҳан Ҳотами Асамро ношунаво¹ донистаанд, вале ба ин ҳақиқат намешавад бовар кард. Як рӯз ҳангоми субҳ садои пашаеро, ки дар тори анкабут афтода буд шунид. Заъф, нотагонӣ ва хомӯшии анкабут, ки ҳилае беш набуд, магас онро қанд гумон кард, вале ба ҷои қанд, бо қайд рӯ ба рӯ шуд.

Ҳотам як нигоҳи ибратангез ба пашша кард ва гуфт: «Эй пойбанди тамаъ, поятро нигаҳ дор, ки дар ҳама ҷо намешавад шаҳду шакарро пайдо кард. Бояд ҳушёр бошӣ, ки дар ҳар ғўшаву канор шояд дом ё банде гузошта шуда бошад».

Яке аз муридонаш, ки дар ҳалқаи сўҳбат нишаста буд, гуфт: «Эй марди роҳи Худо, ман аҷаб дорам, ки чӣ гуна ту садои магасро, ки нафаҳмидам ту фаҳмидӣ? Аз ин пас намешавад исми туро асам гуфт, ту комилан аҳли шунидан ҳастӣ».

Ҳотам табассум кард ва дар ҷавоби он мурид гуфт: «Эй марди тезхуш, аз шунидани гуфтори ботил ношунаво будан беҳтар аст. Ҳар кас, ки бо ман дар ғўшаи танҳой менишинад айби маро мепӯшад ва ба ғайр аз мадҳу санои ман ба чизи дигар намерардозад. Азбаски ҳамроҳони ман ахлоқи бади маро пӯшида нигоҳ доштанд ва нагуфтанд, ин амалкарди онҳо боис шуд, то худписандӣ ва такаббур бар ман ғолиб гардад. Ин аст, ки ман худамро ношунаво ҷилва додам, то аз тақаллуф ва таоруф дур шавам ва ҳамсўҳбатони ман ҳамин, ки ба ношунавоии ман мутмаин шуданд, ба роҳатӣ некӣ ва бадии маро ва ҳар он чӣ ҳастам гуфтанд. Агар аз бадгўии онҳо хушам намеомад саъй

¹ Абӯабдурахмон Ҳотами Асамми Балхӣ аз бузургони тариқат, вафоташ соли 237 ҳиҷрӣ мебошад. Эшон ғайри Ҳотами Той аст, ки набояд иштибоҳ кард.

мекардам доманамро аз он кори бад пок ниғаҳ дорам ва ин амал сабаб шуд, ки ман худамро ба осонӣ ислоҳ кунам».

Биё эй азиз, ту низ ба ресмони мадҳу ситоиш, ки атрофиёнат ба ту нисбат медиҳанд овезон машав, балки мисли Ҳотами ношунаво бош ва ғайбататро гӯш кун, то худатро ислоҳ кунӣ.

Ҳикояти зоҳид ва дузд

Азизе буд дар диёри дурдасти Табрез, ки пайваста шабзиндадор ва машғули ибодат буд. Шабе аз шабҳо дид, ки дузде бар гӯшаи бOME камандашро андохт. Зоҳиди шабзиндадор зуд мардумро бедор кард ва аз ҳар тараф мардум бо гирифтани чӯб ба дасташон, ошӯб барпо карданд. Дузд бо шунидани сару садои мардум ҷонашро дар хатар дид ва истоданро маслиҳат наид ва фирорро бар қарор тарҷеҳ дод. Зоҳид аз кори худаш пушаймон шуд ва ба ҳоли дузд раҳмаш омад, ки бечора ноумедона ва маҳрумона рафт. Зоҳид чорае ҷуз дунбол кардани дузд наёфт ва дар ҳамон зулмати шаб пайи дуздҳо гирифт ва ба сӯе, ки дузд рафта буд рафт. Дид, ки дузд бо тамоми тавонаш фирор мекунад, гуфт: «Эй дӯсти ман, биист ва тунд марав, ки ман ошно ва дӯсти ту ҳастам ва дар мардонагӣ хоки пои ту ҳастам. Ман дар мардонагӣ мисли турсо надидам. Ҷун ҷанговарӣ ду гуна аст; як навъи он дар баробари душман мардонавор истодан аст ва навъи дуюм аз ҷанг бо ҷони солим берун омадан аст. Ман ба ин ду ҳислат ғуломи ту ҳастам ва навқари номи туям. Агар меҳохӣ бо бузургворӣ худат ба ман иҷозат бидеҳ, то хонаеро ба ту нишон диҳам, ки як сарои хуб аст, ки девораш баланд нест, пасту кӯтоҳ ва дарҳояш саҳт баста аст, ки фикр мекунам соҳибаш ҷое рафтааст. Ду хиштро мегирем ва ба болои ҳамдигар мегузорем ва яке аз мо пои худро болои китфи дигаре мегузорад ва ба осонӣ вориди сарой мешавад. Ҳамин ки рафтӣ дохил, ҳар ҷӣ ба дастат афтод бигир, моли худӣ туст ва ин беҳтар аст аз ин ки бо дасти холӣ баргардӣ».

Зоҳид бо суханҳо ва бо дилдорӣ додан ва хушомад гуфтан билахира дуздҳо ба сӯи хонаи худаш овард. Дар паси девор

марди шабрав (дузд) китфаширо поин кард ва зоҳид аз болои китфаш ба девор баромад ва аз девор ба сарой фуруд омад ва ҳар чӣ дар тан дошт аз чома ва дастор, аз дохил ба домани дузд партофт ва дод ва фарёд кашид, ки эй ҷавонон қўмакам кунед, ки дузд ҳама чизи маро бурд, барои савоб ба ман ёрӣ кунед, вой дод, хонахароб шудам. Мардум ҳама ба сӯи ӯ давиданд ва дузд ҳам бо бағал кардани либосҳои шайх худро аз миёни ошӯб бадар бурд. Зоҳид дид, ки дузд ба саломатӣ аз дасти ошӯб наҷот ёфт, дилаш ором гирифт ва Худоро шукр кард, ки муроди он саргашта ва саргардонро бароварда кард.

Оре, инсони бадсириште, ки ба ҳеҷ кас раҳм накард, вале дили некмард ба ӯ сӯхт ва ўро мавриди баҳиш қарор дод. Агар инсонҳои хирадманд омаданд ва ба инсонҳои бадсиришт неки карданд, аз ин кори онҳо ҳайратзада машав. Ин ҳубӣ ва некии некон аст, ки ба бадсириштон имкони зиндагӣ карданро фароҳам мекунад. Агарчӣ инсонҳои бад шоистаи неки набошанд ҳам, вале одати некон неки кардан аст.

Ҳикояти инсони покдил

Як нафар мисли Саъдӣ соддадил буд ва аз соддалавҳӣ дучори гирифториҳои зиёд мешуд. Ҳамеша аз дасти душманон ва бадбинон ҷафо мекашид ва азият мешуд. Мисли тўб лагад меҳўрд ва ин сўву он сў меҷаст ва орому роҳатӣ надошт. Бо вучуди ин, абрувонашро чин намекард ва чехраашро турш наменамуд ва ба касе тундиву бадгӯӣ намекард.

Яке аз атрофиёнаш ба ӯ гуфт: «Билахира ту нангу номус дорӣ ё на? Ҳадди ақал ғайрат дошта бош! Ин чӣ аҳмақӣ, ки ба сару рӯят мезананд, чизе намегӯӣ, саратро бо санг мешикананд, хабаре надорӣ? Инсонҳои пастинат тани худро дастхуши озору азияти ҳар касу нокас мекунанд. Инсонҳои хору забун ба озору ҷафои душман таҳаммул мекунад».

Бо шунидани ин суҳанҳои маломатомез, он шайдои шӯридасар чӣ ҷавоби хубе гуфт, ки агар он ҷавобро бо зар бинависанд арзишашро дорад. Ӯ ба маломатгар гуфт: «Дили ман хонаи меҳру

муҳаббат аст, ки дар он барои кинаву бадбинӣ ҷое вучуд надорад. Баҳдули саодатманд ва хушхулқ вақте ки орифи ҷангҷӯ ва бадахлоқро дид, як сухани хуб гуфт. Ё ишора ба он ориф карда гуфт: «Агар ин муддаӣ, ки иддиоӣ ирфон мекунад ва худаширо орифи худошинос медонад, агар Худоро шинохта буд, бо душманонаш бадрафторӣ намекард. Агар ӯ аз ҳастии Худо хабардор буд, дар баробари ӯ ҳамаи халқро нодида мегирифт».

Ҳикояти Луқмони Ҳаким

Меғҷанд Луқмони Ҳаким марди сиёҳҷурдаи нозуқандом буд ва қомати зебо надошт. Як нафар ўро аз ғулумони худаи гумон кард ва бо ҷашми хорӣ ба ӯ нигоҳ карда ба кори саҳт ва гилкорӣ баргумошт. Луқмони Ҳаким муддате саҳтӣ кашид, вале бо ҷафо ва қаҳри он марди зўргў созиш кард ва дар тўли як соли комил барои ӯ як бурҷ соҳт. Пас аз итмоми соҳтмон як дафъа ғулуми гумшудаи хоҷа пайдо шуд ва он мард бо дидани ғулумаш ба иштибоҳи худаи пай бурд ва донист, ки Луқмон он ғулуми фирорӣ набудааст, саҳт дар ҳарос афтод ва ба пои Луқмон зону зад ва узрхоҳӣ намуд. Луқмон дар баробари он мард ва аз аксуламали ношиёнаи ӯ хандид ва гуфт: «Узрхоҳӣ чӣ суд дорад? Оё мешавад, ки аз ҷабр ва зулми ту як соли дароз ҷигарам хун шавад ва дар як дақиқа ҳамаи он саҳтиҳоро аз дилам берун кунам ва ба боди фаромўши супорам? Вале мебахшам. Мебахшам ба хотири ин ки суди ту ба ман зарару зиёне ворид накард. Албатта ту саройи худатро ба хости ман обод кардӣ, вале дар баробари ин, ҳикмат ва маърифати ман низ зиёд шуд. Дар мулки ман ғулуме ҳаст, ки гоҳ-гоҳе ба кори саҳт водор мекунам. Аз имрўз ният кардам, ки дигар он бечораро озор надиҳам ва дар истиҳдоми ӯ сангдил набошам, чун саҳтии кори гил ҳамеша дар ёди ман боқист ва намехоҳам, ки аз дасти ман каси дигар ин гуна ранҷ бикашад. Ҳар он кас, ки аз дасти золимон ҷавру ҷафо накашида бошад ҳаргиз дилаш ба заифону бечорагон нахоҳад сўхт. Бархўрди ҳакимон агар ба ту саҳт расад, пас ту ҳам ба зердастонат дурушти ва хушунат накун».

Ҳикояти Ҷунайди Бағдодӣ

Ривоят кардаанд, ки Ҷунайди Бағдодӣ дар дашти Санъо сагери дид, ки дандони шикори худро аз даст дода буд ва аз тавон ва нерӯе, ки метавонист бо сарпанчааш шерро бигирад фурӯ монда очизу заиф мисли рӯбоҳи пир шуда буд. Пас аз рӯзгоре, ки бо як давидан оҳуи давонро ба чанг медаровард, ба ҳолате дучор шуда буд, ки аз ғусфандони он маҳал лағад меҳӯрд.

Шайх Ҷунайд бо дидани он саг, ки дар ҳоли бечорагӣ ва бетоқатӣ ва дармондагӣ ба сар мебурд, раҳмаш омад ва аз тӯшаи худ як нимаи нонро ба ӯ дод ва як дафъа гиряш омад ва дар ҳоли гиря гуфт: «Кӣ медонад, ки аз ин дуи мо кадомӣ беҳтарем. Ман беҳтар ё саг? Ба зоҳир имрӯз ман аз ӯ беҳтар менамоям, вале намедонам, ки дар оянда қазову қадар ба сари ман чӣ меорад? Агар пои имонам аз ҷои ҳудаш налагзад ва имонамро то дами марг нигоҳ дошта тавонам ва Худованд ҳам тоҷи афву бахшишро ба сари ман бигузорад ва гуноҳонамро бубахшад, метавонам бигӯям, ки аз саг беҳтарам. Аммо агар ин либоси маърифат дар тани ман намонад ва аз имон ҷудо шавам, ба маротиб аз ин саг камтар ва бадтар ҳастам. Чаро ки саг ҳар чӣ бад ё зиштхӯ бошад ҳам пас аз марг ба дӯзах нахоҳад рафт ва ӯро ба ҷаҳаннам нахоҳанд бурд».

Эй Саъдӣ, роҳи мардони тариқат ин аст, ки шунидӣ! Онҳо ҳеҷ гоҳ ба ҳудашон бо иззату фахр нигоҳ накарданд. Онҳо аз ин ҷиҳат бар малоикаҳо шараф доштанд ва дар мартаба аз фариштагон болотар шуданд, ки ҳудашонро беҳтар аз саг надонистанд.

Ҳикояти порсо ва масти барбатнавоз

Як нафар маст буд дар дасташ барбат¹ дошт, шабона ба як марди порсо² бархӯрд кард ва бо барбат ба сари ӯ зад, ки дар натиҷа барбаташ шикаст. Фардои он рӯз субҳи барвақт он порсо, он неқмарди оқил барои он масти сангдил як мушт зар бурд ва ба ӯ дода гуфт: «Дишаб маъзур будӣ, чун ки дар ҳоли мастӣ ба

¹ Асбоби мусиқӣ мисли дутор.

² Порсо - зоҳид, шайх, обид ва ориф.

сар мебурдӣ. Намедонӣ, ки ҳам барбати ту ва ҳам сари ман шикаст. Вале сари ман хуб шуд ва захмаш бартараф ва хатараш рафъ шуд. Аммо барбати ту бепул дуруст намешавад, бинобар ин барои ту ин пулро овардам, ки харчи барбати шикастаат кунӣ».

Оре, сабаби сарвар ва сардори мардум қарор гирифтани дӯстони Худо ин аст, ки аз дасти мардум бештар ба сарашон меҳӯранд.

Ҳикояти некмарди Вахшонзамин

Шунидам, ки дар сарзамини Вахш аз вилояти Хатлон, яке аз бузургон ғўшанишинӣ мекард. Ў дур аз чашми халқ саргарми олами маънавиёт буд. Вале мисли орифон жандапӯш набуд ва ба касе дасти ҳоҷат дароз намекард. Некбахтӣ ва саодат дари худро ба рӯи ӯ боз карда буд ва дар зимни ин, дари дигаронро ба рӯи ӯ баста буд. Рӯзе аз рӯзҳо як инсонӣ забондарози беақл, бо ҳазлу шӯҳӣ шурӯъ кард ба бадгӯӣ кардан нисбат ба ӯ, ки аз ҷумла мегуфт: «Алҳазар аз ин дастҳои макру фиреб, ки мисли дев ба ҷои Сулаймон нишастаанд. Ҳар лаҳза мисли гурба рӯи худро мешӯянд ва дар дил тамаи мушонро парваридаанд, ки ҳамеша дар фикри сайди муш ҳастанд. Барои шӯҳрату ном риёзат мекашанд, чун ки садои табли холи ҳам баланд аст ва дуртар меравад».

Хулоса аз ин суханҳо мегуфт ва дар атрофаш мардум ҷамъ шуда буданд ва марду зан ўро тамошо мекарданд. Аз дидани ин мочаро баъзеҳо механдиданд ва баъзеҳо гиря мекарданд ва дилашон барои он марди ғўшанишин месӯхт ва ба сабру таҳаммулаш раҳмашон меомад.

Меғўянд, ки хирадманди Вахш аз амалкарди он марди густох шурӯъ кард ба гиря кардан ва ба дуо кардан, ки эй Худо, ту ин мардро бубахш! Агар ӯ рост меғўяд ба ман тавфиқи тавба карданро насиб гардон, ки ҳалок наштам. Эй Худо, ман аз айбҷӯии ин мард хушҳол шудам ва ўро дӯст доштам, чун ки ӯ одати бади маро ба ман нишон дод.

Хулоса, агар ҳамон гуна ҳастӣ, ки душманат дар ҳаққи ту меғӯяд ва ҳақиқат дорад, пас набояд биранҷӣ ва набояд нороҳат шавӣ. Вале агар нестӣ, боз ҳам ҷои нороҳатӣ нест, ба бадғӯи худ бигӯ, ки бирав беҳтар аз ин кор ин аст, ки бодсанҷӣ¹ кунӣ.

Агар як инсони аблаҳ ва аҳмақ омад ва гуфт, ки ин зарф бадбӯ аст, ту хотирчамъ ва ором бош дар баробари парокандагӯи ӯ, ту парокандагӯи макун. Агар пиёзро ба бадбӯи нисбат дод, ту ба ӯ бигӯ, ки дуруст аст, вале ту мисли ӯ ғандамағ мабош. Инсони доно ва хирадманди равшанзамир, забони душманро тавассути шӯъбадабозон намебандад ва барои ин ки душман ба ӯ бадгӯи накунад суроғи фолбину ҷодугарон намеравад, ки ба ӯ тилисме бинависанд, то аз шарри душман ва забони он солим бошад.

Расму русуми ақлу тадбир ин нест, ки инсони доно фиреби фолбин ё шӯъбадабозро бихӯрад ва мисли занҳо дунболи сеҳру ҷоду ва тилисмот бигардад.

Ҳар кас огоҳона дар пушти сари кори ҳудаш нишаста бошад, метавонад забони душман ва бадандешонро нисбат ба ҳудаш бибандад. Муҳим огоҳ будан ва зирак будан аст.

Эй азиз, ту нехӯ ва некравиш бош, то инсони бадсиришт натавонад айбу нуқсонро туро пайдо кунад. Агар сухани душман ба дилат саҳт расад ё таҳаммули сухани бадгӯро надошта бошӣ, нигоҳ кун, ки бо чӣ чиз туро айб мекунад, пас ҳамон айбро аз худат дур кун ва кореро, ки барои ту сабаби айбҷӯӣ аз ту мешавад анҷом мадеҳ.

Ман танҳо касеро дӯст ва хушғуфтор нисбат ба худам медонам, ки айбу камбудии маро ба ман рӯирост бигӯяд.

Ҳикояти Ҳазрати Алӣ ва эътирофи ӯ ба хатои худ

Як нафар мушкилашро пеши ҳазрати Алӣ бурд, ки шояд эшон он мушкилро ҳал кунанд. Ҳазрати Алӣ он амири мӯъминон ва он инсони ғолиб бар душманони дин ва фотеҳи кишварҳо, ба он мард бо ақлу тадбир ҷавоб гуфт ва мушкилашро ҳал кард. Яке аз

¹ Бодсанҷӣ, яъне кори беҳуда мисли кӯфтани об дар ӯғурча.

нишастагон дар он маҷлис ба ҳазрат гуфт, ки эй Абулҳасан, ин ҷавоби ту дуруст нест. Ҳазрати Алӣ аз ин аксуламали ӯ наранҷид, балки бо камоли оромӣ ба ӯ гуфт, ки агар ту ҷавоби беҳтар аз инро медиҳӣ бигӯӣ, чун ки ҳақиқатро намешавад пинҳон кард ва бо гилу лой намешавад чашмаи хуршедро баст.

Сипас он шахс бо фаҳму дарки худ ҷавоби он масъаларо баён кард ва ба ҳубӣ ҷавоби масъаларо дод, ки шоҳи мардон аз ҷавобаш хушҳол шуд ва хушаш омада фармуд: «Ман хато кардам, ту дуруст гуфти».

Эй азиз, тасаввур кун, агар ин иттифоқ дар ин рӯзгори мо меафтод ва ба яке аз фармонравоён касе ин гуна бархӯрд мекард чӣ мешуд? Вовайло мешуд. Фармонраво аз кибру ғурур ба рӯи вай нигоҳ намекард, сониян ниғаҳбон ӯро аз дар берун мекард ва гумоштагон аз ҳар тараф ба сару рӯяш мушту лағад фуру меоварданд. То ки пас аз ин бори дигар беобрӯӣ ва беадабӣ накунад ва дар назди бузургон одобро риоят намояд.

Ҳар кас, ки дар сараш ғуруру худписандӣ дошта бошад, ту фикр макун, ки ӯ сухани ҳақро гӯш мекунад ва ба ҳақиқат гардан мениҳад. Инсони мағрур аз мавъизаву насиҳати олимон хушаш намеояд ва хотираш малуду хаста мешавад. Борони насиҳат ба дили сангини ӯ таъсир нахоҳад кард. Лола аз дохили санг намерӯяд, ҳар чанд бар болои он борон борад. Илму маърифат дурри гаронбаҳои дарёи фазл аст, ту барҳез ва он дурро ба пой фақиру дарвеш бирез ва нисор кун. Оё надидӣ, ки аз донae, ки ба хок афтода бошад гул мерӯяд ва аз он гулҳо фасли навбаҳор шукуфо мешавад. Эй ҳаким, эй он ки ҳар сухани ту дуррест гаронбаҳо, ин дурҳои гаронбаҳоро ба домани хоҷаи худхоҳе, ки фақат худаширо мебинад марез. Ҳар касе, ки худаширо бузург бинад ба чашми дигарон хурду кӯчак намояд.

Эй Саъдӣ, агар ба мардум некӣ кардӣ, он некиатро ба хотири ҳазор бор ташаккур гуфтани онҳо ба забон маёр, ба рӯи мардум хубихоятро мақаш ва агар ба забон овардӣ ва миннат кардӣ, аз дигарон низ умеди некӣ надошта бош.

Ҳикояти ҳазрати Умар ва гадо

Шунидам, ки дар як гузаргоҳи танг иттифоқо ҳазрати Умар пои гадоеро зер кард. Бечора гадо надонист, ки пои ўро чӣ касе зер кард, чун ки ранчидахотир дўстро аз душман намешиносад. Бинобар ин, асабонӣ шуд ва бо ҳашму ғазаб гуфт: «Магар кўрӣ, ки намебинӣ ва пои маро зер мекунӣ?» Ҳазрати Умар ба ў гуфт: «Ман кўр нестам, вале хато кардам ва надонистам. Хоҳиш мекунам аз гуноҳи ман бигзар!»

Баҳ-баҳ! Чӣ бо инсофанд бузургони дин, ки бо зердастонашон ин гуна муомила ва бархўрди хоксорона мекарданд. Фардои қиёмат онҳое, ки тавозўъ пеша карданд, бо камоли ифтихор сари худро боло ниғаҳ медоранд, дар ҳоле ки гарданфарозони маъруф, дар он рўз аз хиҷолат наметавонанд сарашонро боло кунанд ва дар ҳоли сарнагунӣ ва шармандагӣ ба сар мебаранд.

Агар аз он рўз битарсӣ, аз хатои касе, ки аз ту метарсад бахшиш кун ва даргузар. Ҳеҷ гоҳ ба зердастонат ситам макун, ки гуфтаанд:

*Макун хира бар зердастон ситам,
Ки дастест болои дасти ту ҳам.*

Ҳикояти марди хушхўй

Марде буд хушхўй ва хушахлоқ, ки ҳамеша кори хуб мекард ва бо инсонҳои бадахлоқ ҳам хушмуомила буд ва ба онҳо низ бадгўй намекард. Вақте ки ин марди хушахлоқ аз дунё гузашт, яке аз наздиконаш ўро дар олами хоб дид. Пурсид, ки ҳолат чӣ тавр аст ва аз он чӣ ба ту гузашт барои ман нақл кун! Марди хушахлоқ мисли гул даҳонашро ба ҳанда боз кард ва бо садои мисли булбул дар ҷавоби ў гуфт: «Ман, ки дар ҳоли ҳаётам ба касе саҳт нагирифтам ва ба касе бадӣ накардам, дар ин ҷо ба ман низ саҳт нагирифтанд ва бо хубӣ ва нармӣ бо ман бархўрд карданд».

Ҳикояти Зуннуни Мисрӣ

Дар ёд дорам, ки замоне дарёи Нил камоб шуд ва сарзамини Мисрро аз об натавонист таъмин кунад. Мардум барои талаби борон роҳии кӯҳсор шуданд, то дуо ва ниёиш кунанд, ки Худованд ба онҳо борон диҳад. Онҳо дар болои кӯҳ ончунон гиря карданд, ки аз ашки онҳо ҷӯйҳо равон шуд, вале гиряи осмон наомад. Як нафар аз онҳо рафт назди валии Худо Зуннуни Мисрӣ ва хабар дод, ки халқ гирифтори ранҷу сахтии зиёд шудаанд ва ҳолашон хеле бад шуд, ҷӣ мешавад, ки дар ҳаққи онҳо дуо кунад, ки сухани инсоне, ки мақбули даргоҳ аст рад намешавад. Пас аз ин мочаро Зуннун аз он шаҳр фирор кард ва ба шаҳри Мадян рафт. Пас аз 20 рӯз ба Зуннун хабар доданд, ки абри сиёҳ бар осмони Миср пайдо шуд ва аз борон ҳамаро сероб кард. Бо шунидани ин хабар, ки бо борони баҳор ҷӯйборҳо ҳама пур шуданд Зуннун зуд ба Миср баргашт. Марди орифе дар хилват, охиста аз Зуннун пурсид, ки дар ин рафтани ту ҷӣ ҳикмат буд? Зуннун ҷавоб дод: «Шунида будам, ки аз кирдори бади бадсириштон, Худованд рӯзии парандагон ва хазандагон, ҳашарот ва дарандагонро танг мекунад. Ман дар ин шаҳр хеле фикру ҷустуҷӯ кардам, ки ҷӣ касе бад ва бадкирдор бошад, ки ба шумии ӯ ин бало ба сари мардум омада бошад? Хеле фикр кардам ба ғайр аз худам бад ва бадкирдорро пайдо накардам. Бинобар ин, ба хотири ин ки дари хайр ба рӯи мардум баста нашавад ин шаҳрро тарк кардам».

Эй Саъдӣ, агар хубиро меҳоҳӣ, бояд лутф кунӣ, ки инсонҳои хуб дар дунё аз ҳудашон бадтар касеро надиданд. Ту он замон дар назди мардум азиз ва шариф мешавӣ, ки худатро ба чизе нагирӣ ва барои худат арзише қоиладар набодӣ. Бузургворе, ки ҳудашро хурд шуморид ва аз ҳама камтар донист, ӯ ҳам дар дунё ва ҳам дар охираат ба бузургӣ расид. Дар ин дунёи ҳокӣ ҳамон банда поку покиза шуд, ки ба пеши пои камтарин инсонҳо ҳудашро ба хок яксон донист ва таъзим кард.

Эй азизе, ки аз сари хоки мо мегузарӣ, туро ба хоки азизон қасамат медиҳам, ки ёде аз ман кунӣ! Агар Саъдӣ хок шуд ғам

надорам, чун ки дар ҳоли зиндагиаш низ хок будааст. Ў бо бечорагӣ ва хоксорӣ тан ба хок дод ва агарчӣ мисли бод гирди олабро гашт. Дере нашавад ва ба зудӣ хок тани ўро хоҳад хӯрд ва он хокро бори дигар бод ба гирди олам хоҳад бурд. Бубин, аз он рӯзе, ки гулҳои гулистон шукуфтааст то имрӯз ҳеҷ булбуле дар он, ба ин андоза хушилхонӣ накардааст, ки Саъдӣ кардааст. Аҷаб аст, ки ин булбул бимирад ва аз устухони ў гуле нарӯяд. Бояд ҳам бирӯяд.

Поёни боби чорум

Боби 5

Дар ризо ва хушнудӣ

Шабе дар фикру андеша фуру рафта будам ва суханҳои зебо ва расоро ба забонам қорӣ мекардам, ки як шахси бедахон ва густох ин суханҳои маро шунид ва чорае ҷуз «офарин» гуфтан пайдо накард. Вале ин «офарин»-ро бо лаҳне гуфт, ки мешуд аз он лаҳн эҳсоси нафрин кард. Садо ва ҳарфҳое, ки ҳамроҳ бо офарингӯӣ берун омад, мисли фарёде буд, ки аз шиддати дард берун меомад. Ў гуфт: «Фикри ту расо аст ва раъйи ту баланд аст, вале танҳо дар заминаи диндорӣ, тарки дунё, риёзат ва панду насиҳат, на дар васфи ҷанг, силоҳ ва гурзи гарон, ки ту наметавонӣ мисли дигарон дар ин маврид суханбозӣ кунӣ, суханҳои шево ва зебо ба дигарон хатм шудааст». Ин ҳасуди бадаңдеш надонист, ки мо дар фикри ҷангу корзор нестем ва агар аҳли ҷанг будем, майдони сухан танг набуд. Ман метавонам бо кашидани теғи забон аз ғилоф, дунёи суханро қалам-қалам кунам. Агар бовар надорӣ биё, то дар ин замина мубориза кунем. Ва барои сари рақиб аз хоку санг болиш созем.

Дар ин маънӣ гуфтаанд

Бахту саодат дар бахшоиш ва афв кардан аст, на дар зӯру тавоноӣ. Агар гардиши фалак бахту давлатро насиби ту нагардонад, бо зӯрӣ, паҳлавонӣ ва мардонагӣ наметавонӣ онро ба даст биёри. Мӯрча аз заифӣ ва нотавонӣ дучори сахтӣ намешавад ва шер бо панҷаи тавоноӣ худ наметавонад ризқашро ба даст биёрад, ин ҳама бо тақдири илоҳист. Агар бар осмонҳо наметавонӣ дастрасӣ пайдо кунӣ ва ё тақдири худатро бо дасти худат бисозӣ беҳтар аст, ки бо гардиши фалак бисозӣ. Агар тақдир зиндагии дароз ва тӯлониро барои ту навишта бошад, на мор метавонад туро бигазад ва ё бо газиданаш туро нобуд кунад, на шери даранда.

Аммо агар аз ҳаётат чизе боқӣ намонда бошад, бо нӯшдору ҳам чонатро аз даст медиҳӣ. Яъне нӯшдору кори захрро анҷом медиҳад. Бубин Рустамро, ки чӣ ба сараш омад. Вақте ки охири лӯқмаашро аз суфраи ризқаш хӯрд бародараш Шағод аз дохили дили ӯ гарду чанги зиндагиашро ба бод дод ва кушт.

Ҳикояти дӯсти сипоҳӣ

Ман дар байни сипоҳиён дӯсте доштам, ки ҷанговар, шӯҳ ва хеле айёр буд. Ҳамеша дасту ханҷараш оғишта ба хун ва дили душманон аз ӯ пурхуну кабоб буд. Ман надидам, ки як рӯзе ӯ мусаллаҳ набошад ва аз пайкони пӯлодинаш оташ наҷаста ва тир раҳо накарда бошад. Диловаре буд, ки ба сарпанҷаи гов зӯрӣ мекард ва аз даҳшати ӯ шерҳо ноором ва дар шӯр буданд. Дар ҳоли ҷанг бо як тир ду душманро аз по меафтонд. Ба ин осонӣ хор ба гул фурӯ намерафт, ки тири ӯ ба сипарҳои душман. Агар ба сари ҳар ҷангчӯ бо хишт мезад ҳамон замон ҳам худи он ҷангчӯ ва ҳам сарашро як ҷо аз ҳам мепошид. Дар рӯзҳои ҷанг мисли гунҷишке, ки бо сипоҳи малаҳҳо рӯ ба рӯ мешавад душманро торумор мекард. Агар ба лашкари Фаридун ҳучум мекард, аз дами теги ӯ наметавонист наҷот пайдо кунад. Аз зӯрии сарпанҷаи ӯ палангҳо заифу очиз буданд ва ҷанголаш дар мағзи сари шерҳо фурӯ мерафт. Агар ба дасташ камарбанди ҷангозмоиро мегирифт, ҳатто кӯҳро ҳам метавонист аз ҷояш биканад. Агар марди савораи зиреҳпӯшро бо табарзин мезад, ин зарбаи ӯ аз мард мегузашт ва то зини асп мерасид. Хулоса ӯ на дар марди дуюм дошт ва на дар мардумӣ. Ӯ ба ман он қадар алоқа ва иродат дошт, ки як нафас аз худаш дур намекард, чун ки инсонҳои содиқ ва росттабиатро дӯст медошт. Иттифоқо коре пеш омад ва аз он сарзамин сафар кардам, чун ризку рӯзии ман дар он шаҳр боқӣ намонда буд ва ризқи ман дар он ҷо қанда шуда буд. Тақдир маро аз сарзамини Ироқ ба сарзамини Шом бурд. Дар сарзамини Шом иқомат карданро лозим донистам, чун аз ин кишвар хеле хушам омад.

Алқисса мударрате бо ранчу роҳат, бо умеду бим дар ин шаҳр зиндагӣ кардам. Дар ин сарзамин низ паймонаи ман пур шуд ва нону насибам канда шуд ва дар дилам орзуи ватанро эҳсос кардам, ки ҳар дам маро ба он сӯй мекашид. Аз қазову қадар, иттифоқо дубора гузори ман ба Ироқ афтод ва як шаб ёди он дӯст аз дилам гузашт. Ёди он дӯст мисли намак захми чандинсолаи маро тоза кард, чун ки ман аз ҷумлаи намакхӯрдаҳои ӯ будам. Бархостам ва барои дидани ӯ қасди сипоҳ кардам ва бо меҳру муҳаббат ўро талаб кардам, вақте ки ўро ба ман нишон доданд ўро дидам аз ҷавонӣ асаре намондааст ва гардиши рӯзгор ўро пир кардааст. Қоматаш мисли камон ҳам ва чеҳраи мисли арғувон сурхаш мисли заъфарон зард ғанҷааст. Сараш мисли кӯҳе, ки дар болои он барф борида бошад сафед ва аз оби барфи пирӣ рӯяш шуста шудааст. Гардиши фалак бар ӯ зӯрӣ кардааст. Рӯзгор ғурурро аз сараш берун карда ва сари нотаваширо болои зонуи ӯ қарор додааст.

Хеле аз диданаш мутаассир шудам ва ба ӯ гуфтам: «Эй сарвари шергир ва шершафкан, чӣ чиз туро мисли рӯбоҳи пир фарсуда кард?» Дар ҷавоби ман хандида гуфт: «Аз рӯзе, ки ҷанги муғлҳо шурӯъ шуд, ман фикри ҷангҷӯиро аз сарам берун кардам. Ман он рӯз дидам, ки рӯи замин аз бисёрии найза мисли найистон шудааст, ки аз парчамҳои сурх бар он оташ афтода бошад. Ман мисли дуд ҳамла кардам ва хоку ҷанги майдонро ба осмон баровардам, вале агар бахт ёр набошад, далерӣ, қаҳрамонӣ ва нотарсӣ ғолиб надорад. Магар ман ҳамон кас набудам, ки бо ханҷар аз қафи душман ангуштараширо мегирифтам? Вале ситораи бахти ман вақте ки ба ман кӯмак накард душман мисли ангуштар атрофи маро гирифт ва ман дар муҳосира афтодам. Чорае ҷуз фирор пайдо накардам, чун инсонӣ нодон бо қазову қадар мечангад. Агар ситораи бахти ман ба ман ёрӣ накунад, аз дасти силоҳ ва ҷавшан чӣ хоҳад омад? Агар калиди пирӯзӣ дар даст надошта бошӣ наметавонӣ бо дасту бозу дари пирӯзиро бишканӣ. Гурӯҳи мо ҷунон қавӣ буд, ки аз мардони палангафкан ва пилзӯр иборат буд. Сар то пой ҳар

мард то суми аспу шутур оҳанпӯш буд. Бо дидани гарду ғубори сипоҳи душман зиреҳро бар тан кардем ва мигфарро¹ бар сар. Аспҳои тозиро омода кардем ва ба онҳо савор шудем ва ба сари душман тиру тӯпро мисли борон фурӯ рехтем. Душмани зирак аз камингоҳ як дафъа ба мо юриш бурд ва ду лашкар ҷанги тан ба танро оғоз карданд, ки гумон мекуни осмонро оварда ба замин зада бошанд. Тир мисли жола меборид ва аз ҳар ғӯша тӯфони марг бархоста моро дар оғӯши худ мекашид. Гӯё барои сайди шери жаён каманди аждарҳои даҳонашро боз карда буд. Аз гарду ғубори кабудранг замин ба осмон табдил шуда буд ва барқи шамшерҳо мисли ситорагон дар он медурахшид. Ҳамин ки дастамон ба душманони савора мерасид аз асп пиёда мешудем ва сипари худро ба сипари ӯ метофтем ва бо тиру найза на танҳо сари душманро, балки мӯи сари душманро низ мешикофтем. Вале чӣ мешавад кард, ки чун бахту давлат ёри мо набуд, ночор рӯ ба фирор ниҳодем. Оре, агар дасти тавфиқ қўмак накунад дасту панҷаи мард чӣ метавонад бикунад. Ин ҷо шамшери ҷанговарон ҳам кунд набуд, ки сабаби шикасти мо шуда бошад. Ягона сабаби шикасти мо ситораи тунд буд, ки нисбат ба мо кинатӯзӣ кард. Касе аз лашкариёни мо намонда буд, ки аз майдони ҷанг солим берун омада бошад, ҳама оғушта ба хун шуда буданд. Мо, ки мисли донаҳои гандум сад нафар дар як хӯша ҷамъ шуда будем, пас аз ин воқеа пароканда шудем ва ҳар як аз мо ба ғӯшае афтод. Мисли номардон аз ҳамдигар даст бардоштем, мисли моҳие, ки бо доштани ҷавшан дар танаи ба шаст афтода бошад, ба худ мепечидем. Қаҳрамонон ва тирандозони сипоҳ, ки мо фикр мекардем онҳо сангдонро ҳам бо тир шикоф мекунанд, лаёқати инро ҳам надоштанд, ки бо тирашон ҳатто ҳарири нармро бишкофанд. Чун толеи мо аз мо рӯй гардонида буд, сипарҳои мо дар баробари тири қазо ночизу очиз шуда буд.

¹ Қулоҳи оҳанин, ки дар ҷангҳо мепӯшанд.

Аз ин ҳам ачибтараш ин аст, ки гуфтаанд: «Агар бахт надорӣ саъю кӯшиши ту ба андозаи як ҷав арзиш надорад».

Ҳикояти тирандози ардабилӣ

Паҳлавони оҳанинпанҷае дар шаҳри Ардабил зиндагӣ мекард, ки тирро аз бели оҳанин берун мебурд. Як ҷавони ҷаҳонсӯзи далери намадпӯш бо ӯ эъломи ҷанг кард. Ӯ дар ҷангидан мисли Баҳроми Гӯр ва бар болои китфаш каманде аз пӯсти гӯрхар овехта буд. Вақте ки он паҳлавони ардабилӣ дар баробари худ он намадпӯши ҷавонро дид, камонашро рост кард ва ба тарафи гӯшаш кашид ва панҷоҳ тирро паси ҳам раҳо кард, вале як ҷӯбаи тир аз намад берун нарафт ва ба ҷавон осебе нарасид. Сипас он ҷавони намадпӯш мисли Соми Гурд¹ пеш омад ва бо каманд паҳлавони ардабилро гирифт ва ба лашкаргоҳаш бурда дар як хайма қарор дод ва мисли дуздони одамкуш дасташро ба гарданаш баст. Паҳлавони асиршуда аз ғайрату шармсори, ки ҳеч гоҳ фикр намекард ба ин андоза хору залил шавад, тамоми шаб натавонист бихобад ва ҳангоми саҳар парастори хайма гуфт: «Ту, ки бо тирандозиат оҳанро сӯрох мекардӣ чӣ шуд, ки ба дасти як намадпӯш асир афтодӣ?» Паҳлавон хун гирия кард ва дар ҷавоби ӯ гуфт: «Намедонам, ки инсон дар рӯзи аҷалаш наметавонад зинда бимонад. Ман ҳамон паҳлавон будам, ки дар фанни шамшербозӣ ва ханҷарзанӣ ва ҷанги тан ба тан ба Рустами Достон равиши ҷанг карданро меомӯхтам. Он рӯзе, ки дасти баҳту иқболи ман дар кӯмаки ман қавӣ буд, филҳои азимчӯсса ба пеши чашмонам мисли намад ҷилва мекард ва имрӯз, ки баҳту иқбол дар ихтиёри ман нест, дар баробари тири ман намад камтар аз бели оҳанин нест, ки наметавонад онро сӯрох кунад. Ҳар киро аҷал расида бошад найза ҷавшанеро, ки дар тан дорад пора мекунад, вале касеро, ки аҷал нарасида бошад найза ҳатто пероҳанашро ҳам наметавонад сӯрох кунад. Ҳар киро теги қаҳри аҷал дунбол кунад агар дар танаш сад

¹ Соми Наримон, яке аз паҳлавонҳои машҳур аст.

ҷавшанро болои ҳам пӯшида бошад ҳам бараҳна аст, вале агар бахт ёру ёвараш бошад ва рӯзгор пуштибонаш бошад, бараҳна бошад ҳам наметавон ёро бо ханчари тез ба қатл бирасонӣ. На доно ва зирак метавонад бо талошу тадбири доноӣ аз дасти аҷал ҷони солим бадар кунад ва на инсони нодон ба сабаби нодониаш ва бо хӯрдани чизи зараровар ҷони худро аз даст медиҳад».

Ҳикояти курд ва табиб

Шабе аз шабҳо, як марди курдӣ гирифтори дарди паҳлӯ шуд ва то рӯз натавонист бихобад. Табиби он ноҳия ба муоинаи ӯ омад ва пас аз муоина гуфт: «Чӣ хӯрдӣ?» Бемор гуфт: «Барги ток хӯрдам». Табиб гуфт: «Ҳар кас аз ин гуна барги токе, ки ту гуфти бихӯрад агар аз аввали шаб то рӯз зинда бимонад ҳайратовар аст. Дар синаат тири захролуди муғул исобат карда бошад аз вазнинии луқмаи носозгор ва бадҳазм беҳтар аст, ки он эҳтимоли накуштани туро дорад, вале ин ҳатман туро мекушад. Агар ба сабаби як луқмаи ногувор дар шиками инсон печ афтад ва меъдаашро бипечонад, ҳамаи умри ин нодон барбод мешавад ва нобуд мегардад».

Хулоса, он табибе, ки ба бемор хабари марг дода буд ҳудаш ҳамон шаб дунёро бадруд гуфт ва сафари охиратро пеш гирифт, вале он курди бемор чиҳил соли дигар пас аз ин воқеа зинда монд.

Ҳикоят дар ин маъно

Хари яке аз деҳотӣ мурд ва ӯ сари харро бар болои токи боғаш овезон кард, ки чашми бадро баргардонад. Як пири ҷаҳондида аз он ҷо рад мешуд бо дидани ин манзара ба деҳотӣ гуфт: «Гумон макун, эй ҷони падар, ки ин каллаи хар чашми бадро аз сари киштзори ту дафъ кунад. Ин хари бечора, ки дар ҳоли ҳаёташ аз сару гӯши худ зарби ҷӯбро наметавонист дафъ кунад ва аз асари ин зарбаҳо буд, ки ба ҳалокат расид, чӣ гуна метавонад аз боғи ту

дафъи бало кунад?¹ Табибе, ки бечора наметавонад аз тани худаш ранчи беморию дур кунад ва аз асари беморӣ тарки дунё мекунад, чӣ гуна метавонад каси дигарро аз ранчи беморӣ наҷот бахшад?»

Ҳикоят

Шаҳси фақирӣ муфлисе пулашро гум кард ва хеле ҷустуҷӯ кард, аммо пул пайдо нашуд. Бечора бо ноумедӣ аз ҷустуҷӯ кардан даст кашид ва рафт. Як шахси дигар онро бидуни ин ки ҷустуҷӯ кунад ва заҳмат кашад, пайдо кард.

Оре, мо дар шиками модар будем, ки қалами тақдир кашид шуд ва кадоми мо некбахт ва кадоми мо бадбахтем дар ҳамон замон мушаххас шуд.

Ризку рӯзиро бо зӯрии сарпанча намехӯранд, балки соҳибони сарпанчаи зӯр бештар аз ҳама камрӯзӣ ва тангдасттар ҳастанд. Бисёре аз чорасозон ва доноён ва оқилҳоро дидем, ки бо саҳтӣ зиндагӣ карданд ва аз саҳтӣ мурданд ва бисёр бечораҳоро дидем, ки ҷони худ ба саломат бурданд ва саҳтӣ надиданд.

Ҳикоят

Пирамарде писарашро бо ҷӯбдаст зад. Писар гуфт: «Ман чӣ гуноҳ кардам, чаро маро беҳуда мавриди зарбу шатм қарор медиҳӣ? Ту бояд пушту паноҳи ман бошӣ, агар дигарҳо маро заданд ту аз ман дифоъ кунӣ. Вале агар ту худат, ки пушту паноҳи ман ҳастӣ ба ман ҷавру зулм кунӣ, пас чора чист? Ман ба қучо ва ба кӣ гиря кунам ва шикоят намоям?» Байт:

¹ Ин сухани пири ҷаҳондида аз як ҷиҳат ва аз як дидгоҳ дуруст ва қобили қабул аст, ба шарт, ки ақидаи инсон ин бошад, ки ҷашми бадро ҳамон каллаи ҳар бармегардонад, ки ин ақида дуруст нест, ақидаи омиёна аст. Вале ҳақиқат ғайри ин аст. Онҳое, ки аз каллаи ҳайвон ба ин унвон истифода мекунанд агар ақидаашон ин бошад, ки таваҷҷӯҳи ҷашми бадро ба он чиз ҷалб кунанд ва бо ин роҳ ўро аз таваҷҷӯҳ кардан ба ҳосил ва меваҳои дарахт мунсариф созанд, монее надорад. Чун ки ҷашми бад ба ҳар чизе, ки аввалин бор таваҷҷӯҳи соҳибашро ҷалб мекунад, исобат мекунад ва бо таваҷҷӯҳ ба каллаи ҳайвон нерӯи ў аз байн меравад, ки дигар хатаре боқӣ наметавонад. Бинобар ин яке аз саҳобагон ба руҳи кӯдаки зебо хатти сиёҳ кашид ва гуфт ин аз ҷашми бад пешгирӣ мекунад.

*Ба довар хурӯш эй худованди ҳуш,
На аз дасти довар баровар хурӯш.*

Яъне, эй соҳиби ақлу ҳуш! Ба довари доварон, ки Худост шикоят кун, вале аз дасти тақдир доду нола макун.

Ҳикояти Бахтиёри бахтёр

Шахсе буд хушбахту саодатманд ба номи Бахтиёр, ки сарватманду сармоядор буд. Дар маҳаллаи фақир ва бенавоён манзил дошт ва зиндагӣ мекард. Зару сими беҳисоб дошт, ки наметавонист бишуморад, балки мисли гандум бо паймона ва кило ҳисоб мекард. Дар ин мазил ӯ ҳам зар, тилло ва пул дошт ва ҳам молу ҳашам. Вале атрофиён ва ҳамсоёгонаш тангдасту бадбахт буданд.

Инсони камбағал агар бо камбағалон зиндагӣ кунад эҳсоси нийзмандӣ намекунад, вале агар дар наздикии худаи хонаводаи сарватмандро бинад, ки бо ноз зиндагӣ мекунад, дилаш ба доғи нодориаш бештар месӯзад ва эҳсоси камбудӣ мекунад. Зане аз хонаводаи камбағалон вақте ки дид шавҳараш шабонгоҳ бо дасти холӣ ба хонааш баргашт, ҷангу даъво роҳ андохт ва гуфт: «Эй беномус, ҳеҷ кас мисли ту бадбахту фақир нест. Ту мисли занбӯри сарсаҳт фақат як «неш» дорӣ. Ту бояд мардонагиро аз ҳамсоят ёд бигирӣ. Ман як зани хиёбонии фоҳиша нестам, ки аз ҳама лаззатҳои зиндагӣ маҳрум бошам. Одамон зар доранд, сим доранд, пулу мол доранд, ту чаро мисли онҳо небаҳт нестӣ, эй баччағар!»

Он марди софдили суфпӯш, бо шунидани суханҳои пур аз маломати зан мисли табли холӣ садо зад ва хурӯшида гуфт: «Эй зан, ман ба ҳеҷ қадом аз чизҳои, ки ту гуфти қодир нестам ва наметавонам барои ту дархостатро таҳия кунам, ту низ бо қазову қадар дасту панҷа нарм макун ва даргир машав. Ихтиёри бахтёр қардани худамро ба дастам наводаанд».

Дар сарзамини Кеш дарвешӣ пирро дидам, ки як сухани зебо ба зани зиштрӯ ва бадқияфааш гуфт, ки эй зан, агар қазову қадар туро зишт офарид, ба рӯи зишти худ ороиш макун. Чун ки небахтиро

бо зӯр намешавад ба даст овард ва бо сурма намешавад чашми кӯрро бино кард. Аз дасти инсонҳои бадсиришт кори хуб барнамеоёд, ҳамон гуна ки аз дасти сағҳо дӯзандагӣ барнамеоёд. Агар ҳамаи файласуфони юнонзамин ва Рум ҷамъ шаванд, наметавонанд аз захр асал созанд. Ҳайвони ваҳширо бо тарбият намешавад одам кард, балки захматҳои тарбияткунандаро ба ҳадар хоҳад дод. Аз рӯи оина зангори зангро мешавад пок кард, вале аз санг намешавад оина дуруст кард. Бо талошу қӯшиш аз шохӣ бед намешавад гудро рӯёнд ва ё оҳани зангзадаро дар ҳаммом намешавад шустушӯ кард, то ки сафед гардад. Бидон, ки тири қазо баргашт надорад ва мард дар баробари он тир ба ҷуз ин ки сипари ризоро ба даст гирад чораи дигар надорад.

Ҳикояти зоғи лошахур ва каргас

Каргас ба зоғи лошахур гуфт, ки аз ман дурбинтарро намешавад пайдо кард. Зоғи лошахур гуфт: «Ҳамин тавр бидуни имтиҳон намешавад ба суханат бовар кунам ва ба соддагӣ аз канораш рад шавам. Биё ба биёбон нигоҳ кун, то дар атроф чӣ чизро метавонӣ бубинӣ». Каргас парвоз кард ва аз баландӣ ба пасти, ки миқдори як рӯза роҳ буд нигоҳе андохт ва гуфт: «Агар бовар кунӣ дар миёни биёбон як дона гандум мебинам». Зоғ ҳайратзада шуд ва шакке дар дилаш боқӣ намонд нисбат ба дурбини каргас ва ҳарду аз боло ба поин фуруд омаданд. Бо наздик шудани каргас ба дона як пойбанди дароз ба пои каргас печид. Бечора каргас надонист, ки аз хӯрдани он дона рӯзгор ба гардани ӯ домро хоҳад афканд ва гирифтор хоҳад шуд. Оре, ҳамаи садафҳо дар шикамашон дурри ягона надоранд ва ҳар тирандози моҳир ҳамеша наметавонад тирро ба ҳадаф занад, гоҳе хато ҳам мекунад. Зоғ бо дидани ин ҳолат ба каргас гуфт: «Эй дӯст, аз дидани ин дона чӣ фоида, ки доми душманро дар канораш натавонӣ бубинӣ. Вой бар ҳоли ин биной, ки ту дорӣ». Каргаси ба дом афтада дар ҷавоби он зоғ гуфт: «Аз тақдир намешавад ҳазар кард ва фирор аз қадар фоидае надорад. Ҳар касеро, ки аҷал даст ба хунаш зад, қазо чашми заррабини ўро

мебандад. Уқёнуси беканоре, ки соҳил надошта бошад, маҳорати шиновари моҳир дар он фоидае надорад».

Ҳикоят дар ин маъно

Шогирди қолинбофе пас аз ин ки бар қолини худ сурати симурғ, фил ва зарофаро мунъакис кард, як сухани хуб ва зебее гуфт. Ӯ гуфт: «Аз дасти ман ихтирои сурат барнамеояд, то ин ки устои аҷал аз боло нақши онро қаблан накашида бошад». Оре, агар сурати ҳоли ту бад бошад ва парешонҳол бошӣ ё хуб бошад ва ту хушҳол ва некбахт бошӣ, аз осори навиштаҳои дасти тақдири Ӯ таолост. Вале дар ин замина як навъ ширки хафӣ ва номаълум вучуд дорад, ки гоҳо инсон сарнавишти бад ё хуби худро аз дигарон медонад ва мегӯяд: «Зайд маро азиат кард ё Амр маро хаста намуд». Аммо агар Худованди ҳамаи корҳо ба ту чашми воқеъбинро насиб гардонад, дигар ту сурати Зайду Амрро нахоҳӣ дид. Инҳо ҳама сабабе беш нестанд. Ман гумон намекунам, ки агар банда забонашро аз ҳикоят нигоҳ дорад ва сукут ихтиёр кунад ва ба тақдири хубу бади худ розӣ шавад рӯзии ӯро Худованд кам нахоҳад кард. Худо кунад, ки дари рӯзии тӯро ҳудаш боз карда бошад, ки агар дари рӯзии тӯро боз накунад, ҳеҷ кас наметавонад онро бикушояд.

Ҳикояти тамсилӣ

Шутурбачае, ки аз роҳ рафтани тӯлонӣ хаста шуда буд ба модараш гуфт: «Модар, хаста шудам, чаро намегузорӣ, замоне истироҳат кунам ва бихобам?» Модараш гуфт: «Писарам, агар маҳор ба дасти ман буд, ҳеҷ кас маро дар қатори шутурони боркаш дар зер бор намедид. Оре, киштии ҳам дар ихтиёри Худост ва ӯ ҳар ҷо ки хоҳад киштиро ба ҳамон ҷо мебарад, саъю кӯшиш ва ҷома дарондани нохудо ҳеҷ фоида надорад.

Эй Саъдӣ, ба дасти ҳеҷ кас нигоҳ накун, чун ки бахшандаи ҳақиқӣ Парвардигор асту бас.¹ Агар ту худопарастии ҳақиқӣ бошӣ, Худо ҳудаш туро аз ҳамаи дарҳо бениёз хоҳад кард, вале агар ҳудаш туро аз даргоҳаш биронад ҳеҷ кас туро ба хонааш роҳ намедихад ва аз ҳама ҷо ронда хоҳӣ шуд. Агар Худо туро некбахт кунад метавонӣ сарбаланд бошӣ, вагарна аз ноумедӣ чорае ҷуз хоридани сар надорӣ.

Дар ин маъно гӯянд

Бандагӣ ва тоату ибодат ҳолис барои Худованд бошад хуб аст, вале агар дар анҷоми тоату ибодат нияти ҳолис набошад, мисли пӯсти бемағз аст, ки ба ҳеҷ дарде намехӯрад. Агар ҳадафу мақсади ту худнамоӣ барои халқ бошад, пас фарқе намекунад; чӣ дар камари ту зуннори тарсоён бошад ва чӣ дар тани ту жандаи сӯфиён. Аввал изҳори мардӣ макун, агар кардӣ номард ва хунасо машав, ки гуфтаанд:

Ба андозаи буд бояд намуд,

Хиҷолат набурд он ки нанмуду буд.

Касе, ки бо ҷомаи амонате, ки аз дигарон ба орият гирифтааст худнамоӣ кунад, рӯзе, ки он ҷомаро аз сари ӯ кашида гирифтанд ва ғайр аз ҷомаи кӯҳна дар танаш чизе нахоҳад монд, аз хиҷолат сарашро наметавонад боло бигирад. Агар қади ту кӯтоҳ аст, ба хотири ин ки ба чашми кӯдакон қоматбаланд намоӣ ба худат пои ҷӯбин мабанд, ки рӯзе шарманда хоҳӣ шуд. Агар нуқра ба мис омехта бошад, онро бояд ба касе бидиҳӣ, ки заршинос набошад. Оби тиллоро ба рӯи оҳани беарзиш қарор мадеҳ, ки саррофи доно онро мешиносад ва ба чизе намехарад. Зару тиллоҳои сохтаро бо оташ об мекунанд ва пас аз он маълум мешавад, ки мис ҳастанд ё тиллои ҳолис.

Дар ин маъно гӯянд

¹ Яке аз бузургон мегуфт: «Агар касе ба ман неки ё эҳсон кард, ман аввал аз Худованд миннатдор мешавам, чун ки агар Худованд, ки гардонандаи дилхост дили ӯро нисбат ба ман нарм ва меҳрубон накунад, ҳеҷ гоҳ даст ба эҳсон ва бахшиш нахоҳад бурд».

Намедонӣ, ки бобои кӯҳӣ ба марде, ки дар пеши чашми мардум шаб то рӯз нахобида ибодат кард, чӣ гуфт? Ба ӯ гуфт: «Эй чони бобо, аз мардум ба ту суде нахоҳад расид, беҳуда худатро хаста макун. Беҳтар аст, ки биравӣ дари ихлосро бикӯбӣ ва барои Худо ибодат кунӣ. Онҳое, ки аз ибодати ту хушашон омадааст ва туро мавриди мадҳу сано қарор додаанд, ҳоло туро хуб нашинохтаанд ва танҳо нақшу сурати зоҳирии туро дидаанд. Канизе, ки чехрааш мисли ҳур бошад, вале дар зерӣ рӯсариаш нишонаи пешӣ дошта бошад ҳеҷ қимате надорад ва ҳеҷ кас ӯро нахоҳад харид. Ҳеҷ кас бо ҳилаву найранг ва худнамоӣ ворида биҳишт намешавад. Рӯи зиштро бо фаранҷӣ ё чодар намешавад пӯшид, ки рӯзе бод меояд ва аз сарат чодарро бармедорад ва дар ниҳоят рӯи зишти туро ҳама хоҳанд дид».

Ҳикояти рӯза доштани ноболиғ

Шунидам, ки кӯдаки ноболиғе дар моҳи рамазон рӯза гирифт ва он рӯзро ба сад меҳнату машаққат ба чоштгоҳ расонд. Он рӯз ӯро ба мактаб низ набурданд, чун ки ибодати бузург аз ин кӯдаки хурд кори андаке набуд, ки бишавад ба он меҳнати мактабро ҳам изофа кард. Падару модараш ба шукронаи ин ки фарзандашон рӯза медорад, чашм ва рӯю сарашро бўсиданд ва нуқлу бодом ва симу зарро ба доманаш рехтанд. Бо расидани нисфирӯзӣ бар меъдаи кӯдак оташи гуруснагӣ голиб шуд ва ба сӯзиш даромад. Ба ҳудаш гуфт: «Агар чанд луқма таом бихӯрам, падару модарам аз кучо медонанд, онҳо аз ғайб хабар надоранд. Аз ҷиҳати ин ки рӯзаи ин писар барои падар ва барои мардум буд, пинҳонӣ рӯзаашро хӯрд ва дар зоҳир чунин вонамуд кард, ки рӯза аст. Агар инсон дар фикри Худо набошад ва бидуни таҳорат ба сафи намоз биистад ту аз кучо медонӣ, ки ӯ хиёнат мекунад? Пас мешавад ба ин натиҷа расид, ки пире, ки ба хотири мардум тоату ибодат мекунад аз ин кӯдак ҳам нодонтар аст, ки гуфтаанд:

*Калиди дари дӯзах аст он намоз,
Ки дар чашми мардум гузорӣ дароз.*

Бидон, ки агар роҳи ту ба сӯи Худо набошад ва масири ту ҷуз ҳақ чизи дигар бошад ҷойнамози ту низ ҳамроҳи ту дар оташи ҷаҳаннам хоҳад сӯхт.

Ҳикояти инсони бадкирдор

Як шахси бадкирдор ва бадахлоқ меҳост ба болои бом барояд, ки як дафъа пояш лағзид, аз нардбон афтод ва ҳамон замон ҷонашро аз даст дод. Писараш дар сӯти падараш ҷанд рӯзе гирия кард ва сипас бо ёру ошноёни худ машғули сӯҳбату муошират шуд. Шабе падарашро дар олами хоб дид ва аз ҳоли ӯ пурсон шуда гуфт: «Аз ҳашру нашр ва суолу ҷавоби қабр раҳой ёфтӣ, роҳат шудӣ ё на?» Падар гуфт: Барои ман қиссахонӣ макун, ки ҳолам хуб нест. Ман аз болои нардбон рост ба дӯзах афтадам. Инсони хушахлоқӣ содда, ки зоҳираш ораста нест, беҳтар аст аз инсони машҳур ба неқноме, ки дарунаш хароб бошад. Дар назди ман дузди шабгард ва роҳзан аз инсони фосиқе, ки либоси сӯфиёна пӯшида бошад беҳтар аст. Инсоне, ки барои дастмӯзд ба пешии чашми мардум ранҷ мекашад ва худро шайху зоҳид ҷилва медиҳад рӯзи қиёмат дар пешгоҳи Худованд ҳеҷ аҷру подоше надорад. Агар дар хонаи Зайд кор мекуни аз Амр умеди аҷру подош макун. Эй писар, дар ин роҳ ҳамон мусофир ба висоли дӯсташ мерасад, ки рӯяш ҳамеша ба тарафи дӯсташ бошад ва қасди дӯст дошта бошад. Ту бояд роҳи ростро пеш гирӣ, то ба манзил бирасӣ, вале агар ту дар роҳи рост набошӣ ва бироҳа рафта бошӣ, ақиб меафти ва наметавонӣ ба манзили мақсуд бирасӣ. Мисли гови ҷувозкаш, ки чашмонашро мебанданд ва то шаб дар атрофи ҷувоз давр мезанад ва фикр мекунад, ки хеле масофаи зиёдро тай кардааст, вале ҳамин ки чашмонашро боз мекунад мебинад, ки дар ҳамон ҷое, ки буд истодааст.

Ҳар кас, ки аз меҳробии ибодат рӯ гардонад атрофиёнаш ҳукм ба куфраш мекунад. Ту ҳам агар ба Худо арзи ниёз накуни ва ба сӯи ӯ даст дароз накуни мисли касе ҳастӣ, ки дар намоз пушт ба қибла кардааст. Дарахте, ки решааш дар замин мустаҳкам бошад шоистагии парвариш карданро дорад, бинобар ин мешавад ин

дарахтро парвариш диҳӣ, ки рӯзе ба ту мева хоҳад дод. Амали ту низ мисли ҳамин аст, ки агар дарахти аъмолат решаи ихлос надошта бошад, дар пешгоҳи Худованд аз ту маҳрумтар касе пайдо намешавад. Инсонҳое, ки дар амал ихлос надоранд ва холис барои Худо амал намекунанд мисли касе ҳастанд, ки аз рӯи нодонӣ бар рӯи санг тухм мекоранд, ки ҳосили ӯ дар вақти дарав як дона ҷав ҳам нахоҳад буд.

Эй азиз, ту ба обрӯи риё ва худнамоӣ аҳамият қоил машав, ки ин об дар зерӣ худ гили часпаке дорад, ки пои ҳар кас ба он ғўтавар шуд, ҳалок мешавад. Чун дар хилват ва дур аз чашми мардум бад бошӣ ва нобакорӣ кунӣ, аз ин ки пеши чашми онҳо зоҳирпардозӣ кунӣ ғоёда надорад. Барои худнамоӣ ва риёкорӣ либоси шайхона дӯхтан ва пӯшидан хеле осон аст, вале ба ин шарт, ки он либосро ба Худо фурухта тавонӣ. Мардум албатта ба зоҳир нигоҳ мекунанд ва аз ҷомаи сӯфиёнаи ту, туро инсонӣ вораста ва худсохта мепиндоранд, вале Худо чӣ? Худое, ки туро офаридааст, ӯ туро хуб мешиносад ва ӯ хуб медонад, ки дар зерӣ он пирӯҳан чӣ касе пинҳон шудааст, ки гуфтаанд:

Нависанда донад, ки дар нома чист.

Дар баробари мизони адл ва девони додгустарӣ анбори бод чӣ вазн дорад? Инсонӣ риёкор ва худнамо, ки дар пеши чашми мардум парҳезгорӣ мекунад мисли анбори бод аст, ки бо боз шудани дари он маълум мешавад, ки холии холист ва чизе дар дохил надорад. Одатӣ мардум ин аст, ки абраи либосро аз астараш покизатар ва гаронбаҳотар қарор медиҳанд, чун астар аз чашми мардум пӯшида аст ва абра ҳамеша дар пеши чашми мардум намоён аст. Амо бузургон ва инсонҳои вораста аз худнамоӣ озоданд, бинобар ин астари ҷомаашон аз ҳарир буд. Агар меҳроӣ дар иқлими ҷаҳон шӯҳрат дошта бошӣ, зоҳиратро зебо кун ва дарунат ҳар чӣ бошад парво макун. Боязиди Бастомӣ он орифи бузург ин суҳанро ба бозӣ нагуфтааст ва шӯҳӣ накардааст. ӯ гуфтааст: «Ман аз душманам бештар эҳсоси амн мекунам нисбат ба мурид ва ошноёни худам, ки аз тарафи онҳо эҳсоси амн надорам». Шоҳ ва шоҳаншоҳон ҳама мӯхтоҷ ва

дармондаи даргоҳи Худованд ва гадоёни ӯянд. Инсонҳои боақл ва аҳли маънӣ аз гадоён тамаъ намеkunанд ва ба гадоён умед намебанданд. Касе, ки афтодааст наметавонад дасти афтодаро бигирад. Агар ту мисли садаф пур аз дурри маъно бошӣ, бояд сари худро ба гиребонат кашӣ ва мисли садаф хомӯш бошӣ ва аз худнамоӣ ҳазар кунӣ. Агар ту дар ҳақиқат худопараст бошӣ ва ибодатат барои Худо бошад, ба Ҷабраил ҳам нишон намедихӣ ва метавонӣ нишон надихӣ.

Эй писар, агар ту гӯши шунаво дорӣ панду насиҳати Саъдӣ, ки мисли панди падар ва дар ҳақиқат панди падарона аст кифоя мекунад. Агар имрӯз ба насиҳати мо гӯш наkunӣ ва тибқи он амал нанамой, фардо ҳатман пушаймон мешавӣ. Ман фикр намекунам, ки беҳтар аз Саъдӣ насиҳатгар дошта бошӣ. Агар аз Саъдӣ беҳтарашро бихоӣ, пас аз Саъдӣ намедонам ба сари ту чӣ пеш меояд. Ман боварӣ дорам, ки аз ӯ беҳтар насиҳатгӯро пайдо нахоӣ кард ва тавсия мекунам, ки аз ин дарахт беҳтарин меваро нӯш кунӣ.

Поёни боби панҷум

Боби 6

Дар бораи қаноат

Ҳар кас, ки бар бахту рӯзии худаш қаноат накард, ӯ Худоро нашинохт ва тоаташ низ фоидае надорад, мисли ин ки ҳеҷ тоате накардааст. Ба шахси ҳарис, ки ба он чӣ дорад қаноат намекунад ва ин сӯву он сӯ мегардад, то чашми гуруснаашро сер кунад, хабар деҳ, ки мардро қаноат ғанӣ ва тавонгар мекунад.

Эй он ки дар талаби рӯзии бештар суботу оромиш надорӣ, бояд оромиш дошта бошӣ, чун ки бар санге, ки дар холи гардиш аст, алаф намерӯяд.

Агар соҳиби ақли комил ва тадбир бошӣ, танпарварӣ макун, ки агар танпарварӣ кунӣ худатро бо дасти худат ба куштан додӣ. Инсонҳои хирдадманд бештар хунарпарвар мешаванд, на танпарвар. Ҳар кас, ки танпарвар бошад хунар надорад, неки надорад. Он кас метавонад рафтори инсониро ёд бигирад, ки аввал саги нафсаашро хомӯш кунад ва бар ӯ чира гардад. Хӯрдану хобидан одати ҳайвонот ва даррандагон аст ва касе, ки ин одатро дошта бошад аз ақл дур ва беҳирад аст.

Хушо ба ҳоли он неkbахт, ки дар як гӯшаи қаноат биншинад ва аз илму маърифат барои худаш тӯшаи охираташро омода созад. Онон, ки барояшон сирри ҳақ ошкор гашта, ҳеҷ гоҳ бо канор гузоштани он ботилро ихтиёр намекунанд. Вале онон, ки торикиро аз равшанӣ ташхис намедиханд, дидори дев бо дидори хур барояшон якранг аст. Ту аз нодонии худат, ки рохро аз чоҳ ташхис надодӣ, гирифтори чоҳ шудӣ.

Шоҳини сабукбол ва баландпарвоз чӣ гуна метавонад баландпарвозӣ кунад, агар бар боли ӯ санги хирсу тамаъро баста бошанд. Ту низ агар доманатро аз чанги шаҳватпарастӣ ва таҷаммулгарой раҳо кунӣ, метавонӣ то ба авҷи кибриё, ки сидратулмунтаҳост, бирасӣ.

Хулоса бо роҳи кам кардани хӯрду хӯрок аз одати рӯзонаат оҳиста-оҳиста метавонӣ худатро фариштаҳӯй гардонӣ. Ҳеҷ кас якбора аз ҳолати ваҳшигарӣ ба дараҷаи фариштагон наметавонад бирасад, ҳамон гуна ки намешавад аз зери замин ба фалакулафлок парвоз кард. Аввал бояд хулку хӯи инсониро ёд бигирӣ ва пеша кунӣ, сипас метавонӣ дар мавриди фариштаҳӯй фикр кунӣ. Ту акнун бар болои нафсе, ки мисли баччаи аспӣ бадғуҳар дар ҳоли табу тоз аст нишастай ва вазифаи ту дар ин ҳолат ин аст, ки хушёр бошӣ, то ӯ аз ҳукми ту сарпечӣ накунад, ки Худо накарда агар личоми он аз дасти ту барояд ё канда шавад, ҳам худашро ба куштан медиҳад ва ҳам хуни туро мерезад. Агар инсони ҳақиқӣ бошӣ таомро ба андозааш бихӯр, шикаматро пур макун, билахира ту хум нестӣ, ки бояд то гулӯ пур бошӣ, ту одамӣ ҳастӣ. Даруни инсон ҳам барои таом, ҳам барои зикр ва ҳам барои нафас аст ва он гуна, ки ту гумон мекунӣ фақат барои нону хӯрок нест. Оё ҷои зикр боқӣ мемонад дар шиками инсони ҳарис ва чашмгуруснае, ки нафасаш ба саҳтӣ пояшро дароз мекунад ва аз пурии таом барои худаш ҷои баромаданро намеёбад. Байт:

Надоранд танпарварон оғаҳӣ,

Ки пурмеъда бошад зи ҳикмат тижӣ.¹

Ду чашми инсон бо шикамаш ҳеҷ гоҳ пур намешаванд, бинобар ин ҳолӣ будани рӯдаҳои печ дар печ беҳтар аст. Инҳо мисли ҷаҳаннаманд, ки агар аз ҳезум сер кунанд боз садо мезанад, ки оё бештар аз ин ҳаст?

Инсоне, ки машғули танпарварӣ бошад руҳаш заиф мешавад ва мемирад ва ин тан барои хидмати руҳ аст агар ин руҳ аз байн рафт, тан ба чӣ дард меҳӯрад. Исои руҳи ту аз лоғарӣ наздик ба мурдан аст, вале ту саргарми парвариши хари ӯ ҳастӣ. Ин қадар пастфитрат машав, ба ивази дин дунё махар, ҷави харро ба ивази Инҷили ҳазрати Исо махар, оё надидӣ, ки даранда аз ҳирси хӯрдан гирифтори дом шуд. Байт:

¹ Тижӣ - ҳолӣ.

*Паланге, ки гардан кашад бар вуҳуш,
Ба дом афтад аз баҳри хӯрдан чу муш.
Чу муш он ки нону панираш хурӣ,
Ба домаш дарафтию тираш хурӣ.*

Ҳикояти як ҳочӣ

Яке аз ҳочӣён, ки дар баробари ахлоқи бади ӯ ахлоқи Ҳаҷҷоҷи золим қобили ситоиш ва шоистаи раҳмат аст ба ман шонаи оҷ¹ дод. Ба ман хабар расид, ки ин ҳочӣ дар яке аз сӯҳбатҳояш маро сағ гуфта ва таҳқир кардааст, чун ки як вақтҳо аз ман ранҷида ва дилаш монда буд. Бо шунидани ин хабар, устухонро гирифтам ва ба пеши ӯ рафтам ва бо андохтани он устухон ба доманаш гуфтам: «Ин устухонро ман дигар лозим надорам, ту ҳам аз ин рӯз маро сағ магӯ. Ту гумон макун, ки ман бо сирка қаноат намекунам ва агар касе ба ман ҳалво дод ҷаври онро ҳам мекашам, ҳаргиз ин тавр нест, ман сиркаи худро аз ҳалвои дигарон беҳтар медонам ва ба он қаноат мекунам».

Эй нафс, ба андак чизе, ки дорӣ қаноат кун ва агар ту қаноат дошта бошӣ дар пеши чашмони ту шоҳу гадо яксонанд ва ҳеҷ фарқе надоранд, ба ҳардуи онҳо ба як чашм нигоҳ мекуни, якеро аз дигарӣ бартар намешуморӣ.

Барои чӣ ба пеши Хусрав (шоҳ) хоҳишатро матраҳ мекуни ва дасти илтимос дароз менамояӣ, агар хоҳишатро канор гузорӣ худат Хусрав мешавӣ.

Аммо агар худпараст ва танпарвар бошӣ, ман бо ту сухане надорам, метавонӣ шикаматро табл қарор диҳӣ ва ё мисли тӯрбаи гадо хона ба хона бигардонӣ ва дари хонаи мардумро қиблаи худ қарор диҳӣ.

Ҳикояти Хоразмшоҳ ва марди тамаъкор

Як марди пуртамаъ пагоҳӣ барвақт пеши Хоразмшоҳ омад ва бо дидани ӯ қадашро бо таъзим дуто кард ва рӯяшро ба хоки

¹ Шонае, ки аз дандони фил сохтаанд.

остонааш молид ва бархост. Писари он мард хитоб ба падараш гуфт: «Эй падар, як суоли мушкил дорам, меҳоҳам, ки ҷавобашро биғӯӣ». Мард гуфт: «Биғӯ писарам». Писар гуфт: «Ту набудӣ, ки мегуфти қибла ба тарафи мулки Ҳичоз аст, пас чаро ба ин тараф сачда кардӣ?»

Эй азиз, ба нафси шаҳватпараст итоат макун. Ҳар кас, ки фармонбардори нафс нашуд, растагор шуд. Қаноат инсонро сарбаланд мекунад ва сари пуртамаъ ҳамеша хамида аст ва аз дӯши соҳибаш берун намеояд.

Тамаъ обрӯи салобат ва бурдбориро мерезад, гӯё тамаъкор барои як ҷав, як доман дурро аз даст медиҳад. Агар бо оби ҷӯй метавонӣ сероб шавӣ, чаро барои барф обрӯятро мерезӣ. Оби сард ва хунуки мисли барф ба чӣ қимат? Ба қимати обрӯ? Инсон метавонад бе оби барф ва сард зиндагӣ кунад, вале бе обрӯ наметавонад зиндагии шарофатмандона дошта бошад. Бинобар ин, бояд аз хӯрдани неъматҳои лазиз каме ҳуддории кунӣ, вагарна дар ба дару гадо мешавӣ. Эй хоҷа, бирав дасти ӯро тамаъро кӯтоҳ кун, то ки аз остиндарозон умедатро биканӣ. Ҳар кас, ки номаи тамаъро баст ва мӯҳр зад, дигар намешавад номи ӯро ба ғуломӣ сабт кард. Умедворӣ ва тамаъ тӯро аз ҳамаи маҷлис ва маҳфилҳо ронда ва маҳрум месозад ва чораи ин кор ин аст, ки тӯ бояд тамаъро аз худат биронӣ ва дур созӣ, то ҳеҷ кас тӯро аз ҳудаш наронанд ва дур насозад.

Ҳикояти марди боқаноат

Яке аз соҳибдилон дучори таб шуд. Ба ӯ гуфтанд, ки бояд шакар бихӯрӣ. Ӯ гуфт: «Ман шакар надорам». Гуфтанд: «Фалонӣ ҳамсоят шакар дорад, як нафарро бифирист, то бароят биёрад». Он мард гуфт: «Барои ман мурдан ва талхӣ чон канданро чашидан беҳтар аст аз дидани рӯи турши ину он. Инсонӣ боақд аз дасти инсонӣ мутақаббаре, ки рӯяшро мисли сирка турш мекунад, шакар намехӯрад».

Эй азизи дил, дунболи ҳар чизе, ки дилат меҳоҳад марав, чун ки танпарварӣ нури руҳи тӯро кам мекунад. Нафси аммора

мардро хору зор мекунад, агар ҳуш дорӣ ҳаргиз нафсро азиз мадор. Агар ту ҳар чӣ дилат хост бихӯрӣ, лаззат барӣ, шикамчаронӣ кунӣ, аз даври замона бисёр саҳтиҳо ва номуродиҳоро хоҳӣ дид. Ҳамеша тоб додани танӯри шикам хуб нест, чун ки як рӯз чизе барояш пайдо накардӣ ба сарат мусибат меорад. Касе, ки дар ҳоли фаровонӣ ва фароҳастӣ шикамашро бузург накарда ва мисли фуқаро зиндагӣ кард, ин инсон дар вақти тангдастӣ ва камбағалӣ бечора намешавад ва ранги рӯяш тағйир намеёбад. Марди пурхур ҳамеша бори шикамашро мисли ҳар мекашад ва агар шикамаш пур нашавад, бори ғами шикамашро мекашад. Бандаи шикам бештар дар ҳоли шармандагӣ ва хичолат басар мебарад, бинобар ин дар назди ман аз дили танг, шиками танг беҳтар аст.

Ҳикояти як марди пурхур

Ман аз сарзамини Басра ҳадиси аҷиб ва ҳайратангез овардаам, ки мисли хурмо ширин аст. Мо чанд нафар либоси инсонҳои обрӯмандро пӯшида будем ва аз канори хурмозор мегузаштем. Як нафар дар миёни мо меъдаанбор (пурхур) буд ва аз пурхурии худ хор шуда буд ва обрӯ надошт. Бо дидани меваҳои хурмо натавонист тоқат кунад, миёнашро баст ва ба болои дарахт баромад, то шикамашро бо хурмо пур кунад, вале бечораи мискин аз болои дарахт бо гарданаш саҳт афтод ва гарданаш шикаст ва ҳамон замон ҷон дод. Раиси деҳқада омад ва гуфт: «Инро кӣ кушт?» Ман ба ӯ гуфтам: «Ба сари мо дод мазан! Дурушгӣ макун! Шиками пур ва сангинаш домани ӯро аз шохи дарахт ба поин кашид, чун ки рӯдаҳои васеъ ва кушод аз дасти ӯ тангдил ва нороҳат буданд». Имкон надорад, ки ҳамеша инсон ҳам хӯрад ва ҳам барад, як рӯз ончунон меафтад, ки устухонҳои хурд мешавад ва ҷонашро ҳам аз даст медиҳад, ки гуфтаанд:

*Шикам банди даст асту занҷири пой,
Шикамбанда камтар парастад Худой.*

Ба малах як нигоҳ кун, аз сар то по шикам аст, бинобар ин як мӯрчаи миёнборики майдашикам аз пояш мегирад ва ба роҳатӣ ба хонааш мебарад.

Биё дарунатро аз таоми зиёд пок кун, чун ки ин шикам ҳеҷ гоҳ пур намешавад ва танҳо хоки лаҳад метавонад ўро пур кунад.

Ҳикояти сӯфӣ

Яке аз сӯфиёно ду чиз хароб карда буд: яке шикам ва дигаре фарҷ. Барои ин ду нафс ду динор харҷ кард. Яке аз рафиқонаш ба ӯ гуфт: «Фалонӣ, он ду динорро чӣ кор кардӣ?» Сӯфӣ гуфт: «Бо як динор шахватронӣ кардам ва бо яки дигараш барои шикамам суфра паҳн кардам. Вале пастфитратӣ кардам ва эй кош ин корро намекардам, чун ки на шикамам пур шуд ва на фарҷам ҳолӣ гашт, ки боз имрӯз бештар аз дирӯз эҳсоси гуруснагӣ ва шикамхолигӣ мекунам ва фарҷ низ мисли аввал аст».

Оре, таом чӣ латиф ва гуворо бошад ва чӣ кам ва содда, агар дер ба дастат расад бо рағбат ва иштиҳо хоҳӣ хӯрд. Инсони хушёр ва доно то хоб ўро бо зӯр ва бо каманд ба сӯи ҳудаш нақашад ва саҳт ғалаба накунад, сарашро ба болин намегузорад.

Сухан гуфтан низ мисли хӯрдану хобидан вақт дорад, мавқеъ дорад. Бинобар ин, то муҳитро барои гуфтан боз набинӣ ва то гӯши шунаво пайдо накунӣ, набояд лаб ба сухан кушой, ҳамон гуна ки то майдон набошад наметавонӣ тўббозӣ кунӣ.

Бо занҳо ҳам беш аз андоза алоқа накун ва худатро мисли девоҷо бо ханҷар ба қатл марасон.

Ҳикояти найшакарфурӯш

Шахсе дар табақ чанд то найшакар дошт ва онро ба болои сараш гузошта дунболи харидор ба чапу рост мерафт. Иттифоқо дар гӯшаи деҳқада ба марди соҳибдил рӯ ба рӯ шуд ва бо илтимос ба ӯ гуфт: «Ҳочӣ, ин найшакарҳоро аз ман бигир ва пулашро ҳар гоҳ пайдо кардӣ бидеҳ». Он марди хирадманд ва нексиришт дар ҷавоби он писар сухани пур аз ҳикматро ба забон овард, ки онро ба коғаз навиштан ҳайф аст, бояд онро ба дидаҳо

навишт, ӯ гуфт: «Ту то гирифтани пули найшакар наметавонӣ сабр кунӣ, вале ман аз нахӯрдани найшакар метавонам сабр кунам. Дар хӯрдани найшакаре, ки дар дунболаш талабкорӣ ва пардохти қарз дошта бошад, лаззат ва ҳаловат вуҷуд надорад».

Ҳикояти марди равшанзамир

Ба яке аз мардони равшанзамири поквичдон подшоҳи Чин ҷомаи ҳарири гаронбаҳо тақдим кард. Он мард хушҳол шуд ва аз шодӣ мисли гул шукуфт ва зуд он ҷомаро дар бар кард ва дасти подшоҳро бўсида гуфт: «Хеле хуб ва зебо аст ин ҳадяи ҷаноби оӣ, вале ҷомаи кӯҳнаи худам аз ин беҳтар аст».

Оре, ту низ агар марди озода бошӣ ба болои хок меҳобӣ, вале барои қолин ё палос дасти касеро намебӯсӣ.

Ҳикояти марде, ки ба пиёз қаноат накард

Як нафар барои нонхуриш ба ҷуз пиёз чизи дигар надошт. Мисли дигарон созу барг ва нуқду набот дар суфрааш дида намешуд. Яке аз дӯстони нодонаш ба ӯ гуфт: «Эй хоксори бечора, чаро нишастай? Бархез ва аз суфраи подшоҳ, ки барои ходимонаш паҳн мекунад илоҷе кун ва таоми гарм барои худат биёр! Зуд бирав ва аз онҳо талаби таом кун ва аз ҳеч кас матарс. Ин гуна будан ва аз ризқу рӯзӣ худро маҳрум кардан шармандагист».

Марди фақир бо шунидани ин пешниҳодҳо аз дӯсти нодон, аз ҷояш бархоста ҷомаашро пӯшид ва остинашро боло кард ва ба зиёфатхонаи дарбориён рафт. Навкарони шоҳ ӯро заданд, ҷомаашро дариданд ва дастҳояшро шикаста аз дар берун андохтанд. Меғҷанд, ки бечора хун гирия мекард ва меғуфт: «Худкардаро чора нест, касе, ки гирифтори ҳирсу тамаъ бошад ҳамеша гирифтори бало мешавад. Аз ин пас ман ва хона ва нону пиёз. Нони ҷав, ки бо меҳнати дастам бихӯрам беҳтар аст аз нони гандум, ки аз суфраи аҳли қарам бихӯрам. Пастфитрате, ки ба суфраи дигарон тамаъ дошта бошад, бо дилтангӣ ва парешонӣ шабро рӯз хоҳад кард».

Ҳикояти гурбаи пиразан

Пиразани бахтбаргашта ва камбағал гурбае дошт. Рӯзе он гурба ба меҳмонсарои амир рафт, ки ғуломонаш бо тир заданд ва захмӣ карданд. Гурбаи захмӣ аз тарси ҷон берун ҷаст ва дар ҳоле, ки хун аз баданаш меҷакид чунин мегуфт: «Агар аз дасти ин пиразан наҷот пайдо кунам дигар ба ҳеҷ ҷо намеравам ва ба муше, ки дар вайронаи пиразан ба даст меорам, қаноат мекунам».

Эй ҷони ман, асал ба захми неши занбӯр намеарзад, ки ба хотири он худатро сипари неши заҳрогинаш кунӣ. Бинобар ин қаноат кун ба айрон, вале суроғи асал марав, ки гуфтаанд:

Худованд аз он банда хурсанд нест,

Ки розӣ ба қисми Худованд нест.

Ҳикояи тифле, ки дандон баровард

Кўдаке дандон баровард. Падараш дид, ки бачааш дандондор шудааст, ба фикр фурӯ рафт ва ба худааш гуфт: «Ман барои ин кўдак, ки дандон баровардааст аз кучо нону таом таҳия кунам? Агар ўро ба ҳоли худааш вогузорам, ин ҳам аз инсоф ва мардонагӣ нест».

Занаш аз ў пурсид, ки мард чаро аз ин ки писарат дандон баровардааст хурсанд нестӣ, баръакс ҳайронӣ! Мард гуфт: «Ҳайрони нону таомаш ҳастам». Зан бо шунидани ин ҳарф сухани мардонавор гуфт, ки эй мард ба макри шайтон гўш мадеҳ, касе, ки ба ў дандон додааст нон ҳам медиҳад. Худованди ризку рўзӣ қодиру тавоност, ки рўзии ўро хоҳад расонд. Ту ин қадар ғамгину дилсўхта мабош. Зоте, ки офаринандаи кўдак дар шикам аст, ў худ нависандаи умр ва ризқ ҳам ҳаст. Хоҷае, ки аз бозор ғулом мехарад, аз он ғулом ғамхорӣ мекунад ва хуб ниғаҳдорӣ менамояд. Пас чӣ гуна Худованд, ки ғуломро офаридааст ин корро накунад? Ту ба он андоза, ки як ғулом ба хоҷааш таъя мекунад ба Худованд таъя намекуни.

Ҳикояти подшоҳи фақир ва фақири подшоҳ

Гуфтаанд, ки дар замони қадим санг дар дасти авлиёи Худо табдил ба зар мешудааст. Эй азиз, мабодо гумон кунӣ, ки ин ақидаро ақл қабул надорад. Агар ту ҳам мисли авлиё ва дӯстони Худо қаноатро пеша кунӣ, дар дасти ту чӣ зар бошад, чӣ санг фарқе намекунад. Ба кӯдак нигоҳ кун, аз лиҳози ин ки дили пок дорад ва хирсу тамаъ надорад ба мушташ бо баландҳимматӣ чӣ зару сим гузорӣ ва чӣ хок, парво намекунад. Ба он фақире, ки султонпараст аст ва ба чашми тамаъ ба остонаи подшоҳон сар мениҳад бигӯ, ки подшоҳ аз фақири дарвеш бечоратар ва камбағалтар аст. Чун ки фақир бо як дирҳам сер мешавад, вале подшоҳе мисли Фаридун, ки мулки ачам дар даст дорад, сер намешавад, боз гурусна аст ва меҳоҳад кишварҳои дигарро дар зери тасарруфи худ дарорад. Байт:

Ниғаҳбонии мулку давлат балост,

Гадо подшоҳ асту номаш гадост.

Гадое, ки хотираш парешон нест ва дили ором дорад аз подшоҳе, ки ҳамеша дар ғаму ташвиш аст беҳтар ва бахтиёртар аст. Деҳотиҳои соддазист шабҳо бо ҷуфти худ бо хотири хуш хоби роҳат мераванд, вале ин завқ ва ин лаззатро султон дар қасри худ надорад ва наметавонад ба роҳатӣ ва осудаҳолӣ бихобад.

Ин нуктаро ҳам гӯш кун, ки чӣ шоҳ бошад ва чӣ кӯҳнадӯз ҳамин, ки хобиданд чӣ бар болои тахт, чӣ бар болои тахта яксон шабро рӯз мекунанд. Бо ҳучум овардани селоби хоб, мард чӣ бар болои тахти равон бошад, чӣ дар биёбони курд бошад, ўро ба худ мебарад.

Пулдор ва сарватмандро аз кибру ғурур масту беҳуд бубинӣ зуд шуқр кун, ки туро фақиру тангдаст қарор додааст ва ба ту дастрасии онро надодааст, ки тавонӣ ба озору азияти дигарон бипардозӣ. Байт:

Чу бинӣ тавонгар сар аз кибр маст,

Бирав шуқри Яздон кун, эй тангдаст.

Надорӣ биҳамдиллоҳ он дастрас,

Ки бархезад аз дастат озори кас.

Ҳикояти соҳибдил ва интихоби манзил

Шунидам, ки як соҳибдили нексиришт ба андозаи қоматаш барои ҳудаш хона сохт. Яке аз дӯстонаш ба ӯ гуфт: «Медонам, ки ту қудрати хонае беҳтар аз ин сохтанро дорӣ, вале насохтӣ».

Некмард дар ҷавоб гуфт: «Бас кун, зиёд сухан магӯ, аз баланд сохтани хона ва кошона ман чӣ меҳоҳам? Аслан ин гуна осмонхарош қарор додани бино чӣ фоида дорад? Хонае, ки як рӯз ман онро тарк мекунам ҳамин миқдораш басанда аст».

Эй писар, агар ақл дорӣ ба роҳи селоб хона масоз ва манзил магир, ки ҳеҷ касро ин манзил насиб накард. Аз ақлу маърифат нест бар сари роҳ корвонсаро сохтан, чун ки роҳ ҷои сукунат ва истиқомат кардан нест.

Ҳикояти порсое, ки подшоҳ шуд

Яке аз подшоҳони бошукӯҳ пир шуд ва офтоби умраш ба пушти кӯҳ расид ва наздик ба фурӯ рафтан шуд. Аз ҷиҳати ин ки дар хонадонаш писаре, ки валиаҳдаш кунад надошт, ба яке аз порсоён, ки ориф ва марди вораства худсохта буд, зимоми умурро супурд ва шоҳи он мамлакат қарор дод. Орифи хилватнишин бо шунидани садои табли шоҳӣ, ки ба номи ӯ навохта шуд аз гӯшанишинӣ эҳсоси лаззат накард ва дар кунҷи хилват ништастан дигар барои ӯ завқовар набуд. Шурӯъ кард ба кишваркушӣ ва лашкар кашидан, гоҳ ба рост, гоҳ ба чап, гоҳ ба ин кишвар, гоҳ ба он кишвар. Як лаҳза ором надошт, ки ҳатто дили иродатмандон ва мухлисонаш аз ӯ ранҷид ва кам-кам аз назди ӯ дур мешуданд. Кишваркушӣ ва лашкаркашии мудовим ӯро ҷунон қавӣ, тавоно ва пурқудрат кард, ки бо бузурғтарин ҷанговарон эъломи ҷанг кард. Аз дасти лашкаркашӣ ва ҷангҷӯӣ ӯ хелеҳо пароканда шуданд ва аз парокандашудагон бисёриҳо кушта шуданд. Ин пирӯзиҳои ӯ дер давом накард ва онҳое, ки аз дасти ӯ оромишу роҳати худро аз даст дода буданд ва онҳое, ки хасорат дида ва қурбонӣ дода буданд, ҳама якҷо ҷамъ шуданд ва бо иттиҳод ба ӯ ҳуҷум оварданд ва дар муҳосираи танг қарор доданд. Дар ҳоли муҳосира ҳолаш бад шуд ва ба тирборон ва

сангборони душман натавонист тоқат биёрад ва барои дархости кўмак ба назди яке аз бузургон ва некмардон одам фиристод ва гуфт: «Ман очизу бечора шудам, агар ба фарёди ман нарасӣ ҳалок мешавам. Ту ки марди баландҳиммат ҳастӣ кўмаку мадади худро аз ман дарег надор, ки имрӯз ман фаҳмидам, ки дар ҳар набард шамшеру тир наметавонад корсоз бошад».

Он бузургвори ориф аз шунидани ин суҳанҳо лаб ба ҳафта боз кард ва гуфт: Чаро ба нимаи нон қаноат накард ва ба ғўшаи офият ба роҳати наҳобид? Қоруни дунёпараст ҳам надонист, ки ганҷи саломатӣ дар кунҷи офият аст. Камолот ва бузургӣ дар вучуди марди карим аст, бинобар ин агар зар ё пул надошта бошад, на эҳсоси камбудӣ мекунад, на ваҳшатзада мешавад, ки пул надорад. Агар инсони пастфитрат мисли Қорун соҳиби молу мулк шавад ту гумон макун, ки дигаргун мешавад ва ҳимматаш баланд мегардад. Вале инсони баландҳиммат ва қарампеша як тикка нон надошта бошад ҳам боз ҳамон баландҳиммати ро даро ва табиаташ мисли ҳамеша тавонгар аст, чашмаш сер аст, ҳар чӣ ба дасташ афтад исор мекунад. Чавонмардӣ мисли замин аст ва сармоя мисли зироат. Замин ҳеҷ гоҳ аз зироат холӣ наметавонад, пас ту низ мисли замин бахшиш дошта бош ва аз фақирӣ нигарон машав, чун асл, ки замин аст аз фаръ, ки зироат аст ҳеҷ гоҳ холӣ нест. Худо, ки аз ҳок инсон месозад шояд аҷиб бошад, вале ин аҷиб ва ҳайратовар нест, ҳайратовар он аст, ки инсон инсонии ҳадашро гум кунад ва аз даст бидиҳад. Аз ҷамъ кардани нозу неъмат бузургӣ ба даст намеояд, намебинӣ, ки об дар як ҷо ҷамъ шавад бадбӯю фосид мешавад. Ту саъю кўшиш кун, то саҳаватпеша бошӣ мисли оби равон, ки ҳеҷ гоҳ кам намешавад ва аз осмон барои кўмакш борон меборад ва ба миқдораш изофа мешавад. Агар инсони пастҳиммат аз мақому мартабааш ҷудо шавад, дубора ба нудрат ба он мақом метавонад бирасад, имкон надорад, ки бирасад. Вале агар ту гавҳари гаронбаҳо бошӣ ва баландҳиммату чавонмард бошӣ, аслан ғам махӯр, ки рӯзгор тӯро ҳеҷ гоҳ хору зор намегузорад. Оё ба қулӯҳе, ки бар сари роҳ афтадааст касе нигоҳ мекунад? Вале агар зар аз

дандони қайчӣ биафтад, як зарра бошад ҳам бо равшан кардани шамъ онро ҷустуҷӯ мекунад ва то пайдо накунад ором наменишинанд. Падари хунарманд, ки аз санг шишаи булурии месозад оё дилаш мешавад, ки он оинаро ба зерин санг қарор диҳад? Байт:

*Писандидаю нағз бояд ҳисол,¹
Ки гоҳ ояду гаҳ равад ҷоҳу мол.*

Ҳикояти падари пир ва писари меҳри мунир

Мӯйсафедони ширинсухан чунин ривоят карданд, ки дар ин шаҳр пири кӯҳансоли ҷаҳондидае зиндагӣ мекард, ки бисёр подшоҳон ва амиронро дида буд ва ҳатто аз замони Амри Лайси Саффор хабар дошт ва рӯзгоре аз даврони ўро дида буд. Ин пири кӯҳансол, ки мисли дарахти кӯҳна дар ҳоли аз байн рафтан буд меваи тоза ва нафис – фарзанди писаре дошт, ки дар зебоӣ яқин буд ва тамоми шаҳр аз овозааш пур буд. Рухсораш бисёр дилфиреб буд ва қомати мисли дарахти сарв росту баланд дошт. Аҷабо! Гӯё дарахти сарв меваи себ бор оварда бошад. Аз ин ки мардум бо ў шӯҳӣ мекарданд ва ин густоҳӣ ва беабодии онҳо хоҳири падарашро мушавваш мекард, чорае ҷуз тарошидани сари писараш надид, то битавонад бо ин роҳ писарашро аз ҷанми биафтонад. Бо мӯсо (теғ) он пири дарозумри кӯтоҳумед, сари писарашро мисли дасти ҳазрати Мӯсо² сафед ва дурахшанда кард. Теғи тез, ки дили оҳанин дошт, забонашро ба айби парирухсор боз кард ва бо тарошидани мӯи ў зебоии ўро кам кард ва коҳиш дод, ки ин кори ў сабаб шуд, то сари ўро ба зерин шикамаш қарор доданд. Он писари хубрӯ ва зебо низ мисли ҷанг аз хиҷолат сарашро поин овард, чун дид, ки мӯйҳояш дар доманаш афтоданд ва ба зебоии ў нуқсон ворид шуд, эҳсоси шармандагӣ кард.

¹ Ҳисол ҷамъи ҳислат, яъне ахлоқ ва одобро гӯянд.

² Яке аз мӯъҷизаҳои ҳазрати Мӯсо дасти сафед ва дурахшанда буд, ки бо берун овардани он аз ҷайб, ториқиҳо равшан мешуд.

Як нафар аз ҳаводоронаш, ки дилдодаи ӯ буд ва хотираш мисли зулфайни дидораш ошуфтаву парешон буд, дар он лаҳза шоҳиди мочаро буд, ки як дафъа ба ӯ гуфтанд: «Дар ишқи ӯ хеле ҷабру ҷафо кашидӣ, акнун, ки дидӣ ба ин аҳвол афтодааст дигар дар гирду атрофаш магард мисли парвона, аз меҳраш рӯятро гардон, чун теғ шамъи ҷамоли ӯро ба боди хомӯшӣ супурд». Бо шунидани ин сухан марди ҳаводор ба хурӯш омад ва гуфт: «Ҳар кас, ки доманаш нексиришт ва хубрӯст агар падараш ба нодонӣ мӯи сарашро тарошид чӣ айбе дорад? Ҷони ман ба меҳру муҳаббати ӯ омехта аст ва хотири ман вобаста ба мӯи ӯ нест. Агар рӯи ту зебост, аз будан ё набудани мӯй набояд ғам хӯрд. Дарахти ангур ҳамеша наметавонад меваи тару тоза дошта бошад, гоҳо баргаш мерезад, гоҳо пур аз баргу мева мешавад. Инсонҳои хуб мисли офтоб дар ҳиҷоб пинҳон мешаванд, вале инсонҳои ҳасуд ва нотавонбин мисли аҳгар дар об меафтанд. Хуршед боз дубора аз зерӣ ҳиҷоб берун меояд ва нурафшонӣ мекунад, вале аҳгар оҳиста-оҳиста хомӯш ва нобуд мешавад. Эй дӯсти хуби ман, ту аз торикӣ матарс ва агар донӣ, ки оби ҳаёт дар зулмат аст, дар ҳақиқат нахоҳӣ тарсид».

Хулоса, на ин фалак аз гардишаш ором гирифт ва на Саъдӣ аз сафарҳои тӯлониаш ба мақсад расид ва коми дилашро ҳосил кард. Бо вучуди ин набояд дилро ба ноумедӣ сӯхт, чун гуфтаанд:

Шаб обистан аст эй бародар, ба рӯз.¹

Поёни боби шашум

¹ Поёни шаби сияҳ сафед аст.

Боби 7

Дар бораи тарбият

Дар мавриди одатҳои хуб, аъмоли солах, тадбир, некӯкорӣ ва ахлоқи писандида сухан гуфтан арзиш дорад, на дар мавриди аспасаворӣ, куштигирӣ, мусобиқаи чавгонбозӣ, ки сухан гуфтан дар ин мавридҳо бефоида аст.

Ту бо душмани худат, ки нафси аммораи туст, ҳамеша ҳамроҳ ва ҳамхона ҳастӣ, бояд бо ин душмани дарунии худ мубориза кунӣ ва то онро шикаст надихӣ ва дар зери дасти худ қарор надихӣ наметавонӣ бо душмани берунӣ ҷанг кунӣ ва онро мағлуб созӣ.¹

Онон, ки зимомӣ нафсро ба даст гирифтаанд ва аз ҳаром дурӣ ҷустаанд, мардонагии онҳо бештар аз Рустам ва Соми Наримон аст.

Эй азизи ман, ту ба ҷои ин ки ба мағзи сари одамон бо гурзи гарон бикӯбӣ, бояд аввал худатро мисли кӯдак бо ҷӯбдаст адаб кунӣ. Агар ту аз ўҳдаи худат барнаёӣ ва ихтиёри нафсатро ба дастат нагирӣ, душмани ту аз инсонӣ мисли ту, ки дар баробари худаш очиз аст наметарсад ва ғаме ҳам аз вучуди ту надорад.

Вучуди ту мисли як кишвар аст, ки нек ҳам дораду бад ҳам ва руҳи ту султони он кишвар ва ақли ту вазири ўст, ки дастуроти султон бо машварати ў содир мегардад. Ризо ба қисмат, парҳез аз ҳаром некмардон ва озодмардони ин кишваранд, ҳавою ҳавас, шаҳвату лаззатронӣ роҳзан ва кисабуррони ин мамлакатанд. Агар султон бо инсонҳои бад созиш кунад, озоишу оромӣ, амну амнияти некмардон салб ва нобуд мешавад, онҳо эҳсоси роҳат намеkunанд. Дар айнаи ҳол, инсонҳои бадсиришт ва пастфитрат сарбаланд мешаванд ва бо майли тамом дар шаҳр ошўб барпо мекунанд, машғули ҳирсу тамаъкорӣ мегарданд.

¹ Ҷиҳод бо нафсро дар ҳадис «ҷиҳоди акбар» (бузург) ва ҷиҳод бо душмани беруниро «ҷиҳоди асгар» (кӯчак) номиданд.

Шаҳват, лаззатпарастӣ, хирс, кинатӯзӣ ва ҳасад дар вучуди ту мисли хун дар рағҳои ту ва мисли чон дар пайкари туст. Хушёр бош, инҳоро парвариш макун, ки агар қавию тавоно шаванд туро ба бадкорӣ мекашанд ва аз итоати ту сарпечӣ меkunанд, ба сухани ақли ту гӯш намедиханд. Ту бояд ақлатро мавриди иноят ва парвариш қарор диҳӣ, чун агар ҳавою ҳавас сарпанҷаи ақдро тез бинанд аз ўҳдаи муқовимат ва ситез барнамеоянд ва наметавонанд бар ў чира гарданд.

Раис ва сардор агар ба душманаш сиёсат накунад, душманҳо ўро намегузоранд, ки риёсат кунад, зуд ўро аз байн мебаранд.

Хулоса дар ин мавзӯ намешавад зиёд сухан гуфт, ки гуфтаанд:

Чӣ ҳочат дар ин боб гуфтан басте,

Ки ҳарфе бас ар кор бандад касе.

Оре, дар хона агар кас ҳаст, як ҳарф бас аст.

Дар ин маъно гӯянд

Агар мисли кӯҳ поятро зери доманат кашӣ ва дар баробари ҳодисаҳо наларзӣ ва истодагӣ кунӣ, мақоми ту дар баландӣ аз осмон хоҳад гузашт.

Ҳарчанд пурдон ва доно бошӣ ҳам, пургӯӣ макун ва забонатро нитаҳ дор, ки фардо рӯзи қиёмат номаи аъмолатро тоза ва сафед хоӣ дид. Инсонҳои гавҳаршинос ва зирак мисли садаф даҳони худро фақат барои гуфтани суханҳои мисли дурри гаронбаҳо боз карданд.

Инсони пургӯ гӯши шунаво надорад ва ҳамеша гӯшаш аз садои худаш пур аст, бинобар ин насихати дигаронро намешунавад, чун шунидан хомӯшӣ мехоҳад.

Агар ту ҳар дам ва ҳамеша дар паи он бошӣ, ки худат сухангӯ бошӣ ва аз сухан гуфтани худат лаззат бибарӣ, аз гуфтори дигарон баҳрааманд намешавӣ.

Суханро то дар зехнат омода накунӣ ва ҳусну қубҳи онро баррасӣ накунӣ, ҳақ надорӣ ба забон биёри! Матоъро то паҳн накунӣ ва арзу тўлашро насанҷӣ наметавонӣ бибуррӣ. Ҳар кас дар сухан гуфтан тааммул кард, хато ва савобашро баррасӣ кард,

бидонад, ки ин кори ӯ аз беҳудагӯӣ ва ҳозирҷавобии суҳанбозон ба маротиб беҳтар аст».¹

Суҳан нишондиҳандаи камолоти инсон аст, инсони комилро мешавад аз суҳанаш шинохт, бинобар ин бо гуфтани ҳарфи насанҷида худатро ноқис ва беобрӯӣ макун.²

Шаҳси камсару садо ва камсуҳан ҳеҷ гоҳ шарманда ва хичил намешавад. Меғӯянд, ки миқдори як ҷав мушк аз як тӯда гул беҳтар аст.

Эй бародар, аз инсоне, ки ба андозаи даҳ нафар ҳарф мезанад ҳазар кун, бо ин гуна инсонҳои пургӯ дӯстӣ макун ва худат низ мисли ашхоси донишманд кам суҳан гӯӣ, як калима гӯӣ, вале парварда гӯӣ, яъне дар корхонаи зехнат онро парвариш кун, то пухта шавад ва аз хомӣ берун ояд, сипас матраҳ кун. Аз ин ки сад тир биандозӣ ва ҳамааш хато бошад ва ба ҳадаф нарасад, як тире, ки рост бошад ва ба ҳадаф бирасад беҳтар аст.

Инсони боҳуш дар хилват ҳам худдорӣ мекунад ва ҳарферо, ки бо ошкор шуданаш расво мешавад, ба забон намеорад, ки гуфтаанд:

Макун пеши девор ғайбат басте,

Бувад к-аз насаи гӯи дорад касе.

Оре, девор муш дорад ва муш гӯш. Дили ту сандуқи сирру асрор аст, ҳамеша хушёр бош, ки дари сандуқ боз намонад.

Оё медонӣ, ки сабаби ҳарф назадани марди доно чист? Чаро марди доно аз гуфтан даҳонашро дӯхтааст? Чун ки медонад шамъ аз забонаш сӯхтааст.³

¹ Суҳан санҷида гӯӣ то дӯстро душман нагардонӣ,
Зи ҳарфи бе мурувват ошно бегона мегардад.

² Бедил меғӯяд:

Бетамизихои мардум аз суҳан пайдо шавад,
Пистаи бемағз агар лаб во кунад расво шавад.

³ Маснавии Мавлавӣ:

Эй забон баски зиён ҳастӣ маро,
Чун туй гӯё чӣ гӯям ман туро.

Ҳикояти ифшои рози Хоразмшоҳ

Такшисултон ба ғуломонаш розеро гуфт ва таъкид кард, ки онро ба касе нагӯянд. Пас аз як сол, ниҳоят розе, ки дар дили ғуломон ниғаҳдорӣ мешуд, ба даҳон ва забони онҳо ҷорӣ шуд ва дар тӯли як рӯз ба атрофу акнофи ҷаҳон мунташир гашт. Султон аз ифшогарии ғуломонаш дар ғазаб шуд ва ба ҷаллод фармон дод, ки сари ҳамаи он ғуломонро бедареғ аз дами тег гузаронад ва эъдомашон кунад.

Як нафар аз ҳозирон замини адаб бўсид ва аз султон илтимос карда гуфт, ки ин ғуломонро макуш, ки асли гуноҳ аз тарафи ту сар задааст. Ту бояд аз аввал сарчашмаро мебасти, то он ба ин селоби бузурге, ки пешгирӣ аз он мумкин нест, табдил намешуд. Намешавад ба касе, ки маҳрами роз нест ва наметавонад ниғаҳдори роз бошад, рози дили худро бозгӯ кард. Ҷавохироти гаронбаҳоро мешавад ба ҳазинадор супурд, вале рози худро бояд худат ниғаҳдорӣ кунӣ, ки ба ғайр аз ту ҳеҷ кас наметавонад ниғаҳдорӣ кунад. Суханеро то нагуфта бошӣ он сухан дар ихтиёри туст ва ҳамин ки гуфти, ту дар ихтиёри сухан қарор мегирӣ. Сухан дев аст, ки бояд дар ҷоҳи дил ниғаҳдорӣ ва пойбанд бошад ва ҳеҷ гоҳ онро бар болои ком ва забонат қарор мадеҳ. Ту метавонӣ роҳи деви нерӯмандро боз кунӣ ва раҳо сози, вале наметавонӣ онро дубора ба найранг бигирӣ. Ту хуб медонӣ, ки чун дев аз қафас берун рафт, бо дуо хондану «ло ҳавла» гуфтан барнамегардад. Як кӯдак меояд ва аспро аз банд раҳо мекунад, ки садто Рустами Достон наметавонад онро ба даст гирад ва гирифтори каманд кунад. Суханеро, ки ошкор шуданаш мӯҷиби гирифторӣ ва балво мешавад, ҳеҷ гоҳ ба забон маёр. Дехқонеро занаш насиҳати хуб кард ва гуфт: «Бо илму дониш ҳарф бизан ва агар наметавонӣ олимона сухан гӯӣ, беҳтар аст хомӯш бошӣ ва дам мазанӣ». Он чизеро, ки тоқати шуниданашро надорӣ магӯӣ, вале агар гуфти худатро барои шуниданаш омода кун, чун ки ҷав кошта бошӣ гандум нахоҳӣ гирифт. Яке аз донишмандони ҳинд ба исми Бараҳман ҳарфи хуб гуфтааст, ки ҳурмати ҳар кас аз худаш аст, бинобар ин бисёр бозӣ ва шӯҳӣ кардан шоиста нест,

чун сабаби шикастани ҳурмати ту мешавад. Инро ҳам бидон, ки агар дашном диҳӣ дар ҷавобаш дуои нек нахоҳӣ шунид, ки гуфтаанд:

Ба ҷуз киштаи хештан надравӣ.

Аввал сухан мағӯ, сирратро ниғаҳ дор, сониян то метавонӣ аз кӯрпаат фаротар пои худро дароз макун ва аз андоза камтар ҳам пои худро дарҳам макаш.

Агар як дафъа тундхӯ шавӣ ва хушунат ба харҷ диҳӣ, ҳама аз ту дур мешаванд ва фирор мекунанд. Бинобар ин кӯтоҳдастӣ наkun ва худатро хеле заифу бечора ҳам макун, ки ба сарат кӯдакҳо чормағз шикананд ва на хашину ғазаболуд бош ва на дасти зананда дошта бош, ки ҳама туро танҳо бигузоранд.

Ҳикояти нодони хомӯш, ки бо шикастани хомӯшӣ нодониашро ошкор кард

Дар сарзамини Миср шахсе зиндагӣ мекард, ки жандапӯш буд, вале ахлоқи хуб дошт. Муддате хомӯш буд, сухан намегуфт ва аз дуру наздик инсонҳои оқилу донишманд ба зиёраташ меомаданд ва мисли парвонае, ки дар ҷустуҷӯи нур бошад, ба атрофи ӯ давр мезаданд.

Шабе аз шабҳо фикр кард ва ба ҳудаш гуфт, ки мард дар зер забонаш пинҳон аст ва агар ба сукут ва хомӯшии худам идома диҳам ва сари худро ба гиребонам кашам, мардум донишманд будани маро аз кучо медонанд? Бо ин фикру хаёл қасд кард, ки аҳруми хомӯширо бишканад ва шурӯъ кард ба сухан гуфтан. Суханҳое, ки аз даҳонаш мебаромад, ҳамаро ҳайратзада кард, дӯсту душман донистанд, ки дар Миср касе аз ӯ нодонтар нест ва аз сӯхбаташ гурезон шуданд. Ин ҳама ҷамъияте, ки муддатҳо дар атрофи ӯ ҷамъ шуда буданд, парешон шуданд ва ўро танҳо гузоштанд. Дид, ки кораш рӯз ба рӯз бадтар мешавад, қасди сафар кард ва ба девори масҷид ба унвони ёдгорӣ чунин навишт: «Агар худамро ба оина медидам ва аз чигунагии худам огоҳ мешудам, нодонӣ намекардам ва аз чехраи зиштам пардаро намебардоштам. Ман, ки аз зиштӣ ва бадқиефагии худ хабар

надоштам фикр кардам, ки хубрӯю зебо ҳастам, як дафъа пардари бардоштам ва расво шудам. Инсоне, ки кам суҳан мегӯяд ва садояшро кам мешунаванд, зуд шӯҳрат меёбад, аммо агар лабати ба гуфтан боз карди равнақи ту боқӣ намононад ва ҷуз фирор чораи дигаре надорӣ».

Эй соҳиби ақлу ҳуш, бидон, ки хомӯшӣ барои ту убухату виқор меорад ва дар айнаи ҳол хомӯшӣ барои нодон пардапӯш аст. Пас агар донишманд бошӣ, бояд обрӯи худро ҳифз кунӣ ва агар нодонӣ, пардаи худро пора накунӣ. Он чӣ дар дил дорӣ зуд намоён макун, чун намоён кардани он кори мушките нест, ҳар гоҳ хостӣ метавонӣ намоён кунӣ, вале агар намоён карди ва сирри дилро ошкор сохтӣ, дигар бо талошу кӯшиш наметавонӣ онро пинҳон кунӣ ва ба ҳолати аввалааш баргардонӣ.

Ту бояд аз қалам ибрат бигирӣ. Бубин то бо корд сари қаламро пора накарданд сирри султонро пинҳон кард ва ҳарфе назад.

Ҳайвонҳо ҳама хомӯшанд, вале инсон гӯё аст, бинобар ин ҳайвони бебабон аз инсони бадгӯ ва бемаънӣ беҳтар аст.

Агар ҳарф заданӣ бошӣ, аввал ақлу ҳушати ба кор гир, баъд суҳан гӯӣ ва агар наметавонӣ суҳани санҷида бигӯӣ, беҳтар ин аст, ки мисли ҳайвон хомӯш бошӣ.

Чӣ ва кӣ будани одамизод аз нутқ ва ақлаш фош мешавад, бинобар ин мисли тӯти суҳангӯи нодон машав. Байт:

Ба нутқ одамӣ беҳтар аст аз давоб,¹

Давоб аз ту беҳ гар нагӯӣ савоб.

Ҳикояти носазогӯе, ки сазои носазоияшро дид

Як марди носазогӯ бо яке даргир шуд ва шурӯъ кард ба дашном додан. Мардум бо шунидани ҳарфҳои бепардаи ӯ дар ғазаб шуданд ва ба сари ӯ рехтанд ва гиребонашро пора карданд ва ба баногӯш ва гарданаи муштҳои обдор фуруд оварданд.

¹ Давоб - ҳайвон.

Бечора аз зарбу латми мардум ба сахтӣ бадар рафт ва бо тани урён ва чашми гирён дар гӯшаи девор нишаст, дар ҳоле ки аз алам ҳой-ҳой гиря мекард. Як марди ҷаҳондида, ки шоҳиди ин мочаро буд ба ӯ гуфт: «Ин чӣ коре буд, ки ту кардӣ? Агар мисли гунча даҳонатро мебасти мисли гул пироханат пора-пора намешуд. Шахси беақл ва аҳмақ суҳанҳои беҳуда меғӯяд ва мисли танбӯри бемағз садо намебарорад. Оё аз оташ ибрат намегирӣ, ки саросар забон аст, бинобар ин дар як нафас мешавад онро бо об кушт ва нобуд кард. Агар мард ҳунар дошта бошад, эҳтиёҷ ба суҳан гуфтан надорад. Чаро, ки ҳунар ҳудаш суҳан меғӯяд, вале соҳиби ҳунар ҳеҷ гоҳ бо забонаш ҳудашро таъриф намекунад. Агар атри ҳолис надорӣ мағӯ, ки ман атр дорам, вале агар дорӣ ҳоҷат ба гуфтан нест, бо бӯи ҳудаш ҳудашро нишон медиҳад. Агар зар ҳолис ва аз кишвари мағриб бошад ҳоҷат ба савганд хӯрдан надорад, чун санҷиш чӣ ва чигунагии онро нишон хоҳад дод».

Ҳикояти Азудуддавла, ки барои шифои писараш ба ҷуз булбул ҳамаи паррандаҳоро озод кард

Писари шоҳ Азудуддавла бемор шуд ва ин бемории писар шоҳро нороҳат карда буд ва аз дилаш сабру тоқатро рабуда буд. Яке аз бузургони вораства ва худсохта ва порсоро ба ҳузураш даъват кард ва барои ҳалли мушкили писараш, ки ҳамаи табибон аз илочаш очиз омада буданд, дархости маслиҳат кард. Шайх гуфт: «Ҳамаи паррандаҳои хушхонро, ки дар банди қафас ниғаҳдорӣ мекуни озод кун!»

Шоҳ, ки инсонии оқил, одил ва ҳақпазир буд, ин насиҳати пири дастгирро қабул кард ва ҳамаи қафасҳоро шикаст. Оре, зиндон агар шиканад чӣ касе дар он боқӣ мемонад? Ҳамаи паррандаҳо париданд ба ғайр аз як булбул, ки дар тоқи бўстонсарои шоҳ боқӣ монд. Дили шоҳ ба раҳо кардани он моил нашуд, чун ки булбули хушхон ва номвар ва машҳур буд.

Писари шоҳ ҳангоми субҳ барои сайру гашт ба сӯи бўстон рафт ва дар тоқи айвон ба ҷуз он булбул ҳеҷ як парандаро надид. Табассум кард ва хитоб ба булбул гуфт: «Эй булбули хушхон ва

хушнафас! Ту аз дасти забонат ва суханат дар банди қафас боқӣ мондӣ ва раҳо нашудӣ».

Оре, эй бародари азиз! То ту ҳарф назанӣ ҳеҷ кас бо ту кор надорад, вале агар ҳафр задӣ, бояд далелашро нишон диҳӣ. Мисли Саъдӣ, ки муддате забонашро ба даҳонаш фуруъ бурда буд ва ҳарфе намезад ва касе ҳам ба кори ӯ кор надошт ва аз таънаву маломати забондарозон дар амон буд. Бузургон гуфтаанд:

*Касе гирад ороми дил дар канор,
Ки аз сӯҳбати халқ гирад канор.
Макун айби халқ эй хирадманд фош,
Ба айби худ аз халқ машғул бош.
Чу ботил сароянд мағмор гӯш,
Чу бе сатр бинӣ, басарро¹ бипӯш!*

Ҳикоят дар ин маъно

Шунидам, ки дар базми Таркони маст, яке аз ширкатқунандагон доира ва чанги мусиқинавозро шикаст ва пора-пора кард. Ғуломони Таркон ба болои сари ӯ рехтанд ва аз мӯи сараш мисли чанг кашиданд ва ба сару рӯяш мисли доира заданд. Бечора аз дарду алам тамоми шаб натавонист бихобад, чун субҳ шуд пираш ба ӯ гуфт: «Эй бародар, агар мисли доира реш-реш шудани сар ва чехраатро нахоӣ, пас мисли чанг саратро ба пешат ҳам кун ва пархошгарӣ макун!»

Ҳикояти ду нафар

Ду нафар мерафтанд, ки як дафъа диданд дуртар аз онҳо гарду чанг ва ошӯб барпо шуд ва ду гурӯҳ ба ҳамдигар кафшу санг партоб мекарданд. Яке аз он ду нафар ин ошӯбро аз як тараф тамошо кард ва фирорро ба қарор тарчеҳ дод, вале дуюмӣ худро ба васати ошӯб зад ва сарашро шикаст.

Бале, беҳтарин кас он аст, ки худашро ниғаҳ дорад ва хештандор бошад ва ба неку бад коре надошта бошад.

¹ Басар - чашм.

Эй инсон, оё медонӣ, ки барои чӣ дар ноҳияи сари ту ду чашму ду гӯш ва дар даҳони ту гуфтор ва дар дили ту ақдро қарор додаанд? Барои он ки пасту баландро донӣ ва хубро аз бад таххис диҳӣ, вале айбҷӯӣ нақунӣ ва нагӯӣ, ки ин кӯтоҳу он дароз аст.

Ҳикояти тавба кардани Саъдӣ аз амри маъруф ва наҳӣи мункар

Агар инсони оқил гӯши шунаво дошта бошад, панду насихатҳои пираш мавриди писандаш қарор мегирад.

Ман дар замони Аҳмад Носир¹ аз Макка ба Доруссалом сафар кардам. Шабе дар гӯшае истироҳат мекардам, ки як дафъа ба як марди дарози сиёҳчурда, ки духтари мисли моҳ зеборо дар оғӯш кашида лабҳои нозукашро бо дандонҳояш меҳонид, чашмам афтод. Гӯё Ифрити чин ба домани Билқис маликаи Сабо афтода буд ё хурзод ёри Иблис шуда буд. Он сиёҳчурдаи бадҳайбат он моҳрӯйро чунон саҳт ба оғӯшаш кашида буд, ки шаб рӯзро. Бо дидани ин саҳна шавқи амри маъруф дар дилам авҷ гирифт ва ҳисси даҳлатгарӣ мисли оташ вучӯдамо сӯхт ва ман натавонистам аз хунсардӣ худамро ниғаҳ дорам. Ҳар чӣ аз сангу чӯб дар гиду атроф дидам ҳамаро чамъ кардам ва он худонотарси беномусро бо таҳдид, дашном, ошӯб ва нафрин, мисли ҷудо кардани сиёҳии шаб аз сапедаи субҳ, аз ҳамдигар ҷудо кардам. Дур шудани сиёҳчурда аз болои он моҳпайкар мисли дур шудани абри сиёҳ аз болои гулзор ва падидор шудани тухми сафед аз зери зоғи сиёҳ буд. Гӯё, ки зоғ аз болои тухм парид! Хулоса он дев ба «лоҳавла» хондани ман тоқати истодан накард ва бо як частан аз назди духтар дур шуд, вале он моҳпайкар ба ҷои ин ки хушҳол шавад асабонӣ шуд ва бо хашму ғазаб ба ман хучум оварда гуфт: «Эй сачҷодадаридаи жандапӯш, эй сиёҳқори дунё, эй хари динфурӯш! Ин чӣ коре буд, ки ту кардӣ? Солҳои

¹ Аҳмад Носир чиҳилу сеюмин халифаи аббосӣ аст, ки даврони хилофаташ аз соли 575 то 622 ҳиҷрӣ мебошад.

дароз ман ба ин мард дил дода будам ва ҷони ман ошуфтаву шайдои висолаш буд. Бо ҳазор машаққату интизор он луқмаи хомро пухта будам, вале ту нагузоштӣ, ки ман он луқмаро нӯши чон кунам, гармогарм аз даҳонам берун овардӣ ва орзуи чандинсолаи маро бар боди фано додӣ».

Ӯ бо мазлумнамой доду фарёдашро баландтар мекард ва бо гиряву нола мегуфт: «Дар дили одамони ин замона меҳру шафқат намонд, кучоянд ҷавонони дилсӯз, ки ба ман кӯмак кунанд ва доди маро аз ин пирамарди беимон ва бешарм, ки ба хичоби номаҳрамҳо даст мезанад ва ба занону духтарон ҳалал мерасонад биситонанд. Дод аз дасти ин пирамардон! Дод, дод!»

Домани маро саҳт ба ҷангаш дароварда он қадар сару садо ва доду фарёд ба роҳ андохта буд, ки аз хичолат ва нанг сару рӯямро ба гиребонам гирифта будам ва наметавонистам аз дасташ раҳо шавам ва фирор кунам.

Иттифоқо ақлам ба сарам омад ва ба гӯши дилам гуфт, ки мисли сирпиёз, ки аз пӯсташ берун меояд ту низ аз ҷомаат берун шав ва аз хайри ҷомаат бигзар. Ман ин корро қарда ва аз остини ҷома дастонамро ҷудо қардам ва бидуни ҷома роҳи гурезро пеш гирифтам ва бо тамоми тавонам аз назди зан дур шуда гуфтам: «Дар дасташ ҷомаи ман бошад беҳтар аст аз ин ки ман дар дасти ӯ бошам».

Пас аз муддате ман ӯро дидам, ки аз назди ман мегузашт ва ҷашмаш ба ман афтод, ки эй кош намеафтод. Ӯ ба назди ман омад ва гуфт: «Маро мешиносӣ?» Гуфтам: «На, намешиносам ва намехоҳам, ки бишносам. Ман дар дасти ту тавба қардам, ки аз ин пас даҳолатгарӣ накунам, ки гуфтаанд:

Чаро оқил кунад коре, ки боз орад пушаймонӣ.

Худованд он рӯзро ба сари ҳеҷ як инсони боақл наорад, ки аз амалқарди худ бечора шавад ва дар паси қори худ биншинад ва эҳсоси норухатӣ кунад. Аз расвоии он рӯз ман ба ин натиҷа расидам, ки ҳар чиро дидам ба нодида бигирам». Байт:

***Забон даркаш ар ақл дорию ҳуш,
Чу Саъдӣ суҳан гӯй в-арна ҳамӯш!***

Ҳикояти шарманда шудани сӯфие, ки дар паи шарманда кардани сӯфии дигар буд

Яке аз сӯфиён дар сӯхбати пири тариқат - Довуди Тойӣ, нишаста буд ва аз як сӯфӣ бадгӯӣ мекард ва мегуфт, ман фалон сӯфиро дидам, ки дар васати кӯча маст афтодааст ва дастору сару либосашро аз қай олуда кардааст ва дар атрофаш сағҳои зиёде халқа задаанд ва сару рӯяшро мелесанд.

Довуди Тойӣ бо шунидани ин ҳикоят нороҳат шуд ва бо дарҳам кашидани абрувонаш аз гӯянда рӯй гардонд ва пас аз чанд дақиқа бо иброз кардани нигаронии худ, ки дар ҳақиқат хотиранш парешон шуда буд, ба он сӯфӣ гуфт: «Эй рафиқ! Дӯсти меҳрубон дар ҳамин гуна рӯзҳо ба дард меҳӯрад. Ту бояд зуд биравӣ ва ўро аз ин ҳолати шармовар наҷот диҳӣ. Чун ин кори ў ва ин бархӯрди ту мувофиқи шариат манъ ва мувофиқи аҳли тариқат ва хирқапӯшон нангу ор аст. Вазифаи ту ин аст, ки бояд ҳоло ҳозир биравӣ ва мардонавор ўро ба пуштаи бардорӣ ва ба манзилаш бибарӣ, чун ў маст аст ва наметавонад роҳ биравад ва ихтиёраш дар дасташ нест».

Бо шунидани дастуроти шайх дили сӯфӣ ба танг омад ва мисли харе, ки ба гил фуру рафта бошад, ба фикру хаёл фуру рафт. Ў на метавонист ба дастури шайх итоат накунад ва на урзаи онро дошт, ки сӯфии мастро ба пуштаи бардорад. Соате ба ҳудаш печид, вале барои дардаш дармон ва роҳи сар кашидан аз фармонро пайдо накард. Аз ҷояш бархост ва камарашро маҳкам баст ва ба болои сари сӯфии маст омад ва беихтиёр ўро ба китфаш бардошт. Як дафъа мардуми шаҳр ба сари онҳо рехтанд ва шуруъ карданд ба ҷӯшу хуруш ва дашном додан. Яке бо таъна мегуфт, ки бубинед сӯфии парҳезгор, порсо ва покизадинро, дигаре мегуфт, ки сӯфиёро бубинед, ки шароб хӯрдаанд ва ҷомаи сӯфиёнаро ба ҷоми шароб фурухтаанд. Гурӯҳи мардум ба якдигар ба сӯи он ду сӯфӣ ишоракунон мегуфтанд, ки инаш хеле зиёд ошомидааст, ки сараш гарон шудааст ва инаш ниммаст шудааст.

Оре, агар душман бо ҷавру зӯр ба болои сарат шамшер бикашад, басе беҳтар аст аз ин ки дар миёни мардум шарманда шавӣ ва мавриди таънаи хоссу ом қарор гирӣ.

Бечора сӯфӣ ин ҳама балоро таҳаммул кард ва бо сад саҳтию меҳнат он рӯзро пушти сар гузошт ва ба рағми хоҳиши дилаш, он сӯфии мастро ба чое, ки дар он ҷо зиндагӣ мекард расонд. Хаставу кӯфта ба манзилаш омад ва аз шармандагӣ ва фикру хаёл тамоми шаб наобид ва субҳи барвақт ба назди Довуди Тойӣ омад. Шайх бо дидани ӯ хандид ва ба унвони панду насиҳат ба ӯ гуфт: «Обрӯи бародаратро дар кӯча марез, ки агар рехтӣ рӯзгор обрӯи туро дар тамоми шаҳр мерезад. Дар ҳаққи неку бад бадгӯӣ макун, ки агар бад бошад душмани ҷони худат мекунӣ ва онҳо ба ту душман мешаванд ва агар хуб бошанд ба инсонҳои хуб бад карда бошӣ, ки инсонҳои хуб лоиқи бадӣ нестанд.

Ҳар кӣ пеши ту биёяд ва гӯяд, ки фалон кас инсони бад аст, бидон, ки он инсони бад дар дохили пӯсти худаш аст, яъне худашро мегӯяд. Чун ки феъли бад баён меҳадад ва ин феъли бад, ки ин бадгӯ мекунад чӣ гуна будани худӣ ўро хуб аён мекунад, ки гуфтаанд:

*Ба бад гуфтани халқ чун дам задӣ,
Агар рост гӯӣ суҳан ҳам, бадӣ!*

Дар ин маънӣ гӯянд

Яке аз бандагони Худо забонашро ба ғайбати касе дароз карда буд, марде аз мардони доно ва сарбаланд ба ӯ гуфт: «Дар назди ман касеро ба бадӣ ёд макун, ки қабл аз ҳама чиз ба худат бадгумон мешавам. Шояд ин бадгӯии ту нисбат ба як инсон обрӯ ва ҳайсиати ўро коҳиш диҳад, вале ба мақоми ту афзуда намешавад. Фикр макун, ки бо таҳриби чеҳраи дигарон обрӯ ва мартабаи ту баланд мешавад, асло ин тавр нахоҳад шуд, ин хаёли хом аст».

Боз дар ин маъно

Як нафар ба ман гуфт: «Дуздӣ аз ғайбат кардан обрӯмандтар аст». Ман фикр кардам, ки ӯ ин суҳанро бо шӯҳӣ мегӯяд, ба ӯ гуфтам: «Эй ёри парешонхаёл, ин достони ту ҳайратовар аст. Аз

корҳои нодуруст, дуздӣ, роҳзанӣ чӣ хубӣ дидӣ, ки бар ғайбат тарҷеҳ медиҳӣ ва мартабаашро боло мебарӣ?»

Гуфт: «Бале, дуздон шучоат ба харҷ медиҳанд ва худро ба хатар меандозанд ва бо зӯри бозуи мардонагӣ шикамашонро сер мекунад. Вале ғайбатчи бечора бо ғайбат кардан чӣ чиз ба даст меорад? Баръакс номаи аъмолашро сиёҳ мекунад ва шикамаш ҳам холи мемонад».

Ҳасодат муҷаввизи ғайбат нест

Ман дар мадрасаи «Низомия»-и Бағдод дарс доштам ва шабонарӯз машғули мутолиа ва такрор будам.

Рӯзе ба устодам гуфтам: «Сарварам, фалонӣ шарикӣ ман ба ман ҳасад меварзад ва чашми дидани маро надорад. Ҳамин ки ман дар суханварӣ доди суханро бидиҳам, аз даҳонаш суханҳои ношоиста берун меояд ва ҳолаш дигаргун мешавад».

Бо шунидани ин суханҳои ман он пешвои адаб ва он улғуи хушалоқӣ барошuft ва асабонӣ шуд ва бо тундӣ гуфт: «Аҷабо, аз ҳасудии дӯстат хушат наомад, чӣ шуд, ки аз ғайбат кардани ӯ хушат омад? Оё ғайбат кардан беҳтар аз ҳасад бурдан аст? Агар дӯсти ту аз пастфитратӣ роҳи дӯзахро пеш гирифта бошад ту аз роҳи дигар ба он ҷо хоҳӣ расид».

Ҳикояти ҷавон, ки ғайбати Ҳачҷоч кард

Ҷавоне гуфт: «Ҳачҷочи золим аҷаб инсонӣ хунхор аст. Дилаш мисли санги сиёҳ саҳт аст. Аз оҳу нола ва фарёди бечорагон наметарсад. Эй Худо, ту худат доди халқи мазлумро аз он золим биситон!»

Як пири ҷаҳондида ва кўҳансол бо шунидани ин суханҳо аз даҳони он ҷавон панди пирона дода гуфт: «Оре, рӯзи қиёмат Худованд аз Ҳачҷоч доди мазлумонро меситонад ва аз дигарон кинаи Ҳачҷочро меситонад. Эй ҷавон, ту даст аз Ҳачҷоч ва аз рӯзгораш бардор, ки рӯзгор ҳудаш ӯро ба замин хоҳад зад. Ҳамон гуна ки аз зулми ӯ хушҳол нашудам, аз ғайбати ту низ хушҳол нестам. На аз ӯ зулм ва на аз ту ғайбат хуб аст».

Байт:

*Ба дӯзах барад мудбиреро¹ гуноҳ,
Ки паймона нур карду паймон² сиёҳ.
Дигар кас ба ғайбат пеш медавад,
Мабодо, ки танҳо ба дӯзах равад.³*

Ҳикояти порсо, ки бо кӯдак шӯхӣ кард

Шунидам, ки яке аз порсоён ба рӯи навҷавони зебо бо ханда нигоҳ кард ва суҳанҳои шӯхиомез гуфт.

Порсоёни дигар аз дидани ин рафтори ӯ, дар зери пӯстин оҳиста ба ғайбат кардан пардохтанд ва шурӯъ карданд ба айб шуморидан.

Вақте ки ин амалкарди порсоён ба гӯши яке аз соҳибдилон расид, гуфт: «Пардаи ёри шӯридаҳои ошиқро мадаррон, ки на шӯхӣ ҳаром аст, на ғайбат ҳалол».

Ҳикояти худопараст ва деҳхудо

Дар даврони кӯдакиам, вақте ки дасти ростамро аз дасти чапам наметавонистам фарқ кунам, дилам орзуи рӯза гирифтани кард. Шайхе аз худопарастони маҳаллаи мо ба ман вузӯ гирифтани ва таҳорат карданиро ёд дод ва гуфт: «Аввал «бисмиллоҳ» гуфтан суннат аст, дуюм ният кун, сеюм дастатро сипас даҳону биниатро се бор бишӯй ва дохили биниатро бо ангушти кӯчакат молиш бидеҳ, дандонҳои пешатро бо ангушти ишораат бимол, вале пас аз вақти пешин дар моҳи Рамазон намешавад мисвок зад. Сипас бо се мушт об рӯятро бишӯй аз дамидани мӯи пешонӣ то зери манаҳ ва дастҳоятро то оринҷ се бор бишӯй. Дар вақти вузӯ гирифтани ҳар чӣ аз дуо ва тасбеҳ медонӣ бояд бихонӣ. Баъд саратро масҳ мекашӣ ва дар охир пойҳоятро мешӯй ва бо номи Худо амали вузӯро тамом мекунӣ. Албатта шеваи вузӯ гирифтаниро ҳеҷ кас беҳтар аз ман намедонад

¹ Мудбир - бадбахт.

² Паймона – коса; паймон - номаи аъмол.

³ Яъне ғайбатчи пештар аз зolim ба дӯзах меравад, то ӯ танҳо набошад.

ва ман дар ҳамин роҳ мӯямро сафед кардам ва пири фартут шудам».

Мардум ин ҳарфҳои ўро ба ғӯши раиси деҳкада, расонданд. Деҳхудо бо шунидани ин ҳарфҳо як паёми маҳрамона ба он шайхи худопараст фиристод ва дар он паёмаш гуфт: «Эй шайх, он мисвок ва ҳукми мисвок, ки дар вақти рӯза гуфти хато нест ва ғӯшти инсони мурдaro ҳам хӯрдан раво нест.¹ Аввал бояд даҳонро аз ҳарфҳои бад ва аз ғайбат шустушӯ кард, баъд аз он аз хӯрданиҳо бояд шуст».

Дар ин маъно ғӯянд

Агар хоҳӣ касеро ном бибарӣ, бояд бо беҳтарин номаш ўро ёд кунӣ. Агар ҳамеша мардумро ба исми ҳар ё ҳайвон ёд кунӣ умед макун, ки мардум низ туро ба унвони инсон ёд кунанд.

Дар ҳоли набудани ман, аз пушти сари ман равиш ва маниши маро он гуна қаламдод кун, ки дар ҳузури ман дар ҳоле ки бо ман рӯ ба рӯ мешавӣ чуръати гуфтанаширо дошта бошӣ.

Агар аз дидани чашми бинандагон ҳиҷолат кашӣ ва ба рӯи онҳо натавонӣ суҳанхоятро бигӯӣ, аз пушти сари онҳо ҳам сахан магӯ, чун ақл дорӣ ва медонӣ, ки Худованди ғайбдон ҳозир ва нозири туст.

Оё аз худат ва аз вичдонат шарм намедорӣ, ки аз Худо шарм намедорӣ, вале аз ман шарм медорӣ.

Ҳикояти хилватнишини ғайбатгузин

Чанд нафар аз сӯфиёни аҳли тариқат, ки дар ирфон собитқадам буданд гирди ҳам нишастанд ва сӯҳбат оғоз карданд. Яке аз онҳо нисбат ба як инсони бечорае, ки номаш дар он сӯҳбат ба миён омад шурӯъ кард ба ғайбат намудан. Яки дигар ба ғайбаткунанда гуфт: «Ту дар тамоми умрат ба фаранг рафтай ва бо кофирон чиҳод кардаӣ?» Ў гуфт: «На, ман ҳаргиз аз дохили чордевори худам берун наомадам».

¹ Дар ояти Қуръон омадааст, ки ғайбат кардан баробар аст бо хӯрдани ғӯшти мурда. Сураи Хучурот: 12.

Суолдиҳанда, ки аз дарвешони холис ва содиқнафас буд ба ӯ гуфт: «Ман мисли ту инсони бадбахтро надидам, ки кофир аз дасти ӯ роҳату ором бошад, вале мусулмон аз захми забонаш дар ранҷу уқубат».

Ҳикоят

Девонаи Марғазӣ сухани хубе гуфтааст, ки мешавад аз ҳайрат лабро ба даҳон газид. Ӯ гуфтааст: «Ман агар ғайбат кардам ва номи мардумро ба бадӣ ёд кардам, бо ин қорам мисли ин аст, ки модарамро ғайбат кардам. Чун ки инсонҳои оқил медонанд, ки фарзандон бештар ба модарашон итоат мекунанд ва ҳар коре, ки модарашон анҷом диҳад ҳамон қорро анҷом медиҳанд. Пас ман бо ғайбат карданам собит мекунам, ки модарам аҳли ғайбат буд ва ман ҳам ин амалро аз модарам ёд гирифтаам».

Дӯсти ту агар ғоиб бошад ва дар назди ту набошад, ба гардани ту ду ҳақ дорад: бояд аввал молашро ва дуҷум обрӯяшро ҳифз кунӣ. Пас ба ноҳақ хӯрдани моли як мусулмон дар ҳоли набудани ӯ ва инчунин ба бадӣ бурдани номи ӯ ва дар ҳаққи ӯ бадгӯӣ кардан ҳаром аст. Байт:

*Ҳар он к-ӯ барад номи мардум ба ор,
Ту чашии накӯгӯӣ аз вай мадор.
Ки андар қафои ту гӯяд ҳамон,
Ки пеши ту гуфт аз паси мардумон.*

Оре, ба назди ман инсони оқил қасест, ки саргарми қори ҳудаш бошад ва аз айби ҳудаш огоҳ ва дунболи ислоҳи он айбхояш бошад ва ҳаргиз дунболи айби дигарон нагардад.

Ғайбат дар се маврид ғайбат нест

Шунидам, ки се нафарро мешавад ғайбат кард ва ин се нафар ҷаҳорӯм надорад. Яке аз он се подшоҳе, ки аз маломати мардум парво надорад ва аз зулму ситамаш фуқаро дар азоб бошанд. Қорҳои бади ӯро нақл кардан ва ба гӯши мардум расондан ғайбат нест, ҳалол аст, то ки мардум аз найрангаш огоҳ шаванд ва барҳазар бошанд. Дуҷум, шахси беҳаё ва шармандае, ки ту набояд

ба айби ӯ пардапӯши кунӣ ва ғайбати ӯро ҳаром донӣ. Инсоне, ки пардаи ҳудашро бо дасти ҳудаш медарад ва аслан ору номус надорад, чӣ ҳурмату обрӯе дорад, ки бо ғайбат кардан аз байн биравад? Касе, ки аз айбу расвогии ӯ ҳарф занад, чизеро аз ӯ кам накардааст. Сеюм қаттарозуи бадхулқ, ки аз тарозу мезанад, камфурӯшӣ мекунад ва аз ҳаққи мардум парҳез намекунад ё гаронфурӯшӣ мекунад. Дар ҳаққи ин гуна одамҳои беномус ва беимон ҳар чӣ ба забонат ояд бедареғ бигӯй, ки ғайбати онҳо ҳалол аст.

Ҳикояти дузд ва баққол

Ривоят кардаанд, ки як дузд нисфирӯзӣ аз дашт ба шаҳри Сиистон омад ва аз баққоле, ки ҳӯрокворӣ мефурӯхт, харид кард. Баққол аз чизе, ки ба он дузд фурӯхт, аз тарозу зад ва ба миқдори ним ҷав кам дод.

Дузди сиёҳкор бо дидани ин кори баққол, ки дар рӯзи равшан аз ҳаққи ӯ дуздид, сару садо ба роҳ андохт ва гуфт: «Худоё, ту дузди шабгардро, ки шабона дуздӣ мекунад гирифтори оташи ҷаҳаннам макун, ки дар Сиистон мардум дар рӯзи равшан дуздӣ мекунанд. Ман, ки дузди ҳирфай ҳастам аз кори ҳудам дар ҳангоми шаб метарсам ва хавфу ҳарос дорам, вале ин сиистонӣ дар рӯзи равшан аз ҳеҷ кас тарс надорад ва бо камоли майл дуздӣ мекунад».

Ҳикояти сӯфии софи босафо

Шахсе аз рӯи сидқу сафо ба яке аз сӯфиён гуфт: «Оё медонӣ фалонӣ аз қафоӣ ту чӣ гуфт?»

Сӯфӣ гуфт: «Эй бародар хомӯш бош, ҳарфи ӯро дар ҳаққи ман дар дилат пинҳон нигоҳ дор, ки чӣ гуфтани душманро надониш аз дониш беҳтар аст. Ва бидон, ки ҳар кас хабари душман ва пайғомашро ба ту биёрад, ӯ аз душман душмантар аст. Касе гуфтори душманро ба дӯсташ меорад, ки дар душманӣ ёру ёвари ӯ бошад. Ӯ бо ин кораш собит мекунад, ки дӯсти

душмани туст.¹ Душман аз бадгӯй карданаши нисбат ба ман он қадар эҳсоси оромиши намекунад, ки аз ларзидани тани ман бо шумидани ҳарфҳои ӯ. Пас ин коре, ки ту мекуни кӯмаки бузургест барои душман, ки сабаби оромиши дили ӯ мешавад. Ту аз душмани ман душмантар ҳастӣ, чун ҳарферо, ки душман дар ниҳон гуфта буд ба забон меорӣ ва мегӯӣ, ки фалон душмани ту дар ҳақиқи ту чунину чунон гуфт. Ин кори туро суҳанчинӣ мегӯянд, ки инсони суҳанчин ҷанги кӯҳна ва кинаи фаромӯшшударо тоза мекунад ва инсони бошарафро асабонию ҳашмигин мекунад».

Эй бародар, аз ҳамнишине, ки фитнаи хобидаро бедор мекунад то метавонӣ дур шав ва фирор кун. Дар зиндон ва дар миёни сиёҳчол пойбанд ва занҷирбанд шудани мард бехтар аст аз ин ки фитнаю ошӯберо аз ҷое ба ҷои дигар барад ва оташи ҷангро барафрӯзад, ки гуфтаанд:

*Миёни ду тан ҷанг чун оташи аст,
Суҳанчини бадбахт ҳезумкаш аст.*

Ҳикояти Фаридун ва вазир

Фаридуншоҳ вазири пасандида, дилсоф ва дурандеш дошт, ки қабл аз ҳама кор ризои Худовандро, сипас итоат ба фармони шоҳро мадди назари худ қарор меод ва ба авлабияти ин ду чиз қоилад буд.

Кормандони пастсиришт ба ин ё он баҳона, - мисли тадбири мамлакатдорӣ ё пур кардани хазина ва байтулмол, мардумро ба ранҷу машаққат гирифтормекунанд.

Агар дар ҳамаи корҳо ҷониби ҳақро ниғаҳ надорӣ, рӯзе аз дасти ҳамон подшоҳе, ки барои он кор кардӣ ва хазинаашро пур сохтӣ газанду осеб хоҳӣ дид.

Рӯзе ҳангоми субҳ як нафар пеши подшоҳ рафт ва гуфт: «Подшоҳи олам, ман меҳама, ки ҳамеша ҷаноби оӣ дар ҳоли

¹ Ҳар кас, ки дӯсти душманат бошад, душмани ту ҳам ҳаст, чун душман се даста аст: душмани ҳуди ту, душмани дӯсти ту ва дӯсти душмани ту. Дӯст низ се даста аст: дӯсти ҳуди ту, дӯсти дӯсти ту ва душмани душмани ту.

осоиш ва хурсанду хушҳол бошӣ! Ин сухани маро аз рӯи ғараз мадон, ман ба ту ба унвони насиҳат мегӯям, ки ин вазири ту душмани дохилии туст ва ту бояд хеле аз худат эҳтиёт кунӣ! Ў ба ҳамаи лашкариён ба хурду калон симу зар тақсим кардааст ва касе намондааст, ки аз ӯ пул қарз нагирифта бошад ва шарт гузоштааст, ки агар подшоҳ бимирад ин симу зарҳоро аз онҳо пас хоҳад гирифт ва муддати ин қарзҳо ба андозаи умри шоҳ аст. Ин вазири худпараст туро ва зинда мондани туро намехоҳад, то ин ки пулаш ба дасташ боз нагардад».

Шоҳ бо шунидани сухани он мард бо чашми сиёсат ва хашмгин ба сӯи вазир як нигоҳе кард ва гуфт:

«Ту дар пеши чашмони ман худатро ба шакли дӯст чилва медодӣ, ҳоло ба хотири чӣ ба ман душманӣ ва бадгумонӣ мекунӣ?»

Вазир бо шунидани ин мочаро аз ҷояш баланд шуд ва дар пеши тахти подшоҳ замини адабро бўсид ва гуфт: «Ман намехостам, ки шуморо дар чараён қарор диҳам, вале бо ин вазъе, ки пеш омад ва шумо суол кардед, чорае ҷуз гуфтан надорам ва пинҳон кардани ин мочаро пас аз ин гуфтугӯ фоида надорад. Ман бо ин коре, ки кардам мақсадам ин буд, ки халқи ин сарзамин нисбат ба шумо некхоҳ бошанд ва ба хотири зару симе, ки дар даст доранд ва мўҳлати пас доданаҳам ҳам рӯзи марги шумо мебошад, барои шумо аз Худованд умри дарозро талаб кунанд. Ман фикр мекунам, ки агар мардум барои шумо хоҳони умри дароз ва сари сабз бошанд хушҳол хоҳед шуд. Байт:

*Нахоҳӣ, ки мардум ба сидқу ниёз,
Сарат сабз хоҳанд, умрат дароз?
Ғанимат шуморанд мардон дуо,
Ки ҷавшан бувад пеши тири боло».*

Шоҳ аз суханони вазир хушҳол гардид ва аз хушҳолӣ рӯяш мисли гул шукуфо шуд ва мақоми вазирро боло бардошт ва аз муқаррабони худ қарор дод. Сипас он марди бадгӯ ва бадандешро мавриди мучозот қарор дод, ки аз гуфтаву кардааш сад пушаймон шуд.

Оре, ман дар умри худам аз инсони фитнагар ва суханчин сарсонгар ва саргаштатар, парешон ва бечоратарро надидам. Ў аз нодонӣ ва аз ҷоҳилий дар миёни ду дӯст душмани эҷод мекунад ва дере намеояд, ки боз дубора он ду дӯст бо ҳамдигар оштии мекунад ва дилашон хушҳолу хурсанд мешавад ва дар назди онҳо ин суханчин кӯрбахту хичолатзада мешавад.

*Миёни ду тан отаи афрӯхтан,
На ақл аст, худ дар миён сӯхтан.
Чу Саъдӣ касе завқи хилват чашид,
Ки аз ҳар кӣ олам забон даркашид.
Бигӯ он чӣ донӣ сухан – судманд,
В-агар ҳеҷ касро наёяд писанд.
Ки фардо пушаймон барорад хурӯш,
Ки: «оваҳ, чаро ҳақ накардам ба гӯш!»*

Дар ҳаққи зани хуб ва солеҳа гӯянд

Зани хуб, фармонбардор, покдоман ва худопараст шавҳари фақирашро ба подшоҳӣ ва бузургӣ мерасонад. Агар дар канори ту чунин зани солеҳа ва ёри мувофиқ бошад, метавонӣ ҳар рӯз дар манзилат панҷ маротиба таълим занӣ ва шодмониро хушҳолӣ кунӣ. Агар шавҳар ин зани солеҳа ёри ғамгусори ту бошад, тамоми рӯз дар ғам бошӣ ғам махӯр.

Ҳар киро хонааш обод бошад ва ҳамсари оқида дӯстдораш бошад бидонад, ки Худованд бо назари раҳматаш ўро саодатманд қарор додааст. Зани зебо ва хубрӯй агар мастураву боҳаёву бо пӯшиш бошад, шавҳараш худашро бо ин зан дар бихишт медонад ва дидори ў барои шавҳар аз зиндагӣ дар бихишт фарқе намекунад. Ороми дили шавҳар, ки зани солеҳа аст, агар бо шавҳараш ҳамдигар хамрози бошад ҳеҷ кас дар баҳрамандӣ ва гирифтани коми дил аз зиндагии дунё ба ин шавҳар наметавонад баробар шавад.

Эй бародар, агар зани худопараст ва покдоман, хушахлоқ ва ширинсуханро пайдо кардӣ, зуд издивоҷ кун, ба зебоии ў нигоҳ нақун! Ту зани хушахлоку муназзам ва мураттабро барои худат интихоб кун, на хушрӯю зеборо. Чун ки унсу улфат будани зан бо

шавҳар ҳамаи айбҳои зоҳирии ўро таҳти пўшиш қарор медиҳад. Дар зиндагӣ ва таҷрибаҳои ҳаёти ҳамеша аз зане, ки паричеҳраи бадхў бошад, зани бадқиефаи хушхў баранда аст ва аз зиндагии хубу осуда бархўрдор аст. Зани хуб аз дасти шавҳараш сирка хўрад ҳам рўяшро турш намекунад ва чунин вонамуд мекунад, ки гўё ширинӣ ва ҳалво мехўрад. Вале зани бадхў агар аз дасти шавҳараш ширинӣ хўрад ҳам, қиефаашро мисли сирка турш мекунад ва ҳеҷ гоҳ ба шавҳараш изҳори шукр ва ризоят намекунад. Оре, зани хуб ва солеҳа дар ҳақиқат оромбахши дили шавҳар аст, ки гуфтаанд:

*Дилором бошад зани некхоҳ,
Валек аз зани бад Худоё паноҳ!*

Зани бад мисли зоғест, ки бо тўтӣ ҳамдаму ҳамнафас шудааст ва дар як қафас қарор гирифтааст, ки ҳамеша наҷот ва раҳой аз он қафасро ғанимат мешуморад.

Агар зани бад насибат шуд, беҳтар аст, ки саратро бигирӣ ва гирди ҷаҳон овора шавӣ ё тан ба бечорагӣ диҳӣ ва заҳмату кулфаташро таҳаммул кунӣ.

Пойлуч роҳ рафтан беҳтар аз роҳ рафтан бо кафши танг аст ва машаққати сафар ва саргардонӣ беҳтар аз ҷанг дар хона аст. Дар зиндон гирифтӣ шудани қозӣ беҳтар аз он аст, ки дар манзилаш бо ғаму ғусса бинишинад. Барои шавҳаре, ки бонуи зиштхў дорад сафар кардан ид аст. Хонае, ки аз он садои зан баланд шавад, дари шодӣ ва хурсандӣ дар он манзил ҳамеша баста аст ва ин манзил рӯи хурсандиро нахоҳад дид. Марде, ки занаш аз ў итоат накунад ва ба суханаш гўш надиҳад, бояд либоси атласе, ки махсуси занон аст дарбар кунад. Зани ҷоҳил, нодон ва бадахлоқ балоест бар сари мард, ки намешавад онро зан ном гузошт. Зане, ки дар як кило ҷав амонатдориро риоя накард ва ба ту хиёнат кард, аз анбори гандум умедатро бикан ва дастатро бишўй. Худо ба он бандаш хубию некиро хостааст, ки занеро, ки ба ў хиёнат намекунад ва дилу дасташ бо ў рост аст, насиб гардонидааст, ки гуфтаанд:

*Чу дар рӯи бегона хандид зан,
Дигар мард гў лофи мардӣ мазан.*

Оре, марде, ки занаш ба рӯи марди бегона хандид ва дар баробараш натавонист аксуламал нишон бидиҳад ӯ мард нест, даюс аст.

Мувозиб ва муроқиб бош, ки зан аз суфраи дигарон нахӯрад ва агар зан лаззати суфраи дигаронро чашид, агар панҷа ба чехраат занад ҳеҷ ҷои тааҷҷуб нест ва инро бояд дар ёдат дошта бошӣ ва шароиташро фароҳам накунӣ ва хеле озод нагузорӣ, ки гуфтаанд:

*Зи бегонагон чашми зан кӯр бод,
Чу берун шуд аз хона, дар гӯр бод!*

Агар дидӣ зан наметавонад дар хона биншинад ва ба кӯчагардӣ одат кард, доной ва хирадмандии ту ба ҳеҷ дард намехӯрад ва бо ҳеҷ роҳ наметавонӣ пеши роҳи ӯро бигирӣ. Беҳтар аст, ки ту аз дасти ин зан фирор кунӣ агарчӣ ба даҳони наҳанг ҳам бошад. Чун коми наҳанг аз зиндагии танг беҳтар аст.

Саъй кун аз чашми бегона ва номаҳрам рӯяшро биҷӯшонад ва агар ба сухани ту гӯш накард, кадоме аз шумо зан бошӣ ва кадоме шавҳар фарқ намекунад.

*Зани хубу хуштабъ ганҷ асту ёр,
Зани зиштӣ бадхӯ ранҷ асту бор.
Чи нағз омад ин як сухан з-он ду тан,
Ки буданд саргашта аз дасти зан.
Яке гуфт: «Касро зани бад мабод»,
Дигар гуфт: «Зан дар ҷаҳон худ мабод!»
Зани нав кун эй хоҷа ҳар навбаҳор,
Ки тақвими порина н-ояд ба кор.
Касеро, ки дидӣ гирифтори зан,
Макун Саъдиё таъна бар вай мазан!
Ту ҳам ҷавр бинию бораи кашӣ,
Агар як шабе дар канораи кашӣ.*

Ҳикояти шикояти ҷавон аз дасти зани бадзабон

Як ҷавон аз дасти носозгории ҳамсараш ба назди пирамарде шикоят карда гуфт: «Ҳоли ман аз дасти душмани ғолиб бисёр бад

ва таҳаммулнопазир аст, гӯё осӣро мисли санги зер ба сарам мегардонанд». Пирамард гуфт: «Эй писар, дилатро ба саҳтӣ одат бидеҳ ва сабр кун, ки ҳеҷ кас аз сабр кардан пушаймон нашудааст».

Сипас илова кард: «Эй хонасӯз, шабҳо дар бистар санги боло ҳастӣ, чаро рӯзҳо санги поин набошӣ? Агар аз гулистон баҳрабардорӣ карда бошӣ ва аз дидану чидани гулҳояш хушҳол шуда бошӣ, бояд ҷаври хораширо низ бикашӣ». Байт:

*Дарахте, ки пайваста бораиш¹ хурӣ,
Таҳаммул кун он гаҳ, ки хораиш хурӣ.*

Дар мавриди тарбияти фарзанд

Чун синни писарбача аз даҳ боло шуд ба ӯ бигӯ, ки аз номаҳрамон дуртар биншинад. Мабодо бепарво шавӣ ва кор аз кор гузарад, ки дигар натавонӣ ҷуброн кунӣ. Мисли касе, ки дар наздикии анбори панба оташ афрӯхта ва то чашм барҳам зад, панба ва хонаро оташ гирифт ва ба коми худ бурд.

Агар хоҳӣ, ки номи ту ба некӣ пайдор бимонад, бояд ба писарат ақлу хирад биомӯзӣ.

Писаре, ки илму фарҳанг надошта бошад, номи падарашро наметавонад зинда нигаҳ дорад ва бо рафтани падараш номаш низ аз байн меравад ва мисли касест, ки фарзанде надошта бошад.

Падар набояд писарашро бо нозу неъмат ва навозиш парвариш кунад, ки ин амалкарди падар боиси саҳтӣ кашидани писараш дар оянда хоҳад шуд ва дар саҳтиҳои рӯзгор ин гуна писарҳои нозпарвар тоқат нахоҳанд овард. Бинобар ин, агар ту писаратро ҳақиқатан дӯст дорӣ, бояд ӯро тавре тарбият кунӣ, ки инсони хирадманд ва парҳезгор шавад. Аз хурдсолӣ сарзаниш кун ва машғули хондан ва таълими илм кун ва ба корҳои хуб ташвиқ намо ва аз корҳои бад таҳдид кун.

¹ Бор - мева.

Бачаи навомӯз бояд бо забони ширин, бо таҳсин ва офарин таълим дода шавад, ки ин шеваи таълим аз бархӯрди хашии ва сахтири, тавбих ва таҳдиди устод беҳтар аст.

Агар мисли Қорун сарватманд бошӣ ҳам, фарзандатро ба меҳнат кардан ва заҳмат кашидан водор кун, ба ӯ пул мадеҳ, ба ҷои пул додан ба онҳо ёд бидеҳ, ки бо дастранҷи худашон зиндагӣ кунанд.

Ба дастҳо ва сармояат така макун, ки неъматҳои ин дунё ҳамешагӣ нест ва зуд аз дастат хоҳад рафт.

Кисаи пур аз симу зар тамом мешавад, вале кисаи инсонӣ хунараманд ва кордон ҳеҷ гоҳ ҳолӣ нахоҳад шуд.

Ту чӣ медонӣ, шояд рӯзе ин рӯзгор туро ба ғарибӣ ва ба дурӣ аз ватан хоҳад кашонд. Дар диёри ғурбат танҳо хунарамандӣ ба доди ту мерасад ва агар хунараманд дошта бошӣ дасти хоҷатагро ба пеши дигарон дароз намекуни ва шарофататро метавонӣ хуб ҳифз кунӣ.

Бубин Саъдиро, оё медонӣ ӯ муроду мақсадашро аз чӣ ёфт? Ё, ки на саҳронавардӣ кард ва на дарёшикофӣ. Сабаби ноил шудани Саъдӣ ба мақсадаш ин аст, ки дар бачагӣ аз бузургон пушти сар хӯрд, бинобар ин дар калонсолӣ ба саодату сафо даст ёфт.

Ҳар кас, ки итоаткор ва фармонбардор бошад, дере напояд, ки худаш фармондеҳ ва фармонраво гардад.

Бачае, ки ҷаври устодро нақшида бошад, аз рӯзгор ҷафоҳои зиёдеро хоҳад дид.

Ба писарат ва фарзандонат расидагӣ кун ва аз ӯ хуб нигоҳдорӣ кун, ки дар назди ту эҳсоси роҳат кунанд ва ҷашмашон ба дасти дигарон набошад. Чун ки агар ғамхорӣ накуни дигарон ба ӯ ғамхорӣ мекунанд, ки боиси бадном шудани фарзандат мешавад. Ёро аз дӯстони бад ҳифз кун, ки гуфтаанд:

*Нигоҳ дор аз омезгори¹ бадаш,
Ки бадбахту гумраҳ кунад чун худаш.*

¹ Омезгор - ҳамроҳ, дӯст ва рафиқ.

*Сияҳрӯзтар 3-он муҳаннас маҳоҳ,
Ки пеш аз хаташ¹ рӯй гардад сиёҳ.
Аз он беҳамийят бибояд гурехт,
Ки номардияш оби мардон бирехт.*

Оре, писаре, ки дар миёни қаландарон ва инсонҳои хиёбонӣ ва чойхонагард нишинад ва бо онҳо робитаи дӯстӣ барқарор кунад, бояд падараш дасташро аз хайри ин писар бишӯяд ва ба остинаш пок кунад, ки дигар умеде аз ин писар нест. Агар ин гуна писар ҳалок ё талаф шавад, набояд афсӯс хӯрд, чун писари нохалафро чӣ беҳтар, ки пеш аз падар бимирад ва пас аз падар боиси бадномии ӯ нашавад.

Ҳикояти паричеҳрае, ки аз базм канора гирифт

Дар кӯчае, ки ман зиндагӣ мекардам шабе маро ба базм даъват карданд ва дар он анҷуман мардуми зиёд аз ҳар синф ҷамъ шуда буданд. Чун сурудхонҳо сурудхониро шурӯъ карданд, аз ҳар тараф ҳою ҳуӣи ошиқон баланд шуд ва то осмон расид.

Як писари хушрӯе, ки ман ўро дӯст медоштам дар ин базм ширкат накарда буд, ба суроғаш рафтам ва ба ӯ гуфтам: «Эй дӯбати хуби ман, чаро ҳамроҳи рафиқонат ба анҷуман намеой, ки мисли шамъ базми моро равшану мунаввар гардонӣ?»

Ў дар ҷавоби ман чизе нагуфт, вале рӯяшро гардонду рафт ва ҳангоми рафтаниш шунидам, ки мегуфт:

*Маҳосин² чу мардон надорам ба даст,
На мардӣ бувад пеши мардон нишаст.*

Дар мавриди ташкили хонавода ва тарки ишқбозӣ

Ишқи маъшуқон туро оқибат хонахароб мекунад, бинобар ин агар хоҳӣ, ки хонаат обод бошад, зуд зан бигир ва тарки ишқбозӣ кун, ки гуфтаанд:

¹ Хат ба маънои мӯйлаб.

² Маҳосин - риш.

*Нашояд ҳавас бохтан бо гуле,
Ки ҳар бомдодаш бувад булбуле.*

Маҳбубе, ки дар ҳар маҷлис ва базм мисли шамъ равшанқунандаи он базмҳо шуд, ту мисли парвона гирди он магард, ки ҷону тани туро месўзаду парвоя намекунад.

Зан бихоҳ, ки зани хуби хушхў ва ораста ба маротиб аз маҳбуби нодони ҷавон беҳтар аст. Ҳамон гуна ки ғунча аз насли субҳгоҳӣ мешукуфад, ту ҳам ба зани хушхў дам аз вафо занӣ мисли гул меҳандад ва ба пушт меафтад. Ў мисли кўдак нест, ки мисли шилми дарахт печ дар печ бошад ва бо санг ҳам нашавад онро шикаст ё нарм кард.

Ту ба зоҳири ў нигоҳ нақун ва ба дилфиребиаш фирефта машав ва нағўй, ки мисли ҳури биҳишт аст, ҳаргиз ин тавр нест, балки он сӯи дигараш мисли дев зишт аст, аз шайтон фарқ намекунад. Ў қадри пойбўсии туро намедонад, ҳатто агар хоки пояш шавӣ, сипос намеғўяд ва шукрона намекунад. Агар дил ба фарзанди мардум додӣ, бояд ба ин ду шарт амал кунӣ: бояд саратро аз мағз ва дастатро аз пул холӣ кунӣ. Ва бояд дар назар дошта бошӣ, ки нигоҳ кардан бо чашми бад ба фарзандони мардум, паёмадҳои ногуворро низ дар пай дорад, ки гуфтаанд:

*Макун бад ба фарзанди мардум нигоҳ,
Ки фарзанди хешат¹ барояд табоҳ.*

Ҳикояти ғуломи турк ва бозаргон

Ба ғўшам ин хабар расид, ки як рўзе дар ин шаҳр як тоҷири савдогар аз бозор ғуломе харид ва ҳангоми шаб даст ба себаш бурд, чун ки ғулом бачаи зебо ва дилрабо буд. Ғуломи паричеҳра бедор шуд ва ба ҳашм омад ва дар ҳолати асабонӣ ҳар чӣ ба дасташ афтод ба сару рӯи соҳибаш андохт ва мағзи сари соҳибашро хуншор кард. Ин иттифоқ сабаб шуд, то савдогар Худо ва Расулро гувоҳ ва шоҳид гирифт, то дигар ба гирду атрофи кунҷковҳои даҳлатгар нагардад, ҳулоса тавба кард. Ҳоло

¹ Хешат, яъне худат.

захм ва чароҳаташ дуруст нашуда буд, ки ҳамон ҳафта корвони сафар ба роҳ афтод ва савдогар дар ҳоле, ки дилаш афгор ва сару рӯ ва ришаш баста буд ба роҳ афтод. Корвон аз шаҳри Козирун тақрибан ба масофаи ду мил дур шуд ва ворида санглох ва кӯхистони даҳшатноке шуд, ки савдогар бо дидани он сарзамин аз атрофиёнаш пурсид, исми ин қулла чист, ки хеле аҷиб аст ва ҳар кас зиндагӣ кунад дар ҳаёташ чизҳои аҷибу ғарибро бисёр мебинад? Яке аз ҳамроҳонаш дар корвон ба ӯ гуфт: «Магар то имрӯз дараи Танги Турконро нашунидаӣ?» Савдогар бо шунидани исми «Танги Туркон» тарсид ва ранги рӯяш парид ва мисли ин ки дидори душманро дида бошад, ба ҳаяҷон афтод ва ба сарпарастии корвон гуфт: «Эй некбахт, ҳамин ҷо корвонро мутавакқиф кун ва борҳоро биандоз, ки ман дигар ба Танги Туркон намеравам ва агар рафтам бо ин қорам собит мекунам, ки ба миқдори як чав на ақл доштаам ва на маърифат».

Оре, нахуст даричаи шаҳватро ба нафси кофир бубанд ва мағзур, ки гирифтори шаҳват шавад. Вале агар ошиқ шудӣ ва зарба хӯрдӣ, ба ҷои даричаи шаҳват сари бемағзатро бубанд. Ғуломро бояд ба гунае нигоҳдорӣ кунӣ, ки аз ту битарсад ва ту дар пешии чашмаш убуҳат ва ҳайбат дошта бошӣ, вагарна наметавонӣ аз хидмати ӯ истифода кунӣ ва фоида барӣ. Ғуломе, ки хоҷааш лабашро ба дандон газад ва изҳори муҳаббат кунад, ӯ худро болотар аз хоҷааш мебинад ва ӯро ба зерӣ фармони ҳудаш дохил мекунад, ки гуфтаанд:

*Ғулом обкаш бояду хиштзан,
Бувад бандаи нозанин муштзан.*

Дар мавриди покбозони нопок

Якчанд нафар бо писари зебӯе менишинанд ва бо тавҷеҳи амалкарди худ меғӯянд, ки мо покбоз ҳастем ва соҳибназар мебошем.

Вале ҳақиқати масъаларо аз ман, ки фарсудаи рӯзгор ҳастам суол кун! Медонӣ ин покбозон ба чӣ монанданд? Онҳо монанди рӯзадоранд, ки дар орзу ва ҳасрати суфра ба ҳудаш мепечад.

Гӯсфанд аз чиҳати ин ки хурмо дар халта ва даҳони он баста аст, ночор тухми хурмо меҳӯрад. Гови равғангир (ҷувозӣ) сарашро ба охури коҳ фуру мебарад, чун ки танобаш кӯтоҳ аст ва ба кунҷид намерасад.

Ҳикояти порсое, ки пои назараш ба гил фуру рафт

Яке аз порсоён аз биёбон ба шаҳр омад ва як дафъа чашмаш ба ҷавони зебое афтод ва ҳолаш аз шӯри ишқ дигаргун шуд ва мисли қатраҳои шабнам, ки дар моҳи урдибиҳишт¹ аз барги гул ҷорӣ мешавад аз сару рӯи он бечораи дилдода қатраҳои арақ фуру рехт. Буқрот² дар ҳоле ки савори асп буд аз назди ӯ гузар кард ва бо дидани ҳолати ӯ тааҷҷуб намуд ва пурсид: «Ин мардро чӣ шуд, ба сараш чӣ боло омад, ки ҳолаш ба ин андоза бад шудааст?» Як нафар аз ҳозирон ҷавоб дод: «Ин як шайх, обид ва марди порсо мебошад. Мо то имрӯз надидем, ки кори хато ё гуноҳ анҷом дода бошад. Ў шабу рӯз дар кӯҳу биёбон мегардад ва аз сӯҳбати мардум ҳамеша гурезон аст ва аз халқ хушаш намеояд. Намедонем чӣ шудааст, ки як дафъа дилрабое дилашро рабудааст ва пои чашмонаш ба гил фуру рафтааст. Агар халқ ўро маломат кунанд ва маломати онҳо ба ғӯшаш расад меғӯяд, ки маро то кай маломат мекунед, бехтар аст, ки хомӯш бошед ва шуруъ мекунад ба гиря кардан. Ў меғӯяд, ки нолаи ман бебабаб нест, шумо гумон накунед, ки ман дар ин кор узр надорам, ман касе нестам, ки беиллат ва бебабаб доду фарёд ба роҳ андозам. Танҳо ин нақше, ки дар рӯи зебои он ҷавон дидам дили маро нарабудааст, дили маро наққоше, ки ин нақшаро кашидааст низ рабудааст».

Буқрот он марди пуртаҷриба ва корозмо ин суҳанро то охир ғӯш кард ва чун кӯҳансоли пухта ва гарму сарди рӯзгорро чашида буд ва фикри расо дошт, гуфт: «Агарчӣ шахс ба ҳубӣ ва покдоманӣ машҳур шавад ва овозаи некӯияш ба маконҳои

¹ Урдибиҳишт - номи моҳи дуюм аз соли ҳиҷрии шамсӣ.

² Буқрот - аз файласуфони машҳури юнони қадим.

дурдаст расад ҳам, вале намешавад бовар кард, ки ҳар чӣ дар ҳаққи ӯ меғунд рост ва ҳақиқат аст. Оё наққоши азал (Худованд) ва нигорандаи нақшро танҳо ҳамин як нақш вучуд дошт, ки дили ин шӯридаро ба яғмо бурд ва ошиқи шайдо кард? Чаро тифли якрӯза ақли ўро набурд? Оё дар дидан ва мушоҳида кардани қудрати илоҳӣ бузург аз кўчак, болиғ аз ноболиғ фарқ дорад? Толиби ҳақ дар вучуди шутур ҳамон қудрат ва нигоришро мебинад, ки дар сурати хубрӯёни Чину Чигил¹ мебинад ва ба ҳамаи инҳо ишқ меварзад. Дар ин китоби офариниш, ки ҳар сатр ва ҳар хатташ ниқобест, ки бар болои рӯи зебо ва дилфиреби маъно қарор дода шудааст. Дар зери ҳар як ҳарфи сиёҳ маъниҳои зебо вучуд дорад, ки мисли маъшук дар зери ҳиҷоби сиёҳ ва мисли моҳ дар пушти абри сиёҳ пинҳон шудааст».

Байт:

*Дар авроқи Саъдӣ нагунҷад малол,
Ки дорад наси парда чандин ҷамол.
Маро к-ин суҳанҳост маҷлисфурӯз,
Чу отаи дар-ӯ рӯшноӣ сӯз.
Наранҷам зи ҳасмон гар бар тапанд,
К-аз ин отаи порсӣ дар табанд.*

Дар мавриди забони мардум

Дар ин ҷаҳон он кас осуда ва офиятманд аст, ки робитаи худро бо мардуми ҷаҳон қатъ карда бошад. Инсон чӣ худнамо бошад ва чӣ пок ва ҳақпараст, аз бадгӯии забони мардум наметавонад солим бимонад. Агар ту мисли фаришта ба авҷи осмон парвоз кунӣ, бадгумон ба домани ту овезон хоҳад шуд. Бо талошу кӯшиш метавонӣ пеши роҳи дарёи Дачларо бубандӣ, вале наметавонӣ забони бадгӯро будандӣ. Агар дар риёзати нафс ва парҳезгорӣ мисли мум нарма ва лоғар шавӣ ва агар дар илму фанҳои мутанаввеъ алломаи даҳр шавӣ, боз ҳам олудадоманон гирди ҳам менишинанд ва меғунд, ки ин шайхи парҳезгор

¹ Чигил - шаҳрест дар Туркманистон.

зоҳиди хушкмуқаддас аст ва ин алломанамо барои ба даст овардани нон худнамоӣ мекунад. Ту эй хонандаи азиз, дар баробари ин падидаҳои рӯзгор вазифаатро бишнос ва ба ҳарзагӯӣҳои мардум гӯш мадеҳ, балки машғули ҳақпарастӣ бош ва агар мардум туро нописанд карданд нодида бигир ва хунсардии худро нигоҳ дор, ки гуфтаанд:

Чу розӣ шуд аз банда Яздони пок,

Гар инҳо нагарданд розӣ чӣ бок.

Бадгӯёни халқ аз Ҳақ огоҳ ва бохабар нестанд, онҳо ба сабаби ин ки мубтало ба ғавғо ва ташвиши халқ ҳастанд, наметавонанд аз ин ботлоқ бароянд ва ба роҳи ҳақ ворид шаванд. Онҳо аз чиҳати ин ки аз аввал қадамро қач гузоштаанд ва пайрави роҳи ғалат шудаанд, наметавонанд аз он роҳи интиҳобкардашон ба манзили мақсуд бирасанд.

Масалан ду нафар ҳарду дар як вақт ба як суҳан гӯш медиҳанд ва як ҳарфро, ки аз даҳони гӯянда мебарояд мешунаванд, вале бардошти онҳо мутафовит ва аз ҳамдигар аз замин то осмон ва аз шайтон то Ҷабраил фарқ мекунад. Яке аз онҳо аз ин суҳан панд мегирад, дуюмӣ нуктаи нописанд мегирад. Ин банда дунболи ҳарфгирӣ мегардад ва аз панд гирифтани маҳрум мешавад. Ин шахс мисли як фурумонда дар кунҷи хонаи торик аст, ки аз ҷоми гетинамо ва аз оинаи ҷаҳоннамо ҳеҷ тасаввуре дар зеҳнаш надорад.

Эй азиз! Ту чӣ мисли шер қавӣ ва нерӯманд бошӣ ва ё мисли рӯбоҳ доно ва ҳилагар бошӣ, фикр макун, ки метавонӣ аз забони инҳо раҳой ёбӣ! На бо нерӯ ва мардонагӣ метавонӣ аз инҳо раҳой ёбӣ, на бо ҳилаю зиракӣ метавонӣ наҷот пайдо кунӣ.

Агар диданд, ки як бандаи Худо хилватнишинӣ ва гӯшагирӣ кард ва бо касе сӯҳбат накард, мегӯянд: «Макру фиреб мекунад ва аз мардум мисли дев фирор мекунад».

Агар диданд, ки як бандаи Худо хандонрӯй аст, бо ҳама дӯстӣ ва улфатӣ мекунад, мегӯянд: «Ин покдоман ва парҳезгор нест».

Агар сарватмандеро диданд, шуруъ мекунад пӯсти ўро ба ғайбат бидаранд ва меғўянд: «Агар имрӯз фиръавни замонро меҳохӣ бубинӣ, ҳамин аст».

Агар диданд, ки як бенаво ва бечора ба сӯзу гудоз гирия мекунад, меғўянд: «Ин инсони бадбахт ва сиёҳрӯз ва бесаодат аст, гирифтори ғазаби Худо шудааст».

Агар диданд, ки як инсони комрон ва соҳиби мақому мансаб аз мансабаш азл шуд ё варшикаста шуд, ғанимат мешуморанд ва меғўянд: «Хеле кори хуб шуд, ин фазлу марҳамати Худост, бадтар шавад, оё мансаб мероси падари ўст? То кай ў аз ин мансаб сӯистифода мекунад, то кай гарданкашӣ мекунад, то кай моро бо назари ҳақорат нигоҳ мекунад? Оре, ҳар хушиё дар паяш нохушӣ дорад».

Агар диданд, ки як инсони камбағалро бахту саодат ёр шуд ва ба мақоми баланд ноил гашт ва мансабдор шуд, дили онҳо нисбат ба он мард пур аз кина мешавад ва дандони мисли дандони мор пур аз заҳро меҳоянд ва меғўянд: «Ин дунё ва ин замона бегонапараст аст, ба инсонҳои пастфитрат ва пойлӯч мансаб медиҳад».

Агар диданд, ки аз дасти ту коре бармеояд ва ҳунарманд ва кордон ҳастӣ, меғўянд: «Бубин аз ҳирси дунё роҳат надорад. Бечора шабу рӯз кор мекунад. Оқибат ин дунёпарастӣ ўро хоҳад кушт. Ин қадар пулро чӣ мекунад?!»

Агар диданд, ки даст аз кор бардошти ва бекор мондӣ меғўянд: «Табл аст, пурсару садо ва ёва меғўяд».

Агар сокит ва хомӯш бошӣ меғўянд: «Ин ба нақши девори гармоба монанд аст, нақши девор аст».

Агар бинанд, ки як нафар ба саҳтиҳо тоқат мекунад ва ба озору азияти мардум таҳаммул мекунад, меғўянд: «Бечора тарсу аст ва аз тарс сарашро боло намекунад, ў мард нест».

Агар диданд як нафар мардонагӣ мекунад ва бо ҳар кас бо ғурур бархӯрд мекунад аз пеши ў фирор мекунанд, дур мешаванд ва меғўянд: «Ин чӣ девонагӣ аст?»

Агар касеро диданд, ки камхур аст ва хӯроки зиёд намехӯрад, масхара мекунад ва мегӯянд: «Магар молу мулки ӯ ризқи дигарон аст, ки намехӯрад ва парҳез мекунад?»

Агар диданд, ки як нафар хушмаишат аст ва ба шикамаш расидагӣ мекунад, мегӯянд: «Аҷаб инсони пурхур, шикамбанда ва танпарвар аст!»

Агар сарватманд ва молдореро бинанд, ки содазист аст ва таҷаммулгаро нест ва аз ҷиҳати ин ки оқилу доноست ва зебу зинатро барои ҳудаш ор медонад, ба ӯ мегӯянд: «Ин чӣ бадбахтӣ аст, ки пулашро аз ҳудаш дареғ медорад ва барои ҳудаш сарф намекунад ва дилаш ба харҷ кардан барои ҳудаш иҷозат намедихад».

Онҳо забони худро мисли теғи буррон барои озору азияти мардум омода мекунад ва агар диданд, ки сарватманд ва пулдоре хона ва айвонҳои сар ба фалак ва нақшин сохт ва ҷома ва либосҳои зебо бар тан кард, аз таъна ва сарзаниш ҷони ӯро ба лаб меоранд ва мегӯянд: «Бубинед, ҳудашро мисли арӯсон ороштааст».

Агар инсони худочӯ ва ҳақпарасте тарки сафар кард, онҳое, ки сафаркарда бошанд зуд ӯро мавриди маломат ва мазаммат қарор медиҳанд ва мегӯянд: «Ӯ мард нест, мисли занҳо аз хона берун намеояд. Дар оғӯши занаш меҳобад. Оё ин ҳунар аст, оё ин аз ақл аст? Оё ин кори инсони доност?»

Инҳо пӯсти инсони ҷаҳонгаштаро низ мекананд ва ӯро мисли дигарон аз захми забонашон бебаҳра намегузоранд, дар ҳаққи ӯ низ мегӯянд: «Ин чӣ саргаштагӣ ва саргардонӣ аст, ки ӯ дорад. Ин инсон бахтбаргашта ва сарсон аст. Агар ӯ бахту иқбол медошт, замона ӯро шаҳр ба шаҳр ронда намекард».

Марди безан ва мучаррадро мегӯянд: «Ин инсони саркаш ва худбин аст. Аз хобу хези ӯ замин ҳам меларзад». Ва агар зан бигирад мегӯянд: «Аз дасти нафси шайтон мисли хар то гардан ба гил фуру рафт».

Хулоса мардум ин гунаанд, ки на инсони бадқияфа аз ҷаври онҳо дар амон аст, на ҷавони зебо аз дасти нокасонӣ бадзабон осудаҳол.

Ман дар Миср як ғулом доштам, ки хеле хиҷолатӣ буд ва аз ҳаё ҳамеша ҷашмонашро меғӯшид ва ба замин нигоҳ мекард. Яке аз ҳамсоёгонам гуфт: «Ин писар ақлу ҳуш надорад, ҳар замон бо ғӯшмол кардан ӯро сарзаниш кун».

Шабе дар ҳоли асабонӣ ба сараш дод задам ва бархӯрди хашиш кардам. Иттифоқо ҳамон шаҳсе, ки ба ман тавсия карда буд, ки ғуломро сарзаниш кунам забонашро дароз кард ва нисбат ба ман бадгӯӣ карда гуфт: «Ин мард ғуломи бечораашро аз ҷавру зулм ба мурдан наздик кардааст».

Оре, ин мардум тӯро хашмгин ва ғазаболуд бинанд, ки ин тараф он тараф ҳаракат мекуни, меғӯянд: «Инсони саросема ва беақл ва аҳмақ аст» ва агар диданд, ки ба озору азияти дигарон чизе нагуфти ва бурдборӣ карди, меғӯянд: «Беғайрат ва номард аст».

Ба шахси саховатманд насиҳат мекунанд, ки бас аст, бахшиш накун, ки фардо тангдаст мешавӣ.

Вале ба касе, ки сарфачӯӣ кард ва аз исрофу табзир худдорӣ намуд, бадгӯӣ мекунанд ва мардумро алайҳи ӯ бадбин мекунанд ва меғӯянд, ин ҳасис ва пастфитрат аст, падараш низ ҳасис буд ва ӯ низ мисли падараш мемирад ва сарваташро ба дигарон мегузорад ва ҳасраташро бо худаш ба гӯр мебарад».

Байт:

*Ки ёрад ба кунҷи фароғат нишаст,
Паёмбар зи ҷаври забонҳо нараст.
Худоро, ки монанду, анбозу ҷуфт,
Надорад шунидӣ, ки тарсо чӣ гуфт?
Раҳой наёбад кас аз дасти кас,
Гирифторро чора сабр асту бас!*

**Ҳикояти ҷавони сухандон, ки
мушкили дандон дошт**

Ҷавоне буд ҳам ҳунарманд, ҳам фарзона, ки дар нутқ ва суханварӣ моҳир ва мардона буд. Мӯйлабаш мисли хати хушнависон зебо ва дилрабо буд. Дар луғат ва илми наҳв нерӯманд буд, вале ҳарфи «ш»-ро наметавонист хуб талаффуз кунад. Ман ба яке аз соҳибдилон, ки инсони хуб ва худсохта буд, гуфтам: «Ин ҷавон дандони пешин надорад, бинобар ин наметавонад ҳарфи «ш»-ро хуб талаффуз кунад». Ў бо шунидани ин сухан, ки аз даҳонам берун омад, асабонӣ ва чехрааш аз хашму ғазаб сурх шуд ва гуфт: «Дуюмин бор ин сухани бемаънӣ ва беҳударо ба забон маёр! Ту аз миёни ин ҳама хубиҳо ва ҳунармандиҳо ва сифатҳои хуби моддӣ ва маънавие, ки ин ҷавон дорад танҳо ҳамин айбро дидӣ ва ин боис шуд, ки аз дигар хубиҳояш ҷашмпӯшӣ кунӣ? Ба унвони насиҳат ин сухани маро дар ғӯшат ниғаҳдорӣ кун, ки рӯзи қиёмат инсони некбин бадӣ намебинад. Ҳар касе, ки аҳли илму фаъл аст ва соҳиби ақл ва соҳиби фарҳанг аст, агар хатое кард ё пои исматаш лағзид, набояд он лағзиш ва хаторо бузургнамоӣ кард ва аз пашша фил сохт. Ин кори хуб нест, ин дар ҳақиқи он олим ва донишманд ҷафо кардан аст. Бузургон гуфтанд, ки «хуз мо сафо, даъ мо кадар», яъне хубашро қабул кун, бадашро раҳо кун, балки фаромӯш кун ва нодида бигир. Гул бе хор намешавад ва барои ба даст овардани дастаи гул, бояд дар банди хор низ бошӣ. Инсони бадсиришт ва бадхӯ аз товус танҳо пои зишташро мебинад. Эй рӯсиёҳ, ту саъй кун то дилат соф бошад, ки оинаи тира рӯи касро хуб нишон намедихад. Ту бояд роҳеро интиҳоб кунӣ, ки боиси наҷоти ту аз азобу уқубат бошад, вале ин кори ту дуруст нест, ки бар рӯи як ҳарф ё як нуқсон ангуштатро гузорӣ ва рӯи он таъкид кунӣ, ки гуфтаанд:

*Манеҳ айби халқ эй фурӯмоя пеш,
Ки ҷашмат фурӯ дӯзад аз айби хеш».*

Оре, яке аз беҳабарии инсон аз айби ҳудаш ин аст, ки ба айби дигарон нигоҳ мекунад ва дидани айби дигарон пеши ҷашмонашро мегирад ва аз дидани айби ҳудаш очиз мемонад. Пас бояд аз пеши

чашмонат айби дигаронро канор занӣ, то айби худатро ба роҳатӣ аз наздик бубинӣ.¹

Чаро ба домани олудаи дигарон ҳукми ҷазо содир мекунӣ дар ҳоле ки медонӣ домани худат тар аст? Намешавад, ки хатои худатро таъвилу тавҷеҳ кунӣ ва дигаронро мавриди сарзаниш қарор диҳӣ. Агар кори бадро бад бидонӣ ва нарасандӣ, аввал худат онро анҷом мадеҳ, баъд ба ҳамсоя биғӯй, ки «ин корро макун!»

Ман чӣ инсони хуб ва ҳақшинос бошам ва чӣ инсони бад ва худнамо бошам, зоҳирам бо ту аст ботинам бо Худо. Ту наметавонӣ ба ботини ман ҳукм кунӣ. Зоҳири ман агар бо иффату покдоманӣ орошта бошад ту дигар ҳақ надорӣ, ки маро маҳкум ба қачӣ ё ба нуқсон кунӣ. Нафси ман ва дили ман хуб бошад ё бад бошад Худои ман онро аз ту беҳтар медонад, чун ки ӯ донои сир ва хафӣ аст. Ту метавонӣ он касро ба сабаби кирдори бадаш мавриди азоб қарор диҳӣ ва муҷозот кунӣ, ки бо неки кардан аз ту умеди савоб мекунад ва кори хубро ҳолисона анҷом намедиҳад. Чаро бояд банда аз як банди дигар, ки мисли ҳудаш очизу нотавон аст, умеди подош дошта бошад? Инсони боақл ва некандеш неки мекунад ва подошро аз Худо меҳаҳад ва Худованд низ ба як неки даҳ подош менависад. Ту низ эй писар, агар касро дидӣ, ки як хубӣ дорад аз даҳто бади ӯ даргузар ва чашмпӯшӣ кун. Набояд коре кунӣ, ки як айбашро ба ангуштат бипечонӣ ва ба ҳама нишон диҳӣ ва як ҷаҳон фазилят ва хубиҳои ӯро ба ҳеҷ бароварӣ ва маҳкум ба нобудӣ кунӣ. Байт:

*Чу душман, ки дар шеъри Саъдӣ нигоҳ,
Ба нафрат кунад 3-андаруни табоҳ.
Надорад ба сад нуқтаи нағз гӯш,
Чу айбе бубинад барорад хурӯш.
Ҷуз ин иллаташ нест к-он худписанд,
Ҳасад дидаи некбинаш биканд.*

Ҳамоно, ҳамаи мавҷудот махлуқ ва офаридашудаи Худованд ҳастанд, ки яке сиёҳ яке сафед яке хуб ва яке зишт омаданд. Ҳамаи

¹ Паёмбар (с) фармуданд: «Хуш ба ҳоли касе, ки айби ҳудаш ӯро аз айби дигарон машғул кунад».

чашму абрӯ зебо нестанд. Вазифаи ту эй банда ин аст, ки мағзи
пистаро бихӯрӣ ва пӯшташро дур биандозӣ, вале айб гирифтан
кори ту нест, ки ҳамаи ин ҳикмат дорад.

Поёни боби ҳафтум

Боби 8

Дар мавриди шукр бар офият

Ба шукронаи дӯст (Худованд) наметавонам нафасамро боло кашам ва намедонам, ки чӣ гуна шукр кунам, ки лоиқ ва шоистаи ӯ бошад.

Ҳар тори мӯе, ки дар бадан дорам ҳада аз тарафаи ӯст. Пас чӣ гуна метавонам баҳри ҳар як мӯй шукргузори ӯ бошам. Ҳамду ситоиш бод Ҳудованди бахшандаро, ки мо бандагонро аз нестӣ бавучуд овард.

Кӣ қудрат ва тавон дорад, ки эҳсон ва марҳаматҳои ӯро таърифу тавсиф кунад? Чун ҳамаи авсоф ва сифатҳои хуб дар шаъни ӯ ночиз аст.

Навофарин аст ӯ, ки шахсро аз гил меофарад ва ба он шахс, ки аз гил офаридааст ҷону ақлу ҳушу дил мебахшад.

Нигоҳ кун! Ба ҳар инсон аз рӯзе, ки дар пушти камари падараш падид меояд то даврони пирӣ аз ғайбаш чӣ ташрифот ва чӣ неъматҳо медиҳад.

Аз ҷиҳати ин ки Ҳудованд туро поку покиза офаридааст, ту бояд боҳуш ва пок бошӣ, чун ки нопок ба хок рафтан шармандагист.

Аз оинаи вучудат зуд-зуд гарди нопокиро биафшон, ки сайқали вучудат зангзада нашавад.

Мутакаббир ва худбин мабош, ки гуфтаанд:

На дар ибтидо будӣ оби манӣ,

Агар мардӣ аз сар бадар кун манӣ.¹

Агарчӣ бо меҳнати дастат ризку рӯзиатро ба даст оварӣ ҳам, бар зӯри бозуи худат таъя макун ва худбин мабош! Чаро бояд ту худпараст бошӣ ва ҳақро набинӣ? Билахира бозу ва дасти туро ӯ ба ҳаракат даровардааст, то кор кунӣ ва нон дарбиёри.

¹ Яъне ман-манӣ.

Агар бо саъю кӯшиши ту молу мулк ба дастат ояд, онро аз тавфиқи Худованд бидон на аз саъю кӯшиши худат. Ҳеҷ кас ба сарпанҷаи худ баранда нашудааст, ҳар чӣ насиби ту шуд боз тавфиқи Ҳақ бидон на аз саъи худат.

Бе мадади Худо як нафас наметавонӣ ба пойҳоят рост биистӣ, балки ҳар дам ва ҳар дақиқа аз тарафи Худо ба ту қўмак нозил мешавад. Оё ҳамон ҷанини даҳонбаста набудӣ, ки наметавонистӣ барои лоф задан ҳарф бизанӣ ва аз нофат ба шикамат ризқу рӯзӣ ворид мешуд? Пас аз ин ки нофашро буриданд ва роҳи ризқу рӯзияшро қатъ карданд, бо ду дасташ ба пистони модар часпид? Оё ҳамин тавр нест?

Агар як ғариби аз ватан дурафтода бо гардиши рӯзгор бемор шавад, ба ӯ оби ватанашро ба унвони дору меҳӯронанд.

Пас ин қўдак аввал дар шикам парвариш ёфтааст, аз роҳи меъда ғизои худро пайдо кардааст ва имрӯз, ки ду пистони модараш мавриди дилхоҳӣ ӯ мебошад, мисли ду чашмаест, ки аз сӯи парваришгоҳӣ ӯ ба пеши ӯ ҷорӣ мешавад. Оғӯши модари дилпазир ва меҳрубонаш мисли биҳишт аст ва ду пистонаш ду ҷӯи шир аст, ки дар ҷаннат равон аст. Қомати модараш дарахтест, ки ин қўдак меваи он дарахти биҳишт аст, ки дар оғӯшаш парвариш медиҳад. Оё ин тавр нест, ки рағҳои пистони модар дар даруни дили модар қарор дорад, пас агар хуб фикр кунӣ шир ҳамон хуни дили модар аст ва ин қўдак бо фуру бурдани дандонҳои тезаш, ки мисли неш аст, хуни дили модарашро мемакад ва модар низ хуношоми худаашро бо ҳазор меҳру муҳаббат навозиш мекунад ва мепарварад. Вақте ки қўдак бузургу тавоно шуд ва дандонҳояш баромад ва рушд кард, доя доруи талхро, ки сабр¹ ном дорад ба синаи модараш мемолад ва талхии он дору ӯро аз хӯрдани шири модар бозмедорад ва оҳиста-оҳиста ширинии шири пистони модарашро фаромӯш мекунад.

¹ Сабр – алой; доруи талх.

Пас ту низ, эй азиз, дар роҳи тавба кардан мисли кўдак ҳастӣ, ки бо доруи сабр бояд ширинии гуноҳ карданро фаромӯш кунӣ.

Ҳикояти ҷавон ва модари меҳрубон

Ҷавоне ба ҳарфи модараш гӯш накард ва аз дастури модараш сарпечӣ кард. Модар аз амалкарди писараш нороҳат шуд ва дилаш оташ гирифт ва дар баробари фарзандаш эҳсоси бечорагӣ кард ва чорае ҷуз ин пайдо накард, ки аз ҷояш баланд шуд ва гаҳвораеро, ки дар он ҷавонашро парвариш карда буд овард ва дар пеши ҷашмони писараш гузошт ва гуфт: «Эй бемеҳр ва қадрношиноси фаромӯшхотир! Оё ту ҳамон кўдаки гирён, дармонда ва очизи ин гаҳвора набудӣ, ки аз дасти нолаву гирияи ту шабҳо намеҳобидам. Ту дар ин гаҳвора ба дараҷае нотаवону беҳол ва заиф будӣ, ки наметавонистӣ як пашшаро аз худат биронӣ ва дур кунӣ. Ту, ки имрӯз худатро тавоно ва солор ва соҳиби зӯри бозу медонӣ, дар баробари як магас очизу бечора будӣ. Ҳоло ки ба ин нерӯ ва тавоноӣ расидӣ гумон макун, ки то абад ҳамин гуна хоҳӣ монд ва ин нерӯмандии ту абадӣ аст. Рӯзе аз дунё хоҳӣ рафт ва пайкари туро дар дохили гӯр қарор хоҳанд дод, ки дар он ҷо бештар аз кўдакиат очизу нотавон хоҳӣ шуд, ки ҳатто наметавонӣ як мӯрчаро аз худат дур кунӣ. Он замон ҷашмони ту мисли имрӯз монанди ҷароғи нуронӣ ва фурузон нестанд, чун ки рағбан ва мағзи сари туро кирмони лаҳад меҳӯранд. Ту бояд шукр кунӣ, ки Худо ба ту дидаи бино додааст ва агар дидӣ, ки нобиное меравад ва роҳро аз ҷоҳ ташхис намедихад, ту аз ӯ ибрат нагирӣ ва шукри ҷашмонатро накунӣ, пас ту аз он нобино нобинотарӣ».

Илму фаҳм неъматҳои худододӣ аст, устод туро наметавонад олим, донишманд ва соҳибназар кунад, балки илму фаҳмои Худованд дар сиришти ту меофарад. Ин аст, ки меғӯянд илм гирифтани аст на додани.

Вучуди инсон пур аз оятҳои ҳақ

Ба ангуштонат бо диққат нигоҳ кун, ки Худованд бо қудратнамоӣ дар ҳар як ангушти ту чандто пайванд қарор додааст? Пас, агар таваҷҷӯҳ ба ин матлаб кардӣ, худат қазоват кун, ки ангушт ниҳодан бар қудрати баркамол ва санъати маҳкамаш ва эрод гирифтани аз он аз ошуфтагӣ ва аблаҳӣ нест. Ба роҳ рафтани инсон каме диққат кун ва бубин, ки барои он ки инсон ба роҳатӣ роҳ биравад чандто устухонро ба ҳамдигар пайванд кардааст, ки агар ин пайвандҳо набуд ва ҳама рост намешуд чӣ гуна метавонист роҳ биравад. Оё агар зонӯҳо якнавохт бошанд ва ҳам нашаванд, қадамро аз қадам мешавад бардошт? Сачда кардан ва ҳама рост шудан бар инсон аз он ҷиҳат осон аст, ки сутунмӯҳраи ӯ яклухт ва иборат аз як устухони дароз нест, балки дусад мӯҳраҳо бар якдигар пайванд додааст, то ки ту як инсони ҳокӣ бо ин мӯҳраҳои ба ҳам пайваста тавонӣ ба роҳатӣ ҳама рост шавӣ ва ибодат кунӣ. Ҳамаи ин рағҳое, ки дар тани ту вучуд дорад, сесаду шаст ҷӯйбор аст, ки дар замини вучудат ҷорӣ мешавад ва бо оби ҳаёт онро обёрӣ мекунад. Қувваи биной, раъӣ ва фикру тамизро дар сари ту қарор дод ва ихтиёри ҳамаи аъзои тӯро ба дасти дил таҳвил дод, ки ин ҳама аъзои ту бо дил азизанд ва дили ту бо илму дониш азиз аст. Ба ҳайвонҳо нигоҳ кун, ҳам рӯяшон дар замин аст ва ҳам афтода ва хоранд, вале ту мисли алиф сарбаланд ва сари пои худат рост истодаӣ. Ҳайвонҳо барои ҳӯрдан ва ошомидан сари худро поин овардаанд ва сарнагун шудаанд, вале ту бо камоли иззат ҳӯрокатро пеши сарат меорӣ. Онҳо сарро пеши ҳӯрок мебаранд, ту ҳӯрокро пеши сарат меорӣ, бубин Худо тӯро чӣ қадар азиз кардааст. Пас оё аз инсоф аст, ки итоат ба фармонаш набарӣ? Байт:

Назебад тӯро бо чунин сарварӣ,

Ки сар ҷуз ба тоат фуруд оварӣ.

Оре, агар шабу рӯз машғули тоаташ шавӣ арзишашро дорад. Бубин донаи гандумро насиби ту ва коҳи онро насиби ҳайвонот

кард, то ки мисли ҳайвонҳо саратро ба сӯи гиёҳ ҳам накуни ва начарӣ.

Пас, биё ба шукронаи ин шакл ва сурати дилпазир, ки ба ту додааст мағрур машав ва ахлоқи хубро ҳам ба он изофа кун. Роҳи ростро пеша кун ва аз ҳақ мунҳариф машав, ки гуфтаанд:

*Роҳи рост бояд на болои¹ рост,
Ки кофир ҳам аз рӯи сурат чу мост.
Туро он ки чашму даҳон доду гӯш,
Агар оқилӣ дар хилофаи макъш.*

Мо намегӯем, ки ҳатман бояд бо душманони дин ва Худо ҷанг кунӣ ва онҳоро саркӯб кунӣ на, ҳадди ақал нодонӣ накун ва бо дӯстон ба ҷанг напардоз.

Инсонҳои оқил ва донои неъматшинос гардани неъматӣ Худоро бо меҳи шукрона ва сипос мебаранд, ки дигар наметавонад аз дасти онҳо фирор кунад.

Ҳикояти шоҳзодаи гарданшикаста

Шоҳзодае аз аспӣ сиёҳ бо гарданаи ба замин афтод ва мӯҳраҳои гарданаи баҳам хӯрд ва мисли фил гарданаи ба танаи фурӯ рафт. Ӯ дигар наметавонист сарашро ин сӯву он сӯ бигардонад ва агар меҳост сарашро бигардонад ҳамроҳ бо танаи бармегардонд ва то танаи барнамегафт, сараш ҳам барнамегафт. Барои муолиҷааш табибони зиёдеро оварданд, вале ҳеҷ яке аз онҳо натавонистанд онро муолиҷа кунанд. Рӯзе аз юнонзамин як марди ҳаким ва файласуф омад ва ба ӯ воқеаро гуфтанд ва ӯ дархост кард, ки беморро ба ӯ нишон диҳанд. Шоҳзода аз шифо ёфтаниаш аз ин мараз комилан ноумед шуда буд. Ҳаким назди бемор омад ва сарашро бо ду дасташ гирифт ва як дафта ба як сӯ печонд, ки ҳамон замон раги гарданаи боз шуд ва аз замингир шудан наҷот пайдо кард, ки Худо медонад агар ин ҳаким набуд то охири умр маълулу натавон боқӣ мемонд.

¹ Боло - қад.

Муддате аз ин воқеа гузашт ва он ҳаким бо ангеа ё беангеа ба назди шоҳзода омад, вале шоҳзодаи пастсиришт ба рӯи ӯ нигоҳ накард ва сарашро ба сӯи дигар тофт. Ҳақими доно аз бархӯрди шоҳзода ҳиҷолатзада шуд ва сарашро ҳам кард ва аз пеши шоҳзода берун омад ва гуфт:

«Агар дирӯз сарашро натофта будам, имрӯз наметавонист аз ман рӯй битобад». Сипас чандто донаи пистаро бо яке аз чокаронаш дода гуфт: «Зуд шоҳзодаро испанддуд кунед ва ин донаҳоро ба болои он бипошед». Вақте ки донаҳоро ба болои испанддуд гузошта ба шоҳзода бурданд, бо расидани дуди он тухмдонаҳо ба димоғаш, як дафъа атса зад ва ба ҳамон ҳолати аввалааш, ки гарданаш фуру рафта буд баргашт. Шоҳзода аз кардааш пушаймон шуд ва ба навкаронаш дастур дод, ки зуд он ҳакимро пайдо кунанд ва ба ҳузураш биёранд, ки аз ӯ узрҳои кунанд. Навкарон бо шитоб дунболи мард рафтанд, вале ҳарчӣ ин сӯву он сӯ гаштанд, ӯро пайдо накарданд.

Оре, эй азиз, носипосӣ макун ва аз шукри соҳиби неъмат сарпечӣ нақун, ки оқибат пушаймон шавӣ ва дар рӯзи қиёмат беарзиш гардӣ.

Дар ин маъно гӯянд

Марде гӯши писаракеро печонд ва гуфт: «Эй инсони аҷибу ғариби бадбахт, ман ба дасти ту теша додам, то ҳезум шиканӣ ва ба ту нагуфтам, ки девори масҷидро хароб кунӣ!»

Ҳар неъматро бояд дар ҷои ҳудаш истифода кард, ки ғоидаовар бошад. Забонро барои шукр ва сипос гуфтан офарид, бинобар ин инсони ҳақшинос забонро ба ғайбат олуи намекунад. Гӯш гузаргоҳи садои Қуръон ва барои шунидани панду насиҳат аст, на барои шунидани бӯхтон, дурӯғ ва суҳанҳои ботил.

Чашмонат бояд назораткунадаи қудрат ва санъати илоҳӣ бошанд, на барои дидани айби бародари мусулмонат ва ё барои айбҷӯӣ кардан аз дӯстон.

Абру боду маҳу хуршеду фалак дар коранд

Шаб, рӯз, моҳи равшан, хуршеди оламтоб, осмони кабуд ва ғайра ҳар чӣ дар ин олам ҳаст баҳри роҳату осоиши ту мисли фаррош бисоти баҳорро дар зери пои ту паҳн мекунад. Агар бод мевазад, барфу борон меборад, абри сиёҳ осмонро фаро мегирад ва раъду барқ тег мезанад ва меғуррад, ҳамаи ин падидаҳо бо фармони Худованд анҷом мегирад, то тухме, ки ту дар зери хок коштӣ парвариш ёбад ва аз маҳсули он бархӯрдор шавӣ. Агар ташна мондӣ аз саҳтии он нороҳат машав, ки соқии абр ба пушташ обро барои ту хоҳад овард. Бубин чӣ гуна аз хок неъматҳои рангин ва гуногунро мебарорад, ки ҳар яки онҳо ранги дигар, бўи дигар ва таъми дигар доранд ва дидагони инсон аз тамошои он сер намешавад ва ақли инсон дар ҳайрат мемонад ва нафси инсон лаззат мебарад. Аз занбӯри асал ба ту асал дод ва аз ҳаво ба ту тарангубини ширин фурӯ фиристод.¹ Аз дарахти хурмо ба ту хурмо дод ва дарахти хурморо аз дона офарид. Наҳлбандон ва онҳое, ки санъати бофандагӣ доранд аз бофтҳои ачибу ғарибе, ки дар дарахти хурмо сурат гирифтааст ангушти ҳайрат ба даҳон мегазанд ва меғӯянд, ки ҳеч кас наметавонад мисли ин дарахт дарахтеро бо дасташ дуруст кунад. Хуршед, моҳ, парвин ин ҳама барои туанд, инҳо чароғони сақфи хонаи туанд. Ў Худоест, ки аз хор гул меофарад ва аз хуни нофи оҳу мушк ва атри хушбӯ ба вучуд меорад. Аз кон зар ва аз чӯби хушк барги тар меофарад. Ба дасти қудраташ чашму абрувони туро нигориш кард, зеро маҳрамро намешавад ба бегонагон воғуздор кард. Худованди тавоноро, ки нозанинпарвар аст ва бо неъматҳои рангоранг бандагонашро мепарварад, бояд ҳар нафас бо чону дил шукрашро гуфт, на танҳо бо забон, ки шукр кардан танҳо кори забон нест. Байт:

*Худоё дилам хун шуду дида реш,
Ки мебинам инъомат аз васф беш.
Нагӯям даду² дому мӯру самак,³*

¹ Шояд ишора ба мӯъҷизаи ҳазрати Мӯсо бошад.

² Дад - дарранда.

³ Самак - моҳӣ.

*Ки фавҷи¹ малоик бар авҷи фалак.
 Ханӯзат сипос андаке гуфтаанд,
 Зи шукрат ҳазорон яке гуфтаанд.
 Бирав Саъдиё дасту дафтар бишӣй,
 Ба роҳе, ки поён надорад матӣй.*

Қадри неъмат пас аз завол

То инсон гирифтори рӯзи саҳт нашавад қадри рӯзи хубу хушро намедонад. Зимистон фақири бечора ба саҳтӣ зиндагӣ мекунад дар ҳоле ки шахси сарватманд ва молдор ба роҳатӣ рӯзҳои сардро пушти сар мегузорад. Инсони солим, ки шабҳо ба хоби ноз рафт ва аз дард нанолид, шукри саломатӣ ва неъматӣ офиятмандиро ҳеҷ гоҳ намеғӯяд. Агар ту тезрав ва тезпо бошӣ, бояд барои шукри ин неъмат бо инсонҳое, ки ба зӯрӣ роҳ мераванд ҳамдам бошӣ ва муруоти ҳоли онҳоро бикунӣ. Ҷавон бояд ба мӯйсафедон бахшиш дошта бошад ва бо инсоф бо онҳо рафтор кунад ва тавонмандон ба нотавагон бо раҳму шафқат бархӯрд кунанд. Онҳое, ки дар канори руди Ҷайхун зиндагӣ мекунанд қадри обро намедонанд, ки чӣ арзише дорад. Қадри обро бояд аз касоне бипурсӣ, ки дар саҳрои сӯзон зери офтоб монда бошанд. Он араб, ки дар канори руди Даҷла нишастааст, аз ташнагони кӯҳи Зарруд чӣ ғам дорад? Қадри тандурустиро он бечорае мешиносад, ки чанд рӯз дар таб сӯхта бошад. Ту, ки аз ин паҳлӯ ба он паҳлӯ мегардӣ ва дар хоби ноз рафтай, дарозии шаби тираро аз қучо пай мебарӣ? Аз кашмакаши дард ва таби касе андеша кун, ки дарозии шабро инсони ранҷур медонад. Ҳоҷа, ки бо садои табл субҳ аз хоби ғафлат бедор шуд, чӣ медонад, ки шаби дароз ба сари посбони бечора чӣ омад ва чӣ гузашт?

¹ Фавҷ - гурӯҳ.

Ҳикояти Туғрулшоҳ ва посбони ҳинду

Шунидам, ки шоҳ Туғрул дар яке аз шабҳои зимистон аз назди посбони ҳинду гузашт ва дид, ки аз барфу борон ва сармо мисли ситораи Сухайл меларзад. Шоҳ нисбат ба посбон дар дилаш эҳсоси раҳм кард ва ба ӯ гуфт: «Чанд дақиқа дар лаби бом мунтазир бош, то ман ба ту қабои пўстин бифиристам, то биҷўшӣ ва гарм шавӣ». Дар ҳоли гуфтугў шамол ва боди сабо шуруъ кард ба вазидан ва подшоҳ ба сўи айвони шоҳии худаш равон шуд ва дар он ҷо маҳбуби паричеҳрае дошт, ки чашмаш ба он афтод ва машғули тамошои он маҳбуби турк шуд, ки ёди посбони ҳинду аз ёдаш рафт. Бечора посбон номи қабои пўстинро шунид, вале аз бадбахтӣ тавфиқи дидани онро ва ба дўшаш кашиданро пайдо накард. Байт:

*Магар ранҷи сармо бар ӯ бас набуд,
Ки ҷаври сипеҳр интизораи ғузуд?!*

Оре, султон ба хоби ғафлат меравад ва то субҳ меҳобад ва ҳангоми субҳ ҷўбакзанаш ба ӯ меғўяд: «Ҳамин ки дастат дар оғўш шуд, ин бадбахтро фаромўш кардӣ. Ту тамоми шаб бо айшу ишрат машғул мешавӣ ва намедонӣ, ки ба ҳоли мо чӣ мегузарад. Корвониёне, ки дар сари суфра машғули хўрдани таом бошанд аз ҳоли касоне, ки пойҳояшон дар рег фурў рафтааст чӣ медонанд?»

Эй соҳиби киштӣ, киштиатро дар об нигаҳ дор, ки бечораҳо ғарқ шуданд ва об аз сари онҳо гузашт.

Эй ҷавонон, каме сабр кунед ва тез маравед, ки дар корвон мўйсафедони пиру заиф вучуд доранд.

Ту дар қачоваи корвон хоби роҳат рафтаӣ дар ҳоле ки лаҷоми шутур дар дасти сорбон аст ва наменурсӣ, ки ҳоли ақибмондагон дар биёбон, кўҳ, санг ва регзор чӣ шуд?

Албатта шутури кўҳпайкари ту хеле хуб ва бошитоб роҳ меравад ва ту ҳақ дорӣ, ки аз ҳоли пиёдагардони бечора хабар надошта бошӣ ва парво накунӣ.

Онон, ки бо ҳаёли осуда ва оромиши дил ва шиками серхуфтаанд, ҳоли шикамгуруснагонро кучо донанд?

Ҳикояти дузди дастбаста

Дуздеро миршаб дастгир карда ва ба дасташ дастбанд баста буд. Дузд бо дасти баста тамоми шабро бо парешонҳолӣ ва дилхастагӣ сипарӣ мекард, ки ногаҳон садои ноларо шунид, ки марди фақир аз тангдастӣ гиряву нолиш мекард. Дузд бо шунидани ин ноларо зорӣ ба он тараф нигоҳ карда, бо садои баланд гуфт: То ба кай аз бечорагӣ ва тангдастӣ меноӣ ва хобро ба чашмонат ҳаром мекунӣ? Сокиту хомӯш бош ва шукри Худо кун, ки туро тангдаст кардааст ва мисли ман накардааст. Агар миршаб дастатро саҳт бар пуштат мебаст, чӣ кор мекардӣ? Байт:

*Макун нола аз бенавой басте,
Чу бинӣ зи худ бенаво тар касе.*

Ҳикояти пӯстинпӯш

Як нафар либос надошт ва бо қарз кардани як дирҳам, барои худаш пӯсти хом харид ва баданашро пӯшонд. Дар зери пӯсти хом баданаш тасфид ва гарм шуд ва аз бетоқатӣ нолида гуфт: «Дар зери ин пӯсти хом аз гармӣ пухтам эй Худо!» Садои нолаи ин инсонӣ нопахтаро, ки аз бетоқатӣ ба ҷӯш омада буд, аз пушти девор як зиндонӣ шунид ва хитоб ба ӯ гуфт: «Хомӯш бош, сокист шав, ношукрӣ макун! Шукри Худо кун, ки пӯсти хом дар тан дорӣ ва дасту поят мисли ман бо пӯсти хом баста нест».

Ҳикояти зоҳиди яҳудинамо

Як нафар аз кӯча мегузашт, ки як дафъа чашмаш ба шайхӣ порсо афтод ва гумон кард, ки яҳудӣ аст, ба пушти гарданаш як торсакии обдор зад. Шайх чизе нагуфт ва ҷомаашро зуд аз танаш даровард ва ба он мард ҳада кард. Он мард аз кори худ хичолатзада шуд ва шуруъ кард ба узрхоҳӣ кардан, ки ман хато кардам ва илтимос мекунам, ки маро бубахшӣ ва ман шоистагии ҳада ва аторо надорам. Шайх гуфт: «Ман бояд барои шукрона кардан ба Худо ба ҷои пойҳоям ба сарам биистам, ки он чӣ ту гумон кардӣ, ки ман яҳудиям нестам. Инсонӣ хушалоқ ва покдил, ки зоҳираш

ороста набошад, аз инсони некноми сиёҳдил беҳтар аст. Ба назди ман дузди шабгард аз фосиқи шайхнамо беҳтар аст».

Ҳикояти аз роҳ монда ва хари боркаш

Як нафар аз корвон ақиб монда буд ва гиря мекард, ки дар ин дашт аз ман оқизтар ва бечоратар касе нест. Хари боркаш, ки бори гаронро ба пушташ мекашид ба ӯ гуфт: «Эй бетамиз! То ба кай аз ҷаври фалак менолӣ? Ту бояд ҳамеша шукргузор бошӣ, ки ҳар нестӣ ва мисли ман дар зер бори гарон қарор нагирифтай».

Ҳикояти фақеҳ

Фақеҳи муллое дар хиёбон мерафт, ба як маст, ки дар канори хиёбон афтода буд чашмаш афтод ва аз ин ки ба ҳудаш мағрур буд ва фикр мекард, ки айби ӯро касе намедонад, аз такаббур ба он маст нигоҳе накард. Он ҷавони маст бо дидани он муллои мутакаббир сарашро бардошт ва гуфт: «Эй пирамард, такаббур макун ва ба неъматат мағрур машав, ки такаббур ба дунболаш маҳрумӣ меорад ва неъмататро аз байн мебарад. Байт:

Якero, ки дар банд бинӣ маҳанд,

Мабодо, ки рӯзе дарафтӣ ба банд.

Тақдир имкони инро дорад, ки туро ҳам мисли ман фардо масти афтода қарор диҳад. Қазои осмонӣ насиби туро дар масҷид қарор дод, дигарero дар бутхона ва ту ҳақ надорӣ, ки ба қазои осмонӣ таъна занӣ. Балки ту бояд шукр кунӣ, ки туро мусулмон қарор додааст ва ғайри он қарор надодааст, ки дар миёнат зуннор баста бошӣ. Ин тавр нест, ки ҳар кӣ ҷӯеи ҳақ бошад, ихтиёр дорад ва ҳудаш дунболи ӯ меравад, балки лутфи Худованд ӯро бо иҷбор ба сӯи ҳудаш мекашонад. Эй мулло, ту бояд бо чашми басират нигоҳ кунӣ, ки қазову қадар чӣ корхоро анҷом медиҳад. Некбахтӣ ва бадбахтиро набояд ба дигарон нисбат дод, ки эътимод ва таъя кардан дар ин амр ба ҷуз Худо, ғайр аз кӯрӣ ва кӯрдилӣ чизе дигар нест».

Тақдир қобили тағйир нест

Худованди Борӣ Таоло асалро шифобахш офаридааст, вале на ба он андоза, ки шифобахш будани асал бар аҷал низ ғалаба кунад. Дуруст аст, ки асал миҷози инсонҳои зиндари мӯътадил мекунад, вале аз муолиҷа кардани марг очиз аст. Ҳамчунин гиёҳони доруиро манфиатҳои зиёд вуҷуд дорад, вале ин гиёҳон ба шарте манфиатбахш ҳастанд, ки беморро аҷалаш нарасида ва умраш боқӣ монда бошад. Касеро, ки аз ҷонаш дар баданаш рамаке боқӣ монда бошад ва дар ҳалқумаш расида бошад, ин ҷон баромаданист ва асале, ки дар даҳонаш мерезӣ фоидабахш нест ва наметавонад дубора он ҷони ба лаб омадари ба танаш баргардонад. Агар касеро бар мағзи сараш бо амуди пӯлодин заданд ва мағзапро парешон карданд, дигар марҳам гузоштани ту ҳеҷ дардери дармон нахоҳад кард. Эй азизи ман, то тавон дорӣ аз хатар фирор кун, вале бо қазову қадар наметавонӣ ҷанг кунӣ ва ғолиб шавӣ. То он рӯзе, ки даруни ту хӯрдан ва ошомиданро қабул кунад ва ҳар чӣ хӯрдӣ ҳазм шавад, баданат солим, тару тоза, шаклу шамоилат поку покиза хоҳад монд. Худо накарда рӯзе табъи ту бо таом созиш накунад ва ҳар чӣ хӯрдӣ ё ошомидӣ табдил ба дарду озори ту гардад, омодагиатро бубин, ки ин аломат ва нишонаи хароб шудани бунёди тани ту аст.

Мизоҷи инсон мураккаб аст аз ҷаҳор унсури табиат, ки иборатанд аз тарӣ, хушкӣ, гармӣ ва сардӣ. Агар яке аз ин ҷаҳор табъ ба дигараш ғолиб шуд, бидон, ки тарозуи адли табиати ту ба шикаст мувоҷеҳ шуд. Агар сардии нафаси ту, ки мисли насими сард набошад, гармии меъда ҷонатро ба дод меорад. Меъда агар гарм набошад ва ғизое, ки ту меҳӯрӣ дар деги меъдаат наҷӯшад, тани нозанинат аз кор мемонад ва ғизои хом дар меъдаи ту коратро хом мекунад.

Аммо инсонҳои вораста ба ин корҳо фикри худро машғул намекунанд ва ба ин мизочбозиҳо дил намебанданд, чун ки ин ҷаҳор унсур ҳеҷ гоҳ бо ҳам созиш надоранд. Бояд ба ин нукта ҳам таваҷҷӯҳ кунӣ, ки тавоноии тан аз хӯрдан нест, лутфу меҳрубонии Ҳақ туро мавриди парвариш қарор медиҳад. Ба

ҳаққи Ҳақ савганд меҳўрам, ки агар чашмонатро ба рӯи тег гузорӣ ҳаққи шукрашро адо нахоҳӣ кард. Бинобар ин, агар пешониатро бар замин ниҳодӣ ва дар хидмати Ҳақ ўро сано гуфти ҳеҷ гоҳ худатро мабин ва худбин мабош, ба худат ифтихор макун.

Фикр кун, ки агар барои ў хидмат карда бошӣ ва коре анҷом дода бошӣ, оё ин хидмати ту дар баробари инъом ва эҳсонӣ ў, ки пайваста масраф мекунӣ ба чӣ ҳад арзиш дорад. Мо ҳар кӣ бошем гадоӣ ў ҳастем ва бояд худамонро бишносем ва дар ҳадди худ биистем, ки гуфтаанд:

*Гадоист тасбеҳу, зикру, ҳузур,
Гадоро набояд, ки бошад ғурур.*

Бандагии банда аз тавфиқи Худованд аст

Аввал Худо дар дили банда меҳру муҳаббати бандагиро меофарад, баъд банда сарашро бар остонаи бандагӣ мениҳад ва сачда мекунад. Агар аз тарафи Ҳақ тавфиқи хубӣ дода нашавад, ҳеҷ гоҳ банда наметавонад ба касе хубӣ кунад. То Худованд бар забони банда гуфторро наёфарад, ў наметавонад ба бандагӣ иқрор кунад. Чашмони одамизод дариҷаи маърифатанд, ки бо ду чашм банда ба осмону замин нигоҳ мекунад ва баландию пастиро мешиносад. Агар ин дариҷа ба рӯи ту боз намешуд, аз нишебу фарози ҳастӣ чӣ гуна метавонистӣ бохабар шавӣ? Аз нестӣ барои ту даст ва сар офарид, то ту бо дастонат бахшиш ва ато кунӣ ва бо сарат сачда ва ибодати ўро анҷом диҳӣ. Агар даст ва сарро наёфарида буд, на метавонистӣ бахшиш кунӣ ва на метавонистӣ сар ба сачда ниҳӣ. Худованди Ҳаким бо ҳикмати худаш ба ту забон дод ва гӯш офарид, то ки забон ва гӯшӣ ту сандуқи дилатро калид бошанд. Агар забон набуд наметавонистӣ қиссаи дилатро боз кунӣ ва рози дилатро ба маҳраи розат баён кунӣ ва ҳеҷ кас аз сирри дили ту огоҳ намешуд. Агар гӯш набуд чӣ касе метавонист ҷосусӣ кунад ва ба султони ақл хабарҳои берунро бирасонад. Байт:

Маро лафзи ширини хонанда дод,

*Туро фаҳму идроки донанда дод.
 Мудом ин ду чун ҳоҷибон¹ бар даранд,
 Зи султон ба султон хабар мебаранд.
 Чӣ андешӣ аз худ, ки феълам накӯст,
 Аз он дар ниғаҳ кун, ки тавфиқи ӯст.
 Барад бӯстонбон ба айвони шоҳ,
 Ба тӯҳфа самар² ҳам зи бӯстони шоҳ.*

Ҳикояти бути зебо ва бутпарастон

Дар диёри Ҳинд дар Суманот як бути зеборо дидам, ки аз оч сохта шуда буд. Ин бут ончунон зебо ва ороста буд, ки ба бути даврони ҷоҳилият (қабл аз Ислом), ки Манот ном дошт, монанд буд. Мучассамасоз сураташро чунон зебо тарошида буд, ки беҳтар ва зеботар аз онро намешуд тавсаввур кард. Барои дидори ин бут аз ҳар гӯшаву канор пайравонаш меомаданд ва зиёрат мекарданд. Мисли Саъдӣ, ки аз маҳбуби сангдилаш умеди вафо дорад, подшоҳони Чину Чигил ҳам ба он бут умеди вафо баста буданд. Инсонҳои суханвар ва забонварон аз ҳар шаҳру кишвар ба назди он бут мерафтанд ва дар баробари он безабон зориву нола мекарданд. Ман аз дидани ин моҷаро очиз монда будам ва ақлам кор намекард, ки чӣ гуна мешавад, ки зинда ва ҷондор як ҷамоди бечонро мавриди парастии қарор диҳад? Яке аз бутпарастон, ки бо ман ҳамкорӣ мекард ва мо дар як ҳуҷра зиндагӣ мекардем ва инсони ширинзабону рафиқи хубе буд, бо камоли эҳтиром аз ӯ пурсидам, ки эй бараҳман, ман аз ин коре, ки дар ин макон иттифоқ меафтад дар ҳайрат ҳастам, ки одамони боақлу боҳуш мадҳушу девонаи мучассамаи нотавон ҳастанд ва дар ҷоҳи залолату гумроҳӣ афтодаанд. Мучассамае, ки на дасташ кор мекунад на пояш раҳ меравад ва агар сарнагун шавад, наметавонад аз ҷояш баланд шавад. Оё ба чашмонаш нигоҳ накардӣ? Чашмонаш аз санги каҳрабо сохта шудааст, ки

¹ Ҳоҷиб - дарбон.

² Самар - мева.

умеди вафо аз чашмони сангӣ кори ғалат ва хато аст. Бо шунидани ин суҳанҳои ман, он дӯст як дафъа табдил ба душман шуд. Аз хашму ғазаб чашмонаш оташин шуданд ва сӯи ман дарафтоданд, ки фикр кардам ҳоло ҳозир маро месӯзад, ки як дафъа сару садо ба роҳ андохт ва тамоми бутпарастон ва пирони бутхонаро хабар кард ва ҳама бар сари ман рехтанд ва бо хашму ғазаб ба сӯи ман нигоҳ мекарданд, ки дар он ҷамъият намешуд як рӯи хубро пайдо кард. Ин габрҳои «Позанд»-хон (исми китоби зардуштиён) мисли сағҳое, ки ба устухон дармеафтанд, ба ман дарафтоданд. Инҳо фикр мекарданд, ки ман шаккок ва гумроҳ ҳастам. Аз ҷиҳати ин ки роҳи қачро рост гумон мекарданд, роҳи рост ба чашмашон қач менамуд.

Оре, марде, ки доно ва соҳибдил аст, агар дар миёни бедонишон бошад, ўро ҷоҳил медонанд. Хулоса ман мисли касе, ки ба дарё ғарқ шуда бошад очизу бечора шудам ва ҷуз мудоро қардан ҷорасе пайдо накардам, чун ки доноён мегӯянд: «Агар инсонии ҷоҳилро дидӣ, ки нисбат ба ту душман шуд роҳи саломат мондан ин аст, ки бояд нармӣ кунӣ ва таслим шавӣ. Зуд садоямро баланд кардам ва сарвари бараҳманҳоро мавриди мадҳу сано қарор дода гуфтам: «Эй пешво ва эй пири тафсири китоби «Авесто» ва «Занд», ман ҳам мисли шумо аз тасвири ин бути зебо хушам меоям. Аҷаб шакли зебо ва қомати дилкаш дорад. Дар назари ман сураташ бадеъ аст ва мислу монанд надорад, вале ман як инсоне ҳастам, ки ба наздикӣ ин ҷо омадам, бинобар ин ҳоло хуб намедонам ва ба маъноии ин бут ошно нестам. Инсонии ғариб бадро аз нек кам мешиносад. Маъноии ин бутро, эй пири бузургвор, ту беҳтар медонӣ, чун ки шаҳбози ин майдон ҳастӣ ва насиҳатгари ин минтақа мебошӣ. Ба ман баён кун, ки дар сурати ин санам ҷӣ маъно ва ҷӣ сир вучуд дорад, то бишносам ва аз пешқадамтарин бутпарастони ин макон бошам. Албатта худат ҳам медонӣ, ки ибодат бо тақлиди кӯр-кӯрона гумроҳӣ аст ва хуш ба ҳоли касе, ки бо илму огоҳӣ ибодат мекунад».

Бараҳман бо шунидани ин суҳанҳои ман хушҳол шуд ва рухсораш мисли гул шукуфта шуд ва гуфт: «Эй марди хушгуфтор, саволат матин ва пурмаъно аст ва кори ту зебост. Ҳар кӣ роҳнамо дошта бошад ба манзили мақсудаш хоҳад расид. Ман низ мисли ту зиёд сафар кардам ва бутҳои фаровон дидам, ки аз худашон беҳабар буданд ба ҷуз ин бут, ки аз дигар бутҳо фарқ мекунад. Ин бут ҳар субҳ ба сӯи Яздон дасташро мебардорад, ки ин хусусият дар бутҳои дигар нест. Агар меҳокӣ ин сахнаро бубинӣ имшаб дар ҳамин ҷо бош, фардо ин рози аҷиб барои ту фол хоҳад шуд».

Мувофиқи дастур ва пешниҳоди он пири буткада, он шаб ман дар он ҷо мондам, мисли Бежан, ки дар ҷоҳи бало асир афтада буд, гӯе ман низ асир афтада будам ва ғайр аз ин роҳе надоштам. Ин шаб барои ман мисли рӯзи қиёмат дароз ва тӯлонӣ шуд ва дар атрофи ман бутпарастҳо бидуни вузӯ ва таҳорат машғули намоз хондан ва дуо ва ниёиш буданд. Кишишхое, ки тани онҳоро ҳаргиз об озор надода буд ва ҳеҷ гоҳ обро надида буд, бӯи бағалашон мисли бӯи ҳайвони худмурда буд дар офтоби сӯзон. Байт:

Магар карда будам гуноҳи азим,

Ки дидам дар он шаб азоби алим.

Тамоми шаб дар қайди ғам гирифта будам, гоҳ дастамро ба рӯи дилам мегузоштам ва гоҳ ба дуо мебардоштам, ки ногаҳон таблавоз таблашро навохт ва аз манзили бараҳман садои хурӯс баланд шуд. Хатиби сиёҳпӯши шаб шамшери рӯзро аз ғилоф баровард ва рӯз аз дили шаб баромад ва олам равшан шуд ва оташи субҳ ҷаҳонро фурӯзон кард. Гӯе, ки дар шаҳри зангиҳо аз гӯшае як тотор пайдо шуд. Бо дамидани субҳ, бутпарастҳои дасту рӯй ношуста аз дашту дара ва кӯчаҳо падид омаданд ва дар шаҳр ҳар зану марде, ки буд дар он буткада ҷамъ шуд ва аз бисёрии издиҳом дар буткада барои як арзан ҳам ҷой боқӣ намонд. Ман, ки шаби дароз наҳобида будам, аз ғаму ғусса ранҷур будам ва хобам меомад, як дафъа дидам, ки мучассама дасташро бардошт

ва якбора аз ниҳоди бутпарастҳо доду фарёд ва хурӯш баланд шуд, ки гӯё дарё ба чӯш омада бошад.

Пас аз тамои шудани маросим, ҳама рафтанд ва бутхона аз мардум холи шуд ва ман бо бараҳман танҳо мондам. Ё бо табассум ба ман нигоҳ карда гуфт: «Акнун дониستم, ки мушкили ту ҳал шуд ва ҳақиқатро шинохтӣ ва ботил аз байн рафт ва шакку шубҳаҳо муртафаъ шуд».

Дар чехрааш аломати нодонӣ ва ҷаҳолатро дидам ва ба он ҳаёли маҳолро ҳам мешуд изофа кард. Бинобар ин натавониستم ба ӯ ҳақиқатро рӯирифт бигӯям, чун ки пинҳон кардани ҳақ аз аҳли ботил лозим ва зарур аст. Байт:

Чу бинӣ забардастро зӯри даст,

На мардӣ бувад панҷаи худ шикаст.

Барои ин ки бараҳман ба ман шак накунад, худамро ба гиря андохтам ва соате ба гиряи дурӯғ пардохтам ва бо ин гиряам ба ӯ нишон додам, ки аз суҳанҳое, ки дирӯз гуфтам пушаймон шудам. Он қадар ба гиряам обу ранг додам, ки дили кофирҳо ба ман моил шуд ва аҷаб набуд, ки аз ин гиряи ман санг низ об мешуд.

Онҳо ба ман ихлос карданд ва барои хидмат кардан ҳама давон-даво ба назди ман омаданд ва бо иззату эҳтиром аз бозувони ман гирифтанд ва ба боло биншонданд. Ман ҳамоно ба сӯи бут таваҷҷӯҳ мекардам ва рӯямро аз тарафи ӯ намегардондам ва пайваста бар он шахси оҷӣ, ки бар курсии зарринмех ва аз ҷӯби гаронбаҳои соҷ сохта шуда буд қарор дошт, изҳори иродат мекардам ва барои ин ки шубҳае дар дили бутпарастон боқӣ намонад аз ҷоям баланд шуда, ба бут наздик шудам ва дастони он бутакро бўсидам ва оҳиста гуфтам: «Сад ҳазор лаънат ба бут ва ба бутпарастон бод!»

Хулоса чанд рӯз ба тақлид кофир шудам ва ба дастуроти китоби «Занд» итоат мекардам ва ба унвони бараҳман шинохта шудам ва ҳама ба бараҳмани холис шудани ман боварӣ ҳосил карданд ва дар бутхона ҳама ба ман боварӣ ҳосил карданд ва дидам, ки дар ҳақиқат маро амини худ медонанд, дар дилам хушҳол шудам ва аз хушҳолӣ ба замин намегунҷидам.

Шабе аз он шабҳо, ки дар бутхона будам, дарҳоро маҳкам бастам ва мисли кажум аз чап ба рост ва аз рост ба чап медавидам ва часту хез мекардам ва ба ҳар гӯша ва канор нигоҳи дақиқ меандохтам, ки як дафъа дар зерӣ тахт ва болои он пардаи зарринро дидам, наздиктар рафтам ва пардаро боло кардам, бо чӣ забон биғӯям, ки дар паси парда метеранс - рӯҳони бузурги онҳо нишаста буд ва дар дасташ ресмонро ниғаҳ медошт. Ҳамон дақиқа ба ман мочаро маълум шуд мисли ҳазрати Довуд оҳан ба дасти ман табдил ба мум шуд. Ба ман ин нукта равшан шуд, ки ин бутпараст дар замони муайян ресмонро мекашад ва дасти бут он замон ба дуо бардошта мешавад ва сабаби доду фарёди бутпарастон мегардад.

Бараҳман аз дидани ман шармандаву шармсор шуд ва чунин бо баҳя задан ва пораҷӯӣ намешавад даридагиро аз байн бурд. Ў барои аз байн бурдани ман ба ман ҳамла кард ва ба сӯи ман давид ва ман низ давидам ва ҳамин ки ба чоҳ расидам бо тамоми қувваам ўро гирифтам ва сарнагун ба чоҳ андохтам, чун ман медонистам, ки агар ин бараҳман зинда бимонад барои рехтани хуни ман талош хоҳад кард ва то маро накушад ором нахоҳад шуд, то ки ман рози ўро ошкор накунам. Ман инро дарк кардам ва агар ўро ба чоҳ намеандохтам ҳатман ў аз ман интиқом мегирифт, ки гуфтаанд:

*Чу аз кори муфсид хабар ёфтӣ,
Зи пояи дарафкан, чу дарёфтӣ.
Ки гар зиндаиш монӣ он бадгӯҳар,
Нахоҳад туро зиндагонӣ дигар.*

Ин гуна инсонҳо қобили боварӣ нестанд ва агар бар останаат сар ниҳанд ва хидматгори ту шаванд ҳам ҳамеша дунболи фурсат мегарданд ва бо даст ёфтан ба фурсати муносиб, аввалин зарбаро хоҳанд зад ва саратро хоҳанд бурид. Ба инсони фиребгар фурсат мадеҳ, дар мучозоташ саҳлангорӣ макун, чун дидӣ хиёнат ё фиреб кард, як лаҳза амон мадеҳ.

Сипас аз болои чоҳ ба сараш чанто санг партофтам ва тамом куштам, то ки натавонад сухан биғӯяд. Маълуму равшан буд, ки ин кори ман сабаби фитнаю ғавғо хоҳад шуд, бинобар ин истоданро дар он ҷо маслиҳат надидам ва роҳи гурез пеш гирифтам. Доноён

мегӯянд: «Агар ба ҷангал оташ задӣ зуд аз он ҷо дур шав, ки шерони беша туро солим нахоҳанд гузошт. Бачаи мори мардумозорро макуш ва агар куштӣ аз он манзил дур шав. Ба лонаи занбӯр ҷӯб задӣ, зуд фирор кун, ки агар фирор накунӣ саҳт гирифтор мешавӣ. Ба касе, ки аз ту ҷобуктар аст тир мазан ва агар тират хато хӯрд, доманатро ба дандонат бигир ва ҳар ҷӣ тавон дорӣ фирор кун. Дар навиштаҳои Саъдӣ панди муфидтар аз онро наметавон пайдо кард, ки гуфтааст: «Агар пойдеворро кандӣ аз зери он девор дур шав ва як лаҳза маист».

Алқисса пас аз барпо кардани ин қиёмат дар Суманот ба Ҳиндустон омадам ва аз он ҷо роҳи Яманро пеш гирифтам, то расидам ба Ҳичоз. Пас аз он талхихо, ки бар сари ман гузашт, даҳонам ҳеҷ гоҳ мисли имрӯз ширин нашуда буд. Ин ҳама ширинкомиҳо, ки имрӯз насиби ман шуд ба шарофати давлат ва пуштибонии Абӯбакри Саъд аст, ки дар сояи инояташ, ки модари замона аз зодани мисли ӯ оқиз аст. Аз ҷафои фалак ба шикоят омадам ва ба сояи паҳновараш паноҳ овардам, ки албатта ман ҳамеша дуогӯи ин давлат ҳастам ва аз Худо меҳоҳам, ки сояи ӯро поянда нигаҳ дорад, ки ба захми дарунам марҳам ниҳод ва бештар аз он ки ман шоистаи он бошам инъом дод, ки ба андозаи ҳиммати ҳудаш буд. Байт:

*Кай ин шукри неъмат ба ҷо оварам,
Вагар пой гардад ба хидмат сарам.*

Худоро шукр, ки пас аз он гирифториҳо осоишро насиби ман кард, вале он ибрат ва пандҳо ҳоло ҳам дар гӯши ман танинандоз аст.

Яке аз он ибратҳо ин аст, ки ҳар гоҳ барои дуо дасти ниёз ба сӯи донои роз бардорам, он бути чинӣ ба ёдам меояд ва ин саҳна ба чашми худбини ман хок мепошад ва ба худам мегӯям, ки ин дастбардорӣ ва розу ниёз бо нерӯи худам нест. Инсонҳои доно ва соҳибдилро агар дидӣ, ки даст ба даргоҳи Худо мебардоранд бидон, ки сарриштаи онҳоро аз ғайб мекашанд. Байт:

*Дари ҳайр боз асту тахт валеҳ,
На ҳар кас тавоност бар феъли нек.*

Ҳақиқаташ ин аст, ки монеъ вучуд дорад ва наметавонад бидуни иҷозати шоҳ вориди боргоҳ шуд.

Калиди қазову қадарро ба дасти бандагон наводаанд, балки дар ин замина тавоно ва қодири мутлақ танҳо Худо аст.

Пас эй марди чӯянда ва пӯяндаи роҳи рост, ту набояд ба Худо миннатгузори кунӣ, ки дар тоату бандагӣ муваффақ ҳастӣ, балки бояд Худо миннатгузори ту бошад, ки дар ғайб аз рӯзи азал сиришти туро неку хуб ва пок офарид ва наметавонӣ кори бадро анҷом диҳӣ. Ҳамон зоте, ки аз занбӯр асали ширинро офарид, дар даҳони мор заҳри кушандаро қарор дод. Ин зот агар хоҳад, ки мулк ва салтанати туро вайрон кунад, аввал меояд мардумро нисбат ба ту бадбин мекунад ва онҳоро аз назди ту дур месозад, вале агар ба ту хубӣ ва бахшиш карданӣ бошад, ба воситаи халқ ба ту осоиш мерасонад. Ту аз худат миннатдор машав, ки дар роҳи рост қарор дорӣ, балки ҳақиқат ғайри ин аст, ки агар дасти туро намегирифт ҳатто наметавонистӣ аз ҷоят баланд шавӣ, чӣ расад ба роҳ рафтан, он ҳам ба роҳи рост.

Сухан барои ту он замон судманд ва ғоидабахш аст, ки гӯши шунаво дошта бошӣ. Чун агар хор кошгӣ гул нахоҳӣ даравид. Агар ба ту роҳ диҳанд, метавонӣ мақому манзилатро соҳиб шавӣ ва ба сари суфраи иззат биншинӣ. Вале бояд ба ту хотиррасон кунам, ки агар туро ба сари суфраи иззат нишонданд, набояд танҳо бихӯрӣ, ту бояд аз даврешон ва дармондагон ғофил мабошӣ ва дар ёди онҳо бошӣ. Умедаман аз ту ин ки аз пушти сари ман пас аз ҳаётам ба руҳи ман раҳмат бифиристӣ, ки ман ба амалҳои худам мутмаин нестам.

Поёни боби ҳаштум

Боби 9

Дар мавриди тавба ва роҳи дуруст

Эй он ки умрат ба 70 расид, магар хобида будӣ, ки ҳамаи ин умрро барбод додӣ ва ҳамеша машғули дунё шудӣ ва барги дар дунё будан ва зиндагӣ карданро сохтӣ, вале тадбири аз дунё рафтанро накардӣ ва лаҳзае дар фикри охират зехнатро машғул нанамудӣ. Рӯзи қиёмат, ки ҳама колои худро дар бозор арза хоҳанд кард, мақому мартабаи бихиштро дар баробари амалҳои хуб медиҳанд. Бизоати ту, ки амали солеҳ аст ҳар чӣ бештар бошад, баҳраи ту ҳамон андоза зиёдтар хоҳад буд ва агар дар дастат чизе надошта бошӣ ва дасти холӣ омада бошӣ, ғайр аз шармандагӣ ва шармсори чизи дигаре насиби ту нахоҳад шуд. Чун ҳар чӣ бозор пуртар ва колоҳо марғубтар бошад дили инсони дастхоли парешонтар мешавад. Аз панҷоҳ тангаат панҷ танга кам шавад дилат месўзад ва гирифтори сарпанчаи ғам мешавӣ. Оё аз умри ту, ки панҷоҳ солаш гузаштааст нороҳат нестӣ ба андозаи панҷ танга, ки ғамашро меҳўрӣ, ғам намеҳўрӣ? Ҳадди ақал ин панҷ рўзе, ки аз умрат боқӣ мондааст ғанимат шумор. Агар марди мискине, ки аз дунё рафтааст забон медошт ва метавонист сухан бигўяд ту фарёду нола ва пушаймонию ўро мешунидӣ ва медидӣ. Онҳо бо забони ҳол ба мо мегўянд, ки эй зиндаҳо, имрӯз, ки имкони гуфтанро доред лабатронро аз зикр гуфтан мабандед ва мисли мурдагон хомўш нашинед. Байт:

*Чу моро ба зафлат бишуд рўзгор,
Ту боре даме чанд фурсат шумор.*

Ҳикояти як хотира аз даврони ҷавонӣ

Дар даврони ҷавониам, ки ҳама чиз дар комам ширин буд ва аз неъматҳо лаззат мебурдам шабе бо ҷавонон гирди ҳам нишастем ва мисли булбул ғазалсароию мисли гул ханда

мекардем ва аз хандаву шӯҳӣ дар гирду атрофамон ғулғула меафкандем. Дар канори мо як мӯйсафеди ҷаҳондида, ки аз гузашти рӯзгор мӯи мисли шаб сиёҳаш мисли рӯз сафед шуда буд, менишаст ва мисли фундуқ даҳонаш баста буд, ҳарф намезад ва мисли мо чун пистаи хандон лабаш аз ханда боз намешуд. Яке аз ҷавонҳо назди он пир рафт ва ба ӯ гуфт, ки эй пирамард, чаро дар кунҷи танҳои нишастай ва ранҷ мекашӣ, бие чанд нафасе саратро аз гиребони ғам берун кун ва бо дили ором ва дур аз ғам бо ҷавонон бинишин ва хушгузаронӣ кун.

Пирамард сари солхӯрдаашро баланд кард ва ба ҷавон як нигоҳе андохт ва ҷавоб дод. Бубин чӣ ҷавоби пирона дод, ки дар ҳақиқат шуниданӣ ва қобили таваҷҷӯҳ аст? Ӯ гуфт: «Боди сабо ва насими баҳор барои навниҳолони гулистон хуб аст ва ин дарахтони ҷавон аз вазидани бод меҳироманд ва садо мекунад. То замоне, ки дарахт ҷавону сарсабз аст аз боди сабо нашъат мегирад ва сафо мекунад, вале вақте ки пир шуд ва сарсабзиаш ба зардӣ мубаддал гашт, ин бод сабаби шикастани он дарахт мешавад. Дар фасли навбаҳор дарахти бедмишк шуруъ мекунад ба сарсабз шудан ва борвар мешавад, вале дар айни ҳол дарахтони кӯҳансол дар ин замон барги хушк мерезанд ва рӯ ба завол меоранд.

Ба мани пир намежебад, ки бо ҷавонон ҳамнишин шавам ва мисли онҳо хушгузаронӣ ва хандаю шӯҳӣ кунам. Ин субҳи пирӣ, ки бар чеҳраи ман дамидааст ба ман ин иҷозатро намедихад ва ман медонам, ки кори ҷавонро кардан барои пирон бисёр бад ва аз ҷаҳ сардтар аст.¹ Ҷони ман мисли шаҳбози баландпарвоз дар қайди банд аст ва ҳар лаҳза меҳаҳад сари риштаро боз кунад ва аз қафаси бадан парвоз намояд. Байт:

*Шуморост навбат бар ин хон нишаст,
Ки мо аз танаъум бишустем даст.
Чу бар сар нишаст зи тирӣ ғубор,
Дигар чаши айши ҷавонӣ мадор.*

¹ Меғунд ду чиз аз ҷаҳ сардтар аст, яке ин ки ҷавон кори пирамардро кунад, дигаре ин ки пире кори ҷавонро.

*Маро барф борид бар пари зог,
Нашояд чу булбул тамошои бог.*

Оре, чилва барои товуси соҳибҷамол хуб аст ва аз шоҳине, ки пару болаш рехта бошад чӣ умед аст? Ғаллаи ман расидааст ва вақти дарав наздик омадааст, вале сабзаи шумо акнун тоза мерӯяд. Тароват ва шодобии гулистони ман гузашт ва гулҳои он пажмурда мешавад, ки лоиқи гулдаста қарданро надорад. Ман эй қони падар, бояд ба асо така қунам на ба зиндагӣ. Шумо ҷавонед ва метавонед бо пойҳоятон ҷасту хез қунед, вале мо пирамардон то аз дастамон қўмак нагирем наметавонем аз ҷои худ бархезем. Ба гули сурхи рухсорам нигоҳ қун, ки чӣ гуна зард шудааст, мисли офтобе, ки ҳангоми фуру рафтани зард мешавад. Ҳавасронии қўдаки ноболиғ бад нест, вале аз пирамарди хом зишт аст. Ман бояд аз шармандагии гуноҳонам мисли қўдакон гиря қунам, на ин ки мисли қўдакон зиндагӣ қунам. Ҳазрати Луқмони Ҳаким хеле хуб гуфтааст, ки зиндагӣ нақардан беҳтар аст аз зиндагӣ қардан бо гуноҳ. Субҳи барвақт дари дўкунатро бастанат беҳтар аст аз ин ки боз гузори ва суду сармоятро аз даст диҳӣ. Байт:

*Ҷавон то расонад сиёҳӣ ба нур,¹
Барад пири мискин сапедӣ ба гўр.*

Ҳикояти пирамарде, ки шикоят пеши табиб бурд

Пирамарде ба назди табиб омад. Ё аз оху нола ба мурдан наздик шуда буд ва аз оризаҳои пирӣ шикоят мекард. Ё ба табиб гуфт: «Дастатро ба набзам гузор ва маро муоина қун, ки ҳолам хуб нест. Поям аз беҳаракатӣ роҳ намеравад ва қомати ҳамидаи ман гўё ба гил фуру рафта бошад, замингирам қардааст ва наметавонам ба роҳатӣ қорамро анҷом диҳам».

Табиб гуфт: «Эй пирамард, давои ту ин аст, ки дастатро аз дунё бишўй, то ки рўзи қиёмат пои ту аз ботлоқи гуноҳ берун ояд ва шодобии ҷавониро дар замони пирӣ талаб мақун, ки орзуи маҳол аст ва оби равон дубора ба ҷўй боз намеғардад. Агар дар ҷавонӣ

¹ Нур ба маънои сафед шудан аст.

часту хез карда бошӣ ва аз дасту пои худат истифода карда бошӣ, бояд дар даврони пирӣ аз ақлу хушат истифода кунӣ. Чун синну соли ту аз чихил гузашт, дасту по задан ва часту хез карданро раҳо кун ва қабул кун, ки обат аз сар гузаштааст.¹ Бо дамидани сапеда дар шоми умр, нишоту шодобии ҷавонӣ оғози рафтан мекунад ва мисли ҳайвони ваҳшӣ аз ту мерамад ва дур мешавад. Акнун вақти он аст, ки фикри орзуву ҳавасро аз сарат дур кунӣ, ки даврони ҳавасронӣ басар омадааст. Чӣ гуна дилам аз мушоҳида кардан ва тамошои сабззор хушҳол шавад, ки ба наздикӣ аз хоки ман сабззор хоҳад дамид. Мо то имрӯз дар айни хушгузаронӣ дар оғӯши ҳавою ҳавас аз канори хоки бисёреҳо тамошокунон гузаштем ва аз тамошои он манзараҳо, ба ҷои ибрат лаззат бурдем. Акнун вақти он расидааст, ки онҳое, ки имрӯз нестанд ва ба наздикӣ ба дунё меоянд, онҳо аз канори хоки мо мегузаранд». Байт:

*Дареғо, ки рӯзи ҷавонӣ гузашт,
Ба лаҳву лаиб² зиндагонӣ гузашт.
Дареғо, чунин рӯҳпарвар замон,
Ки бигзашт бар мо чу барқи ямон.
Зи савдо,³ ки он нӯшаму ин хурам,
Напардохтам то ғами дин хурам.
Дареғо, ки машғули ботил шудем,
Зи ҳақ дур мондему ғофил шудем.
Чӣ хуш гуфт бо кӯдак омӯзгор:
«Ки коре накардино шуд⁴ рӯзгор.*

Насиҳат ба ҷавонон

Эй ҷавон, имрӯз ба тоату ибодати Парвардигор бипардоз, ки фардо чун пир шудӣ мисли даврони ҷавониат наметавонӣ ибодат кунӣ. Имрӯз, ки дилат аз ғаму ташвиши рӯзгор озод ва фориғбол

¹ Меғунд агар ғарикро об аз сар гузашт, чӣ як ваҷаб чӣ сад ваҷаб.

² Лаҳву лаиб - бозӣ ва хушгузаронӣ.

³ Савдо - ғам ва ташвиш.

⁴ Шуд - ба маънои тамом шуд, гузашт.

ҳастӣ ва танат нерӯманд аст бандагӣ кун ва дар ҳоле ки майдон холи аст тӯбатро бизан.

Ҳар шаб аз шабҳои ҷавонӣ шаби қадр аст, ки бояд қадрашро бидонӣ ва агар надонӣ қазо онро аз дастат мегирад ва пушаймонӣ суд надорад, ки гуфтаанд:

Чун тавонистам надонистам чӣ буд,

Чун бидонистам натонистам чӣ суд?

Ман низ дар ҷавонӣ қадри он рӯзҳоро нашинохтам ва акнун, ки донистам, чизе дар даст надорам, ҳамаро бохтам. Талошу кӯшиши хари пир, ки дар зерӣ бор мондааст бефоида аст ва ба ҷое намерасад, вале он кас, ки ба аспӣ бодпо савор аст метавонад бо тай кардани мароҳил ба монзили мақсуд бирасад. Косаи шикастаро агар хуб пайванд кунанд ҳам ба қимати косаи солим намерасад ва аз нархаш коста мешавад. Бинобар ин саъй кун, то умри ҷавониат ба ғафлат нагузарад ва косаи ҷавониатро аз дастат надех, то замин афтад ва бишканад, вале агар афтод ва шикаст чорае надорӣ ҷуз ин ки онро пайванд занӣ. Касе ба ту намегӯяд, ки худатро ба Ҷайхун парто, вале агар худатро ба Ҷайхун андохтӣ, бояд дасту по бизанӣ ва барои наҷоти ҷонат талош кунӣ. Агар қадри оби покро надонистӣ ва онро ба қорҳои беҳуда сарф кардӣ ва аз даст додӣ, бояд бо ҳок таяммум кунӣ, ки ғайр аз ин чорае надорӣ. Вақте ки бо инсонҳои ҷобук ва даванда мусобиқа кардӣ, агар баранда нашавӣ ҳам бояд бидавӣ ва афтону хезон талоши худатро анҷом диҳӣ. Агар мардони бодпо тез ва ҷобук роҳ рафтанд ҳадди ақал ту нанишин, бе дасту по бошӣ ҳам аз ҷоят бархез.

Ҳикояти як хотираи ибратангез

Шабе дар биёбони Файд¹ хобам бурд ва аз давидан мондам. Як шутурбон болои сарам омад ва бо хашму ғазаб ба сарам бо лиҷоми шутур зад ва гуфт, ки бархез, баланд шав! Магар меҳоҳӣ бимирӣ, ки аз садои зангӯла бедор намешавӣ? Ман низ мисли ту

¹ Исми биёбонест дар роҳи Макка.

меҳоҳам бихобам, вале дар пешрӯи мо биёбони дуру дароз вучуд дорад, ки бояд зиёд роҳ биравем. Агар ту аз хоби ширинат бо садои корвон нахезӣ ва аз хоб нагузарӣ кай ба манзил мерасӣ?

Ман бедор шудам ва сорбон табли шутурро ба навозиш даровард ва дар қўтоҳтарин вақт корвон ба манзили мақсуд расид.

Хушо ба ҳоли хушёрон ва бедорони некбахту фархундаҳол, ки қабл аз задани табл бори худро мебанданд ва омодаи сафар мешаванд. Онҳое, ки дар роҳ хобиданд ва танбалӣ карданд, то сарашонро аз хоб бардоранд аз рафтагон асаре ва радди пое намебинанд. Мусофире, ки зуд аз хобаш бедор шавад аз сафар намонад, вале мусофире, ки пас аз ҳаракати корвон ва роҳ афтодани он бедор шавад, дар роҳ мемонад ва ин бедорӣ барои ӯ суде надорад.

Касе, ки дар фасли баҳор чав кошта бошад вақти дарав гандум нахоҳад гирифт. Акнун вақти бедор шудан аст, қабл аз ин ки марг туро бедор кунад. Чун дидӣ мӯи сафед бар рӯи мӯи сиёҳат нишаст бидон, ки шаби ту ба рӯз табдил шудааст ва паёми ин падида ин аст, ки хобро ба чашмонат ҳаром кун. Ман он рӯз, ки дидам сиёҳии ман табдил ба сафедӣ шудааст аз зиндагии дунё умедамро кандам.

Сад афсӯс, ки умри азизам гузашт ва он нафасе, ки боқӣ монд он ҳам хоҳад гузашт. Албатта ҳар чӣ гузашт дар корҳои беҳуда гузашт ва он чӣ боқӣ монд агар қадрашро надонӣ мисли гузашта бефоида хоҳад гузашт. Ин фурсат ва замон, ки дар даст дорӣ вақти коштан ва амал кардан ва парвариш додан аст, ки агар умеди хирман кардан ва ҳосил гирифтаниро дошта бошӣ, бояд фурсатро аз даст надихӣ. Намешавад, ки ба шаҳри қиёмат дасти холӣ биравӣ ва дар он ҷо бо ҳасрату надомат бинишинӣ. Агар чашми ақл дошта бошӣ, ҳамин ҳозир тадбири ғурро дар назар бигир, пеш аз он ки мўрчаҳои ғўр чашмони туро бихўранд.

Вақте метавонӣ суд бибарӣ, ки сармоя дошта бошӣ, вале агар сармоятро хўрда ва нобуд карда бошӣ аз кучо суд мебарӣ? Ҳоло ҳам вақташ ҳаст ва об то камарат расидааст ва қабл аз ин ки аз

сарат гузарад ва боло равад, талоши худро анҷом деҳ ва коре бикун. Ҳоло, ки чашм дорӣ ашк бирез ва ҳоло, ки дар даҳонат забон дорӣ узрхоҳӣ кун. Ин ҷон дар бадани ту пойдор нахоҳад монд ва ин забон ҳам ҳамеша нарму гӯё нест. Акнун, ки метавонӣ узрхоҳӣ кунӣ ва ба тақсироти худ эътироф кунӣ, набояд кӯтоҳӣ кунӣ, ки пас аз хобидани узви нотик наметавонӣ аз худат дифоъ кунӣ. Пеш аз ин ки фардо аз ту бо ҳайбату даҳшат суол кунанд, ба сухани доноён ва хирадмандон гӯш кун, ки гуфтаанд:

*Ғанимат шумор ин гаромӣ нафас,
Ки бемурғ қимат надорад қафас.
Макун умр зоеъ ба афсӯсу ҳайф,
Ки фурсат азиз асту ал-вақту сайф.¹*

Ҳикояти шахсе, ки ба марги дигаре гиря мекард

Тақдири илоҳӣ рағи ҷони як нафарро бурид ва яке аз наздиконаш дар сӯғи ӯ гиребонашро пора кард ва шурӯъ кард ба ҳой-ҳой гиристан. Яке аз ҳозирони тезхуш бо шунидани фарёду зори он мард, ба ӯ гуфт: «Агар ин мурда имконият дошт, аз дасти шумо зиндаҳо кафанашро пора-пора мекард ва мегуфт, ки то кай ба азои ман гиря мекунад ва аз дарди ман ба худ мепечед? Фарқи ман аз шумо ин аст, ки ду рӯз пештар аз шумо кӯч кардам ва шумо пас аз ду рӯз хоҳед омад. Магар марги худатонро фаромӯш кардаед, ки аз марги ман нотавон ва синареш шудед? Оё танҳо ман аз миёни шумо рафтаам? Оё ин иттифоқ ба сари шумо нахоҳад афтод? Инсони ҳақиқатшинос вақте, ки ба сари қабри мурдагон гул мерезад ин гудро ба унвони ин ки дилаш ба гузаштагон месӯзад анҷом намедихад, балки бо ин кораш сӯзи дилашро нисбат ба ҳудаш нишон медиҳад, ки рӯзе ман ҳам ба ин сарнавишт дучор хоҳам шуд. Аз мурдани кӯдаке, ки ба хок рафт чаро бояд гиря кунӣ, ки ӯ аз ту беҳтар ва хушбахттар аст, чун пок омад ва пок рафт, ки гуфтаанд:

¹ Алвақту сайф, яъне вақт мисли шамшери буррон аст.

*Хуррам касе, ки аз ҷаҳон зуд бирафт,
Осуда касе, ки худ наёмад ба ҷаҳон.*

Ту бояд муроқиби ҳоли худат бошӣ ва саъй кунӣ, ки ҳамон гуна, ки пок омадӣ пок биравӣ, чун пок омадан ва нопок рафтан шармандагӣ аст.

Бояд мурғи нафсатро назорат кунӣ ва пояшро бубандӣ, вале агар аз аввал сарриштаро аз даст дода бошӣ ва мурғи нафсро раҳо карда бошӣ, ман бо ту нестам.

Нигоҳ кун, ту имрӯз ба ҷои чӣ касе нишастай ва дар ин ҷое, ки ту имрӯз менишинӣ дирӯз кӣ хо менишастанд? Ин нишонгари он аст, ки ба ҷои ту ҳам фардо дигарон хоҳанд нишаст. Чӣ паҳлавон бошӣ, чӣ шамшерзан бошӣ фарқе намекунад, насиби ту аз ин дунё танҳо кафан асту бас. Хари ваҳшӣ аз банд фирор кунад аз рег наметавонад фирор кунад. Ҳамин, ки пояш ба рег дармонда шуд ба охири хат расид, дигар роҳи фирор боқӣ намонд. Ту низ бо он ки зӯри бозу дорӣ, то поят дар рег нарафта бошад метавонӣ ба худат биболӣ ва ифтихор кунӣ ва фикр кунӣ, ки ин тавоноӣ то абад дар ту хоҳад монд. Ба зӯри бозуят ва ба ин макони қўҳна ва дунёи дун дил мадеҳ ва дўсташ мадор, ки тўб дар болои гунбад наметавонад қарор гирад. Ҳоло дидӣ, ки дирӯз рафт, вале фардо меояд ё намеояд маълум нест, пас бояд нафасеро, ки ҳоло дорӣ ғанимат шумор ва ҳисоби худатро анҷом деҳ».

Ҳикояти марди порсо ва хишти заррин

Марде буд худопарасту парҳезгор. Рӯзе аз рӯзҳо ба шимши тилло даст ёфт. Бо пайдо кардани тилло ақлу ҳушаш аз сараш парид ва дили равшанаш аз ташвиши он тираву торик шуд. Он шаб низ то рӯз нахобид ва дар ин фикр буд, ки чӣ кор кунад, ки ин ганҷ то охири умраш тамом нашавад ва дар дасташ боқӣ бимонад. Ў ба худаш мегуфт: «Акнун қомати нотаваонам рост шуд ва дар пеши дигарон сарамро ҳам намекунам ва аз тамаллуқ раҳой ёфтам. Ман бояд аз санги мармар як қаср бисозам, ки сақфаш аз дарахти уди хом бошад. Дар канори он қаср барои ёру

дӯстонам, ки ба дидори ман меоянд бояд як утоқ бисозам, ки дараш ба тарафи бўстонсарой боз шавад. Ман аз пораҷӯзӣ кардани либосҳоям ва аз бў ва тафи дегдони ошпазхона хаста шудам ва мағзи сарам аз ғизопазӣ сӯхту бирён шуд. Аз ин пас таоми маро бояд хидматгузoron ва зердастони ман бипазанд ва ман бояд истироҳат кунам ва чонамро парвариш диҳам. Ин намаде, ки ба болояш меҳобам хеле саҳт ва дурушт аст, ки маро ба куштан наздик кард, намешавад дигар ба болои ин намади касофат бихобам, бояд пас аз ин бистари нарми нимҳоб дошта бошам ва бар болои он бихобам, ки баданам роҳат кунад».

Хулоса ҳаёлбофиҳои ботил мекард, ки дар натиҷа ақлаш табоҳ шуд ва тахайюлҳои рангоранг мисли харчанг чанголашро ба мағзи сараш фуру бурд ва сарашро хароб кард. Розу ниёз ва муноҷотро фаромӯш кард, ҳӯрдану хобидан ва ибодату намоз дигар барои ӯ лаззатбахш набуд. Орому қарор дар дилаш намонд ва наметавонист дар як ҷо бинишинад ва мисли касе, ки аз шароб маст шуда бошад сар ба саҳро зад ва дид, ки як нафар бар сари қабр барои сохтани хишт гил ва лой таҳия мекунад. Бо дидани он саҳна як дафъа ҳуш ба сараш омад ва лаҳзае ба андеша фуру рафт ва гуфт: «Эй нафси кӯтоҳназар, аз кори ин хиштсоз ибрат бигир! Чаро бояд ба ин хишти заррин дил бубандӣ, ки як рӯзе ин хишти гилин насиби ту хоҳад шуд. Даҳони тамаъ ҳамеша боз аст ва бо як луқма ё ду луқма қонеъ намешавад ва ташнагиаш фуру наменишинад. Эй нафси пастфитрат, аз ин хишти заррин дастатро бикаш, ки бо як хишт наметавонӣ ҷилави нафси чайхунро бигирӣ. Сармояи умрат аз даст меравад, аммо ту дар ҳоли ғафлат ва фикри суд ва зиён ҳастӣ! Ғубори ҳавою ҳавас чашми ақлатро кӯр кард, гармсоли ормонҳо киштзори умратро сӯхт ва нобуд кард». Байт:

*Бикун сурмаи ғафлат аз чаши пок,
Ки фардо шавӣ сурма дар чаши хок.*

Ҳикояти ду душман

Ду нафар буданд, ки миёни онҳо ҳамеша ҷангу душманӣ вучуд дошт ва мисли паланг ба ҳамдигар сар баланд мекарданд ва аз хари такаббур пиёда намешуданд. Тоқати дидани рӯи ҳамдигарро надоштанд ва осмони ба ин вусъат барои ин ду инсон танг менамуд. Рӯзе ба сари яке аз ин ду нафар аҷал лашкарашро кашид ва аз сафҳаи рӯзгор зиндагии ӯро пок кард. Душманаш аз вафоти ӯ хушҳол шуд ва пас аз муддате ба сари қабраш рафт. Дид, ки пас аз ин ҳама зиндагии бофароғат дар қаср ва сарои мунаққаш ва зарнигор, дар қабри гилолуди торик хобидааст, хиромон ба болои сараш омад ва лабашро ба ханда боз карда ба худаш гуфт: «Хуш ба ҳоли касе, ки осуда аст ва пас аз марги душманаш дар оғӯши ёраш зиндагии хубу роҳат дорад. Касе, ки пас аз марги душманаш зиндагӣ карда бошад ва марги душманашро бо чашмонаш дида бошад, пас аз маргаш ба ӯ набояд гирия кард, чун ӯ беҳтарин лаззатро аз зиндагиаш бурдааст». Сипас аз шиддати бӯғзу душманӣ тамоми тавонашро ба кор гирифт ва аз сари гӯри душманаш тахтаеро канд ва дур андохт ва ба дохили гӯр нигоҳ кард. Дид саре, ки бар он тоҷ мениҳод дар умқи гӯр фурӯ рафтааст ва ду чашмони ҷаҳонбинаш пур аз хок гаштааст ва вучудаш гирифтори зиндони гӯр ва танаш ҳӯроку тороҷи кирмҳо ва мӯрчаҳои лаҳад қарор гирифтааст. Дохили устухонҳояш пур аз хоки гӯр шудааст, ки гӯё сурмадони оҷ¹ аст, ки аз сурма пур шуда бошад. Аз даври фалак ва бадии рӯзгор рӯи мисли моҳи шаби ҷаҳордааш мисли моҳи нав борику лоғар ва сарви қадаш мисли ҷӯби дандонхилол наҳифу заиф, сарпанҷаи зӯр ва нерӯмандаш аз банду пайвандаш ҷудо шудааст.

Бо дидани ин сахнаи ваҳшатнок ва риққатбор як дафъа мунқалиб шуд, дилаш пур аз раҳм гашт ва ҳой-ҳой гирия кард, ки аз селоби ашкаш хоки рӯи қабр табдил ба гил шуд. Аз кирдору рафтораи ва аз бадахлоқияш нисбат ба марҳум ҳазорон бор пушаймон шуд ва ба сангтарош фармуд, ки бар болои ин қабр як

¹ Устухони фил – сурмадонҳои гаронбаҳое, ки аз устухон ва дандони фил сохта мешуд.

санги мармар қарор диҳад ва бар он санг ин байтро нигориш кунад:

*Макун шодмонӣ ба марги касе,
Ки даҳрат намонад пас аз вай басте.*

Яке аз орифон аз ин моҷаро пай бурд ва ба пешгоҳи Худованд дасти ниёиш бардошт ва бо нолаву зорӣ гуфт: «Эй Худои меҳрубон, агар ту ба ҳоли ин майит раҳм накунӣ ман шигифтзада мешавам, чун ҳатто душман ба дидани ҳоли ӯ зорзор гирия кард ва ба дилаш раҳм омад. Рӯзе тани мо низ мисли ин мешавад ва дили душманонамон ба ҳоли мо месўзад. Вақте ки душман ба мо раҳм кунад ва моро мавриди бахшиш қарор диҳад, чаро дўстон ба ҳоли мо раҳм накунад? Мо бояд ин рўзро фаромўш накунем, ки дар ҳақиқат рикқатбор аст, ки сарнавишти ин сар дар он рўз ба гунае мешавад, ки касе бовар намекунад, ки замоне он ду чашмони ҷаҳонбин доштааст». Байт:

*Задам теша як рўз бар тали хок,
Ба гўш омадам нолаи дарднок;
Ки зинҳор агар мардӣ оҳистатар,
Ки чашму, баногўшу, рўй асту сар.*

Ҳикоят аз даврони кўдакӣ

Шаббе хобида будам ва барои сафар субҳи зуд аз хобам бедор шудам ва дунболи корвон рафтам, ки як дафъа гирдбоди тунде шуруъ кард ба вазидан, ки дунё торик шуд ва чашмони мардум пур аз гарду хок шуд. Ҳамроҳи мо духтараке буд дўшиза, ки бо чашмбандаш чангу ғуборро аз чашмони падараш пок мекард. Падараш ба ин духтараки меҳрубон гуфт: «Эй духтари нозанинҷеҳраи ман, ки ин ҳама меҳрубонӣ мекунӣ ва дилат барои ман ошуфта аст, ту имрӯз зарраи гардро аз чашмони ман пок мекунӣ, вале фардо ин косахонаи чашмҳо чандон аз хоки гўр пур мешаванд, ки дигар бо нўки чашмбандат наметавонӣ онҳоро пок кунӣ. Чанд субҳ мегузарад, ки пайкари мо табдил ба хок мешавад ва ҳар зарраи онро боди сабо ба ҳар ҷо мебарад ва парешон мекунад».

Эй азиз, ин нафси раънои ту мисли шутури саркаш аст, ки ту бар болои он саворӣ ва ӯ давон-даvon туро ба сӯи гӯри сарнишеб мебарад ва як дафъа марг личоми ин шутурро аз дастат мегирад ва дубора наметавонӣ онро ба даст биёри.

Аз ёди марг ғофил мабош!

Хабар дорӣ, ки ту як қафаси устухонӣ ҳастӣ ва мурғи ҷони ту дар он қафас қарор гирифтааст, ки исмаш нафас аст. Вақте ки мурғ аз қафас парвоз кард ва раҳо шуд, дубора ба пеши ту барнамегардад ва наметавонӣ онро сайд кунӣ. Бинобар ин, фурсатро ғанимат шумор, ки ин дунё як нафас ва як дам аст ва ин як нафас ба назди оқилу доно беҳтар аст аз як олам. Искандар, ки дар ҳамаи ҷаҳон султа ва ҳукумат дошт дар ҳоли марг тамоми оламро тарк кард ва натавонист, ки оламро таҳвил диҳад ва дар баробараш як нафас мӯҳлат бигирад ва аҷалашро ба таъхир андозад. Оре, ҳама рафтагон рафтанд ва он чӣ кошта буданд даравиданд ва аз онҳо дар ин дунё танҳо ду чиз боқӣ монд, ё номи нек ё номи бад.

Чаро бояд ба ин корвонсаро дил бандем, ки ёрон ҳама рафтанд ва мо низ дар ҳоли рафтан ҳастем. Пас аз рафтани мо ин боғу бӯстон боз ҳамин гулҳоро хоҳад дошт ва сӯҳбатҳои дӯстон дар ин бӯстон боз идома хоҳад ёфт. Дилатро гирифтори муҳаббати дунё макун, ки бо ҳар кас нишаст вафо накард ва дилашро аз ӯ канд ва қатъи робита кард. Он гоҳ ки мард дар ҳоки лаҳад бихобад, сару рӯяш бо гарду ғубори гӯр олуда мешавад ва ин гарду ғуборро рӯзи қиёмат аз чехрааш пок мекунад ва бо дур кардани гарду хок аз чехрааш ворида сахнаи қиёмат мешавад. Чӣ мешуд, ки гарду ғубори ғафлатро қабл аз рафтан ба гӯр аз сафҳаи дилаш пок кунад?

Эй Саъдӣ! Ту агар ба Шероз рафтани бошӣ қабл аз вурудат ба шаҳр, сару танатро аз гарду ғубори сафар намешӯӣ? Албатта мешӯӣ. Бинобар ин эй гунаҳкори хоксор, агар хостӣ ба шаҳре сафар кунӣ, нахуст аз ду чашмонат мисли оби ҷӯй ашк бирез ва

бо ашки чашмонат олоиши худро шустушӯй кун, баъд вориди он шаҳр бишав.

Ҳикоят аз давроне, ки падар будам

Аз даврони падарам дар ёд дорам, (Худованд борони раҳматашро ҳар дам ба ӯ нозил фармояд), ки дар солҳои кӯдакиам барои ман як дона дафтар ва як ангуштари зар харид. Рӯзе ин ангуштариро харидоре аз ман ба ивази як хурмо харид. Байт:

*Чу наиносад ангуштарӣ тифли хурд,
Ба ширинӣ аз вай тавонанд бурд.*

Шояд ин қисса хандадор бошад, вале аз ин ҳам хандадортараш ин аст, ки ту ҳам қадри умратро намедонӣ ва ба ширинии айши зудгузар мефурӯшӣ.

Рӯзи қиёмат инсонҳои хуб ба болотарин мақом ноил мешаванд ва аз қаъри саро ба авҷи сураиё мерасанд. Вале ту аз шармандагӣ саратро ҳам мекуни ва аз амалҳои худат, ки перомуни ту муҷассам мешаванд, ҳиҷолатзада мешавӣ.

Эй бародар, аз қардани кори бад шарм дор, ки фардо рӯзи қиёмат дар рӯ ба рӯи инсонҳои хуб шармсор нашавӣ. Он рӯз, ки ҳам аз кирдорат ва ҳам аз гуфторат суол мекунанд ба қадре даҳшатнок аст, ки ҳатто пайғамбарҳои бузург ҳам аз даҳшати он рӯз меларзанд. Дар ҷое, ки авлиё ва дӯстони Худо ваҳшатзада шаванд ту чӣ гуна метавонӣ узри гуноҳонатро баён кунӣ.

Дар он рӯз занҳое, ки бо рағбат ва ихлос тоати Худоро анҷом дода бошанд, аз мардони бетақво болотар ва пешқадамтар ҳастанд. Пас каме фикр кун, ки ту аз мард буданат шарм намедорӣ, ки занҳо мавриди қабул қарор гиранд, вале ту мавриди қабули Ҳақ қарор нагирӣ ва поинтар аз занҳо бошӣ. Занҳое, ки узри муваҷҷаҳ доранд, гаҳ-гоҳ аз тоат озод мешаванд, вале ту чӣ узр дорӣ, ки мисли зан дар як гӯша менишинӣ ва тоати Ҳақро анҷом намедиҳӣ?

Ту, ки бо ин корат камтар аз зан ҳастӣ беҳтар аст, ки лофи мардӣ назанӣ. Агар дар роҳи рост набошӣ дар роҳи қач қарор

дорӣ ва агар мард нестӣ, пас аз зан камтар нестӣ. Вале агар аз зан камтар бошӣ, ин чӣ мардист?

Нафсатро бо нозу навозиш парвариш макун, ки пас аз чанд рӯз душмани нерӯманди ту мешавад, инсони оқил душманашро парвариш намекунад. Оё қиссаи гургбачаро нашонидӣ?

Қисса

Як нафар бачаи гургро парвариш кард, чун он гургбача бузургу нерӯманд шуд, аввал соҳибашро дарид ва саҳт захмӣ кард. Вақте ки он марди захмӣ дар бистари марг ба паҳлӯ меҳобид ва ҷон меканд, яке аз дӯстонаш, ки баёни хуб дошт ба сари болинаш омад ва гуфт: «Замоне, ки душманатро ин гуна хуб парвариш мекардӣ, бояд ҳисоби имрӯзро низ мекардӣ. Магар надонистӣ, ки рӯзе захми ўро хоҳӣ хӯрд?»

Оё намедонӣ, ки шайтон дар ҳаққи мо ба Худо чӣ гуфт? Ў гуфт, ки аз дасти ин одамиён ба ҷуз бадӣ кори дигар барнамеояд. Худованд дид, ки он малъун меҳоҳад, ки инсон мавриди қаҳру ғазаби ў қарор гирад ва бадҳоҳи одам аст, ўро рондаи даргоҳ кард. Пас ин нангу номусро ба кучо барем, ки бо он малъун дӯстӣ мекунем ва бо ҳақ душманӣ. Бидон, эй азиз, модоме, ки рӯи ту ба тарафи душман бошад дӯст камтар ба ту илтифот мекунад. Агар дӯсте дошта бошӣ, ки ҳамеша аз неъматаш бархӯрдор бошӣ, ҳақ надорӣ, ки ба фармони душман гӯш фаро диҳӣ. Ту бо фуруҳтани Юсуф ба чанд тангаи сиёҳ чӣ меҳоҳӣ бихарӣ? Оё ин кори ту арзиши инро дорад, ки дилатро аз меҳри Юсуфи барно бибуррӣ. Оё мешавад, ки аз дӯстат бегона ва бо душманат ҳамхона шавӣ? Намедонӣ, ки агар дӯстат душмани худро дар хонаи ту бинад ба хонаат намеояд ва рафту омадашро ё кам ва ё қатъ мекунад? Ту агар оқилу доно бошӣ аз дӯстат рӯй намегардонӣ, чун душман агар бинад, ки дӯст ба ту илтифот дорад, ба чашми ту наметавонад бо ҳашм нигоҳ кунад.

Ҳикояти марди подшоҳситез

Яке аз мардони рӯзгор бо подшоҳ мухолифат кард ва душмани ӯ шуд ва бар алайҳи ӯ суҳанҳо гуфт. Подшоҳ чун аз рафтори ӯ иттилоъ пайдо кард, кори ӯро ба душманаш вогузор кард, ки хунашро бирезад. Вақте ки он мард хунашро дар дасти он кинатӯз гирифта дид, бо зори сӯзи дил ба хунаш мегуфт: «Агар дӯстамро озор намедодам ба дасти душман гирифта чифо намешудам. Бигзор ҷаври душман пусти он рафта пора-пора кунад, ки ба дӯсти хунаш озу аз азият раво дида бошад».

Эй бародар, ту бо дӯстат якдил ва якзабон шав, ки ин ҳамбастагии ту бо дӯстат решаи душманатро аз бех хоҳад канд. Аз ин ҳам бадномтар нест, ки касе барои хушнуд кардани душманаш дӯшташро биозорад.

Ҳикояти фиребгаре, ки шайтонро нафрин мекард

Як нафар бо фиреб моли мардумро меҳӯрд ва ба шайтон лаънат мефиристод. Шайтон аз он ҷо мегузашт ва бо дидани он мард ва амалкардаш гуфт: «Эй мард, ман аз ту аҳмақтарро надидам, ту бо амалкарди худ мавриди ризояти ман ҳастӣ ва бо ман ҳеҷ душмани надорӣ, аммо ҷаро бо забонат бо ман ҷанг мекунӣ?»

Ҳайф, ки дастур ва фармоиши шайтони лаинро дасти ғариштаҳо бар номаи аъмоли ту бинависанд. Оё дилат меҷӯрад, ки аз ҷаҳлу нодонии ту ғариштаҳои пок нопокии тӯро сабт кунанд ва аз навиштани қорҳои нопокии ту азият шаванд? Роҳе пайдо кун ва сулҳу оштиро дар вучудат барқарор намоед ва ба Худо наздик шав. Агар тавонистӣ василае ва шафоаткунандаеро восита қарор деҳ ва аз пешгоҳи дӯст узр бихоҳ. Ҳар лаҳза ғанимат аст, чун паймонаи умрат пур шавад ин даври замон як лаҳза ба ту амон намедихад. Агар дасти пурқудрат надорӣ ва аз дасти ту коре барнамеояд мисли бечорагон дасти зори ба даргоҳаш бардор. Агарчӣ бадқорӣ ва бадрафторӣ ту аз ҳад гузашта бошад ҳам, бо эътироф кардани ту ба бадихоҷ ва бо гуфтани ин ибора -

«Аз ман бадрафторӣ содир шуд», бадӣ меравад ва рафтани бадӣ ба маънои омадани хубихост. Чун дари сулҳу оштиро боз бинӣ, зуд ворид шав ва таъхир макун, ки эҳтимол дорад ногоҳ дари тавба баста шавад ва ноумед гардӣ. (Чун дар ҳолати эҳтизор¹ вақте ки ҷон ба ҳулкум расид, дари тавба баста мешавад).

Эй писар, саъй кун ва зерӣ бори гуноҳ марава, ки дар сафар бори гарон инсонро очизу нотавон мекунад. Аз пайи некмардон бирава, ки ин нишонаи саодат аст ва ҳар кӣ толиби ин саодат бошад онро пайдо хоҳад кард. Вале мутаассифона мебинам, ки ту дунболи шайтони бадсиришт мегардӣ ва намедонам, ки бо ин ҳолате, ки дорӣ чӣ гуна ба инсонҳои солаҳ бирасӣ ва аз ҷумлаи онон шавӣ. Паёмбар касеро шафоат мекунад, ки дар роҳи шарияти муҳаммадӣ пойбанд бошад. Биё, ба роҳи рост қадам нех, то ки ба манзили мақсуд бирасӣ, вале агар дар роҳи рост набошӣ аз ҳама ақиб хоҳӣ монд. Мисли барзагови чувозкаш, ки чашмонаш баста асту субҳ то шаб роҳ меравад ва дар ҳамон ҷое, ки субҳ буд шаб ҳам дар ҳамон ҷост.

Ҳикояти марди гилолуд, ки қасди масҷид дошт

Марде бо либоси олуда ва пур аз хоку гил, ки аз бадии рӯзгор бахташ омад надошт ва ҳайронӣ саргардон буд, вориди масҷид шуд. Як нафар ўро сарзаниш кард ва гуфт: «Вой бар ту, бо ин либоси начас ва домани олуда чаро ба ҷои пок меравӣ, магар аз Худо наметарсӣ?»

Ман аз дидани ин сахна дар дилам эҳсоси тараҳҳум кардам ва хеле раҳмам омад ва ба худам гуфтам, ки биҳишти барин поку хуррам аст ва инсонҳои пок умедвори ин макон ҳастанд, аммо гунаҳкорони олудадоман чӣ гуна дар он боргоҳ роҳ пайдо мекарда бошанд? Биҳишт касонеро, ки тоати Худо мекунанд қабул мекунад ва ҳар кӣ сармоя дошта бошад суд мебарад. Эй Саъдӣ, бирава доманатро аз гарду ғубори гуноҳ бишӯй, қабл аз ин ки аз боло ҷӯи бахшиширо бибанданд, ки дар он сурат

¹ Эҳтизор – ҷонканӣ.

наметавонӣ худро поксозӣ кунӣ. Фикр макун, ки вақт гузаштааст ва дер шудааст ва мағӯ, ки мурғи давлат аз дастат паридаст, ин тавр нест, балки ҳанӯз сарришта дар даст дорӣ. Агар дер шуда бошад ҳам сард машав, балки гармрӯ ва чобук бош, агар хубу солим бошӣ аз дер омадан ғам махӯр, ки ҳар вақт моҳиро аз об бигиранд нав ва тоза аст. Ҳоло вақт дорӣ, чун аҷал дасти хоҳишатро набастааст ва метавонӣ онро ба даргоҳаш дароз кунӣ.

Эй гунаҳкори хушхоб, бархез вақти хоб нест, вақти тавба кардан аст. Барои гуноҳоне, ки кардаӣ гирия кун ва аз Худо узр бихоҳ! Агар рехтани обрӯй шарту зарур бошад чӣ беҳтар аст, ки дар хоки кӯи дӯст бирезад. Агар обрӯе намонд ва ҳамаашро рехтӣ, суроғи касе бирав, ки аз ту обрӯмандтар аст ва ўро шафёъ ва восита қарор бидеҳ. Байт:

*Ба қаҳр ар биронад Худо аз дарам,
Равони¹ бузургон шафёъ оварам.*

Ҳикояти даврони кўдакиам, ки гум шуда будам

Дар ёд дорам, ки дар замони кўдакиам, дар айёми ид бо падарам ба идгоҳ рафтем ва ман бо бозӣ машғул шудам ва издиҳоми мардум он қадар зиёд буд, ки як дафъа дидам падарам дар пешам нест ва ман ўро гум карда будам. Ваҳшатзада шудам ва аз тарс доду фарёд задам, ки ногаҳон падарам ҳозир шуд ва гўшамро кашида гуфт: «Эй баччаи шўхчаши, билахира чанд бор ба ту бояд бигўям, ки доманамро саҳт бигир ва аз дастат раҳо макун! Кўдаки хурдсол ба танҳой чизеро намедонад ва роҳеро, ки намедонад наметавонад тай кунад».

Оре, эй фақир, ту низ дар ин роҳ мисли кўдак ҳастӣ ва бояд домани яке аз доноёнро бигирӣ ва бо бузургон дўстӣ барқарор кунӣ. Бо инсонҳои пастфитрат ҳамнишинӣ макун ва агар кардӣ аз обрӯю ҳайсиати худат умедатро бикан ва дастатро бишўй. Инсонҳои пок ва мардони ҳақро пайдо кун ва бо дастат ба гардани онҳо худро биёвез, чун орифон аз гадоён ор намекунанд. Мурид ва

¹ Равон – руҳ; арвоҳ.

иродатмандон ба нерӯ ва тавон аз кӯдакон камтар ва поинтаранд. Аммо пирон ва устодони ин роҳ ҳар якашон мисли девори мустаҳкам пойдору устуворанд. Ту бояд роҳ рафтанро аз тифли хурдсол биёмӯзӣ, ки барои роҳ рафтан аз девор кӯмак гирифт. Ҳар кас дар ҳалқаи сӯҳбати порсо ва покони нишинад, аз занҷири инсонҳои нопок наҷот пайдо мекунад. Агар ҳоҷат дорӣ ҳалқаи сӯҳбати бузургонро интиҳоб кун, ки ҳатто подшоҳон ҳам ба ин ҳалқаи сӯҳбат мӯҳтоҷанд. Нишастан бо инҳо маърифати туро афзоиш медиҳад, ки гуфтаанд:

Гадой кардаам аз ҳар дари дил тухми маъниро,

Бубин ин ҳӯшачинро рафта-рафта марди деҳқон шуд.

Эй азиз, биё ту низ мисли Саъдӣ ҳӯшачин шав, яъне ҳӯшаи маърифатро аз ҳар дар бичин, ки ин ҷамъоварию ту табдил ба хирман мешавад. Хирмани маърифат, хирмани илм, хирмани ҳикмат.

Эй ғӯшанишинони меҳроби унс бо Худо! Эй онҳое, ки фардо бар хони қудс бо ғариштагони муқарраб ҳамнишин хоҳед шуд! Ба мо низ илтифоте дошта бошед ва аз мо гадоён рӯи худро магардонед, чун ки ҷавонмардон ва соҳибони мурувват меҳмони ноҳондари намеронанд. Ҳамон гуна ки меғӯянд: «Каримон дӯсттар доранд меҳмони туфайлиро».

Пас, бояд имрӯз бо ақлу хиради худ ҳамроз бошӣ, ки фардо дер мешавад ва роҳи бозгашт вучуд надорад ва дар ҳар кор бо ақл машварат кун, ки ақл беҳтарин неъматест, ки Худованд ба инсон бахшидааст.

Ҳикояти бадбахте, ки хирмани ҳосилашро оташ зад

Яке дар моҳи мурдод (фасли тобистон) ғаллашро ҷамъоварӣ кард ва аз ташвиши фасли зимистон хотирашро осуда кард. Шабе маст шуд ва меҳост, ки оташ афрӯзад, як дафъа хирманашро сӯхт. Рӯзи дигар шуруъ кард ба ҳӯшачинӣ, чун дар хирманаш ҳатто як ҷав намона буд. Ҳамсоя ва атрофиёнаш диданд, ки бечора дарвеш аз бадбахтӣ ин гуна саргашта ва хайрон шудааст, ба ҳамдигар

гуфтанд: «Агар мисли ин дарвеш тирарӯз ва бадбахт шуданро нахоӣ, бояд оқил бошӣ ва ба девонагӣ хирманатро оташ назанӣ».

Оре, агар ту умратро бо корҳои бад гузаронда бошӣ, мисли ҳамин дарвеш ҳастӣ, ки ба хирманат оташ задӣ. Хеле шармандагӣ аст, ки кас бо сад машаққат хирман ҷамъ кунад ва пас аз он бо дасти худаш ба хирманаш оташ бизанад.

Эй ҷони ман, ту инчунин кореро накун, балки тухми дину имонро ба дили мардум бикор ва хирмани неқнома ба даст биёр, вале онро ба дасти худат оташ мазан. Инсонҳои неқбахт аз бадбахтоне, ки гирифтӣ ва бечора мешаванд ибрат мегиранд. Ту бояд қабл аз ин ки гирифтӣ уқубат шавӣ, дари афви Худоро бизанӣ, ки фурсат дорӣ. Вале чун фурсатро аз даст доӣ ва дар зерӣ тозиёнаи уқубат қарор гирифтӣ, дигар доду фарёди ту суд надорад ва беҳуда аст. Байт:

*Барор аз гиребони ғафлат сарат,
Ки фардо намонад хичил дар барат.*

Ҳикояти Зулайхо ва овезон шуданаш ба гиребони Юсуф

Вақте ки Зулайхо ошиқи ҳазрати Юсуф шуд ва аз шароби ишқ маст гашт, дасташро ба гиребони Юсуф овезон кард ва вазваси шайтон мисли гург ба Юсуф ҳучум овард ва аз ӯ дархости коми дил кард.

Зулайхо бӯте дошт, ки аз санги гаронбаҳо сохта шуда буд ва ин хонуми мисрӣ, ҳар рӯз вақти субҳ ва ҳангоми шом дар пеши ин бут зону мезад ва ибодат мекард.

Вақте ки бо Юсуф хилват кард, сару рӯи ин бутро бо порча пӯшид, то мабодо ба назари бут ин кори ӯ бад ҷилва кунад. Юсуф бо дидани ин кори Зулайхо як дафъа мунқалиб шуд ва бо хоҳири ғамгин рафт ва дар гӯшае нишаст ва дасташро бар сари нафси ситамкораш ниҳод. Зулайхо пас аз пӯшидани сару рӯи бут дид, ки Юсуф дучори ғаму ғусса шудааст, зуд ба наздаш омад ва дасту пояшро бӯса зада гуфт: «Эй сустпаймони бевафо, наздик

биё, сангдил машав ва рӯятро аз ман матоб ва бо тундхӯиат вақти хушҳолиро табдил ба парешонӣ макун».

Юсуф зор-зор гирия кард, ки аз чашмони зебояш ашк мисли оби ҷӯй равон шуд ва дар ҳоле ки чехраи гулгунашро тар карда буд, ба Зулайхо гуфт: «Баргард! Аз ман умеди нопоки надошта бош! Ту аз рӯи санги бечон хиҷолат кашидӣ, ман ҷӣ гуна аз Парвардигори олам шарм надорам». Он гоҳ, ки сармояи умратро аз даст додӣ ва талаф кардӣ, аз пушаймонӣ ҷӣ суд мебарӣ? Шаробро меҳӯранд, то рӯйҳояшон сурх шавад, вале оқибат аз паси мастӣ зардрӯй мешаванд. Имрӯз хоҳиш кун, то узратро қабул кунанд, ки фардо ба ту иҷозати сухан гуфтанро намедиханд.

Ҳикояти гунаҳкоре, ки аз дидани шахсе хиҷолатзада шуд

Як ҷавон кори бад мекард ва гуноҳ анҷом медод, ки ногаҳон як шайхи пок аз назди ӯ гузашт ва аз кирдори ношоистаи ӯ боҳабар шуд. Он ҷавон аз кардааш хиҷолат кашид ва сару рӯяш арақ кард ва дар гӯшае нишаста гуфт: «Эй вой, ин ҷӣ коре буд, ки ман кардам, дар пеши чашми ин шайх шарманда шудам». Шайхи покдоман ин оҳу нолаи ӯро шунид ва аз хашм барошӯфта шуд ва гуфт: «Эй ҷавон, ту аз Худованде, ки ҳозир нозири аъмоли ту аст шарм намедорӣ, вале аз ман шарм медорӣ? Ҳеҷ махлуқ қодир нест, ки ба ту фоида расонад ва касе наметавонад осоиши туро барқарор кунад. Ту бояд ҷониби ҳақро риоя кунӣ. Ҳадди ақал аз Худованд ба он андоза шарм дор, ки аз ҳамсоиягонат шарм медорӣ».

Аз гурба ибрат бигир

Гурбаро бубин, агар дар ҷои пок палидӣ кунад медонад, ки мадфӯаш чизи бад аст, бинобар ин зуд онро бо хок мепӯшад. Аммо ту, эй инсон, нисбат ба корҳои зишт хеле бепарво ҳастӣ ва аз ин ки касе огоҳ шавад ва кори бадатро бубинад наметарсӣ. Ба ҳоли ғуломи ҷинояткоре, ки аз соҳибаш фирор кард фикр кун, ки агар ин ғулом бо садоқат ва пушаймонӣ ба пеши соҳибаш

баргардад, соҳибаш ўро занҷирбанд намекунад. Агар қарор бошад, ки бо касе душманӣ кунӣ ва чорае ҷуз ситез надорӣ, бояд бо касе душманӣ кунӣ, ки ба ӯ эҳтиёҷ надорӣ ва ё аз пешӣ ӯ метавонӣ фирор кунӣ ва аз шарраш наҷот ёбӣ. Ту бояд амалкарди худатро ҳоло ҳисоб кунӣ ва мунтазири ин набошӣ, ки номаи аъмоли ту ё парвандаи ту табдил ба як китоби бузург ва калонҳаҷм шавад. Инсон чӣ бад кард ва чӣ бад накард, бояд пеш аз қиёмат ғами худастро бихӯрад. Оинаҳо бо оҳ сиёҳ мешаванду хира мегарданд, вале оинаи дил ба хилофи ин оинаҳо бо оҳ кашидан ва пушаймон шудан соф, равшан мешавад ва сайқал меёбад. Байт:

*Битарс аз гуноҳони хеш ин нафас,
Ки рӯзи қиёмат натарсӣ зи кас.*

Ҳикояти сафари ман ба Ҳабашистон

Муддате дар диёри Ҳабашистон ғариб будам, дилам аз ғами рӯзгор озод ва фориғ, сарам бо зиндагии беташвиш хушҳол ва хуррам буд. Рӯзе дар миёни роҳ дўкони баландро дидам, ки дар болои он чанд нафар инсонҳои бадбахт ва бечораро занҷирбанд карда ва дар дидгоҳи мардум қарор дода буданд. Бо дидани ин сахна ба ваҳшат афтодам ва мисли мурғе, ки аз қафас парида бошад, зуд роҳи биёбонро пеш гирифтам ва қасди сафар кардам. Яке аз аҳолии ин шаҳр аз ваҳшатзада шудани ман огоҳ шуд ва ба ман гуфт: «Ин бандиҳо, ки дидӣ авбошони шабгарданд, ки на насихатро гӯш карданд ва на ҳақро қабул намуданд ва ба ин сарнавишт дучор шуданд. Ту, ки ба касе зулм накардӣ ва ҷинояткор нестӣ, аз чӣ метарсӣ? Агар дунё пур аз посбон шавад касе, ки гуноҳ надорад боке аз онҳо надорад. Агар туро нома пок аст аз муҳосиба чӣ бок аст. Корманде, ки фиреб намекунад аз муҳокима ва кашида шудан ба додгоҳ андеша намекунад. Аммо агар дар қораш макру найранг вучуд дошта бошад, наметавонад дар бозҷӯӣ далерона сухан бигӯяд ва аз худаш дифоъ кунад.

*Накўнобро кас нагирад асир,
Битарс аз Худову матарс аз амир.*

Агар хизмат ва кори ман хуб ва писандида бошад, аз душмани дилсиёҳ ҳеҷ гоҳ нахоҳам тарсид. Агар банда дар бандагиаш талош ва кӯшиш кунад, Худованд ўро азизу мўхтарам мегардонад. Вале агар дар бандагӣ сушт бошад ва ихлос надошта бошад, ба дасти махлуқе мисли посбон меафтад ва мисли хар ғуломи ӯ мешавад. Бинобар ин қадам пеш гузор ва дар бандагии Худо собитқадам ва пешқадам бош, ки дар мақому мартаба аз фаришта болотар шавӣ, вале агар сушти кунӣ ва ақиб монӣ, аз ҳайвони даранда камтар ва поинтар шавӣ.

Ҳикояти калтак хўрдани марди Домғонӣ

Раиси шаҳри Домғон яке аз шаҳрвандонашро бо чўбдаст чунон зад ва калтакдорӣ кард, ки мисли табл ва ё доира доду фарёдаш ба фалак печид ва тамоми шаб аз дарди шаллоқ ва беқарорӣ нахобид ва оромишашро аз даст дод.

Марди порсо ва худочўе ўро дид ва гуфт: «Агар ин мард хангоми шаб ба посбон илтимос мекард ва нолаву зорӣ менамуд, гуноҳаш дар рўзи равшан обрўи ўро намебурд».

Пас эй азиз, ту ҳам агар шабҳо ба даргоҳи Худо бо сўзи дил гиряву зорӣ кунӣ, рўзи қиёмат шарманда намешавӣ. Агар хушёру доно бошӣ, бояд шабҳо барои гуноҳоне, ки рўзона анҷом додаӣ, ба даргоҳи довари ҳақ тавба кунӣ. Ҳанўз метавонӣ бо Худо ошӣ кунӣ, чун Худованд дари узрхоҳонро набастааст. Худованд латифу меҳрубон аст ва туро аз нест ҳаст кардааст, имкон надорад, ки агар афтодӣ дастатро нагирад. Агар худатро бандаи ӯ медонӣ, дасти ҳоҷататро ба сўяш бардор ва агар шармандаи аз ҳасрат оби дидагонатро бирез. Касе ба ин даргоҳ барои узрхоҳӣ наёмад, чуз ин ки сели надомат ва пушаймонӣ гуноҳи ўро шуст ва пок кард.

Касе, ки оби чашмашро зиёд бирезад, Худованд обрўяшро ҳаргиз нахоҳад рехт, бинобар ин бояд ҳамеша аз кардаат пушаймонӣ кунӣ ва бо гиряву нола аз ӯ дархости бахшиш намоӣ.

Ҳикояти вафоти кўдакам дар шаҳри Санъо¹

Вақте ки ман дар шаҳри Санъо будам, яке аз фарзандонам, ки кўдак буд даргузашт. Бо даргузашти ин кўдак ба сари ман чӣ бало омад наметавонам баён кунам, ки дар ҳақиқат мусибати сахте буд. Худованд ҳар соҳибҷамолро мисли Юсуф офарида бошад, оқибат гўр мисли наҳанге, ки Юнусро ба коми худаш фуру бурда бошад, фуру бурд. Дар ин боғ ҳеҷ дарахти сарве қад алам накард, магар ин ки боди аҷал решаашро аз беҳаш канд. Як ниҳол пас аз солҳо дарахт мешавад, вале як дафъа як боди саҳт меояд ва ин дарахтро аз беҳаш меканад ва нобуд месозад.

Шумо агар дидед, ки аз зери хок гул баромад ва шукуфо шуд, хайратзада нашавед, чун дар зери ин хок ҳазорон ҷавони зебо ва гуландом хуфтаанд.

Вақте ки дидам кўдаки маъсуми ман аз дунё рафт, ба худам гуфтам: «Вой бар ҳоли мардон, бояд аз шармандагӣ бимиранд, ки кўдак аз дунё пок биравад, вале ришсафедон нопок бошанд». Ғаму ғусса барои қади раънояш маро ончунон ошуфта кард, ки аз қабраш як сангро бардоштам ва ба дохили гўр нигоҳ кардам. Аз тангӣ ва торикии қабр чунон ваҳшатзада шудам, ки ҳолам бад шуд ва рангам парид. Вақте ки ба хуш омадам, аз тарафи фарзанди дилбандам садое ба гўшам расид, ки мегуфт: «Агар аз торикии ин ҷо тарсидӣ ва ваҳшатзада шудӣ, пас хушёр шав ва бо нуру равшаной ба ин ҷо биё. Агар хоҳӣ, ки шаби гўрат мисли рӯз нуронӣ бошад, бояд дар ин дунё чароғи амалро барафрӯзӣ ва равшан кунӣ. Тани касе, ки кор мекунад ва дарахт менишонад аз таб меларзад, ки оё ин дарахти ӯ мева мекарда бошад ва меҳнату заҳматаш ҳадар намерафта бошад. Касоне ҳам ҳастанд, ки хеле пуртамаъ ва умеди зиёд доранд ва меҳонад, ки гандум накоранду хирман бардоранд». Байт:

*Бар² он хўрд Саъдӣ, ки беҳе³ нишонд,
Касе бурд хирман, ки тухме фишонд.
Поёни боби нўҳум*

¹ Санъо - пойтахти Яман.

² Бар - мева, ҳосил.

³ Беҳ - дарахт.

Боби 10

Дар мавриди муноҷот ва хатми китоб

Биё бо ҳузури дил дастхоро ба даргоҳаш бардорем, ки фардо наметавонем ин дастхоро аз зери хок бардорем. Аз дарахтон ибрат бигир, ки дар фасли тирамоҳ ҳама бебарг ва холӣ монданд ва шоҳаҳояш мисли дастҳои холӣ ба сӯи Худованд бардошта шуд ва холӣ барнагашт. Қазову қадар боз ҷомаи сабз ба танаши пӯшонд ва дар канораи мева гузошт. Ту гумон макун, ки аз даргоҳи ӯ, ки ҳамеша дараи боз аст ва ҳеҷ гоҳ баста намешавад, бардорандаи даст ноумед баргардад. Ҳама ба пешгоҳи ӯ тоатро ба унвони дастовез меоранд, вале мискин ва бечора ба пешгоҳи ӯ ниёз ва ҳоҷаташро меорад. Пас, биё ману ту низ ба даргоҳи мискиннавоз мисли шоҳаҳи бараҳнаи дарахтон даст бардорем, чун бештар аз ин наметавонем бебаргу мева биншинем.

Биё бо бардоштани дастҳои холӣ ба сӯи ӯ биёем: «Эй Худовандгор, ба мо бо назари ҷуду бахшиш нигоҳ кун, ки аз дасти мо то имрӯз гуноҳ ба вучуд омад ва аз дасти банди хоксор ба ҷуз гуноҳ ҷи ҳоҳад омад. Имрӯз ба умеди афву бахшиш омадем. Эй Худои Карим, парваришфатаи ризқи туем, ба неъмату инъомат одат кардаем. Гадо аз касе лутфу қарам ва навозиш бинад доманаширо раҳо намекунад. Ту, ки моро дар дунё азиз кардӣ, бинобар ин дар охира аз ту ҳамин гуна муомиларо умед дорем. Азизиро ту медиҳӣ, хориҷро ҳам ту медиҳӣ ва касеро, ки ту азиз кардаӣ ҳаргиз хори намебинад. Эй Худо, ба иззатат қасам, моро хор макун, ба хори гуноҳ моро шарманда макун. Шармандагӣ, ки аз рӯи ту дорам ба ман бас аст, ба пеши дигарон низ шармандаю шармсор макун. Ба инсоне, ки мисли ҳудам як банд аст, маро гирифтор макун ва агар қарор аст, ки уқубат шавам ба пеши худат аз дасти худат шавам. Дар дунё аз ин бадтар нест, ки як инсон ба дасти як инсоне мисли ҳудаш гирифтор шавад ва аз дасти ӯ ҷафо

бинад. Эй Худо, агар аз сӯи ту сояи лутфе ба сари ман афтад, барои ман ин соя болотарин мақом ва мартаба аст, ки осмони ҳафтӯм поинтар аз он аст. Агар ба сари ман тоҷи ниҳӣ сарбаланд мешавам ва агар мақоми маро боло бурданӣ бошӣ худат боло бубар, то ки каси дигар натавонад маро поин биёрад».

Муноҷот дар ҳарам

Як нафар дар ҳарам дуо ва муноҷот мекард, ки ҳар замон муноҷоташро ба ёд биёрам тамоми баданам меларзад. Он марди шӯрида ва дилафгор дар муноҷоти худаш мегуфт: «Илоҳӣ маро бубахш, маро хору зор макун. Маро бо лутфу меҳрубонӣ ба наздат даъват кун, вале рондаи даргоҳат макун, чун ин банда ба ҷуз даргоҳи ту ва остонаи ту ҷои дигар надорад».

Муноҷот ба даргоҳи Қозиюлҳочот

Ту медонӣ, ки мискину бечораам, гирифтори нафси аммораам. Ин нафси саркаш чунон медавад, ки ақл наметавонад пеши роҳашро бигирад. Чӣ касе метавонад ба нафс ва шайтон зӯрӣ кунад; оё мӯрча метавонад бо паланг ҷанг кунад?

Ба ҳурмати мардони раҳат ба ман роҳ нишон деҳ ва аз дасти душманонам ба ман паноҳ деҳ.

Эй Худо, қасам ба зоти Худовандиат, ба ҳурмати сифатҳои бемислу монандат, ба ҳурмати «лаббайка»-и зоирони Байтуллоҳат, ба ҳурмати дафншудаи шаҳри Мадина, ба ҳурмати такбири мардони шамшерзан, ки душманро дар баробарашон заифтар аз зан мебинанд, ба ҳурмати тоату ибодати пирони ораста ва зебо, ба ҳурмати ростӣ ва садоқати ҷавонони навхоста ва барно, моро дар гузаргоҳи марг, ки як нафас аст, аз расвоӣ амон деҳ.

Умед аст касоне, ки тоату ибодат карданд, касонери, ки тоат накарданд шафоат кунанд.

Ба ҳурмати бандагони пок маро аз олуда шудан ба гуноҳ дур нигоҳ дор.

Агар хато ва иштибоҳ кардам маро маъзур дор.

Ба ҳурмати ришсафедоне, ки дар тоати ту пушташон хамида шуд ва аз шарму ҳаё чашмашон ба пушти пояшон дӯхта шуд,

чашми маро аз рӯи саодат мабанд ва дар вақти марг забонамро аз гуфтани калимаи шаҳодат лол макун. Чароғи имонро дар роҳи ман равшан кун, дасти маро аз корҳои бад қўтоҳ кун. Чашми маро аз дидани номаҳрам ниғаҳ дор, барои корҳои нописандида ба ман даст мадеҳ.

Ман заррае ҳастам, ки дар ишқи ту нест шудаам. Ҳастӣ ва нестии ман дар торики яксон аст. Барои ин зарра, аз хуршеди лутфи ту шӯе басанда аст, чун дар шӯо ва равшании ту касе метавонад маро бубинад.

Худоё, агар маро бо адлу инсоф мучозот кунӣ, шикоят мекунам, ки ваъдаи лутфи ту ин тавр набуд.

Эй Худо, аз дарат маро ба хорӣ марон, ки ман ғайр аз дари ту дари дигар надорам. Агар нодонӣ кардам ва чанд рӯзе аз дари ту дур шудам, ғойб шудам, акнун омадам, даратро ба рӯям мабанд. Ман аз шарми олудагии доманам намедонам чӣ гуна ба ту узр бигӯям, танҳо чизе, ки метавонам ба пеши ту биёрам аҷзу нотавонӣ аст, ки ту ғанӣ ва бениёз ҳастӣ.

Ман фақирам, ба ҷурми гуноҳ мучозотам макун, зеро ғанӣ ба фақир раҳм мекунад. Чаро бояд ман аз заифӣ ва нотавонӣ гирия кунам? Агар заиф бошам ҳам пушту паноҳи ман қавӣ ва нерӯманд аст.

Худоё, ман ба ғафлат аҳдшиканӣ кардам, Худоё, чӣ гуна бо зӯр ман метавонам дасти қазоро битобам? Аз дасти тадбири мо чӣ коре сохта аст? Ҳамин узр ва тақсири мо барои ту бас аст. Байт:

*Ҳама ҳарчӣ кардам ту барҳам задӣ,
Чӣ қувват кунад бо худой худӣ.
На ман сар зи ҳукмат бадар мебарам,
Ки ҳукмат чунин меравад бар сарам.*

Ҳикояти сияҳчурда

Як сиёҳчурдаро каси сиёҳдил ба зиштрӯй нисбат дода гуфт, ки чӣ қиёфаи ноҳамвор ва нохуш дорӣ! Аз дидани ту ҳолам вайрон мешавад. Марди сиёҳчурда дар ҷавобаш сухане гуфт, ки марди сиёҳдил ҳайратзада шуд. Ӯ гуфт: «Аввалан, ин сурате, ки ман дорам

худам дуруст накардам, ки маро айб кунӣ ва маро ба бадкорӣ нисбат диҳӣ, сониян агар ман зиштрӯ бошам ба ту чӣ? Ба ту чӣ иртиботе дорад. Ман на хушнигор ҳастам ва на зиштнигор ва аслан ниғориш кори ман нест, ки бар ман таъна занӣ».

Оре, мо ҳама ҳамин тавре, ки ин мард гуфт ҳастем. Мо ҳамонем, ки бар пешонаи мо аз қабл навишта шуд. Мо на аз он чизе, ки бар мо навишта шуд кам кардем на зиёд.

Эй Худо, ту доноӣ ман нотаваонам, ту тавоноӣ мутлақ ҳастӣ ман киям? Агар ту ба ман роҳнамоӣ кунӣ ман метавонам ба бахту саодат ноил гардам, вале агар маро гум кунӣ ва фаромӯшам намоӣ, аз рафтан боз хоҳам монд. Байт:

*Чаҳонофарин гар на ёрӣ кунад,
Куҷо банда парҳезгорӣ кунад?*

Розу ниёзи як дарвеш

Яке аз дарвешони бечора, ки дасташ кӯтоҳ буд ва ба ҷое намерасид вақти шаб аз кардаҳояш тавба кард ва ҳангоми субҳ тавбаашро шикаста гуфт - чӣ хуш гуфт-: «Агар тавбаро Худо диҳад ва аз тарафи Худо бошад он тавба шикананда нест ва то охир солим ва бардавом аст, вале паймони мо бандагон суст асту субот надорад».

Эй Худо, ба ҳурмати ҳаққу ҳаққониятат, чашми маро аз дидани ботил ва ноҳақ хира бикун! Ба ҳурмати нур ва нурониятат, фардо маро ба нор ва оташи ҷаҳаннам масўз. Фақирӣ ва бечорагӣ рӯи маро ба замин ҳам кард, вале ҷангу ғубори гуноҳам то ба осмон боло рафт. Худоё, абри раҳмататро ба мо бибор, ки ғубори гуноҳонамон nobуд шавад. Ҷурму гуноҳи ман ба андозаест, ки дар мулки ҷаҳон ҷой надорам ва дар мулки дигар роҳ надорам. Ба ҳар ҳол ту дили касонеро, ки забонашон аз гуфтан баста аст медонӣ ва ту метавонӣ ба дили захмӣ маризон ва беморон марҳам ниҳӣ.

Ҳикояти як бутпараст

Бутпарасте тарки дунё карда буд ва дари дунёро ба рӯяш баста буд ва шабу рӯз дар хидмати бут ва машғули парастииш буд. Чанд

сол ба ин минвол гузашт, аз қазо ба сари он баддин мушкиле афтод, ба умеди қўмак ва некӣ ба пои бут афтод ва сару рӯяшро дар пешгоҳи бут ба хок молид ва гуфт: «Эй санам, ман дармондаам дастамро бигир, аз сахтӣ ҷон ба ҳалқумам омад, бар ман раҳм кун».

Хулоса он бутпараст дар назди бут ҷандин бор нолаву зорӣ кард, вале мушкилаш ҳал нашуд ва қораш сомон нагирифт. Албатта буге, ки аз ҳудаи як мағасро наметавонад дур кунад чӣ гуна метавонад ҳоҷати дигаронро бароварда гардонад?

Билахира бутпараст дид, ки зорию нолааш натиҷае набахшид ва аз бут ҳеҷ ақсуламале ба вучуд наомад дар ғазаб шуд ва гуфт: «Эй бути гумроҳ ва пойбанди залолат! Беҳуда ман туро ҷандин сол ибодат кардам. Ҳоҷатамро агар бароварда кардӣ, кардӣ ва агар бароварда накардӣ туро тарк мекунам ва аз Парвардигор меҳоҳам».

Ҳанӯз он бутпараст бо гуфтани ин сухан сарашро аз хок набардошта буд, ки Худованд ҳоҷаташро бароварда кард ва коми дилаш ҳосил ва мушкилаш ҳал шуд.

Яке аз ҳақшиносон бо дидани ин мочаро ҳайрон шуд ва сафое, ки ҳамеша дар дилаш дошт ба ҷашмонаш тира шуд, ки як гумроҳ ва саргаштаи бутпараст ҳоло сараш аз шароби майхона маст, дилашро аз қуфр ва дасташро аз хиёнат нашустааст, чӣ гуна мешавад, ки Худо ба ин зудӣ ба ӯ лутф кунад ва ҳоҷаташро бароварда гардонад? Фикраш дар ин ҳаёли мушкил фуру рафт ва наметавонист ҳалли онро пайдо кунад, ки як дафъа аз ғайб ба ғӯши дилаш паёме омад, ки гуфт: «Он пири нодон дар пеши бут бисёр нолаву зорӣ кард ва дуояш қабул нашуд ва мавриди иҷобат қарор нагирифт. Агар мо низ ӯро аз даргоҳи худ рад кунем, пас чӣ фарқе боқӣ мемонад миёни Санам ва Самад».

Пас биё эй дӯст, дилатро ба «Самад»¹ моил кун, ки ҳар кӣ дар ин дунё ҳаст аз «Санам»² очизтар аст. Агар ту саратро ба хоки ин даргоҳ биниҳӣ имкон надорад, ки дасти холи баргардӣ. Байт:

*Худоё муқассир ба қор омадем,
Тиҳидасту умедвор омадем.*

¹ Самад - яке аз сифатҳои Худои Мутаол.

² Санам - бут.

Ҳикояти масе, ки ворида масҷид шуд

Шунидам, ки масе ворида масҷид шуд ва ба ин сӯву он сӯ медавид ва ба остонаи карами Худованд бо нолаву зорӣ мегуфт: «Эй Парвардигори ман, маро ба фирдавси аъло бубар, маро дохили ҷаннат бикун».

Муаззин давид ба дунболаш ва аз гиребонаш гирифта гуфт: «Эй сағ, ту кучову масҷид кучо? Эй беақл, эй бедин! Чӣ кори шоиста ва хуб кардӣ, ки талаби биҳишт мекуни? Бо ин рӯи зишт ва қиёфаи бад ноз кардан зебиш надорад».

Мас аз муаззин ин суханҳоро шунид ва ҳой-ҳой гирия карда гуфт: «Эй ҷавонмард, дастатро аз ман бардор, оё ту аз лутфи Худованд ачаб дорӣ ва боварӣ надорӣ, ки шомили ҳоли гунаҳкорон ҳам мешавад. Балки гунаҳкорон аз лутфи ӯ умедворанд. Ман аз ту намехоҳам, ки узрамро қабул кунӣ, ман аз Худо мехоҳам, чун дари тавба боз аст ва ҳақ дастгир ва додгари мост. Ман шарм медорам ва хичолат мекашам аз лутфу карамаш, ки дар баробари афву бахшишаш гуноҳамро бузург чилва диҳам. Касе, ки пири барҷомонда шавад бидуни дастгире наметавонад аз ҷояш баланд шавад. Ман низ мисли ҳамон пири барҷомонда ҳастам, ки эҳтиёҷ ба дастгир дорам».

Худоё ба фазлу карамат дастамро бигир. Ман аз ту бузургӣ ва мақому мансаб намехоҳам, ман медонам, ки ақл надорам, бинобар ин аз ту шӯҳрат намехоҳам. Ту биной, мо аз инсонҳои мисли худамон метарсем ва дар ҳарос ҳастем, чун онҳо пардадарӣ мекунанд, вале ту пардапӯшӣ, айби моро мебинӣ, вале онро меپӯшӣ, пардаи моро намедарӣ, мисли мо пардадарӣ намекуни. Мардум дар зоҳир айби туро мебинанд ва сару садо мекунанд, вале ту ҳам зоҳир ва ҳам ботинро мебинӣ, вале ҳамаро мепӯшӣ ва ошкор намекуни. Бандаҳо ба нодонӣ саркашӣ мекунанд ва итоат намекунанд, вале ту ба ҳамаи ин хат мекашӣ ва мавриди бахшиш қарор медиҳӣ. Агар ба андозаи ҷуду бахшишат бандагонро мавриди бахшиш қарор диҳӣ, дар ин дунёи ҳастӣ як нафар гунаҳкор боқӣ нахоҳад монд. Агар ба андозаи гуноҳ дар ғзаб шавӣ, ҳама ба дӯзах мераванд ва тарозу ҳам лозим нест. Агар ту дастамро

бигирӣ ба мақсадам хоҳам расид, вале агар маро раҳо кунӣ ҳеҷ кас дасти маро нахоҳад гирифт. Агар ту кӯмак кунӣ зӯри ҳеҷ кас ба ман нахоҳад расид ва агар ту озод кунӣ, ҳеҷ кас наметавонад маро дастгирӣ гирифта ва асир кунад. Рӯзи қиёмат, ки ҳамаи халоиқ ба ду гурӯҳ тақсим мешаванд ман намедонам, ки ба сӯи кадомин гурӯҳ роҳ хоҳам ёфт. Хеле ҳайратовар аст агар аз дасти рост ба ман роҳ бидиҳанд, чун то имрӯз аз дасти ман ҷуз кори қач дарнаомад. Дилам гаҳ-гоҳе мужда медиҳад, ки Худованд аз мӯи сафед хичолат мекашад, ки азоб кунад, вале ҷӣ гуна аз ман хичолат мекашад, ки ман аз худам хичолат намекашам. Оё ҳамон Юсуф набуд, ки бало ва кулфатҳои бисёр дид, бародаронаш ўро заданд ва ба ҷох андохтанд, сипас фурухтанд. Вале ў вақте подшоҳ шуд ва соҳиби ҳукумат қарор гирифт ва қадраш баланд шуд, гуноҳони Оли Яъқубро бахшид ва афв кард. Ин аст маънии сурати хуб ва рӯи зебо! Онҳоро пойбанди кирдори бадашон накард ва матои ками онҳоро рад накард, қабул кард. Байт:

*Зи лутфат ҳамин чашим дорем низ,
Бар ин бебизоат бубахи эй азиз.
Кас аз ман сиёҳномтар дида нест,
Ки ҳеҷам фиоли писандида нест.
Ҷуз ин к-эътимодам ба ёрии туст,
Умедам ба омӯзгори туст.
Бизоат наёвардам илло умед,
Худоё зи афвам макун ноумед.*

*Китоби «Роҳе ба сӯи Бӯстон»
ба поён расид дар асҳади соот ба дасти
Мулло Маъруфҷони Истаравшанӣ дар таърихи 28 озармоҳи
1385 мутобиқ бо
19 декабри 2006 мелодӣ.*

Мундариҷа

Китоби илму ҳикмат	5
Пешдаромад	15
Сабаби нигориш	20
Муқаддима.....	23
Ситоиши Паёмбари Акрам (с)	27
Сабаби таълифи китоб.....	31
Мадҳи Абӯбақр ибни Зангӣ	33
Мадҳи Саъд ибни Абӯбақр ибни Саъд	36
Ҳикоят.....	38

Боби 1 Дар бораи адл ва тадбир

Тавсия барои интиҳоби вузаро.....	43
Дар мавриди инсонҳои фитнагар	45
Дар мавриди ҳақшиносӣ ва қадрдонӣ.....	45
Дар мавриди интиҳоби ашхос барои мақомҳои ҳассос	46
Дар мавриди бахшандагӣ пас аз мучозот	47
Насиҳат.....	48
Ҳикоят.....	49
Хусусиятҳои давлатдор.....	56
Тараҳҳум бар бастагони мучрим	57
Чанд тавсия барои давлатдорӣ.....	57
Ҳикоят.....	58
Дар мавриди ба даст овардани ризояти лашкар ва мардум	59
Дар мавриди лашкаркашӣ ва хунрезӣ	59
Ҳикоят.....	60
Дар мавриди боҳабар будани шоҳ аз аҳволи фақирон	61
Насиҳат.....	61
Ҳикоят.....	62
Тавсияи заифон ба сабру таҳаммул.....	65
Беҳабар набудан аз ҳоли мардум	66
Ҳикоят дар мавриди раҳмат ба нотаълонон дар ҳоли тавоноӣ.....	66
Ҳикояти шоҳи ситамгар бо зоҳид.....	67
Ҳикоят.....	69
Дар мавриди адлу зулм ва самараи он ду.....	69

Ҳикояти бародарони золим ва одил ва оқибати онон.....	71
Дарवेशӣ аз подшоҳӣ беҳтар аст	73
Ҳикояти обид ва устухони пӯсида	74
Гуфтор дар мавриди бадкорию некӯкорӣ ва оқибати онҳо	74
Ҳикояти миршаби мардумозор	75
Ҳикояти Ҳаҷҷоҷи Юсуф	76
Аз мукофоти амал ғофил мабош.....	77
Дар навозиши халқ ва шафқат бар афтодагон	78
Ҳикоят дар ин маъно.....	78
Дар мавриди бевафоии дунё.....	80
Ҳикоят дар дигаргунии рӯзгор ва нопойдорӣ мамлакат.....	80
Ҳикояти Қизил Арслон ва донишманд	81
Имкониятро аз даст надох, некӣ кун!	82
Ҳикояти подшоҳи Ғур бо деҳотӣ	83
Ҳикояти Маъмун ва канизак	87
Зурурати тазаккур бар гумроҳон.....	88
Ҳикояти дарवेशи ростгӯ ва подшоҳи бедодгар	89
Ҳикояти паҳлавони тангдаст	90
Мулку давлат пойдор нест.....	91
Ҳикоят дар маънии хомӯшӣ аз насиҳати касе, ки панд напозирад....	92
Гуфтор дар бораи раъйю тадбири давлатдорӣ ва лашкаркашӣ.....	93
Дар мавриди равишҳои ҷанг	95
Дар мавриди таъмини лашкариён дар ҳолати амн.....	96
Дар мавриди гузиниши лашкариён.....	97
Дар мавриди тарсуён	98
Дар мавриди ду нафар, ки арзишашон бештар аст	99
Ғофил набудан аз макри душман	99
Дар мавриди душмани душман.....	100
Ҳамеша бояд дар фикри сулҳ буд.....	100
Дар мавриди бовар накардан ба душман	101
Дар мавриди хоинон гӯянд.....	101
Дар мавриди кишваркушӣ.....	102
Дар мавриди тадбир ва пинҳон доштани роз.....	102
Боби 2 Дар мавриди эҳсон	
Дар мавриди ҳолпурсӣ ва навозиш аз ятимон.....	106
Чанд нукта ба унвони насиҳат	107
Ҳикояти Иброҳим алайҳиссалом.....	107

Дар мавриди эҳсон ва некӯкорӣ.....	108
Ҳикояти обид ва шайёд.....	109
Ҳикояти мумсик ва фарзанди солеҳ.....	110
Ҳикояти шайхи муршид Шаҳобиддин.....	112
Ҳикояти зани бадғумон ва шавҳари хушбин	113
Ҳикояти ҳоҷие, ки дар ҳар қадам ду ракъат намоз меҳонд	114
Ҳикояти зани посбон	114
Ҳикояти карами мардони соҳибдил	115
Ҳикояти сағ ва мусофир	117
Гуфтор андар гардиши рӯзгор	117
Ҳикоят дар мавриди раҳм бар заифон ва андеша дар оқибат.....	118
Ҳикояти Шайх Шиблӣ.....	120
Гуфтор андар самараи ҷавонмардӣ.....	121
Ҳикоят дар мавриди ба даст овардани дилҳо ва эҳсон.....	121
Ҳикояти дарвеш бо рӯбоҳ.....	122
Ҳикояти марди румӣ	123
Ҳикояти Ҳотами Той.....	124
Ҳикояти озмудани подшоҳи Яман Ҳотамро ба озодмардӣ	126
Ҳикояти духтари Ҳотам дар рӯзгори Паёмбар (с)	128
Ҳикояти Ҳотами Той.....	129
Дар мадҳи Абӯбакри Саъд	129
Ҳикояти марде, ки хараши дар гил монда буд	130
Ҳикояти гадо ва нобино.....	131
Насихат.....	132
Дар мавриди мардони ҳақ.....	133
Ҳикояти падари баҳил ва писари лоуболи	134
Ҳикояти ҷавоне, ки карамаш сабаби наҷоташ аз марг шуд	135
Дар ҳаққи Абӯбакри Саъд	137
Ҳикоят дар бораи самароти накӯкорӣ дар охираш	137
Тавсия ба Абӯбакри Саъд	138
Ҳикояти касе, ки ба занбӯр раҳм кард	138
Боби 3 Дар ишқ, мастӣ ва шӯр	
Дар ишқ ва ошиқӣ гӯянд	142
Ҳикояти гадозода, ки ошиқи шоҳзода шуд.....	143
Ҳикояти мутриб ва раққоса.....	145
Ҳикояти писари ошуфта ва падари дар фироқ монда.....	146
Ҳикояти шоҳиди самарқандӣ	147

Ҳикояти пирамарде, ки барои гадоӣ ба дари масҷид омад	149
Ҳикояти шайхи шабзиндадор	151
Шикояти арӯс аз домоди номехрубон	152
Ҳикояти табиби паричехра ва бемори ошиқ	152
Ҳикояти марде, ки бо панҷаи оҳанин мехост шерро... ..	153
Ҳикояти амакзодаҳо	153
Ҳикояти маҷнун	154
Ҳикояти шахсе, ки Маҳмуди Ғазнавиро маломат кард	155
Ҳикояти сафари ман ба мағриб бо шайхи Форёбӣ	156
Ҳикояти қадхудои деҳқада ва писараш	157
Ҳикояти Саъди Зангӣ ва маддоҳ	158
Ҳикояти пире, ки дар ошӯбе боздошт шуд	159
Ҳикояти ошиқи гирифтор	159
Самоз (ракс) чист?	161
Ҳикояти ҷавоне, ки навохтани найро омӯхт	162
Ҳикояти ҷавоби парвона ва шахси маломаткунанда	162
Ҳикояти гуфтугӯи парвона бо шамъ	164

Боби 4 Дар мавриди тавозӯӣ ва хоксорӣ

Масал	167
Ҳикояти ҷавоне, ки аз масҷид худро берун андохт	167
Ҳикояти Боязиди Бастомӣ	168
Ҳикояти ҳазрати Исо (а) ва марди гумроҳ	170
Ҳикояти фақеҳи тангдаст ва қозӣ	173
Ҳикояти тавбаи шоҳзодаи Ғанҷа	176
Ҳикояти асалфуруш	180
Ҳикоят	181
Ҳикояти бузургворе, ки ғуломи бадсиришт дошт	182
Ҳикояти Маъруфи Кархӣ	183
Ҳикояти муллои соҳибдил	185
Ҳикояти Малик Солеҳ	188
Ҳикояти Гӯшёр ва мунаҷҷими худписанд	189
Ҳикояти подшоҳ ва ғуломи маҳкум ба қатл	190
Ҳикояти орифи жандапӯш	191
Ҳикояти Ҳотами Асам (ношунаво)	192
Ҳикояти зоҳид ва дузд	193
Ҳикояти инсони покдил	194
Ҳикояти Луқмони Ҳаким	195

Ҳикояти Ҷунайди Бағдодӣ	196
Ҳикояти порсо ва масти барбатнавоз	196
Ҳикояти некмарди Вахшонзамин	197
Ҳикояти Ҳазрати Алӣ ва эътирофи ӯ ба хатои худ	198
Ҳикояти ҳазрати Умар ва гадо	200
Ҳикояти марди хушхӯй	200
Ҳикояти Зуннуни Мисрӣ	201

Боби 5 Дар ризо ва хушнудӣ

Ҳикояти дӯсти сипоҳӣ	204
Ҳикояти тирандози ардабилӣ	207
Ҳикояти курд ва табиб	208
Ҳикоят	209
Ҳикоят	209
Ҳикояти Бахтиёри бахтёр	210
Ҳикояти зоғи лошахур ва картас	211
Ҳикояти тамсилӣ	212
Ҳикояти рӯза доштани ноболиғ	214
Ҳикояти инсони бадкирдор	215

Боби 6 Дар бораи қаноат

Ҳикояти як ҳоҷӣ	221
Ҳикояти Хоразмшоҳ ва марди тамаъкор	221
Ҳикояти марди боқаноат	222
Ҳикояти як марди пурхур	223
Ҳикояти сӯфӣ	224
Ҳикояти найшакарфурӯш	224
Ҳикояти марди равшанзамир	225
Ҳикояти марде, ки ба пиёз қаноат накард	225
Ҳикояти гурбаи пиразан	226
Ҳикояи тифле, ки дандон баровард	226
Ҳикояти подшоҳи фақир ва фақирӣ подшоҳ	227
Ҳикояти соҳибдил ва интихоби манзил	228
Ҳикояти порсое, ки подшоҳ шуд	228
Ҳикояти падари пир ва писари меҳри мунир	230

Боби 7 Дар бораи тарбият

Ҳикояти ифшои рози Хоразмшоҳ	236
Ҳикояти нодони хомӯш, ки бо шикастани хомӯшӣ нодониашро ошкор кард	237

Ҳикояти носазогӯе, ки сазои носазоияшро дид.....	238
Ҳикояти Азудуддавла, ки барои шифои писараш ба ҷуз булбул хамаи паррандаҳоро озод кард	239
Ҳикояти ду нафар	240
Ҳикояти тавба кардани Саъдӣ аз амри маъруф ва наҳйи мункар	241
Ҳикояти шарманда шудани сӯфие, ки дар паи шарманда кардани сӯфии дигар буд	243
Ҳасодат мучаввизи ғайбат нест	245
Ҳикояти ҷавон, ки ғайбати Ҳаҷҷоҷ кард.....	245
Ҳикояти порсо, ки бо кӯдак шӯҳӣ кард.....	246
Ҳикояти худопараст ва деҳҳудо	246
Ҳикояти хилватнишини ғайбатгузин.....	247
Ҳикоят.....	248
Ғайбат дар се маврид ғайбат нест	248
Ҳикояти дузд ва баққол	249
Ҳикояти сӯфии софи босафо	249
Ҳикояти Фаридун ва вазир	250
Дар ҳаққи зани хуб ва солеҳа гӯянд.....	252
Ҳикояти шикояти ҷавон аз дасти зани бадзабон	254
Дар мавриди тарбияти фарзанд	255
Ҳикояти паричеҳрае, ки аз базм канора гирифт.....	257
Дар мавриди ташкили хонавода ва тарки ишқбозӣ	257
Ҳикояти ғуломи турк ва бозаргон.....	258
Дар мавриди покбозони нопок	259
Ҳикояти порсое, ки пои назараш ба гил фуруғ рафт	260
Дар мавриди забони мардум	261
Ҳикояти ҷавони сухандон, ки мушқили дандон дошт.....	266
Боби 8 Дар мавриди шукр бар офият	
Ҳикояти ҷавон ва модари меҳрубон.....	271
Вучуди инсон пур аз оятҳои ҳақ.....	272
Ҳикояти шоҳзодаи гарданшикаста.....	273
Абру боду маҳу хуршеду фалак дар коранд	275
Қадри неъмат пас аз завол.....	276
Ҳикояти Туғрулшоҳ ва посбони ҳинду	277
Ҳикояти дузди дастбаста.....	278
Ҳикояти пӯстинпӯш.....	278
Ҳикояти зоҳиди яҳудинамо.....	278

Ҳикояти аз роҳ монда ва хари боркаш	279
Ҳикояти фақеҳ	279
Тақдир қобили тағйир нест	280
Бандагии банда аз тавфиқи Худованд аст	281
Ҳикояти бути зебо ва бутпарастон	282

Боби 9 Дар мавриди тавба ва роҳи дуруст

Ҳикояти як хотира аз даврони ҷавонӣ	289
Ҳикояти пирамарде, ки шикоят пеши табиб бурд	291
Насихат ба ҷавонон	292
Ҳикояти як хотираи ибратангез	293
Ҳикояти шахсе, ки ба марги дигаре гиря мекард	295
Ҳикояти марди порсо ва хишти заррин	296
Ҳикояти ду душман	298
Ҳикоят аз даврони кӯдакӣ	299
Аз ёди марг ғофил мабош!	300
Ҳикоят аз давроне, ки падар будам	301
Қисса	302
Ҳикояти марди подшоҳсitez	303
Ҳикояти фиребгаре, ки шайтонро нафрин мекард	303
Ҳикояти марди гилолуд, ки қасди масҷид дошт	304
Ҳикояти даврони кӯдакиам, ки гум шуда будам	305
Ҳикояти бадбахте, ки хирмани ҳосилашро оташ зад	306
Ҳикояти Зулайхо ва овезон шуданаш ба гиребони Юсуф	307
Ҳикояти гунаҳоре, ки аз дидани шахсе хичолатзада шуд	308
Аз гурба ибрат бигир	308
Ҳикояти сафари ман ба Ҳабашистон	309
Ҳикояти калтак хӯрдани марди Домғонӣ	310
Ҳикояти вафоти кӯдакам дар шаҳри Санъо	311

Боби 10 Дар мавриди муноҷот ва хатми китоб

Муноҷот дар ҳарам	314
Муноҷот ба даргоҳи Қозиюлҳочот	314
Ҳикояти сияҳчурда	315
Розу ниёзи як дарвеш	316
Ҳикояти як бутпараст	316
Ҳикояти масе, ки вориди масҷид шуд	318